

ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ
ОЛИЙ ВА ЎРТА МАХСУС ТАЪЛИМ ВАЗИРЛИГИ

МИРЗО УЛУҒБЕК НОМИДАГИ САМАРҚАНД ДАВЛАТ
АРХИТЕКТУРА - ҚУРИЛИШ ИНСТИТУТИ

“ТАСВИРИЙ САЊАТ” КАФЕДРАСИ

Султонова Д.Н.

САЊАТ, МАДАНИЯТ ВА ДИЗАЙН ТАРИХИ

модул бўйича
ЎҚУВ-МЕТОДИК МАЖМУА

САМАРҚАНД - 2016

**ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ
ОЛИЙ ВА ЎРТА МАХСУС ТАЪЛИМ ВАЗИРЛИГИ**

**МИРЗО УЛУҒБЕК НОМИДАГИ САМАРҚАНД ДАВЛАТ
АРХИТЕКТУРА-ҚУРИЛИШ ИНСТИТУТИ**

РЎЙХАТГА ОЛИНДИ:

«ТАСДИҚЛАЙМАН»

№ _____
«   » _____ 2016 йил

Ўқув   ишлари   бўйича
проректор: _____ А.Т.Қўлдошев
«   » _____ 2016 йил

САНЪАТ, МАДАНИЯТВА ДИЗАЙН ТАРИХИ

ФАНИНИНГ

МОДУЛ БЎЙИЧА

ЎҚУВ-МЕТОДИК МАЖМУАСИ

Билим соҳаси: 100 000 - Гуманитар фанлар санъат

Таълим соҳаси: 150 000 - Санъат

Таълим йўналиши 515 0900 - Дизайн (Ландшафт)

Самарқанд – 2016 йил

“Санъат, маданият ва дизайн тарихи” фанининг ўқув-услубий мажмуаси

Самарқанд давлат архитектура-қурилиш институтида 5150900 - Дизайн (Интеръерни лойиҳалаш, Ландшафт) бакалаврият таълим йўналишлари учун “Санъат, маданият ва дизайн тарихи” фанидан тузилган ва институт илмий-услубий кенгашининг 2016 йил 11 июлдаги ___ сонли мажлис баёни билан тасдиқланган ўқув дастури ва мазкур йўналиш бўйича тасдиқланган ишчи ўқув режада фанга ажратилган соатлар ҳажмида ҳамда Давлат таълим стандартлари талаблари ҳисобга олинган ҳолда ишлаб чиқилди.

Тузувчилар:

“Тасвирий санъат” кафедрасининг доценти **Д.Н.Султонова**

Такризчилар:

Ёрқулов Т.Ҳ. - “Тасвирий санъат” кафедрасининг муdiri, катта ўқитувчи

Жўраев Ҳ.Ҳ. - “Тасвирий санъат” кафедрасининг доценти

“Санъат, маданият ва дизайн тарихи” фанининг ўқув-услубий мажмуаси “Тасвирий санъат” кафедрасининг 2016 йил 20 июндаги 11 - сонли йиғилишида кўриб чиқилган ва факультет Кенгашига муҳокома қилиш учун тавсия этилган.

Кафедра муdiri: _____ Ёрқулов Т.Ҳ.

“Санъат, маданият ва дизайн тарихи” фанининг ўқув-услубий мажмуаси “Архитектура” факультети кенгашида муҳокома қилиниб, тасдиқлаш учун институт илмий- услубий кенгашига тавсия этилган (2016 йил 27 июндаги 11- сонли мажлис баёни).

Факультет кенгашининг раиси: _____ Абдураимов М.М.

Ўқув бўлими бошлиғи: _____ Сирожиддинов Ў.С.

Чиқиш маълумотлари:

Бичими А4. Ҳажми 16.3 б.т. Адади 2 та.

© СамДАҚИ.2016.

МУНДАРИЖА

1. Силлабус .....
2. Фаннинг асосий маъруза матнлари.....
3. Такдимотлар.....
4. Тарқатма материаллар.....
5. Амалий машғулот материаллари.....
6. Лаборатория машғулотлари.....
7. Глоссарий ....□□□□□□□□□□□□□□□.....

«САНЪАТ, МАДАНИЯТВА ДИЗАЙН ТАРИХИ» ФАНИДАН

СИЛЛАБУС

“Санъат маданият ва дизайн тарихи” фанининг

**2016-2017 ўқув йили III-IV семестрлари учун мўлжалланган
СИЛЛАБУС**

Фаннинг қисқача тавсифи				
ОТМнинг номи ва жойлашган манзили:	Самарқанд давлат архитектура-қурилиш институти		Лолазор кўчаси-70 уй	
Кафедра:	«Тасвирий санъат»		«Архитектура» факультети таркибида	
Таълим соҳаси ва йўналиши:	Таълим соҳаси: 150000 - Санъат соҳаси	Таълим йўналиши: 5150900 - “Дизайн” (интерьерни лойиҳалаш) таълим йўналиши 2 курс учун		
Фанни (курсни) олиб боровчи ўқитувчилар тўғрисида маълумот:	доцент: Султонова Дилшода Намозовна	e-mail: dilsultoni@list.ru		
Дарс вақти ва жойи:	«Архитектура» факультети. Ауд. №	Курснинг давомийлиги:	02.09.2016-18.05.2017	
Индивидуал график асосида ишлаш вақти:	Сешанба ва жума кунлари соат 14.00 дан 17.00 гача			
Фанга ажратилган соатлар:	Аудитория соатлари 254			Мустақил таълим 27 (3 семестр) 54 (4 семестр) Жами 81
	Маъруза 72 (3 семестр) 144 (4 семестр) Жами 216		Амалиёт -	
Фаннинг бошқа фанлар билан боғлиқлиги:	<p>“San’at, madaniyat va dizayn tarixi” fani tasviriy san'atning asoslaridan biri sifatida q'uyidagi fanlar bilan chambarchas bog`liq: q'alamtasvir, kompozitsiya, dastgohli, monumyental, dyekorativ rangtasvir, tasviriy san'at tyexnologiyasi va ayniqsa haykaltaroshlik fani bilan keng aloq'adordir. Shuningdek arxeologiya, etnografiya kabi fanlar bilan ham uzviy bog`liq. Tasviriy san`at umumiy tarixi fani asosiy umumkasbiy fanlaridan biri hisoblanib, 3, 4 -semestrlarda o`qitiladi. Dasturni amalga oshirish o`quv rejasida belgilangan gumanitar va ijtimoiy – iqtisodiy, matematik va tabiiy ilmiy fanlar (tarix, oliy matematika, informatika va axborot texnologiyalari, muhandislik geodeziyasi, qurilish mexanikasi, arxitekturaviy fizika, ekologiya), umumkasbiy (chizma geometriya va muhandislik grafikasi,</p>			

qalamtasvir, rangtasvir va haykaltaroshlik va h.k.) va ixtisoslik (arxitekturaviy loyihalash va kompozisiya asoslari, yodgorliklarni ta'mirlash va qayta tiklash va h.k.) fanlaridan yetarli bilim va ko'nikmalarga ega bo'lishlikni talab etadi.

Фаннинг мазмуни

Фаннинг долзарблиги ва қисқача мазмуни:

“Санъат, маданият ва дизайн тарихи” таълимни янгилаш ишини, бу фанларда содир бўлаётган ўзгаришлар моҳиятини англаган ҳолда, уларга хос хусусиятларни ҳисобга олиб амалга ошириш кутилган натижаларни беради. Ҳозирги замон талаби аввало, мустақиллик миллатимиз “Санъат, маданият ва дизайн тарихи” фанига хос бўлган етакчи йўналишларни белгилаб, бу фаннинг тараққиёт тенденцияларини бадиий ижодий жиҳатдан асослашдир. Янгиланган тафаккур меваси бўлган “Санъат, маданият ва дизайн тарихи” фани тизимида, фан қандай ўрин тутди ва уни йўлга қўйишнинг бадиий ижодий асослари нималардан иборат бўлиши керак деган саволга шундагина тўғри жавоб топиш мумкин бўлади. Чунки ижтимоий ўзгаришларнинг, “Санъат, маданият ва дизайн тарихи” фанидаги янгиланишлар таълимни ташкил этишда тўлиқ ақс этиши аниқ.

Янгиланган педагогик тафаккур ва олий таълим муассасаларида “Санъат, маданият ва дизайн тарихи” фанини ўқитишнинг бадиий ижодий асослари янгиланаётган миллий “Санъат, маданият ва дизайн тарихи” фанининг талаблари асосида таълим жараёнида рўй берган, бераётган ва бўлиши муқаррар ўзгаришларнинг асосий хусусиятларини илмий-назарий жиҳатдан умумлаштиришга эҳтиёж туғилади. “Санъат, маданият ва дизайн тарихи” таълимнинг ўзак масалаларини ҳал этмай туриб, унинг хусусий муаммоларини тўғри ечиб бўлмайдигани, айнан мазкур жараён орқали шахс маънавияти шакллантирилади.

Фанни ўқитишдан мақсад — talabalarga inson ongi va hissiyotining shakllanishidan tortib, uzoq o'tmishdan, to shu kunga qadar insoniyat tomonidan yaratilgan hamda hozirgi kunda yaratilayotgan eng nodir san`at asarlari namunalari (asosan tasviriy va amaliy hamda memorchilik) bilan tanishtirish. Ularning g'oyaviy badiiy tomonlarini tushunishga yordam berish.

-san`at asarlariga nisbatan badiiy munosabatni, go`zallikga bo`lgan munosabatni rivojlantirish.

-milliy va jahon san`at durdonalari va ularni yaratgan ijodkorlar bilan tanishtirish.

- nodir asarlarni badiiy tahlil etishga talabalarni o`rgatish

Фаннинг асосий вазифалари қуйидагилардан иборат:

	<p>- “San’at, madaniyat va dizayn tarixi” fanining nazariy va metodik asoslarini mazmun va mohiyatini o`rganish.</p> <p>- Bu fan o`zining ma`ruza karakteri bilan ajralib turadi. Mashg`ulotning asosiy qismi ma`ruza, savol – javob, suhbat, ma`ruza tinglash, muzey va galereyalarga, ustaxonalarga borish, san`atga oid film va reprodaksiyalar ko`rish tarzida o`tadi. Yuqorida ko`rsatilgan vositalarni to`plash.</p> <p>Jaxon san`ati tarixida muxim bosqichlar, usullar va uslublar yo`nalishlarini, ularning qaysi davr, hududga mansubligini, me`moriy jihatlarini, madaniy meros va an`analarini nazariy jihatdan ajrataolishni talabalarga o`rgatish san`at, arxitektura va shaharsozlik tarixi fanining asosiy vazifasidir.</p>
<p>Талабалар учун талаблар</p>	<p><u>“СМ ва ДТ” фани бўйича талабаларнинг билими, ўқуви ва кўникмасига қўйиладиган талаблар:</u></p> <p>Bo`lajak bakalavrlar “San’at, madaniyat va dizayn tarixi” fani bo`yicha to`liq kursni tugatgandan so`ng quyidagilarga ega bo`lmoqliklari lozim. “San’at, madaniyat va dizayn tarixi” fanining tasviriy san`atda tutgan o`rni fanni o`tishda - bu fan talabalarga inson ongi va hissiyotining shakllanishidan tortib, uzoq o`tmishdan, to shu kunga qadar insoniyat tomonidan yaratilgan hamda hozirgi kunda yaratilayotgan eng nodir san`at asarlari namunalari (asosan tasviriy haykaltaroshlik, me`morchilik, amaliy) bilan tanishtirish. Ularning g`oyaviy badiiy tomonlarini tushunishga yordam berish, san`at asarlariga nisbatan badiiy munosabatni, go`zallikga bo`lgan munosabatni rivojlantirish, milliy va jahon san`at durdonalari va ularni yaratgan ijodkorlar bilan tanishtirish, nodir asarlarni badiiy tahlil etishga talabalarni o`rgatishni bilishi kerak;</p> <p>“San’at, madaniyat va dizayn tarixi” darslarini rejalashtirish va tashkil etish; jaxon san`ati tarihi rivojlanish bosqichlari haqida bilish; jaxon san`ati vakillarining hayoti va ijodi bilan tanishish; va ularning yaratgan buyuk asarlarini badiiy tahlil qila olish , buyuk haykaltaroshlar, tasviriy san`at ustalari, me`morlar hamda amaliy san`at ustalari tamonidan yaratilgan durdona asarlar bilan tanishish; ularning turli texnik usul va uslublari va g`oyaviy mazmuni bilan tanishish; o`quvchi yoshlarga tasviriy san`at umumiy tarihi mashg`ulotlarini tashkil etishda san`at asarlarini tahlil eta olish, yaxshi o`zlashtiruvchi va iqtidorli o`quvchilar bilan individual darlar olib borish, ko`nikmalariga ega bo`lishlari kerak;</p> <p>“San’at, madaniyat va dizayn tarixi” fanidan chuqur nazariy bilim va malakalarga ega bo`lish pedagogik faoliyat jarayonida san`at tarixining tasviriy san`atga chambarchas bog`liq`ligi, Oliy</p>

	ta'lim tizimida tasviriy san`at tarixi fanining haykaltaroshlik mashg`ulotlari bilan chambarschas bog`liq`likda olib borilishi, san`at tarixi borasida chuq`ur bilimlarga ega bo`lish, - tasviriy san`at tarixi fani rangtasvir, grafika amaliy san`at mashg`ulotlari bilan chambarchas bog`liqlikda olib borilishi bilish malakalariga ega bo`lishi kerak.
Elektron почта орқали муносабатлар тартиби	“Санъат, маданият ва дизайн тарихи” фани бўйича ўқув адабиётларидан ташқари, зарурий ахборотларни қидиришда интернетдан фойдаланиш тавсия этилади.

«Дизайн» (интерьерни лойиҳалаш) таълим йўналиши учун
**“Санъат, маданият ва дизайн тарихи” фан мавзулари ва
унга ажратилган соатлар тақсимоти:**

II курс, III семестр 72 соат

Nazariy mashg`ulotlarning kalendar tematik rejasi

№	MA`RUZAning nomi qisqacha mazmuni	Ma`ruza uchun ajratilgan soat
1 bo`lim. Qadimgi dunyo san`ati tarixi. 2 kurs III – semester		
1.	Tasviriy san`at tur va janrlari.	2 soat
2.	Ibtidoiy jamoa tuzumi davri san`ati	2 soat
3.	Qadimgi dunyo san`ati. Qadimgi Misr san`ati	2 soat
4.	Qadimgi Misr Sulolagacha (sulolalar paydo bo`lishiga qadar) bo`lgan davr (er. av. 4000 chi yil.)	2 soat
5.	Qadimgi Misr Qadimgi podsholik III-VI sulolasi (er. av. 3000 - 2300 yillar.)	2 soat
6.	Qadimgi Misr O`rta podsholik XI-XII sulolasi (er.av. 2100-1800 yillar.)	2 soat
7.	Qadimgi Misr Yangi podsholik XVIII - XX sulolasi (er. av. 1600 - 1100 yillar.)	2 soat
8.	Qadimgi Misr So`nggi podsholik XXI – XXXII sulolasi (er. av. 1100-332 yillar.)	2 soat
9.	Qadimgi Old Osiyo san`ati	2 soat
10.	Qadimgi Eron san`ati	2 soat
11.	Qadimgi O`rta Osiyo san`ati	2 soat
12.	Qadimgi O`rta Osiyo. (Aleksandr Makedonskiy)ning O`rta Osiyoga yurishi	2 soat
13.	Qadimgi O`rta Osiyo. Kushon imperiyasi	2 soat

14.	Urta Osiyo xududida ellinizm n'analari.	2 soat
15.	Qadimgi Hindiston san'ati	2 soat
16.	Qadimgi Yaponiya san'ati	2 soat
17.	Qadimgi Xitoy san'ati	2 soat
18.	Antik davri san'ati. Egey va Krit – Mikena davri san'ati.	2 soat
19.	Qadimgi Gresiya san'ati. Gomer davri san'ati.	2 soat
20.	Arxaika davri san'ati.	2 soat
21.	Klassikka davri san'ati.	2 soat
22.	Ellinizm davri san'ati.	2 soat
23.	Qadimgi Rim san'ati. Этрурия	2 soat
24.	Rim Respublika san'ati.	2 soat
25.	Rim Imperiya san'ati.	2 soat
26.	Qadimgi Amerika san'ati	2 soat
27.	Qadimgi Amerika me'morchiligi	2 soat
28.	Qadimgi Amerika. Inklar davlati gobelenlari	2 soat
2 bo'lim. Yevropada ilk o'rta asrlarda Evropa san'ati		
29.	O'rta asrlarda Yevropa san'ati. Vizantiya san'ati (ravenna, miravinglar va karalinglar davri).	2 soat
30.	Roman davri san'ati (varvarlar qirolligi va franklar imperiyasi davri).	2 soat
31.	Gotika davri san'ati.	2 soat
32.	III – XIX asrlargacha bo'lgan O'zbekiston san'ati.	2 soat
33.	O'zbekiston tuprogida ibtidoiy jamoa davri va uning taraqqiyotining asosiy bosqichlari	2 soat
34.	Haykaltaroshlik. Xolchayon, Jonboy qal'a va boshqa erlardan topilgan haykallar. Budda san'ati.	2 soat
35.	V-VIII asrlarda o'zbek san'ati. Me'morchilik. Shahar qurilishi (So'gd, Toxariston, Shosh, Fargona, Xorazm).	2 soat
36.	Maxobatli rangtasvir namunalari (Bolaliktepa, Varaxsha, Afrosiyobdan topilgan devoriy suratlar).	2 soat
	Жами	72 soat

2 kurs IV- semester (баҳорги) 144 soat XVII – XVIII asrlarda Yevropa san’ati		
1.	IX-X asrlarda san’at va madaniyat. Arab bosqinchilarining O’rta Osiyoni bosib olishi	2 soat
2.	XI-XIII asr boshlarida O’zbekiston san’ati. Me’morchilik.	2 soat
3.	Temur va Temuriylar davrida san’at va madaniyat	2 soat
4.	Miniatyura san’ati. Kamolliddin Behzod-Sharqning yirik rassomi.	2 soat
5.	XVI-XVII asrlarda O’zbekiston san’ati. Me’morchilik. Tasviriy va amaliy san’at.	2 soat
6.	XVIII - XIX asr boshlarida O’zbekiston san’ati.	2 soat
7.	G’arbiy Yevropada Uyg’onish davri san’ati.	2 soat
8.	Protorenessans davri san’ati (Italiya).	2 soat
9.	Ilk uyg’onish davri san’ati (Florensiya va Italiya).	2 soat
10.	Yukori uyg’onish davri san’ati (Italiya va Vinesiya).	2 soat
11.	Sunggi uyg’onish davri san’ati (Vinesiya). Manerizm.	2 soat
12.	Fransiya o’yg’onish davri san’ati.	2 soat
13.	Fransiya Avinon maktabi. Portret va miniatyura	2 soat
14.	Fransiya Fontenblo maktabiniing buyuk vakillari. Portret san’ati.	2 soat
15.	Niderlandiya o’yg’onish davri san’ati. Romantizm	2 soat
16.	Germaniya uyg’onish davri san’ati.	2 soat
17.	A.Dyurer (1471-1528) nemis Uyg’onish davrining buyuk san’atkori.	2 soat
18.	XVI-XVIII asrlarda Yevropa san’atiga umumiy ta’rif.	2 soat
19.	XVI-XVIII asrlarda Italiya san’ati.,	2 soat
20.	Bolonya Akademiyasining tashkil topishi (Aka-uka Karrachilar)	2 soat
21.	M.M.Karavajo ijodi (Karavajizm oqimimg paydo bo’lishi)	2 soat
22.	XVII - XVIII asrlarda Fransiya san’ati. Rokoko stili. Klassisizm va Realizm.	2 soat

23.	XVII - XVIII asrlarda Flandriya san'ati.	2 soat
24.	XVII asrda Gollandiya san'ati.	2 soat
25.	XVIII asrda Gollandiya san'ati.	2 soat
3 bo'lim. XVII –XVIII asrlarda Yevropa san'ati.		
26.	XVIII asr oxiri–XX asr Yevropa san'ati. XIX asr birinchi yarmi rus realistik san'ati.	2 soat
27.	XIX asrning ikkinchi yarmi Fransiya san'ati	2 soat
28.	XIX asr oxiri XX asr Jaxon san'ati (Kubizm, Modern va Favizm).	2 soat
29.	XIX- XX asrning 2- yarmida Uzbekiston san'ati	2 soat
30.		2 soat
4 bo'lim. Yevropa XVIII – XIX asrlar san'ati.		
31.	XVII –XVIII asrlarda Germaniya va Angliya san'ati.	2soat
32.	XVIII asr Rus san'ati.	2 soat
33.	Me'morchilik. Sankt-Peterburg shaxrining kurilishi	2soat
34.	Xaykaltaroshlik. E.Falkone (1716-1791) va uning yaratgan asarlari «Mis chavandoz».	2soat
35.	XIX asr ikkinchi yarmi rus san'ati. Sayyor rassomlar.	2soat
36.	XIX asr rus realistik peyzajchilari.	2soat
37.	XIX asr rus davrning katta me'moriy inshootlari.	2soat
38.	Rangtasvir san'ati.Portret janrining buyuk vakillari (O. Kiprenskiy (1782-1836), V. Tropinin (1776-1857)	2soat
39.	XVIII asr oxiri – XIX asr Jaxon san'ati. XVIII asr oxiri – XIX asr urtasi Fransiya san'ati (Barbizon maktabi va vakillari).	2soat
40.	XVIII asroxiri – XIX asr Ispaniya san'ati.	2 soat
41.	XIX asr Angliya va Germaniya san'ati.	2soat
42.	XIX asrning ikkinchi yarmi Fransiya san'ati.	2soat
43.	XX asr Jaxon san'atvamadaniyattarixi	2 soat
5 bo'lim. – XIX- XXI asrlar san'ati.		
44.	XX asr Jaxon san'atiga umumiy ta'rif. Me'morchilik san'ati. «Bauxauz» badiiy maktabi	2 soat

45.	XX asr Jaxon san'atida vujudga kelgan badiiy oqimlar -modern, Yugendstil, ekspressionizm, dadaizm, syurrealizm, abstraksionizm,yangi realizm, fovizm Kubizm	2 soat
46.	XX asr Jaxon san'atida haykaltaroshlik	2 soat
47.	XIX asr oxiri - XX asr boshlarida Rus san'atvamadaniyattarixi	2 soat
48.	Rangtasvir san'atidagi yutuklar va Evropa rangtasvir maktabining an'analari rus san'atiga kirib kelishi.	2 soat
49.	Xaykaltaroshlik. P. Trubetskoy, A. Golubkina, S. Konenkov	2soat
50.	Rus me'morchilik san'atida «modern» an'analari. <i>Neorus, neoklassitsizm</i> uslublarning shakllanishi	2soat
51.	XIXasr oxiri - XX asr boshlarida O'zbekiston san'atvamadaniyattarixi.	2soat
52.	O'zbekistonda Kitob grafikasi san'ati.	2 soat
53.	O'zbekistonda Plakat san'ati	2 soat
54.	O'zbekistonda amaliy dekorativ san'at.	2 soat
55.	XX asrning 1- yarmida O'zbekiston san'atvamadaniyattarixi.	2soat
56.	Toshkent va Samarkand badiiy maktablari va ularning yirik vakillari.	2 soat
57.	2-Jaxon urushi yillarida O'zbekistonga evakuatsiya kilingan Moskva, Leningrad, Kiev, Xarkov badiiy institutlari bilan birga kelgan etuk rangtasvir va grafika san'ati ustalar	2 soat
58.	Urushdan keyingi yillarda O'zbekiston san'atidagi jonlanish	2 soat
59.	XX asrning 2- yarmida O'zbekiston san'atvamadaniyattarixi	2soat
60.	Milliy tasviriy san'at maktablarini shakllanishi.	2 soat
61.	Grafika san'ati ustalari ijodi	2 soat
62.	XX asr ikkinchi yarmida haykaltaroshlik san'ati.	2 soat
63.	Maxalliy me'morlik amaliyoti	2 soat
64.	Amaliy dekorativ san'at va uning o'ziga xos jixatlari.	2 soat
65.	Mustaqillik davri O'zbekiston san'atvamadaniyattarixi	2soat
66.	Mustaqillik davri me'morchilikda kiritilgan yangiliklar	2soat
67.	Mustaqillik davri haykaltaroshlikda kiritilgan yangiliklar	2soat

68.	Mustaqillik davri dastgohli rangtasvir ijodkorlari	2soat
69.	O'zbekiston tasviriy san'atida okimlarning vujudga kelishi	2soat
70.	Mustaqillik davri amaliy bezak san'ati.	2soat
71.	Mustaqillik davri Badiiy qulolchilik maktablari	2 soat
72.	Mustaqillik davrida lokli miniatyura va dizaynning rivojlanishi	2soat
	Жами	144 soat

Mustaqil ishlarning mavzulari

III semestr uchun tavsiya etilayotgan mustaqil ishlarning mavzulari:

№	Mustaqil ishlarning mavzulari. II kurs. III semestr.	Ajratilgansoat
1	Qadimgi Misr san'at madaniyat tarixi.	1
2	Qadimgi Gresiya san'at madaniyat tarixi.	1
3	Qadimgi Hindiston san'at madaniyat tarixi.	1
4	Qadimgi Xitoy san'at va madaniyat tarixi.	1
5	Qadimgi Misr me'morchiligi.	1
6	Qadimgi Gresiyada ellinizm san'at va madaniyat tarixi.	1
7	Qadimgi Gresiyada gomer san'at va madaniyat tarixi.	1
8	Qadimgi Gresiyada arxaika san'at va madaniyat tarixi.	1
9	Qadimgi Gresiyada klassikasan'at va madaniyat tarixi.	1
10	Qadimgi Gresiyada memorchilik.	1
11	Kadimgi Rim Respublika san'at va madaniyat tarixi.	1
12	Kadimgi Rim Imperiya san'at va madaniyat tarixi.	2
13	Kadimgi Rim forumlari	2
14	Kadimgi Rim me'morchildigi	2
15	Kadimgi Amerika ibodatxonalari	2
16	Kadimgi Egey va Krit-Mikena me'morchiligi	2
17	Vizantiya me'morchiligi	2
18	Roman davri me'morchiligi	2
19	Avliyo Sofiya ibodatxonasi	2
	Jami	27 soat
	Mustaqil ishlarning mavzulari. II kurs. IV semestr.	
1	Rassom Mikelandjelo Merizi da Karavajo ijodi	2
2	Me'mor Jakomo della Porta ijodi	2
3	Me'mor Lorenzo Jovanni Berninijodi.	4
4	Me'mor Franchesko Barromini ijodi	4
5	Gollandiya natyurmort janri	2

6	Lorenzo Jovanni Bernini ijodi.	4
7	Boloniya maktabi avlod rassomlari ijodi	2
8	Italiya barokko me'morchiligi	4
9	Gotika davri me'morchiligi	2
10	Flamand barokko me'morchiligi	2
11	Akademizm va aka -uka Karrachilar ijodi	4
12	Rus realistik rassomlari O.A.Kiprenskiy va V.A.Tropinin ijodi.	2
13	Rus realistik tankidchi rassomlari P.A.Fedotov ijodi.	2
14	Rus realistik rassomlari K.P.Bryulov va A.A.Ivanov ijodi.	2
15	XIX asr rus sayyor rassomlari V.G.Perov, I.N.Kramskoy, I.Ye.Repin, V.I.Surikov, V.M.Vasnesov va N.A.Yaroshenko ijodi	4
16	Rus realistik peyzajchilar A.K.Savrasov, I.I.Shishkin, I.K.Ayvazovskiy va I.I.Levitan ijodi	2
17	XVIII - XIX asr Barbizon maktabi vakillari ijodi.	2
18	XIX - XX asrda Kubizm, Modern va Favizm okimlar vakillari ijodi	4
19	XX asr Uzbekiston san'ati ijodkorlari P.P.Benkov, Z.M.Kovalevskaya, O.K.Tatevasyan, N.V.Kashina va U.Tansikbayev ijodi	4
	Jami	54 soat

Ma'ruza mashg'ulotlariga tavsiya etiladigan mavzulari. 1-bo'lim.

“San’at va madaniyat tarixi” fani va uning maqsad-vazifalari. San’at tarixiga muqaddima. San’at va madaniyat tarixi fani nimalarni o’rgatadi. San’atning ijtimoiy hayotda tutgan o’rni. San’atning tarbiyaviy ahamiyati. Dunyodagi eng yirik muzeylar. Tasviriy san’atning tur va janrlari haqida ma’lumot. Tasvir va ifoda vositalari.

Qo'llaniladigan ta'lim texnologiyalari: Aqliy hujum namoyish etish, 3x4 texnologiyasi qo'lalsh, savol-javob, munozara.

Adabiyotlar: A1;

Ibtidoiy jamoa davri san’at va madaniyat tarixi. Ibtidoiy jamoa davri san’atini o’rganish manbaalari. Tosh asri - er. av. 3 ming yillikkacha bo’lgan davr. Mis va bronza asri-er.av.3-2ming yillik. Temir asri - er.av.I ming yillik. Ibtidoiy jamoa tuzumi taraqqiyoti bosqichlari, uningrivoji. Altamira (Ispaniya) va Fon de Tom (Fransiya) g’orlaridagi devoriy sur’atlari. Mahobatli me’morchilikning shakllanishi. Megalitik qurilmalar: mengirlar, dolmenlar, kromleklar.

Paleolit davrida amaliy-dekorativ san’ati. Tripolye kulolchiligi. Haykaltaroshlik san’ati. Golshtat madaniyati. San’atdagi o’ziga xos xususiyatlari. Lasko, Fonde Gom, Altamira g’orlaridan topilgan ibtidoiy jamoa davriga mansub yodgorliklar. O’rta Osiyo, jumladan O’zbekiston xududida topilgan ibtidoiy jamoa davriga mansub yodgorliklar. Teshik tosh, Zarautsoy, Xojikent, Suravutsoy va boshqa erlardan topilgan surat va bo’rtma tasvirlar. Ularning ishlanish uslubi, mavzusi. Kulolchilik asarlari, bronza, oltin va boshqa materiallardan yaratilgan amaliy san’at buyumlari. Toshtaroshlik va haykaltaroshlik san’ati.

Qo'llaniladigan ta'lim texnologiyalari: Aqliy hujum namoyish etish, 3x4 texnologiyasi qo'lalsh, savol-javob, munozara.

Adabiyotlar: A1;A3;Q1; Q2; Q6.

Qadimgi Dunyo san’at va madaniyat tarixi. Qadimgi Mis san’ati. Qadimgi Sharq, uning geografik va davriy chegarasi. Qadimgi Sharq xalqlari davlatlari

san'atining o'ziga xos xususiyatlari va o'xshash tomonlari. Qadimgi Sharqda dastlabki quldorlik davlatlarining paydo bo'lishi. San'atda sinfiy xususiyatlarning yuzaga kelishi. Qadimgi Misr san'ati. Qadimgi Misrning geografik o'rni. Uning davriy chegarasi. Misrda birinchi davlatning vujudga kelishi. Qadimgi Misr san'ati va madaniyatining o'ziga xos xususiyatlari. Qadimgi Misr san'ati taraqqiyotining asosiy bosqichlari;

Sulolagacha (sulolalar paydo bo'lishiga qadar) bo'lgan davr (er. av. 4000 chi yil.)

Qadimgi podsholik III-VI sulolasi (er. av. 3000 - 2300 yillar.)

O'rta podsholik XI-XII sulolasi (er. av. 2100-1800 yillar.)

Yangi podsholik XVIII - XX sulolasi (er. av. 1600 - 1100 yillar.)

So'nggi podsholik XXI – XXXII sulolasi (er. av. 1100-332 yillar.)

Qo'llaniladigan ta'lim texnologiyalari: Aqliy hujum namoyish etish, 3x4 texnologiyasi qo'lalsh, savol-javob, munozara.

Adabiyotlar: A1;A3;Q1; Q2; Q6.

Old Osiyo (Mesopotamiya) san'at va madaniyat tarixi. Old Osiyoda qadimgi davrlardagi xalqlar va davlatlar. Ularning geografik o'rni va davriy chegarasi. Bu xalqlar va davlatlar san'atidagi o'xshashlik va o'ziga xos tomonlari. Ikki daryo oraligi (Mesopotamiya) san'ati. Me'morchilik. Sun'iy ayvonlar. Zikkuratlar. Haykaltaroshlik. Gliptika. Ur shahrida shoxlar maqbarasidan topilgan buyumlar.

Akkada san'ati "Naramsin stellasi" (er. av. 2300 yil.)

Ossuriya san'ati. Ossuriya saroy me'morchiligi. (Dur - Sharrukendagi Sargon II saroyi. er. av. VIII asrning 2-yarmi) Relif, devoriy suratlar.

Yangi Bobil podsholigi san'ati. (er. av. VII asr oxiri). Ishtar darvozasi, Bobil minorasi, Navuxodonosor saroyi. (osma boglar.)

Qo'llaniladigan ta'lim texnologiyalari: Aqliy hujum namoyish etish, 3x4 texnologiyasi qo'lalsh, savol-javob, munozara.

Adabiyotlar: A1;A3;Q1; Q2; Q6.

Qadimgi O'rta Osiyo san'at va madaniyat tarixi. Qadimgi davrlarda O'rta Osiyo va Ozarbayjonda mavjud bo'lgan xalq va davlatlar haqida umumiy ma'lumot. Dastlabki quldorlik davlatlari. Axmoniy podsholigi davrida O'rta Osiyo, Qozogiston. Iskandar Zulqarnay (Aleksandr Makedonskiy)ning O'rta Osiyoga yurishi. Uning vafotidan keyin paydo bo'lgan podsholiklar. (Selevklaq, Grek Baqtriya podsholigi, Arshaniylar xukmronligi davri) Kushon imperiyasi. Shu davrlarga oid san'at va madaniyat yodgorliklari. Urta Osiyo xududida ellinizm n'analari.

Qo'llaniladigan ta'lim texnologiyalari: Aqliy hujum namoyish etish, 3x4 texnologiyasi qo'lalsh, savol-javob, munozara.

Adabiyotlar: A1;A3;Q1; Q2; Q6.

Qadimgi Eron san'at va madaniyat tarixi. Eronning yaqin sharq xalqlari san'ati va madaniyatidagi tarixiy o'rni. Axmoniy va Ellin n'analari. Me'morchilik. Eron va boshqa qo'shni davlatlarda (Turkmanistondagi Eski Nisa). Parfiya qurilmalari. Nisadan topilgan ritonlar. Feruzobod, Sarviston, Kitesifondagi Sosoniy saroylari. Sosoniylar davrida yaratilgan terrakota, gliptika, numizmatika. Sosoniylar davrida yaratilgan gazlamalar, kulolchilik buyumlari, suyak va shishadan ishlangan buyumlar.

Qo'llaniladigan ta'lim texnologiyalari: Aqliy hujum namoyish etish, 3x4 texnologiyasi

qo'lash, savol-javob, munozara.

Adabiyotlar: A1;A3;Q1; Q2; Q6.

Qadimgi Hindiston va Xitoy san'at va madaniyat tarixi. Qadimgi Hindiston san'ati, (VII asrgacha bo'lgan davr). Qadimgi Hindiston tarixi va madaniyatiga xos bo'lgan hususiyatlari. Moxenjo - Doro va Xarappa me'morchiligi, tasviriy va amaliy bezak san'ati. Maurya davlatining madaniyati va san'ati (er.av. 272 - 232 yillar.) "Sanchidagi stupa", Karlidagi "chaytya", "stambxi", Adjantadagi gorga qurilgan ibodatxonalar.Gandxardagi grek - buddalar.

Qadimgi Xitoy san'ati (III asrgacha bo'lgan davr.).Yanshao kulolchiligi. Shan In va Chjou davrida bronzadan yasalgan idishlar. Xan davri sanati (er. av. 206-yangi eraning 220 yili) - Buyuk Xitoy devori. Ko'mish marosimlarida ishlatiladigan mayda xaykalchalar.

Qo'llaniladigan ta'lim texnologiyalari: Aqliy hujum namoyish etish, 3x4 texnologiyasi qo'lash, savol-javob, munozara.

Adabiyotlar: A1;A3;Q1; Q2; Q6.

Antik san'ati va madaniyat tarixiga muqaddima. Krit-Miken (Egey) san'ati. Antik san'ati tushunchasi, uning davriy va geografik chegarasi. Antik san'atining jaxon san'ati tarixidagi o'rni. Egey san'ati. Uning geografik o'rni va davriy chegarasi. Egey madaniyatining asosiy o'choqlari.Egey san'atining eng gullagan davri. Me'morchilik, tasviriy va amaliy bezak san'ati. Knoss saroyi, uning o'ziga xos tomonlari. Saroy uchun ishlatilgan dekorativ bezaklar (ustunlar tipi, devoriy rasmlar va b.). Kritdan topilgan mayda xaykalchalar va kulolchilik buyumlari. Tirinf vaMiken saroylari, ularning bezatilishi.(Tsiklopik kurinishdagi kurilmalar - "Sherlar darvozasi", oltindan yasalgan buyumlar).

Qo'llaniladigan ta'lim texnologiyalari: Aqliy hujum namoyish etish, 3x4 texnologiyasi qo'lash, savol-javob, munozara.

Adabiyotlar: A1;A3;Q1; Q2; Q6.

Kadimgi Gretsiya (Yunon) san'atvamadaniyattarixi. Qadimgi Gretsiyaning geografik o'rni va davriy chegarasi. Grek san'atining jahon madaniyati tarixida tutgan o'rni. Yunon san'atidagi yuksak mahorat insoniylik va xalqchilik. Qadimgi grek san'ati mavzusi, tasvir va ifoda vositalari. Grek san'atining rivojlanishida afsonalarning ahamiyati. Grek san'atining boshqa davlatlar san'atiga ta'siri.

Gretsiya san'atini tarixiy rivojlanishining asosiy bosqichlari:

Gomer davri san'ati (er. av XI – IX asrlar).

Arxaik davri san'ati (er. av VIII-VI asrlar).

Klassika davri san'ati (er. av V-IV asrlar).(*Ilk klassika* davri san'atining O'ziga xos jixatlari, *Oliy klassika* davrida Gretsiya san'ati. Haykaltaroshlik, realistik tendentsiyalarning rivojlanishi, tasvir va ifoda vositalari. Rassomchilik, Grek klassikasining gullagan davri san'ati (er. av. V asrning 3 choragi). Haykaltaroshlar Miron, Poliklet, Fidiy ijodi. *So'ngi klassika* davri san'ati.Grek klassikasining so'ngi davridagi san'ati. (er. av. V - asrning oxiri - er. av. IV asr.) Bu davr me'morchiligi, uning o'ziga xos tomonlari (Lisistrat yodgorligi, Galikarnas mavzoleyi, Epidavrdagi teatr binosi).San'atdagi realistik izlanishlarning murakkablashishi.Insondagi turli ruxiy xolatlarni ochib berishga intilish.Yaykaltaroshlik.Skopas ijodi.(Menada haykali.)Praksitel ijodi.

Ellinizm davri san'ati (er. av IV - I asrlar). Gretsiyaning Makedoniyaga

tobe bo'lishi. Lisipp va Leoxar ijodi. Pergam mexrobi, Gonzaga (Ptolomeylar aks ettirilgan) komeyasi.

Qo'llaniladigan ta'lim texnologiyalari: Aqliy hujum namoyish etish, 3x4 texnologiyasi qo'lalsh, savol-javob, munozara.

Adabiyotlar: A1;A3;Q1; Q2; Q6.

Qadimgi Rim san'atvamadaniyattarixi. Qadimgi Rim tarixi va san'atidagi davriybosqichlari. Rim va Yunon madaniyatining o'ziga xos o'xshashligi va farqi. Me'morchilik. Etrusk va Yunon me'morchilik san'ati an'alarini qo'llanishi. Yangi konstruksiyalar kiritilishi. Rimliklarning novatorlik ijodiy yutuqlari. Arka, gumbaz, qubba, egri ravoqlarning keng qo'llanilishi. Katta saroylar, zafar arklari, termlar, villalar, forumlar, «keng yo'llar», akveduk va kuprik qurilmalari. Qadimiy yodgorliklarda Yunon order sistemasining ishlatilishi. Turar joy qurilmalarining amaliy bezagi – devoriy suratlar, mozaika, maykaltaroshlik dekori. Qadimiy Rim mahobatli devoriy suratlari san'atidagi to'rt uslubi.

Imperator Avgust davrida portret san'ati. Flaviyev, Klavdiyev sulolasi davrida haykaltaroshlik va portret san'atidagi tanqidiy realizmni rivoji.

Qadimgi Rim amaliy-dekorativ san'ati.

Qo'llaniladigan ta'lim texnologiyalari: Aqliy hujum namoyish etish, 3x4 texnologiyasi qo'lalsh, savol-javob, munozara.

Adabiyotlar: A1;A3;Q1; Q2; Q6.

Qadimgi Amerika san'atvamadaniyattarixi. Amerika san'ati tarixi o'rganish tarixi va manbalari, adabiyotlar taxlili. O'zbek san'atshunosligida shu masaladagi adabiyotlar muammosi. Amerika, uning markaziy xududlarida, bugungi Meksika, Peru, Argentina, Gonduras, Gvatemala yerlarida qadim paytlardi yashagan.

Olmeklar madaniyati. Olmeklar madaniyati Ular tarixining davriy va jug'rofiy chegarasi. Olmeklar ning amerika sang'ati taraqqiyotidagi o'rni. Olmek me'morlik san'ati. Nodir namunalari taxlili.

Inklar davlati. Mil.av. II minginchi yillardayoq metal, oltin, ko'mish va misni eritish san'atini bilganlar va ulardan ajoyib bezak va qurollar yasaganlar. Ular murakkab shakllarda polixrom keramika yaratganlar. Inklar shu madaniyatni boyitib o'zlari ham o'ziga xos betakror asarlar yaratib qoldirganlar. Ular to'qimachilik sohasida mohir bo'lganlar, ajoyib gobelenlar yaratganlar. Gobelen. Ink madaniyati Inklar qimmatbaho tosh va chanoqlarga nafis bo'rtma tasvir va naqshlar ishlaganlar. Ayniqsa metaldan turli haykal va buyumlar quyish san'atida mahoratli bo'lganlar. Oltin va boshqa qimmatbaho tosh va metallardan amaliy va amaliy bezak san'atining nodir namunalarini yaratganlar. Marosim pichog'i. Machu-Pikchu qo'rg'on xarobalari shu o'rinda etiborga loyiq. Machu-Pikchu qo'rg'on. Inklar yaratib qoldirgan quyosh kalendari ham toshga ishlov berish san'atining kundalik ixtiyojga bo'ysundirilganligini. Quyosh kalendari.

Asteklar davlati. XIII asrda ko'chmanchi nautal qabilalari Mexiko vohasiga bostirib kirishi. Asteklar Teskoko ko'lidagi orolga Tenochtitlan shahrini barpo etilishi. Ijtimoiy hayotda sodir bo'lgan notenglik bir tomondan yer egalari bo'lgan aristokratiya va kohinlar kastasi ikkinchi tomondan esa dehqon va xunarmandlar

sinfini shakllantira boshlanishi. Asteklarning marosim va urf odatlari ularning madaniyati, me'morlik va tasviriy san'atida ham o'z ifodasi. Me'morlik. Asteklar ajoyib quruvchi me'mor bo'lishganligi. Tasviriy san'at. Asteklar haykaltaroshligi, Quyosh asteklarning asosiy xudosi, Relyeflarida quyosh tasviri. Asteklarning toshga yo'nib o'yib ishlagan kalendarlari. loy va toshlardan haykal ishlash san'ati. Amaliy san'at. kulolchilik, to'qimachilik, toshni qayta ishlash borasida betakror yutuqlari

Qo'llaniladigan ta'lim texnologiyalari: Aqliy hujum namoyish etish, 3x4 texnologiyasi qo'lalsh, savol-javob, munozara.

Adabiyotlar: A1;A2;Q1; Q2; Q6.

Ma'ruza mashg'ulotlariga tavsiya etiladigai mavzulari. 2-bo'lim.

O'rta asrlar san'ati va madaniyat tarixi. Ilk xristian san'ati.Vizantiya san'ati.O'rta asrlarda Osiyo va Evropa xalqlari san'ati tarixiga muqaddima. Sharq va Garbda o'rta asrlar tarixining davriy chegarasi, rivojlanishidagi asosiy bosqichlar. Asosiy dinlarning (xristian, islom, buddizm) o'rta asrlar san'ati shakl va mazmuniga ta'siri. O'rta asrlar san'atining avvalgi quldorlik formatsiyasi (Antika davri) san'atidan farqi.

Ilk xristian san'atining vujudga kelishi. San'atda antirealistik tendentsiya va mistikaning o'sib borishi. Ilk xristian haykaltaroshligi.Xristian dinining Davlat dini sifatida qabul qilinishi.Xristian ibodatxonalari yangi tipining ishlanishi.

Vizantiya madaniyati va san'atining jahon xaritasiga qo'shgan xissasi. VI-VII asr me'morchiligi, Konstantinopoldagi Avliyo Sofiya ibodatxonasi. IX-XII asrlarda Vizantiya san'ati.Konstantinopoldagi grajdan me'morchiligi. Ikona ishlash va miniatyura san'ati. Suyak o'ymakorligi.XIII-XV asrlar san'ati.Maxobatli rangtasvir.

Qo'llaniladigan ta'lim texnologiyalari: Aqliy hujum namoyish etish, 3x4 texnologiyasi qo'lalsh, savol-javob, munozara.

Adabiyotlar: A1;A2;Q1; Q2; Q6.

Roman davri san'atvamadaniyattarixi. «Varvarlar» san'ati. «Varvarlar» tushunchasi va ushbu xalklar san'atining asosiy jixatlari.

Roman san'ati."Roman" iborasining kelib chikishi. Garbiy Evropadagi Roman san'ati va me'morchiligining asosiy hususiyatlari. Tasviriy san'atda sodir bo'lgan yangi tendentsiyalar.Frantsiya san'ati. Puatedagi Notrdam la Grant (XI-XII asr) ibodatxonasi. Germaniya san'ati.Italiya san'ati.Me'morchilikda mavjud bo'lgan asosiy tendentsiyalar.

Qo'llaniladigan ta'lim texnologiyalari: Aqliy hujum namoyish etish, 3x4 texnologiyasi qo'lalsh, savol-javob, munozara.

Adabiyotlar: A1;A2;Q1; Q2; Q6.

Gotika davri san'atvamadaniyattarixi. Gotika san'ati. Garbiy Evropada Gotika san'atining asosiy belgi va hususiyatlari. "Gotika" iborasining kelib chikishi. Me'morchilik. Tasviriy san'at.Haykaltaroshlik san'atining me'morchilik bilan aloqadorligi.Frantsiya, Germaniya, Angliya davlatlari san'ati.

Qo'llaniladigan ta'lim texnologiyalari: Aqliy hujum namoyish etish, 3x4 texnologiyasi

qo'lash, savol-javob, munozara.

Adabiyotlar: A1;A2;Q1; Q2; Q6.

Qadimgi Rus san'at va madaniyat tarixi. Sharqiy slavyanlar san'ati. Ibtidoiy jamoa tuzumi tugashi va dastlabki feodal davlat vujudga kelishi paytidagi slavyanlar badiiy madaniyati (VI-X asrlar). Din. Haykaltaroshlik. Amaliy san'at.

Kiev Rusi san'ati. Qadimgi rus millatining shakllanishi. Me'morchilik. Rassomchilik. Ikona san'ati. Xaykaltaroshlik. Amaliy san'at.

XI-XII asrlarda Novgorod san'ati. Feofan Grek hayoti va ijodi. A. Rublev - qadimgi Rusning buyuk rassomi. Memorchilikda ibodatxonalarining uzgacha kurinishi. Moskva shaxrining kurilishi. Kreml kompleksi.

XVII asrda Rus san'ati. Semyon Ushakov (1626 -1686) ijodi. Parsuna san'ati. Grafika san'ati.

Qo'llaniladigan ta'lim texnologiyalari: Aqliy hujum namoyish etish, 3x4 texnologiyasi qo'lash, savol-javob, munozara.

Adabiyotlar: A1;A2;Q1; Q2; Q6.

III- XIX asrgacha bo'lgan O'zbekiston san'atvamadaniyattarixi. O'rta asrlarda O'rta Osiyo xalqlari san'ati (III-VII asrboshlari). Qadimgi o'zbek san'ati taraqqiyotining o'zigaos yo'li. Hozirgi O'zbekiston tuprogida ibtidoiy jamoa davri va uning taraqqiyotiningasosiy bosqichlari. Me'morchilik. Qadimgi qo'rgonlar va ularning o'ziga xos jixatlari. Shahar qurilishi. Tasviriy va amaliy san'at. Haykaltaroshlik. Xolchayon, Jonboy qal'a va boshqa erlardan topilgan haykallar. Budda san'ati.

V-VIII asrlarda o'zbek san'ati. Me'morchilik. Shahar qurilishi (So'gd, Toxariston, Shosh, Fargona, Xorazm). Tasviriy va amaliy san'at. haykaltaroshlik. Maxobatli rangtasvir namunalari (Bolaliktepa, Varaxsha, Afrosiyobdan topilgan devoriy suratlar).

IX-X asrlarda san'at va madaniyat. Arab bosqinchilarining O'rta Osiyoni bosib olishi. Din bilan bogliq bo'lgan me'morchilik binolarining vujudga kelishi. Gumbazli va peshtoqli me'morchilik binolar qurilishi. Somoniylar maqbarasi.

XI-XIII asr boshlarida O'zbekiston san'ati. Me'morchilik. (Buxoro. Samarkand. Toshkent. Termiz. Xorazm). Amaliy dekorativ san'atga extiyojning ortishi. XIII asr boshlari XV asrlarda Chingizxon galalarining O'rta Osiyoga bostirib kelishi. Xalq ozodlik harakatining kuchayishi. XIV asr me'morchiligi. Xorazm me'morchiligi.

Temur va Temuriylar davrida san'at va madaniyat. Miniatyura san'ati. Kamolliddin Behzod-Sharqning yirik rassomi.

XVI - XVII asrlarda O'zbekiston san'ati. Me'morchilik. Tasviriy va amaliy san'at. Davrning mashhur haykaltaroshlari, amaliy san'at ustalari va musavvirlari.

XVIII - XIX asr boshlarida O'zbekiston san'ati. San'at va madaniyat taraqqiyotining o'ziga xos tomonlari. Me'morchilik. Tasviriy va amaliy san'at.

Qo'llaniladigan ta'lim texnologiyalari: Aqliy hujum namoyish etish, 3x4 texnologiyasi qo'lash, savol-javob, munozara.

Adabiyotlar: A1;A2;Q1; Q2; Q6.

Garbiy Evropada Uygonish davri san'ati. Italiyada Uygonish davri

san'atvamadaniyattarixi. Uygonish davri ilk kapitalizm shakllanishi davri san'ati sifatida. Uning O'rta asr san'atidan farq i. «Uyq onish» iborasining kelib chikishi. Uygonish davri san'atining rivojlanishida antik san'atining o'rni.

Uygonish davrining asosiy bosqichlari:

Protorenessans davri san'ati.XIII-XIV asrlar.Italiyada Uygonish madaniyatining paydo bo'lish sabablari.Shimoliy Italiyada shaharlarning o'sishi, savdo-sotiq ning avj olishi.XIV asrning 2-yarmida haykaltaroshlik, rassomchilik, me'morchilik.

*Ilk Uygonish davri.*XV asrda *Florentsiya* san'ati.*Florentsiya - Uygonish davri uchog'i sifatida.* Me'morchilik. F.Brunelleski (1377-1446 y.) - ilk Uygonish davrining yirik me'mori.Haykaltaroshlik.Donatello (1386-1466y) ijodi. A. Verokkio(1435 yoki 1436-1488). D. Gorlandayo (1449-1494). Rassomchilik.T.Mazachecho (1401-1428) - rangtasvir san'ati ustasi. Rassom P. Uchello (1397-1475) va uning perspektiva fanining shakllanishidagi o'rni. S. Bottichelli (1444-1510) va uning nodir asarlari. XV asrda Italiya san'ati.

Yuqori Uygonish davri san'ati.

XV asr oxiri va XVI asr boshlarida Italiya ijtimoiy tuzumidagi o'zgarishlar. Rim va Venetsiyaning ilgor san'at o'chogiga aylanishi. Me'morchilik. D.Bramante (1444-1514) ijodi. Rassomchilik va haykaltaroshlik. Leonardo da Vinchi (1452-1519). Yuqori Uygonish davri san'atining asoschisi. Rafael Santi (1483-1564). Mikelanjelo Buanarotti (1475-1564).

So'ngi Uygonish davri san'ati.Manerizm.

*Venetsiya tasviriy san'at maktabi.*Venetsiyada Yuqori Uygonish davri san'ati.(XV-XVI asrlar).Rangtasvir san'ati. D.Bellini (1430-1516). Jorjone (tah. 1477-78, Kastelfranko, — 7 noyabr 1510, Venetsiya). Titsian Vechellio (1489/90-1576), Ya.Tintoretto (1518-94), P. Veroneze (1528, Verona — 9 aprel 1588, Venetsiya) ijodlari.

XVI asrning 2-yarmida Venetsiya san'ati. P.Veroneze (1528-1588). Ya.Tintoretto (1518-1594) ijodi.So'nggi Uygonish davrida me'morchilik.XVI asrning o'rtalarida Italiyaning iqtisodiy va siyosiy inqirozga uchrashi. *Manerizm* – Uygonish davrining inqirozga yuz tutgan davridagi badiiy oqim.

Qo'llaniladigan ta'lim texnologiyalari: Aqliy hujum namoyish etish, 3x4 texnologiyasi qo'lalsh, savol-javob, munozara.

Adabiyotlar: A1;A2;Q1; Q2; Q6.

Niderlandiya, Germaniya, Frantsiya va boshqa Garbiy Evropa mamlakatlarida Uygonish davri san'atvamadaniyat tarixi.

Frantsiyada Uygonish davri san'ati.XV asr rangtasviri.

Avinon maktabi. Portret va miniatyura. XVI asrda Frantsiya san'ati. Me'morchilik. Rassomchilik.Italiyadan kelgan san'atkorlarning Frantsiya san'atiga ta'siri. Luvr saroyi kompleksi.

*Fontenblo maktabi.*Fontenblo maktabiniing buyuk vakillari.Portret san'ati.

Niderlandiyada Uygonish davri san'ati.XV-XVI asrlar boshlarida Niderlandiyaning iqtisodiy jihatdan gullashi. Niderlandiya rassomchilik maktabi.Oqimlar kurashi. Romantizmning tarqalishi.

Germaniyada Uygonish davri san'ati.

XV-XVI asrlarda Germaniya. San'atda oqim va maktablar. XV asrda rangtasvir va grafika. Kitob bosish san'atining rivojlanishi. A.Dyurer (1471-1528) nemis Uygonish davrining buyuk san'atkori.

Qo'llaniladigan ta'lim texnologiyalari: Aqliy hujum namoyish etish, 3x4 texnologiyasi qo'lalsh, savol-javob, munozara.

Adabiyotlar: A1;A2;Q1; Q2; Q6.

Ma'ruza mashg'ulotlariga tavsiya etiladigai mavzulari.3-bo'lim.

XVII - XVIII asrlar Evropa san'ati.XVII - XVIII asrlarda Italiya san'atvamadaniyattarixi.

XVII asr Evropa san'ati va madaniyatining umumiy xarakteri. San'atda aniq ifodalangan milliy maktablarning paydo bo'lishi, turli badiiy oqimlarning kurashi. *Barokko.Klassitsizm.Realistik* san'at.

XVII - XVIII asrlarda Italiya san'ati. XVI-acc oxiri XVII asrlarda Italiya. Barokko uslubining shakllanishi va rivojlanishi. Me'morchilikning etakchiligi.Barokko san'atining rivojlanishida Rimning roli.L.Bernini (1598-1610) - Rim barokkosining yirik vakili.Rangtasvir san'ati. M. Da Karavadjo (1573-1610). Rim barokkosida maxobatli rangtasvir. XVII asr rassomchiligi. XVIII asrda Italiya san'ati. Italiyaning siyosiy, iqtisodiy va madaniy ahvoli. Venetsiya badiiy xayoti.XVIII asrda Rim.Italiyada klassitsizm.

Qo'llaniladigan ta'lim texnologiyalari: Aqliy hujum namoyish etish, 3x4 texnologiyasi qo'lalsh, savol-javob, munozara.

Adabiyotlar: A1;A2;Q1; Q2; Q6.

XVII-XVIII asrlarda Frantsiya san'atvamadaniyattarixi. XVII asrda Frantsiya madaniyati.*Absolyutizm.* Falsafa, adabiyot va tasviriy san'atning rivojlanishi. Rassomchilikda turli oqim va yo'nalishlar. XVII asr 1-yarmida *realistik oqim* va *klassitsizm.* Rangtasvir san'ati. N. Pussen, K.Lorren ijodlari. Me'morchilik. Sh. Lebren aristokratik saroy san'atining tipik vakili.XVIII asr absolyutizm va saroy madaniyatining inqirozi. Kapitalistik munosabatlarning rivojlanishi.Ma'rifat asri.San'atdagi mavjud oqimlar. Me'morchilikda "*Rokoko*". Rassomchilik va xaykaltaroshlik. Rangtasvirning etuk vakillari A.Vatto(1684— 18 iyulya 1721), F.Bushe (1703, Parij - 1770) O.Fragonar(1732 - 1806)lar ijodi. Haykaltarosh Falkone (1716, Parij - 1791) ijodi.

Qo'llaniladigan ta'lim texnologiyalari: Aqliy hujum namoyish etish, 3x4 texnologiyasi qo'lalsh, savol-javob, munozara.

Adabiyotlar: A1;A2;Q1; Q2; Q6.

XVII - XVIII asrlarda Ispaniya san'atvamadaniyattarixi. XVI asr oxiri XVII arsda Ispaniyaning iq tisodiy va madaniy ahvoli. Me'morchilik. Rangtasvir. El-Greko(1541-1614), X.Ribera (1591, Xativa, Valensiya — 2 sentyabrya 1652, Neapol), F. Surbaran (1598-1664), D.Velaskes (1599-1660)lar ijodi. XVII asrning oxirida ispan san'atining tushkunlikka tushishi.

Qo'llaniladigan ta'lim texnologiyalari: Aqliy hujum namoyish etish, 3x4 texnologiyasi qo'lalsh, savol-javob, munozara.

Adabiyotlar: A1;A2;Q1; Q2; Q6.

XVII-XVIII asrda Flandriya san'atvamadaniyattarixi. Flandriya san'atining cherkov va dvoryanlarga xizmati. Barokko va realistik san'at. Piter Paul Rubens (1577-1640) Rangtasvir ustasi. Antonis Van Deyk (1599-1641) yirik portretchi. Flandriya tasviriy san'at maktabining keyingi davr maishiy, afsonaviy, allegoriya kompozitsiyadagi rangtasvir asarlarining ustalari Ya. Iordans (1593, Antverpen - 1678) ijodi, natyurmort janri ustasi F. Sneyders (1579-1657)µ Maishiy janr ustasi A. Brauer (1605/06-1638) ijodi.

Qo'llaniladigan ta'lim texnologiyalari: Aqliy hujum namoyish etish, 3x4 texnologiyasi qo'lalsh, savol-javob, munozara.

Adabiyotlar: A1;A2;Q1; Q2; Q6.

XVII asrda - XVIII asrda Gollandiya san'atvamadaniyattarixi. XVII asrda Gollandiyada siyosiy va iq tisodiy ahvol. Mamlakat badiiy hayoti.Rangtasvir san'atining etakchiligi.Turli janrlarning rivojlanishi. F.Xals (1580-1666) - XVII asr Gollandiya san'atining yirik portretchisi. Rembrandt Van Reyn (1606-1666) XVII asr Gollandiyaning buyuk rassomi. XVII asrning 2-3 choragida Gollandiya rassomchiligi.«Kichik gollanliyalik» rassomlar ijodi.Rassom Yan Vermeer (1632, Delft - 1675) ijodi.

Qo'llaniladigan ta'lim texnologiyalari: Aqliy hujum namoyish etish, 3x4 texnologiyasi qo'lalsh, savol-javob, munozara.

Adabiyotlar: A1;A2;Q1; Q2; Q6.

Ma'ruza mashg'ulotlariga tavsiya etiladigai mavzulari. 4-bo'lim.

XVII-XVIII asrlarda Germaniya, Avstriya va Angliya san'atvamadaniyattarixi. XVII - XVIII asrlarda Germaniya va Avstriyada siyosiy va iqtisodiy ahvol. Me'morchilikda barokko uslubi. Saroy va cherkov qurilishi. Tasviriy va amaliy san'at.

XVII-XVIII asrlarda Angliya falsafasi. Fan va adabiyot. Me'morchilikdagi oqim. Klassitsizm. Rassomchilik va haykaltaroshlik. U.Xogart (1697-1764) XVII asr Angliyaning realist rassomi va uning san'at nazariyasiga ko'shgan xissasi.

Qo'llaniladigan ta'lim texnologiyalari: Aqliy hujum namoyish etish, 3x4 texnologiyasi qo'lalsh, savol-javob, munozara.

Adabiyotlar: A1;A2;Q1; Q2; Q6.

XVIII asr Rus san'atvamadaniyattarixi. Rossiya imperiyasining tashkil topishi. Podshox Petr 1 faoliyati.*Rus Badiiy akademiyasining tashkil topishi* (1557y. Sankt-Peterburg). Me'morchilik. Sankt-Peterburg shaxrining qurilishi.XVIII asrning 1-yarmida grafika san'ati A.Zubov (1682 -1750) ijodi. Rangtasvir. Portret san'atining rivojlanishi I.Nikitin, I. Argunov, D. Levitskiy, V. Borovikovskiy, I.Ya.Vishnyakov, (1861-1929) va A.Mayol (1861-1944)lar ijodi. Tarixiy janr asoschisi A. Losenko ijodi. Me'morchilik. Xorijdan kelgan ustalar D. Trezini, B.Rastrelli (1700-1771)lar barpo etgan me'moriy inshootlar. Xaykaltaroshlik. K.Rastrelli (1675-1744) ijodi va uning yirik asarlari. E. Falkone (1716-1791) va uning yaratgan asarlari «Mis chavandoz».

Qo'llaniladigan ta'lim texnologiyalari: Aqliy hujum namoyish etish, 3x4 texnologiyasi qo'lalsh, savol-javob, munozara.

Adabiyotlar: A1;A2;Q1; Q2; Q6.

XIX asr Rus san'at, madaniyat va dizayn tarixi. XIX asrning birinchi yarmida rus san'ati va madaniyatida sodir bo'lgan o'zgarishlar. Mamlakatning siyosiy ahvoli. Ushbu davrning katta me'moriy inshootlari. Klassitsizm – ushbu davrning etakchi badiiy okimi sifatida. Memorchilik. Toma de Tomon (taxm. 1760-1813)- Peterburg Birja binosi. A. Voronixin (1759-1814) Peterburgdagi Kozon sobori (1801-1811), A. Zaxarov (1761-1811) Admiralteystvo binosi (1806-1823 Peterburg) va b. Xaykaltaroshlik. I. Martos (1754-1835) Minin va Pojarskiylarga atalgan haykal. P.K. Klodt (1805-1867). Rangtasvir san'ati. Portret janrining buyuk vakillari O.Kiprenskiy (1782-1836), V. Tropinin (1776-1857). Maishiy janr ustalari A. Venetsianov (1780-1847) va P. Fedotov (1815-1852) ijodlari. Manzara janrining ustasi S.Hedrin (1791-1830) ijodi. Tarixiy va diniy mavzudagi asarlar yaratilishi. K.Bryullof (1799-1852) va uning shox asari «Pompeyaning sungi kuni» (1830-1833). A.Ivanov (1806-1858) va uning «Isoning xalkka ko'rinishi» (1837-1857) asari.

XIX asrning ikkinchi yarmida rus san'ati va madaniyati. “Tanqidiy realizm” tushunchasi, uning vujudga kelish tarixi. Rangtasvir san'ati. V.Perov (1833 -1882). “14lar qo'zgaloni” (1863). *Rassomlar Arteli*. I. Kramskoy (1837-1887) – Peterburg rassomlar artelining yo'l boshchisi va rus portret asarlarining buyuk ustasi. «*Sayyox rassomlar*» a'zolari va ko'rgazmalari. P. Tretyakov (1832-1898) – Rossiyada birinchi milliy san'at galereyasi (muzey)ning asoschisi. Manzara janrining ustalari A. Savrasov, I. Shishkin, A. Kuindji, I. Ayvazovskiy, I. Levitanlar ijodi. Ko'p figurali kompozitsiya asarlar ustalari V.Vereschagin, I. Repin, V.Surikov, V.Vasnetsovlar ijodi.

Qo'llaniladigan ta'lim texnologiyalari: Aqliy hujum namoyish etish, 3x4 texnologiyasi qo'lalsh, savol-javob, munozara.

Adabiyotlar: A1;A2;Q1; Q2; Q6.

XVIII asr oxiri XIX asr Jaxon san'atvamadaniyati. XVIII asr oxiri XIX asr o'rtasi Frantsiya san'atvamadaniyattarixi. XVIII asr Frantsuz burjua revolyutsiyasi san'ati. XVIII asr klassitsizm badiiy yunalishining XVII asr klassitsizimidan farqi. J.L. David - Fransuz revolyutsiyasining buyuk rassomi sifatida. J.D. Engr. T. Jeriko – fransuz tasviriy san'atida *romantizm asoschisi*. E. Delakrua – revolyutsion romantizmining yirik vakili. Xaykaltaroshlik san'ati. F. Ryud va uning «Marseleza» («Ozodlik kurashchilarining 1792 yildagi yurishi» 1833-1836. Parij) nomi bilan tanilgan relefi. Realistik manzara janrining shakllanishida *Barbizon maktabi* vakillari (T. Russo, Sh. Dobini, J.Dyupre, N. Diaz va b.) ning ijodi. K.Koro, O. Dome, G. Kurbe, J.F. Millelar ijodi va ularning jaxon tasviriy san'atiga kushgan xissasi.

Qo'llaniladigan ta'lim texnologiyalari: Aqliy hujum namoyish etish, 3x4 texnologiyasi qo'lalsh, savol-javob, munozara.

Adabiyotlar: A1;A2;Q1; Q2; Q6.

XVIII asr oxiri XIX asr Ispaniya san'atvamadaniyattarixi. Ispaniyaning siyosiy ko'rinishi. *Absolyutizm va inkvizitsiyaning* mamlakat tuzumiga salbiy ta'siri. F. Goyya – ispan xalqining buyuk rassomi sifatida. Rassomning «Kaprichos» nomli ofort

tuplamlari, shuningdek rassomning badiiy merosi.

XIX asr Angliya va Germaniya san'ati. Angliya - XIX asrning ilgor kapitalistik davlati. Rangtasvir. Angliyada realistik manzara janrining gullagan davri. D. Konstabl (1776-1837) – ingliz realistik rangtasvir ustasi va yangi davr Garbiy Evropa manzara rangtasvirining asoschisi. J.U. Terner (1775-1851) va uning manzara janridagi asarlari.

XIX asr Germaniya siyosiy va madaniy axvoli. Nemis tasviriy san'atidagi romantizm oqimining turli kurinishlari. Tasviriy san'atda «*Nazariyalik*»lar guruxi vakil (F.Ovirbek, P.Kornelius)lari ijodi. Ularning Germaniya Badiiy Akademiyalaridagi xukmronlikligi. K.D. Fridrix (1774-1840) - nemis romantik manzarasining yirik vakili.

XIX asrning ikkinchi yarmida Frantsiya san'ati. XIX asrning ikkinchi yarmida Frantsiyaning siyosiy va madaniy kurinishi. *Parij Kommunasiva* uning jaxon tarixi va tasviriy san'ati rivojidadagi o'rni. Rangtasvir san'ati. «*Impressionizm*» tushunchasi va ushbu badiiy yunalishning paydo bo'lishi. Buyuk impressionistlar – E. Mane (1832-1883), E. Dega (1834-1917), K. Mone (1840-1926), A. Sisley (1839-1899), K. Pissarro (1831-1903), O. Renuar (1841-1919)lar ijodi va ularning jaxon tasviriy san'atiga kushgan xissasi. Xaykaltaroshlik san'ati va ushbu davrning yirik vakillari O. Roden (1840-1917), K. Men'e (1831-1905)lar ijodi.

«*Postimpressionizm*» tushunchasi va uning yirik vakillari Van Gog (1853-1890), P. Sezann (1839-1906), P. Gogen (1848-1903)lar ijodi.

«*Neoimpressionizm*» tushunchasi va «ilmiy impressionizm» nazariyasi. *Puantilizm*. J. Sera, P. Sinyak.

Qo'llaniladigan ta'lim texnologiyalari: Aqliy hujum namoyish etish, 3x4 texnologiyasi qo'lalsh, savol-javob, munozara.

Adabiyotlar: A1; A2; Q1; Q2; Q6.

XX asr Jaxon san'atvamadaniyattarixi. XX asr Jaxon san'atiga umumiy ta'rif. Me'morchilik san'ati. Kurilish texnikasining tezkor rivoji. XIX asrning oxirida Frantsiyada paydo bo'lgan «*modern*» (fr. «zamonaviy», «eng yangi») uslubi. Germaniyada «*Yugendstil*»ning mavjud bo'lishi. Buyuk Oktyabr revolyutsiyasidan oldingi va undan keyingi davrlarda Jaxon san'ati rivojining o'ziga xos jixatlari. Ushbu davrda vujudga kelgan badiiy oqimlar – *ekspressionizm* (E. Nolde, F. Mark, P. Klee Germaniyada, O. Kokoshka Avstriyada) dan *syurrealizm* (S. Dali, P. Blum, I. Tangi), *dadaizm* (M. Ernst, J. Arp, J. Miro) va *abstraksionizm* (K. Malevich, Kandinskiy, Mondrian, J. Pollok, M. Bobi) gacha. Tinchlik uchun kurash mavzusi jaxon rassomlari ijodida asosiy goya sifatida. Garbiy Evropaning ko'p davlatlari va Amerika san'atida *yangi realizmning* paydo bo'lishi va rivojlanishi. Me'morlik san'ati. «*Bauxauz*» Badiiy maktabi. Rangtasvir. Frantsiya san'atida «*fovizm*» - birinchi modernistik oqimining paydo bo'lishi, uning asoschilari va vakillari. A. Matiss (1869-1954), Dyufi, M. Vlamink, A. Deren va Ruolar ijodi. A. Marke (1875-1947)-fovist rassomlar guruxining realistik tendentsialarni ifoda etuvchi rassom, XX asrning buyuk manzara ustasi. «*Kubizm*» tushunchasi, oqimning paydo bo'lishi (1906y.) va uning badiiy printsiplari (tamoillari). Kubizm asoschilari – P. Pikasso (1881-1973) va J.

Braklar ijodi va ularning jaxon tasviriy san'atidagi o'rni. Italiyalik rassom R. Guttuzo (1912-1987) ijodi va uning jaxon tasviriy san'atidagi o'rni .Xaykaltaroshlik.Ushbu san'at turida Frantsiyada ijod qilgan A. Burdel (1861-1929) asarlari. A. Mayol (1861-1944) ijodi. Me'morchilik san'ati. «Purizm» va «konstruktivizm» tushunchalari.

Qo'llaniladigan ta'lim texnologiyalari: Aqliy hujum namoyish etish, 3x4 texnologiyasi qo'lalsh, savol-javob, munozara.

Adabiyotlar: A1;A2;Q3.

XIX asr oxiri - XX asr boshlarida Rus san'atvamadaniyattarixi. XIX asr oxiri - XX asr boshlarida Rossiyaning siyosiy axvoli. Uch revolyutsiya – 1905-1907 yillar, fevral burjua-demokratik revolyutsiya va oktyabr revolyutsiyalari. Rangtasvir san'atidagi yutuklar va Evropa rangtasvir maktabining an'analari rus san'atiga kirib kelishi. A.Arkipov, K.Korovin, N. Kasatkin, B. Kustodiev, M. Nesterov, V. Borisov-Musatov, A.Serov, M.Vrubellar ijodi. A. Benua va S. Dyagilevlar boshchiligidagi «*Mir iskusstva*» nomli yangi badiiy jamiyat shakllanishi (1890 y.oxiri). Ushbu guruxning asosiy vakillari (K. Somov, L. Bakst, M.Dobujinskiy, E.Lansere, A.Ostroumova-Lebedeva). «*Rus rassomlar uyushmasi*» dunyoga kelishi va uning a'zolari (K.Korovin, A.Arkipov, S. Vinogradov, S.Jukovskiy, L.Turjanskiy, K.Yuon va b.). Xaykaltaroshlik. P. Trubetskoy, A. Golubkina, S. Kononov. Rus me'morchilik san'atida «modern» (fr. «zamonaviy», «eng yangi») an'nalari.*Neorus, neoklassitsizm* uslublarining shakllanishi.

Qo'llaniladigan ta'lim texnologiyalari: Aqliy hujum namoyish etish, 3x4 texnologiyasi qo'lalsh, savol-javob, munozara.

Adabiyotlar: A1;A2;Q1; Q3.

XIX asr oxiri - XX asr boshlarida O'zbekiston san'atvamadaniyattarixi. XIX asr oxiri - XX asr boshlarida O'zbekiston san'ati va madaniyatida yuz bergan o'zgarishlar. O'zbekiston xududiga dastgoxli rangtasvir an'analari kirib kelishi. Rossiyaning turli burchaklaridan kelgan rus rassomlari (V. Vereschagin, S. Yudin, I. Kazakov, O. Tatevosyan, R. Zommer va b.) faoliyati va ularning milliy san'atga ko'shgan xissalari. Kitob grafikasi san'ati.Plakat san'ati.1918-20 yillarda Toshkent, Samarkand shaxarlaridagi badiiy maktablar ochilishi. Rassom-pedagoglar A.Volkov, Usto Mumin (A. Nikolaev), P. Benkov, N.Koraxon, V. Ufimtsev, N.Kashina, Z. Kovalevskayalar ijodi. Milliy manzara janrining asoschisi U. Tansikboev xayoti va uning O'zbekiston tasviriy san'atidagi o'rni . Milliy rassom B. Xamdamiy ijodi va uning badiiy merosi. Amaliy dekorativ san'at.

Qo'llaniladigan ta'lim texnologiyalari: Aqliy hujum namoyish etish, 3x4 texnologiyasi qo'lalsh, savol-javob, munozara.

Adabiyotlar: A1;A2;Q1; Q2; Q6.

XX asrning birinchi yarmida O'zbekiston san'atvamadaniyattarixi. XX asrning birinchi yarmida O'zbekiston san'ati va madaniyatining o'ziga xos jixatlari. Toshkent va Samarkand badiiy maktablari va ularning yirik vakillari.1941-1945 yillarda O'zbekistondagi o'zgarishlar. Ikkinchi Jaxon urushi yillarida O'zbekistonga evakuatsiya kilingan Moskva, Leningrad (hozirda Sankt-Peterburg), Kiev, Xarkov badiiy institutlari, ular bilan birga kelgan etuk rangtasvir va grafika san'ati

ustalar(I.Grabar, S.Gerasimov, D. Moor, V. Favorskiy, I. Pavlov, V.Kasiyan, M.Bobo`shev, M.Avilov)ning O'zbekiston san'ati shakllanishidagi o'rni.

Urushdan keyingi yillarda O'zbekiston san'atidagi jonlanish. Barcha tasviriy san'at janrlarining ivojlanishi.Xayot go'zalligi, tinchlik, vatanparvarlik mavzusidagi asarlar.

Qo'llaniladigan ta'lim texnologiyalari: Aqliy hujum namoyish etish, 3x4 texnologiyasi qo'lalsh, savol-javob, munozara.

Adabiyotlar: A1;A2;Q3.

XX asrning ikkinchi yarmida O'zbekiston san'atvamadaniyattarixi. XX asrning ikkinchi yarmida O'zbekiston san'ati va madaniyati. Milliy tasviriy san'at maktablarini shakllanishi. Moskva va Leningrad (hozir Sankt-Peterburg shaxri) badiiy oliy goxlarini bitirib kelgan milliy rassomlar ijodi. A.Abdullaev, Ch. Axmarov, R. Axmedov, R. Choriev, M. Nabiev, M. Saidovlarning O'zbekiston tasviriy san'atiga kushgan xissasi. Grafika san'ati ustalari Usto Mumin (A. Nikolaev), V.Eremyan, S.Malt, V.Kaydalov M.Kagarov va b. ijodi. Xaykaltaroshlik san'ati. F. Grischenko ijodi va uning pedagogik faoliyati. D. Ruziboev, X. Xusniddixujaevlar ijodi. Me'morchilik. A. Schev, A. Kuznetsov, V. Lavrovlarning badiiy uslubi – maxalliy me'morlik amaliyotidagi namuna sifatida. O'zbekistonning Buxoro, Samarkand kabi kadimgi shaxarlarida rekonstruktsiya ishlari. Ko'p qavatli binolar barpo etilishi. Amaliy dekorativ san'at va uning o'ziga xos jixatlari.

Qo'llaniladigan ta'lim texnologiyalari: Aqliy hujum namoyish etish, 3x4 texnologiyasi qo'lalsh, savol-javob, munozara.

Adabiyotlar: A1;A2;Q1; Q3.

Mustaqillik davri O'zbekiston san'atvamadaniyattarixi. Mustaqillik davrining o'ziga xos jixatlari xaqida umumiy ma'lumot. Mustakillik davrida vujudga kelgan O'zbekiston tasviriy va madaniy hayotidagi o'zgarishlar. *O'zbekiston Badiiy Akademiyasining* taasis etilishi (1997 yil). Me'morchilik va haykaltaroshlikda kiritilgan yangiliklar. Yangi me'morchilik komplekslarining vujudga kelishi.Shahar ko'rinishlari. Shu davrning yirik vakillari, ularning hayoti va ijodi hamda O'zbekiston san'atiga qo'shgan hissalar. Me'morchilik. Turkiston saroyining qurilishi Yu.Xaldeev loyihasi."Navro'z" restorani (1995 y. R.Yoqubov, V. Ostroverxov, N. Batorin)."Oliy Majlis" binosining qurilishi (1997 y), me'mor. V. Akopdjanyan. Temuriylar tarixi Davlat muzeyi kompleksi (1995y) me'mor A.Turdiev, Toshkent shahar hokimligi (1997 y.) me'mor F.Tursunov.

Mustaqillik davri O'zbekiston haykaltaroshlik san'ati. Tarixiy shaxslar siymolarini yaratish. A. Navoiy yodgorligi, A.Temur haykali, Al-Fargoniy haykali, Cho'lpon haykali. E.Aliev, N.Bandeladze, V.Degtyarov, I.Jabborov, R.Mirtojiev, Damir Ro'ziboev va boshqalar ijodi.

Mustaqillik davri O'zbekiston san'atvamadaniyati. A.Abdullaev, Ch. Axmarov, R.Choriev, N.Qo'ziboev, M.Nabiev, J.Izentaev, B.Aytmurodov, A. Ikromjonov, Y.Tursunnazarov, B.Jalolov, J.Umarbekov, A.Nuriddinov, M. Toshmurodovlar ijodi. Natyurmort janri ustalari - A. Ikromjonov, R. Axmedov, R. Xalilov, E. Melnikov, Ya. Salpinkidi.Manzara janrida ijod kilaettgan rassomlar

(I.Shin, A.Mirsoatov, G.Abduraxmonov, V.Kim, Ya.Salpinkidi, X.Mirzaaxmedov va b.) ijodi va barcha janrlarda vujudga kelgan uzgarishlar. Portret janrida ijod kilayotgan rassomlar (M.Nabiev, N.Oripova, S.Raxmetov). Milliy-romantik oqim namoyondalari: A.Mirzaev, R.Shodiev, O. Qozoqov, I.Valixo'jaev, S.Raxmetovlar ijodi. O'zbekiston tasviriy san'atida falsafiy okimining vujudga kelishi - J.Usmonov, F.Axmadalievlar ijodi.

Mustaqillik davri amaliy bezak san'ati. Badiiy qulolchilik. Fargona, Buxoro, Samarqand, Xorazm badiiy kulolchilik maktablari. Badiiy kandakorlik, zargarlik, ganchkorlik, yogoch o'ymakorligi va naqqoshlik. M.Madaliev, E.Gostev, U.Xolmurodov va A.Ulumbekovalar ijodi. Usta Sh.Murodov, M.To'raev, A.Ilxomov, S. Maxmudovlarning ijod yo'nalishlari. Lokli miniatyura va dizaynning rivojlanishi.

Qo'llaniladigan ta'lim texnologiyalari: Aqliy hujum namoyish etish, 3x4 texnologiyasi qo'lalsh, savol-javob, munozara.

Adabiyotlar: A1;A2;Q1; Q3; .

Mustaqil ishni tashkil etishning shakli va mazmuni

Oliy badiiy ta'limda mustakil ta'limning ahamiyati juda katta. Chunki ijodkor mutaxassisning o'z ustida mustakil ishlashi uning bilim malaka, kunikmalarini egallash darajasi bilan bog'liq.

Talaba fanni o'zlashtirish jarayonida pedagog raxbarligida olgan bilimlarini mustakil ta'lim ishi jarayonida chuqurlashtiradi.

“San'atvamadaniyattarixi» fanisamarali bo'lishida mustakil ravishda tasviriy san'atga oid adabiyotlar o'qishga, muzeyga, suratlar gallereyalari va ko'rgazma zallariga borishi kerak. Ko'rgan asarlarini to'g'ri taxlil etishi lozim. Xozirgi davrda ijod qilayotgan rassom, xalk ustalari, xaykaltarosh va me'morlar bilan yaqindan tanishish va ularning faoliyatini o'rganish. Jahon va milliy tasviriy san'at durdonalarini mushoxada qilish.

To'garaklar tashkil etish, tasviriy san'at bilan bog'lik konferensiyalar uyushtirish, ijodkorlar bilan uchrashuvlar o'tkazish. Maxsus devoriy gazetalar chikarish, unda tasviriy san'atning umumiy tarixiga oid natijalarni, fan nazariyasiga oid fikrlarni bayon etish, talabalarning mustaxkam bilimiga ega bo'lishini ta'minlaydi.

Mustaqil ish quyidagicha tashkil etiladi:

- mustaqil ish mavzulari talaba tomonidan o'qituvchi maslahati yordamida tanlanadi;
- mustaqil ish mavzulari asosiy va qo'shimcha adabiyotlardan hamda internet orqali olingan ma'lumotlardan foydalanilgan holda o'zlashtiriladi.

IV semestr uchun mustaqil ishlarning mavzulari

№	IV semestr uchun mustaqil ishlarning mavzulari	Ajratilgan soat
1	Haykaltaroshlikka kirish	2

2	Haykaltaroshning asosiy qonun va qoidalarini o'rganish	4
3	Haykaltaroshlikka oid maxsus asboblari va xom-ashyolar	4
4	Haykaltaroshlikka oid ijodiy asarlarini o'rganish va tahlil qilish	4
5	Antik davr haykaltaroshligi	4
6	Mustaqillik davri haykaltaroshligi	4
	Jami	18

Fanni o'qitish jarayonini tashkil etish va o'tkazish bo'yicha tavsiyalar

“San’atmadaniyattarixi» fanini o’q’itilishida quyidagi texnik vositalardan foydalaniladi: Yetuk o’zbek va xorijiy tasviriy san’at usta rassomlarining jahon miq’osida tan olingan san’at asarlari namunalari, hamda mukammal asarlarinizamonaviy kompyuter texnologiyalaridan foydalangan holda multimediali prezentatsiyalar orqali talabalarga tanishtirishni tashkil etish. Buyuk san’at ustalari va ularning ijod etish jarayonlarini aks ettirishga bag’ishlangan fotoslaydlari, chop etilgan namuna va elektron versiyalaridan keng foydalaniladi. Shuningdek ma’ruza va seminar mashg’ulotlarida reproduksiya va ilg’or pedagogik texnologiyalar qo’llaniladi.

Didaktik vositalar.

Jihozlar va uskunalari, moslamalar : elektron doska-Hitachi, LCD-monitor, elektron ko’rsatkich (ukazka).

Kompyuter va multimediali vositalari: kompyuter, Dell tipidagi proyektor, DVD-diskovod, Web-kamera, video-ko’z (glazok).

“San’at, madaniyat va dizayn tarixi» fanidan talabalar bilimni reyting tizimi asosida baholash mezonlari

“San’at, madaniyat va dizayn tarixi”fani har bir bo’limi buyicha reyting jadvallari, nazorat turi, shakli, soni hamda har bir nazoratga ajratilgan maksimal ball, shuningdek joriy va oraliq; nazoratlarining saralash ballari xaqidagi ma’lumotlar fan bo’yicha birinchi mashg’ulotda talabalarga e’lon qilinadi.

Fan buyicha talabalarining bilim saviyasi va o’zlashtirish darajasining Davlat ta’lim standartlariga muvofiqligini ta’minlash uchun quyidagi nazorat turlari o’tkaziladi:

- joriy nazorat (JN) - talabaning fan mavzulari buyicha bilim va amaliy kunikma darajasini aniqlash va baholash usuli. Joriy nazorat fanning xususiyatidan kelib chiqqan holda amaliy mashg’ulotlarda ogzaki sunov, test o’tkazish, suhbat, nazorat ishi, kollektiv, uy vazifalarini tekshirish va shu kabi boshqa shakllarda utkazilishi mumkin;

- oraliq nazorat (ON) - semestr davomida o’quv dasturining tegishli (fanlarning bir necha mavzularini uz ichiga olgan) bo’limi tugallangandan keyin talabaning nazariy bilim va amaliy kunikma darajasini aniqlash va baholash usuli. Oraliq nazorat bir semestr da ikki marta o’tkaziladi va shakli (yozma, ogzaki, test va

xokazo) o'quv faniga ajratilgan umumiy soatlar xajmidan kelib chiqqan xolda belgilanadi;

- yakuniy nazorat (YaN) - semestr yakunida muayyan fan buyicha nazariy bilim va amaliy kunikmalarni talabalar tomonidan uzlashtirish darajasini baxolash usuli. Yakuniy nazorat asosan tayanch tushuncha va iboralarga asoslangan "Yozma ish" shaklida o'tkaziladi.

ON o'tkazish jarayoni kafedra mudiri tomonidan tuzilgan komissiya ishtirokida muntazam ravishda o'rganib boriladi va uni o'tkazish tartiblari buzilgan xollarda, ON natijalari bekor qilinishi mumkin. Bunday xollarda ON qayta o'tkaziladi.

Oliy ta'lim muassasasi rahbarining buyrugi bilan ichki nazorat va monitoring bo'limi rahbarligida tuzilgan komissiya ishtirokida YaN ni o'tkazish jarayoni muntazam ravishda o'rganib boriladi va uni o'tkazish tartiblari buzilgan xollarda, YaN natijalari bekor qilinishi mumkin. Bunday xollarda YaN qayta o'tkaziladi.

Talabaning bilim saviyasi, kunikma va malakalarini nazorat qilishning reyting tizimi asosida talabaning fan buyicha o'zlashtirish darajasi ballar orqali ifodalanadi.

“San’at, madaniyat va dizayn tarixi” fani 5 ta tarkibiy bo'limlardan iborat va III, IV semestrlarda o'tiladi. Fanning har bir bo'limi buyicha talabalarning semestr davomidagi o'zlashtirish ko'rsatkichi 100 ballik tizimda baholanadi.

100 ball baholash turlari buyicha quyidagicha taqsimlanadi:

T/r	Nazorat turidagi topshiriqlarning nomlanishi	Maksimal yig'ish mumkin bo'lgan ball	JN va ON o'tkazilish vaqti	
I. Oraliq nazorat		35 ball	15	15
	Talabaning bilimi oldindan tayyorlangan savollar asosida o'tkazilgan og'zaki savol-javob shaklida baholanadi.	15	Semestrning 9-haftasi	
	Talabaning ma'ruza mashg'ulotlaridagi faolligi va blis-so'rov savollarga to'g'ri javobi.	0-10		
	Mustaqil ta'lim topshiriqlarining o'z vaqtida va sifatli bajarilishi. (Keys-stadilar, referat, taqdimot va boshqa turdagi mustaqil ta'lim topshiriqlari)	0-10		
II. Oraliq nazorat		35 ball		
2	Talabaning bilimi oldindan tayyorlangan savollar asosida o'tkazilgan og'zaki savol-javob shaklida baholanadi.	15	Semestrning 17-haftalar	
	Talabaning ma'ruza mashg'ulotlaridagi faolligi va blis-so'rov savollarga to'g'ri javobi.	0-10		
	Mustaqil ta'lim topshiriqlarining o'z vaqtida va sifatli bajarilishi (Keys-stadilar,	0-10		

referat, taqdimot va boshqa turdagi mustaqil ta'lim topshiriqlari)		
III. Yakuniy nazorat	30 ball	Semestrning oxirgi ikki haftasida
Jami:	100 ball	

1 ЖҲ Birinchi joriy nazoratni baholash mezon.

Birinchi joriy nazorat ballari semestrning 1-9 haftalari davomida to'planadi. Bu vaqt davomida talaba 20 ballgacha to'plash imkoniyatiga ega.

Talabanning ma'ruza mashg'ulotlaridagi faolligi va blis-so'rov savollarga to'g'ri javobi 10 ballgacha baholanadi. Har bir darsda talaba 2 ballgacha to'plashi mumkin:

- darsga qatnashganligi uchun -1 ball;
- blis savolga to'g'ri javobi uchun -1 ball.

Bundan tashqari birinchi nazorat davrida mustaqil ta'lim topshirig'i 50 foizgacha bajarilishi kerak. Foizlarda bajarilishiga qarab mustaqil ta'lim topshirig'ining bajarilishi 10 ballgacha baholanadi:

- to'planilgan materiallar uchun - 4 ballgacha;
- mavzu bo'yicha bajariladigan ishlar rejasi - 2 ballgacha;
- so'zboshi uchun - 2 ballgacha ;
- foydalaniladigan adabiyotlar ro'yxati uchun -2 ballgacha;

2ЖҲ Ikkinchi joriy nazoratni baholash mezon.

Ikkinchi joriy nazorat ballari semestrning 10-18 haftalari davomida to'planadi. Bu vaqt davomida talaba 20 ballgacha to'plash imkoniyatiga ega.

Talabanning ma'ruza mashg'ulotlaridagi faolligi va blis-so'rov savollarga to'g'ri javobi 10 ballgacha baholanadi. Har bir darsda talaba 2 ballgacha to'plashi mumkin:

- darsga qatnashganligi uchun -1 ball;
- blis savolga to'g'ri javobi uchun -1 ball.

Bundan tashqari ikkinchi nazorat davrida mustaqil ta'lim topshirig'i 51 dan 100 foizgacha bajarilishi kerak. Foizlarda bajarilishiga qarab mustaqil ta'lim topshirig'ining bajarilishi 10 ballgacha baholanadi:

- manbalarga havolalar keltirilgan savollarga (qismlarga) bo'lingan matn ifodasi uchun - 4 ballgacha;
- xulosalar uchun - 2 ballgacha;
- jadval, diagramma, grafik, rasm va sxemalardan tashkil topgan ilovalar uchun - 2 ballgacha;
- himoya uchun - 2 ballgacha.

1 ОҲ Birinchi oraliq nazoratni baholash mezon.

Birinchi oraliq nazorat semestrning 8 haftasida og'zaki savol-javob shaklida

o'tkaziladi. Talabalar bilimi 15 ballik tizimda baholanadi. Har bir talaba uchun 3 ta savoldan iborat bo'lgan alohida variantlar tayyorlanadi. Har bir savolga berilgan javob alohida maksimal 5 ball bilan baholanadi;

Har bir alohida olingan savolga berilgan javobning baholanishi	Baholash mezonlari
5 ball	Savolga berilgan javob aniq va to'g'ri. Har bir fikr misollar, mustaqil kuzatishlar bilan isbotlangan. Kurs bo'yicha asosiy tushunchalar mustahkam o'zlashtirilgan.
4 ball	Savolga to'g'ri javob berilgan, misollar keltirilgan, lekin mustaqil fikr yuritilmagan. Kurs bo'yicha asosiy tushunchalar yaxshi o'zlashtirilgan.
3 ball	Savolga qisman to'g'ri javob berilgan, misollar keltirilgan, lekin mustaqil fikr yuritilmagan. Kurs bo'yicha asosiy tushunchalar qoniqarli o'zlashtirilgan.
2 ball	Savolga javob to'liq berilmagan, faqat darslar jarayonida keltirilgan misollar yozilgan, savol yuzasidan mustaqil fikr yuritilmagan. Kurs bo'yicha asosiy tushunchalar o'zlashtirilmagan.

2 OH Ikkinchi oraliq nazoratni baholash mezonlari.

Ikkinchi oraliq nazorat semestrning 17 haftasida og'zaki savol-javob shaklida o'tkaziladi. Talabalar bilimi 15 ballik tizimda baholanadi. Har bir talaba uchun 3 ta savoldan iborat bo'lgan alohida variantlar tayyorlanadi. Har bir savolga berilgan javob alohida maksimal 5 ball bilan baholanadi.;

Har bir alohida olingan savolga berilgan javobning baholanishi	Baholash mezonlari
5 ball	Savolga berilgan javob aniq va to'g'ri. Har bir fikr misollar, mustaqil kuzatishlar bilan isbotlangan. Kurs bo'yicha asosiy tushunchalar mustahkam o'zlashtirilgan.
4 ball	Savolga to'g'ri javob berilgan, misollar keltirilgan, lekin mustaqil fikr yuritilmagan. Kurs bo'yicha asosiy tushunchalar yaxshi o'zlashtirilgan.
3 ball	Savolga qisman to'g'ri javob berilgan, misollar keltirilgan, lekin mustaqil fikr yuritilmagan. Kurs bo'yicha asosiy tushunchalar qoniqarli o'zlashtirilgan.
2 ball	Savolga javob to'liq berilmagan, faqat darslar jarayonida keltirilgan misollar yozilgan, savol yuzasidan mustaqil fikr yuritilmagan. Kurs bo'yicha asosiy tushunchalar o'zlashtirilmagan.

Mustaqil ta'lim topshirig'ining bajarilishini baholash mezonlari:

Mustaqil ish referat tarzida qabul qilinadi. Mustaqil ishravon tilda aniq yozilgan bo'lishi va jalb etadigan ko'rinishga ega bo'lmog'i lozim. So'zlar qisqartirilishiga,

faqat umumiy qabul qilinganlardan tashqari, shuningdek, xatoliklarga, tushunarsizliklarga, stilistik tafovutlarga yo'l qo'yilmaydi.

Rahbarga taqdim etiladigan referat kompyuterda 14-shrift, 1,5 interval oralig'ida A4 shaklidagi qog'ozning tomonlaridan: chapdan – 2,5 sm, o'ngdan – 1,5 sm, yuqori va pastidan – 2 sm dan kam bo'lmagan hoshiya qoldirilgan holda terilishi talab etiladi.

Matn sahifalari tartib raqamlariga ega bo'lishi lozim. Tartib raqamlari bir varaqdan ikkinchi varaqqa o'tadigan va 3-betdan boshlanishi (birinchi va ikkinchi varaq - bu titul varag'i va ish rejasi bo'lib, raqamlanmaydi) lozim bo'ladi.

Varaq tartib raqami pastgaga o'rtadan yoki o'ng tomonga qo'yiladi. Mustaqil ish hajmi 16-20 betdan oshmasligi lozim.

Mustaqil ishquyidagilardan:

- 1) titul varag'i;
- 2) har bir savol, savolcha (qism) varag'i tartib raqami ko'rsatilgan ish rejasi;
- 3) so'zboshi, tartib raqami qo'yilmaydi;
- 4) manbalarga havolalar keltirilgan savol va savolchalarga (qismlarga) bo'lingan matn ifodasi;
- 5) xulosa, tartib raqami qo'yilmaydi;
- 6) foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati;
- 7) jadval, diagramma, grafik, rasm va sxemalardan tashkil topganilovadan iborat bo'ladi.

Ilovalar qa'iy ketma-ket tikiladi.

Umumiy mustaqil ishni baholash me'zoni:

Qo'yiladigan ball	Qo'yiladigan ballarning izohi
20 ball(a'lo)	Mustaqil ish mundarija, so'zboshi, asosiy qism, adabiyotlar ro'yxati, ilovalardan iborat bo'lib, talab darajasida rasmiylashtirilgan. Ishda ko'rsatilgan muammo bo'yicha zamonaviy fikr va qarashlar yoritilgan. Talaba ish mazmunini aniq ochib bera oladi, misollar keltiradi, muammoga oid bo'lgan o'z fikrlarini bildiradi, chizma va sxemalar yordamida mavzuni yanada aniq va chuqurroq ochib beradi, foydalanilgan adabiyotlar haqida fikr yuritadi
19 ball(a'lo)	Mustaqil ish mundarija, so'zboshi, asosiy qism, adabiyotlar ro'yxati, ilovalardan iborat bo'lib, talab darajasida rasmiylashtirilgan. Ishda ko'rsatilgan muammo bo'yicha zamonaviy fikr va qarashlar yetarli ochib berilmagan. Ishda mantiq va tizimlilik biroz buzilgan. Talaba misollar keltiradi, chizma va sxemalar yordamida mavzuni yanada aniq va chuqurroq ochib beradi, foydalanilgan adabiyotlar haqida fikr yuritadi
18 ball(a'lo)	Mustaqil ish mundarija, so'zboshi, asosiy qism, adabiyotlar ro'yxati, ilovalardan iborat bo'lib, talab darajasida rasmiylashtirilgan. Ishda ko'rsatilgan muammo bo'yicha zamonaviy fikr va qarashlar yetarli ochib berilmagan. Mavzu yuzasidan talaba kam mustaqil fikrga ega. Ishda mantiq va tizimlilik biroz buzilgan. Talaba misollar keltiradi, chizma va sxemalar yordamida mavzuni yanada aniq va chuqurroq ochib beradi, foydalanilgan adabiyotlar haqida fikr yuritishga bir oz qiynaladi

17 ball (yaxshi)	Mustaqil ish mundarija, so'zboshi, asosiy qism, adabiyotlar ro'yxati, ilovalardan iborat bo'lsa ham, talab darajasida rasmiylashtirilmagan. Referatda ko'rsatilgan muammo bo'yicha zamonaviy fikr va qarashlar ochib berilgan. Mavzu yuzasidan talaba o'z mustaqil fikriga ega emas. Referat himoyasi jarayonida mantiq va tizimlilik birmuncha buzilgan. O'qituvchining yordami bilan berilgan savollarga javob bera oladi.
16 ball (yaxshi)	Mustaqil ish mundarija, so'zboshi, asosiy qism, adabiyotlar ro'yxati, ilovalardan iborat bo'lsa ham, talab darajasida rasmiylashtirilmagan. Referatda ko'rsatilgan muammo bo'yicha zamonaviy fikr va qarashlar qisman ochib berilgan. Mavzu yuzasidan talaba o'z mustaqil fikriga ega emas. Referat himoyasi jarayonida mantiq va tizimlilik birmuncha buzilgan. O'qituvchining yordami bilan berilgan savollarga javob bera oladi.
15 ball (yaxshi)	Mustaqil ish mundarija, so'zboshi, asosiy qism, adabiyotlar ro'yxati, ilovalardan iborat bo'lsa ham, talab darajasida rasmiylashtirilmagan. Referatda ko'rsatilgan muammo bo'yicha zamonaviy fikr va qarashlar kam ochib berilgan. Mavzu yuzasidan talaba o'z mustaqil fikriga ega emas. Referat himoyasi jarayonida mantiq va tizimlilik buzilgan. O'qituvchining yordami bilan berilgan savollarga javob bera oladi.
14 ball (qoniqarli)	Mustaqil ish mundarija, so'zboshi, asosiy qism, adabiyotlar ro'yxati, ilovalardan iborat bo'lsa ham, talab darajasida rasmiylashtirilmagan. Ko'rsatilgan muammo bo'yicha zamonaviy fikr va qarashlar ochib berilgan. Mavzu yuzasidan o'z mustaqil fikriga ega emas.
13 ball (qoniqarli)	Mustaqil ish talab darajasida rasmiylashtirilmagan. Ish jarayonida talaba xatolarga yo'l qo'yagan. Ko'rsatilgan muammo bo'yicha zamonaviy fikr va qarashlar ochib berilgan. Sxema va chizmalardan foydalana olmaygan.
12 ball (qoniqarli)	Mustaqil ish talab darajasida rasmiylashtirilmagan. Ish jarayonida talaba qo'pol hatolarga yo'l qo'yagan. Sxema va chizmalari yetarli emas.
11 ball (qoniqarli)	Mustaqil ish talab darajasida rasmiylashtirilmagan. Ish jarayonida yozgan narsalarini yaxshi anglamagan. Sxema va chizmalari kam. Foydalangan manbalar noto'g'ri keltirilgan.
10-5 ball (qoniqarsiz)	Mustaqil ish talab darajasida rasmiylashtirilmagan. Ish mavzusi mazmuniga mos kelmaydi. Prezentasiya jarayonida yozgan narsalarini o'qib bermoqchi. Sxema va chizmalari yo'q. Foydalangan adabiyotlari kam.
4-1 ball (qoniqarsiz)	Mustaqil ish talab darajasida bajarilmagan. Talaba ishning prezentasiyasiga tayyor emas.
0 ball	Mustaqil ishni bajarmagan.

Yakuniy nazoratni baholash mezonlari

Yakuniy nazorat ishini bajarishga joriy va oraliq nazoratlardan yetarlicha ball (minimum 38,5 ball) to'plagan talabalargagina ruxsat etiladi.

Yakuniy nazorat test shaklida olinadi. Har bir variantda 30 tadan savollar va har bir savolga 4 tadan javoblar bo'ladi. Talaba har bir bergan to'g'ri javobi uchun 1 ball oladi.

Talabani JN, ON va YaN lardan to'plangan ballari umumlashtiriladi va

bahosi aniqlanadi.

Ball	Baho	Talabalarning bilim darajasi
86-100	A'lo	Xulosa va qaror qabo'l qilish. Ijodiy fikrlay olish. Mustaqil mushoxada yurita olish. Olgan bilimlarini amalda qullay olish. Mohiyatini tushuntirish. Bilish, aytib berish. Tasavvurga eta bo'lish.
71-85	Yaxshi	Mustaqil mushoxdda qilish. Olgan bilimlarini amalda qullay olish. Mohiyatinitushuntirish. Bilish, aytib berish. Tasavvurga ega bo'lish.
55-70	Qoniqarli	Mhiyatini tushuntirish. Bilish, aytib berish Tasavvurga ega bo'lish.
0-54	Qoniqarsiz	Aniq tasavvurga ega bo'lmaslik. Bilmaslik.

- Fan buyicha saralash bali 55 ballni tashkil etadi. Talabaning saralash balidan past bo'lgan uzlashtirishi reyting daftarchasida qayd etilmaydi.

- Talabalarning o'quv fani bo'yicha mustaqil ishi joriy, oraliq va yakuniy nazoratlar jarayonida tegishli topshiriqdarni bajarishi va unga ajratilgan ballar dan kelib chiqqan holda baholanadi.

- Talabaning fan buyicha reytingi quyidagicha aniqlanadi:

$$K = V/U,$$

bu yerda: V- semestrda fanga ajratilgan umumiy o'quv yuklamasi (soatlarda); U -fan buyicha uzlashtirish darajasi (ballarda).

- Fan buyicha joriy va oraliq nazoratlarga ajratilgan umumiy ballning 55 foizi saralash ball xisoblanib, ushbu foizdan kam ball to'plagan talaba yakuniy nazoratga kiritilmaydi.

- Joriy JN va oraliq ON turlari buyicha 55 ball va undan yuqori ballni tuplagan talaba fanni o'zlashtirgan deb hisoblanadi va ushbu fan bo'yicha yakuniy nazoratga kirmasligiga yo'l quyiladi.

- Talabaning semestr davomida fan buyicha to'plagan umumiy bali har bir nazorat turidan belgilangan qoidalarga muvofiq to'plagan ballari yigindisiga teng.

- ON va YaN turlari kalendar tematik rejaga muvofiq dekanat tomonidan tuzilgan reyting nazorat jadvallari asosida o'tkaziladi. YaN semestrning oxirgi 2 haftasi mobaynida o'tkaziladi.

- JN va ON nazoratlarda saralash balidan kam ball tuplagan va uzrli sabablarga ko'ra nazoratlarda katnasha olmagan talabaga qayta topshirish uchun, navbatdagi shu nazorat turigacha, sunggi joriy va oraliq nazoratlar uchun esa yakuniy nazoratgacha bo'lgan muddat beriladi.

- Talabaning semestrda JN va ON turlari bo'yicha tuplagan ballari ushbu nazorat turlari umumiy balining 55 foizidan kam bo'lsa yoki semestr yakuniy joriy, oraliq; va yakuniy nazorat turlari buyicha tuplagan ballari yigindisi 55 balidan kam bo'lsa, u akademik qarzdor deb xisoblanadi.

- Talaba nazorat natijalaridan norozi bo'lsa, fan buyicha nazorat turi natijalari

e'lon qilingan vaqtdan boshlab bir kun mobaynida fakultet dekaniga ariza bilan murojaat etishi mumkin. Bunday holda fakultet dekanining takdimnomasiga ko'ra rektor buyrugi bilan 3 (uch) a'zodan kam bo'lmagan tarkibda apellyasiya komissiyasi tashkil etiladi.

- Apellyasiya komissiyasi talabalarning arizalarini ko'rib chiqib, shu kunning o'zida xulosasini bildiradi.

- Baxolashning urnatilgan talablar asosida belgilangan muddatlarda utkazilishi hamda rasmiylashtirilishi fakultet dekani, kafedra muduri, o'quv-uslubiy boshkarma hamda ichki nazorat va monitoring bo'limi tomonidan nazorat qilinadi.

Foydalaniladigan adabiyotlar ro'yxati

1. Abdullayev N.U. San'at tarixi, T.2001.
2. Goryunov V.S., Tubli M. L. Arxitektura yepoxi moderna. SPb.: Stroyizdat, 1992.
3. Ilina T.V. Istoriya Iskusstv. Zapadnoyevropeyskoye iskusstvo.M.: Vysshaya shkola, 2000.
4. Iskusstvo srednix vekov i Vozrojdeniya.Yensiklopediya/Avtor sost-l. Krasnova O.B. M.: OLMA-PRESS, 2001.
5. Yakimovich A.K. Dvadsatyy vek.Iskusstvo.Kultura.Kartina mira. M.: Iskusstvo, 2003
6. «Novaya istoriya iskusstva».SPb., 2000 g.
7. «Iskusstva yepoxi Vozrajdeniya». SPb., 2005 g.
8. «Novaya istoriya iskusstva. Modernizm.»SPb., 2005 g.
9. «Mirovoye iskusstvo».SPb., 2006 g.
10. «Vosstanovleniye modernizma».M., 2001 g.
11. Rempel L.I. Iskusstvo Srednego Vostoka.
12. Pod red. G.A. Pugachenkovoy.Xudojestvennaya kultura Sredney Azii. IX –XIII vv.T-83.

Qo'shimcha:

1. Kun N.A «Legendy i mify Drevney Gresii» M. 1975
2. Tyajelev V.N, Soposinskiy O.I «Iskusstvo srednix vekov» M. 1975
3. Voshinina A.I «Antichnoye iskusstvo» M. 1962.

Elyektron ta'lim resurslari

1. www.tdpu.uz
2. www.pedagog.uz
3. www.Ziyonet.uz
4. www.edu.uz
5. tdpu-INTRANET.Ped
6. www.nbgf.Intal.Uz
7. www.vgik.info
8. www.pencil.nm.ru
9. www.msus.org.

НАМУНАВИЙ ЎҚУВ ДАСТУРИ

1691

ЎЗБЕКИСТОН RESPUBLIKASI
ОЛИЙ ВА ЎРТА МАХСУСТАЪЛИМ ВАЗИРЛИГИ

Рўйх атга олинди:
№ 5.0-51.50900
2015 йил 7.01

Олий ва ўрта махсус таълим
вазирлигининг 2015 йил
декабр ойидаги "32" - сонли
Буйруғи билан тасдиқланган

Фаннинг ўқув дастури Олий ва ўрта махсус, касб-хунар таълими йўналишлари бўйича ўқув-услубий бирлашмалар фаолиятини мувофиқлаштирувчи Кенгашнинг 2015 йил “___” _____ даги “___” – сонли мажлис баёни билан маъқулланган.

Фаннинг ўқув дастури Тошкент архитектура-қурилиш институтида ишлабчиқилди.

Тузувчилар:

Маматмусаев Т.Ш. -“Архитектура тарихи ва назарияси” кафедраси
мудири, арх.ф.номзоди

Абдуллаева Н.Д. -“Архитектура тарихи ва назарияси” кафедраси
катта ўқитувчиси

Ибрагимова М.С.-“Архитектура тарихи ва назарияси” кафедраси
катта ўқитувчиси

Такризчилар:

Бородина М.Р. - ТАҚИ “Ландшафт дизайни ва интерьер”
кафедраси мудири, профессор

Зияев А.А. - ЎзР ФА “Санъатшунослик” илмий-тадқиқот
институтининг катта илмий ходими, арх.ф.
номзоди

Фаннинг ўқув дастури Тошкент архитектура-қурилиш институти Илмий -
услубий Кенгашида кўриб чиқилган ва тавсия қилинган (2015 йил “__”
_____даги “__” – сонли баённома).

КИРИШ

Ушбу дастур “Санъат” таълим соҳасидаги “Дизайн (ландшафт)”
таълим йўналиши бўйича “Санъат маданият ва дизайн тарихи” фанининг энг
қадимги замонлардан ҳозиргача бўлган даврларни қамрайди. Дастур мазкур
даврлар ривожланишидаги ўзига хос хусусиятларни, услубий ва бадий
маҳорат таснифини, фан ривожининг шаклланиш тамойилларини ҳамда

Республикамиз мустақиллиги йилларидаги ижтимоий–сиёсий ҳаётнинг санъат ва маданият билан ўзаро боғлиқлигини ифода этади.

Фаннинг мақсад ва вазифалари

Фанни ўқитишдан мақсад – талабаларда санъат ва маданият тарихи бўйича йўналиш профилига мос билим, кўникма ва малака шакллантиришдир.

Фаннинг вазифаси – талабаларга умумжаҳон санъати ва маданияти, қадимги Шарқ, антик дунё, Ўрта асрлар санъати ва маданияти, уйғониш даври санъати ва маданиятидан бошлаб ХХ асргача, айниқса асосий урғуни Ўрта Осиё санъати ва маданиятининг ибтидоий даврдан бошлаб истиқлол йилларигача бўлган даврдаги тарихий стиллар, йўналишларни ажрата олишдан иборат.

Санъат ва маданиятдаги муҳим тарихий босқичлар, усуллар ва услублар йўналишларини, уларнинг қайси давр, ҳудудга мансублигини, меъморий жиҳатларини, маданий мерос ва анъаналарини назарий жиҳатдан ажрата олишни талабаларга ўргатиш бу фаннинг асосий вазифасидир.

Фан бўйича талабларнинг билимига, кўникма ва малакасига қўйиладиган талаблар

“Санъат ва маданият тарихи” ўқув фанини ўзлаштириш жараёнида амалга ошириладиган масалалар доирасида бакалавр:

– дунё маданияти ва санъатининг ривожланиши, шаклланиш босқичлари;

– услубларни пайдо бўлиш тарихи;

– санъатнинг жанри ва турлари;

– санъатнинг турли хил йўналишларининг мослашуви ва узвий боғлиқлиги: мусиқа, рангтасвир, архитектура, театр, ҳайкалтарошлик, боғ-парк санъати;

– санъат ва маданиятнинг турли жанр ва турларида услуб йўналишларининг синхрон ўзгариши;

– дунё маданияти ва санъатида машҳур инсонларнинг ҳаёти ва ижоди ҳақида тасаввурга эга бўлиши;

– адабиёт, санъат, театр, архитектура соҳасидаги асарларнинг услубий хусусиятларини фарқлай олишни;

– санъатнинг тури ва жанрларини фарқлашни;

– ўзлаштирган маълумотни баён эта олишни;

- мустақил таълим бўйича тадқиқот ишларини олиб боришни;
- музей коллекцияларини ўрганишни **билиши ва улардан фойдалана олиши;**
- атроф муҳитни эстетик идрок қилиш;
- лойиҳавий таклифда услубий бирлик ва уйғунликка бўйсиниш;
- санъатнинг турли хил тури ва жанрларини мужассамлаштирувчи комплекс лойиҳаларни яратишда ўзига танқидий нигоҳ ташлаш **кўникмаларига эга бўлиши керак.**

Фаннинг ўқув режадаги бошқа фанлар билан ўзаро боғлиқлиги ва услубий жиҳатдан узвийлиги

“Санъат маданият ва дизайн тарихи” фани асосий умумқасбий фанларидан бири ҳисобланиб, 3, 8-семестрларда ўқитилади. Дастурни амалга ошириш ўқув режасида белгиланган гуманитар ва ижтимоий – иқтисодий, математик ва табиий илмий фанлар (олий математика, информатика ва ахборот технологияси, бионика ва декоратив дендрология, экология), умумқасбий (чизма геометрия, перспектива ва компьютер графикаси, қаламтасвир, рангтасвир ва ҳайкалтарошлик, ландшафтни лойиҳалаш ва макетлаш ва ҳ.к.) ва ихтисослик (рангшунослик ва композиция асослари, шаҳарсозлик ва транспорт асослари ва ҳ.к.) фанларидан етарли билим ва кўникмаларга эга бўлишликни талаб этади.

Фаннинг ишлаб чиқаришдаги ўрни

Ҳар бир даврнинг ўзига хос санъати ва маданияти мавжуд бўлиб, улар мислсиз даражада тез ўсиб, ривожланиб бормоқда. Айниқса, тарихан таркиб топган, санъат асарлари кўп бўлган жойларни ўрганиш масаласи жуда ҳаётий ва жиддий аҳамиятга эга. Шунинг учун ушбу фан муҳим фан ҳисобланиб, дизайн йўналишининг ажралмас қисмидир. Бу фанни ўзлаштирмаган талаба дизайнер бўла олмайди.

Фанни ўқитишда замонавий ахборот ва педагогик технологиялар

Талабаларнинг “Санъат маданият ва дизайн тарихи” фанини ўзлаштириши учун ўқитишнинг илғор ва замонавий усулларидан фойдаланиш, янги информация – педагогик технологияларни тадбиқ қилиш муҳим аҳамиятга эгадир. Фанни ўзлаштиришда дарслик, ўқув ва услубий қўлланмалар, маъруза матнлари, тарқатма материаллар, электрон материаллар виртуал – кўргазма стендлар ва макетлардан фойдаланилади.

Маъруза дарсларида мос равишдаги илғор педагогик технологиялардан фойдаланилади.

АСОСИЙ ҚИСМ

Фаннинг назарий машғулоти мазмуни

Санъатнинг келиб чиқиши; бошланғич санъат; қадимги дунё санъати тарихи; ўрта асрлар санъати ва архитектураси; уйғониш даври санъати: Италия (XIII–XIV асрлар); уйғонишнинг илк даври (XV аср); юқори уйғониш даври (XVI аср); кеч уйғониш даври (XVI аср); XVII асрда ғарбий Оврупа санъати; XVII асрда санъатда ва архитектурада асосий стиллар (реализм, классицизм, барокко); миллий-бадий мактабнинг ривожланиши (Италия, Испания, Голландия, Франция); XVIII асрда Ғарбий Оврупа санъати (Франция, Англия, Германия), даврнинг асосий етакчи архитекторлари ва рассомлари; XIX асрда ғарбий Оврупа санъати ва архитектураси; XX асрда архитектурада ва санъатда асосий йўналишлар: кубизм, абстракционизм, сюрреализм, постмодернизм ва бошқалар; Шарқ давлатлари санъати тарихи ва МДХ давлатлари архитектураси; амалий-декоратив санъати тарихи.

Ўзбекистон тасвирий санъати тарихи:

Ўрта Осиёнинг ибтидоий жамоа давридаги санъати; Антик даври меъморчилик санъати; Ўрта Осиёнинг илк ўрта асрлар (VI–VIII асрлар) санъати; IX–XIII асрлар санъати; Темур ва темурийлар даври (XIV–XV асрлар) санъати; Ўрта Осиёнинг XVI–XX бошларидаги санъати; Ўзбекистон, МДХ давлатлари санъати; истиқлол йиллари санъати.

Лаборатория ишларини ташкил этиш бўйича кўрсатмалар

Фан бўйича лаборатория ишлари намунавий ўқув режада кўзда тутилмаган.

Курс ишини ташкил этиш бўйича услубий кўрсатмалар

Фан бўйича курс иши намунавий ўқув режада кўзда тутилмаган.

Мустақил таълимни ташкил этишнинг шакли ва мазмуни

Талаба мустақил ишни тайёрлашда фаннинг хусусиятларини ҳисобга олган ҳолда қуйидаги шакллардан фойдаланиши тавсия этилади:

- дарслик ва ўқув қўлланмалар бўйича фан боблари ва мавзуларини ўрганиш;
- санъат асарларидан нусха олиш;
- чизмалар альбомини тайёрлаш;
- шаҳарсозлик таҳлилини бажариш (чизма, жадвал шаклида);

- архитектуравий таҳлил бажариш (чизма, жадвал шаклида);
- реферат тайёрлаш (электрон версияси билан);

Тавсия этилаётган мустақил ишларнинг намунавий мавзулари

1. Ибтидоий жамоа тузуми санъати ва маданияти
2. Миср санъати ва маданияти
3. Олд Осиё санъати ва маданияти
4. Антик давр санъати ва маданияти
5. Яқин ва Ўрта Шарқ санъати ва маданияти
6. Византия санъати ва маданияти
7. Готика санъати ва маданияти
8. Ҳиндистон санъати ва маданияти
9. Хитой санъати ва маданияти
10. Япония санъати ва маданияти
11. Эрон, Афғонистон санъати ва маданияти
12. Уйғониш даври санъати ва маданияти
13. Модернизм
14. Россиянинг XVIII-XIX асрлар санъати ва маданияти
15. XXаср МДХ мамлакатлари санъати ва маданияти
16. Ўзбекистон санъати ва маданияти

Дастурнинг информацион-методик таъминоти

Мазкур фанни ўқитиш жараёнида таълимнинг замонавий методлари, педагогик ва ахборот–коммуникация технологиялари назарда тутилади.

Маъруза дарсларида замонавий компьютер технологиялари ёрдамида презентацион ва электрон – дидактик технологияларидан, интернет сайтидан фойдаланиш тавсия этилади.

Талабаларнинг фанни ўзлаштириш – назорат жараёнларида амалий – реферат ишларини химоя қилишларида ақлий хужум, гуруҳли фикрлаш, “кластер” педагогик технологияларни қўллаш назарда тутилади.

Фойдаланиладиган адабиётлар рўйхати

Асосий адабиётлар

1. Ibragimova M.S. San’at va madaniyat tarixi. T.: 2014.
2. Abdullaeva N.D.San’at tarixi. T.: 2006.
3. Абдуллаева Н.Д. История изобразит. искусства Узбекистана. T.: 2006.
4. Абдуллаев Н. Санъат тарихи. 1, 2-қисм. T.: 2002-2003.

Қўшимча адабиётлар

1. Ибрагимова М.С. Тасвирий санъатнинг умумий тарихи. XVII аср Фарбий Европа санъати. Т.: 2012.
2. Абдуллаев Н. Тасвирий санъат умумий тарихи. Т.: 2007.
3. Абдуллаев Н. Шарқ халқлари тавирий санъати тарихи. Т.: 2007.
4. Флиер А.Я. Культура как смысл истории. Общ. науки и современность. М.: 1999
5. Андреева Л.Г. Импрессионизм. М.: 1983.
6. Пугаченкова Г.А. Искусство Средней Азии. Т.: 1982.
7. Глухарёва О.Н. Изобразительное искусство Китая. М.: 1982.
8. Соколов Г.И. Эгейское искусство. М.: 1978.
9. Алексеева В.В. Что такое искусство. М.: 1974.
10. Авдиев В.И. Искусство Древнего Востока. М.: 1974.
11. Шурленова Р. Искусство Древнего Египта. М.: 1974.
12. Алпатов М.В. Всеобщая история искусств. М.: 1960.

Интернет сайтлари

1. [www. centrasia.uz](http://www.centrasia.uz)
2. [www. ZiyoNET.uz](http://www.ZiyoNET.uz)
3. [www. zarnews.uz](http://www.zarnews.uz)

ИШЧИ ЎҚУВ ДАСТУРИ

**O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI OLIIY VA O'RTA MAXSUS TA'LIM
VAZIRLIGI GIMIRZO ULUG'BEK NOMIDAGI
SAMARQAND DAVLAT ARHITEKTURA-QURILISH INSTITUTI**

Ro'yxatga olindi:

No. 465

«07» 07 2016 yil

“Tasdiqlayman”
O'quv ishlari bo'yicha prorektor

[Signature]
A. I. Qoldoshev

«07» 07 2016 yil

SAN'AT, MADANIYAT VA DIZAYN TARIXI

fanining

ISHCHI O'QUV DASTURI

Bilim sohasi: 100000 - Gumanitar
Ta'lim sohasi: 150000 - San'at sohasi
Ta'lim yunalishi: 5150900 - "Dizayn" ta'lim yunalishi 2 kurs uchun

Samarqand - 2016 yil

Fanning ishchi o'quv dasturi O'zbekiston Respublikasi Oliy va O'rta maxsus ta'lim vazirligining 2012 yil 14 martdagi 107-sonli buyrug'i bilan tasdiqlangan "San'at, madaniyat va dizayn tarixi" fanining namunaviy dasturi asosida tuzildi.

Tuzuvchi:

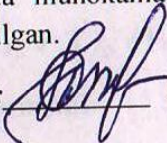
Sultonova D.N. - SamDAQI, "Tasviriy san'at" kafedrasida dosenti.

Taqrizchilar:

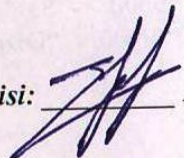
Jo'rayev X.X. - SamDAQI, "Tasviriy san'at" kafedrasida dosenti;

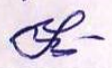
Yorqulov T.X. - SamDAQI, "Tasviriy san'at" kafedrasida mudiri, katta o'qituvchi.

Fanning ishchi o'quv dasturi "Tasviriy san'at" kafedrasining 2016 yil 20iyundagi 11 - son yig'ilishida muhokamadan o'tgan va fakultet kengashida muhokama qilish uchun tavsiya etilgan.

Kafedra mudiri: Yorqulov T.X.

Fanning ishchi o'quv dasturi "Arxitektura" fakulteti kengashida muhokama etilgan va foydalanishga tavsiya qilingan (2016 yil "27" 06" dagi "11" - sonli bayonnoma).

Fakultet kengashi raisi: Abduraimov M.M.

O'quv bo'limi boshlig'i Sirojiddinov O'.S.

**O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI OLIY VA O'RTA MAXSUS
TA'LIM VAZIRLI GIMIRZO ULUG'BEK NOMIDAGI
SAMARQAND DAVLAT ARHITEKTURA-QURILISH INSTITUTI**

Ro'yxatga olindi:

“Tasdiqlayman”

O'quv ishlari bo'yicha
prorektor

№ _____
«__» _____ 2016 yil

_____ A.T.Qo'ldoshev
“__” _____ 2016 yil

**SAN'AT, MADANIYAT VA DIZAYN TARIXI
fanining**

ISHCHI O'QUV DASTURI

Bilim sohasi: 100000 - Gumanitar
Ta'lim sohasi: 150000 - San'at sohasi
Ta'lim yunalishi: 5150900 - “Dizayn” ta'lim yunalishi 2 kurs uchun

Samarqand - 2016 yil

Fanning ishchi o'quv dasturi O'zbekiston Respublikasi Oliy va O'rta maxsus ta'lim vazirligining 2012 yil 14 martdagi 107-sonli buyrug'i bilan tasdiqlangan "San'at, madaniyat va dizayn tarixi" fanining namunaviy dasturi asosida tuzildi.

Tuzuvchi:

Sultonova D.N. –SamDAQI, “Tasviriy san’at” kafedrasida dosenti.

Taqrizchilar:

Jo'rayev X.X. - SamDAQI, “Tasviriy san’at” kafedrasida dosenti;

Yorqulov T.X.- SamDAQI, “Tasviriy san’at” kafedrasida mudiri,katta o'qituvchi.

Fanning ishchi o'quv dasturi “Tasviriy san’at” kafedrasining 2016 yil 20iyundagi 11 - son yig'ilishida muhokamadan o'tgan va fakultet kengashida muhokama qilish uchun tavsiya etilgan.

Kafedra mudiri: _____ Yorqulov T.X.

Fanning ishchi o'quv dasturi “Arxitektura” fakulteti kengashida muhokama etilgan va foydalanishga tavsiya qilingan (2016 yil “___” _____dagi “___” - sonli bayonnoma).

Fakultet kengashi raisi: _____ Abduraimov M.M.

O'quv bo'limi boshlig'I _____ Sirojiddinov O'.S.

KIRISH

Ushbu dastur pedagogika oily o`quv yurtlari, amaliy san`at bakalavriyat ta`limiy o`nalishlari talabalari uchun mo`ljallangan. Bu fan tasviriy san`at va amaliy san`at tarixini uzoq o`tmishdan, to shu kunga qadar insoniyat tomonidan yaratilgan hamda hozirgi kunda yaratilayotgan eng nodir san`at asarlari namunalari bilan tanishtirish orqali fanni o`qitish va o`zlashtirish samaradorligini oshirish ko`zda tutilgan.

O`quv fanning maqsadi va vazifalari

Fanni o`qitishdan maqsad:

- bu fan talabalarga inson ongi va hissiyotining shakllanishidan tortib, uzoq o`tmishdan, to shu kunga qadar insoniyat tomonidan yaratilgan hamda hozirgi kunda yaratilayotgan eng nodir san`at asarlari namunalari (asosan tasviriy va amaliy hamda memorchilik) bilan tanishtirish. Ularning g`oyaviy badiiy tomonlarini tushunishga yordam berish.

-san`at asarlariga nisbatan badiiy munosabatni, go`zallikga bo`lgan munosabatni rivojlantirish.

-milliy va jahon san`at durdonalari va ularni yaratgan ijodkorlar bilan tanishtirish.

- nodir asarlarni badiiy tahlil etishga talabalarni o`rgatish

Fanning vazifasi:

- “San`at madaniyat va dizayn tarixi” fanining nazariy va metodik asoslarini mazmun va mohiyatini o`rganish.

- Bu fan o`zining ma`ruza harakteri bilan ajralib turadi. Mashg`ulotning asosiy qismi ma`ruza, savol – javob, suhbat, ma`ruza tinglash, muzey va galereyalarga, ustaxonalarga borish, san`atga oid film va reprodaksiyalar ko`rish tarzida o`tadi. Yuqorida ko`rsatilgan vositalarni to`plash.

Jaxon san`ati tarixida muxim bosqichlar, usullar va uslublar yo`nalishlarini, ularning qaysi davr, hududga mansubligini, me`moriy jihatlarini, madaniy meros va an`analarini nazariy jihatdan ajrataolishni talabalarga o`rgatish san`at, arxitektura va shaharsozlik tarixi fanining asosiy vazifasidir.

Fan bo`yicha talablarning bilimiga, ko`nikma va malakasiga qo`yiladigan talablar.

Bo`lajak bakalavrlar “San`at madaniyat va dizayn tarixi” fani bo`yicha to`liq kursni tugatgandan so`ng quyidagilarga ega bo`lmoqlari lozim. “San`at madaniyat va dizayn tarixi” fanining tasviriy san`atda tutgan o`rni fanni o`tishda - bu fan talabalarga inson ongi va hissiyotining shakllanishidan tortib, uzoq o`tmishdan, to shu kunga qadar insoniyat tomonidan yaratilgan hamda hozirgi kunda yaratilayotgan eng nodir san`at asarlari namunalari (asosan tasviriy haykaltaroshlik, me`morchilik, amaliy) bilan tanishtirish. Ularning g`oyaviy badiiy tomonlarini tushunishga yordam berish, san`at asarlariga nisbatan badiiy munosabatni, go`zallikga bo`lgan munosabatni rivojlantirish, milliy va jahon san`at durdonalari va ularni yaratgan ijodkorlar bilan tanishtirish, nodir asarlarni badiiy tahlil etishga talabalarni o`rgatishni **bilishi kerak;**

“San’at madaniyat va dizayn tarixi” darslarini rejalashtirish va tashkil etish; jaxon san’ati tarixi rivojlanish bosqichlari haqida bilish; jaxon san’ati vakillarining hayoti va ijodi bilan tanishish; va ularning yaratgan buyuk asarlarini badiiy tahlil qila olish, buyuk haykaltaroshlar, tasviriy san’at ustalari, me`morlar hamda amaliy san’at ustalari tamonidan yaratilgan durdona asarlar bilan tanishish; ularning turli texnik usul va uslublari va g’oyaviy mazmuni bilan tanishish; o`quvchi yoshlarga tasviriy san’at umumiy tarixi mashg`ulotlarini tashkil etishda san’at asarlarini tahlil eta olish, yaxshi o`zlashtiruvchi va iqtidorli o`quvchilar bilan individual darlar olib borish, **ko`nikmalariga ega bo`lishlari kerak;**

“San’at madaniyat va dizayn tarixi” fanidan chuqur nazariy bilim va malakalarga ega bo`lish pedogogik faoliyat jarayonida san’at tarixining tasviriy san’atga chambarchas bog`liq`ligi, Oliy ta`lim tizimida tasviriy san’at tarixi fanining haykaltaroshlik mashg`ulotlari bilan chambarschas bog`liq`likda olib borilishi, san’at tarixi borasida chuq`ur bilimlarga ega bo`lish, - tasviriy san’at tarixi fani rangtasvir, grafika amaliy san’at mashg`ulotlari bilan chambarchas bog`liqlikda olib borilishi **bilish malakalariga ega bo`lishi kerak.**

Fanning boshqa fanlar bilan bog`liqligi.

“San’at madaniyat va dizayn tarixi” fani tasviriy san’atning asoslaridan biri sifatida q`uyidagi fanlar bilan chambarchas bog`liq: q`alamtasvir, kompozitsiya, dastgohli, monumyental, dyekorativ rangtasvir, tasviriy san’at tyexnologiyasi va ayniqsa haykaltaroshlik fani bilan kyeng aloq`adordir. Shuningdek arxealogiya, etnografiya kabi fanlar bilan ham uzviy bog`liq. Tasviriy san’at umumiy tarixi fani asosiy umumkasbiy fanlaridan biri hisoblanib, 3, 4 -semestrlarda o`qitiladi. Dasturni amalga oshirish o`quv rejasida belgilangan gumanitar va ijtimoiy – iqtisodiy, matematik va tabiiy ilmiy fanlar (tarix, oliy matematika, informatika va axborot texnologiyalari, muhandislik geodeziyasi, qurilish mexanikasi, arxitekturaviy fizika, ekologiya), umumkasbiy (chizma geometriya va muhandislik grafikasi, qalamtasvir, rangtasvir va haykaltaroshlik va h.k.) va ixtisoslik (arxitekturaviy loyihalash va kompozitsiya asoslari, yodgorliklarni ta`mirlash va qayta tiklash va h.k.) fanlaridan yetarli bilim va ko`nikmalarga ega bo`lishlikni talab etadi.

Fanning ishlab chiqarishdagi o`rni.

Qadimgi shaharlar mislsiz darajada tez o`sib, kengayib bormoqda. Ayniqsa, tarixan tarkib topgan, yodgorliklari ko`p bo`lgan shahar markazlarini qayta tiklash, rekonstruksiya qilish masalasi juda hayotiy va jiddiy ahamiyatga ega. Shuning uchun ushbu fan muhim fan hisoblanib, arxitektura yo`nalishining ajralmas qismidir. Bu fanni o`zlashtirmagan talaba arxitektor bo`la olmaydi.

Fanni o`qitishda zamonaviy axborot va pedagogik texnologiyalar

Talabalarning “San’at madaniyat va dizayn tarixi” fani o`zlashtirishi uchun o`qitishning ilg`or va zamonaviy usullaridan foydalanish, yangi informasion – pedagogik texnologiyalarni tadbiq qilish muhim ahamiyatga egadir. Fanni

o'zlashtirishda darslik, o'quv va uslubiy qo'llanmalar, MA'RUZA matnlari, tarqatma materiallar, elektron materiallar virtual – ko'rgazma stendlar va maketlardan foydalaniladi. MA'RUZA darslarida mos ravishdagi ilg'or pedagogik texnologiyalardan foydalaniladi.

O'quv jarayoni bilan bog'liq ta'lim sifatini belgilovchi xolatlar quyidagilar: yuqori ilmiy-pedagogik darajada dars berish, muammoli ma'ruzalar o'qish, darslarni savol-javob tarzida qiziqarli tashqil qilish, ilg'or pedagogik texnologiyalardan va multimedia vositalaridan foydalanish, tinglovchilarni undaydigan, o'ylantiradigan muammolarni ular oldiga qo'yish, talabchanlik, tinglovchilar bilan individual ishlash, erkin muloqot yuritishga, ilmiy izlanishga jalb qilish.

“San'at madaniyat va dizayn tarixi” fani loyihalashtirishda quyidagi asosiy konseptual yondoshuvlardan foydalaniladi:

Shaxsga yunaltirilgan ta'lim. Bu ta'lim o'z mohiyatiga ko'ra ta'lim jarayonining barcha ishtirokchilarini to'laqonli rivojlanishlarini ko'zda tutadi. Bu esa ta'limni loyixalashtirilayotganda, albatta, ma'lum bir ta'lim oluvchining shaxsini emas, avvalo, kelgusidagi mutaxassislik faoliyati bilan bog'liq o'qish maqsadlaridan kelib chiqqan holda yondoshilishni nazarda tutadi.

Tizimli yondoshuv. Ta'lim texnologiyasi tizimning barcha belgilarini o'zida mujassam etmog'i lozim: jarayonning mantiqiyliigi, uning barcha bug'inarini o'zaro bog'langanligi, yaxlitligi.

Faoliyatga yo'naltirilgan yondoshuv. Shaxsning jarayonli sifatlarini shakllantirishga, ta'lim oluvchining faoliyatni aktivlashtirish va intensivlashtirish, o'quv jarayonida uning barcha qobiliyati va imkoniyatlari, tashabbuskorligini ochishga yo'naltirilgan ta'limni ifodalaydi.

Dialogik yondoshuv. Bu yondoshuv o'quv munosabatlarini yaratish zaruriyatini bildiradi. Uning natijasida shaxsning o'z-o'zini faollashtirishi va o'z-o'zini ko'rsata olishi kabi ijodiy faoliyati kuchayadi.

Hamkorlikdagi ta'limni tashqil etish. Demokratik, tenglik, ta'lim beruvchi va ta'lim oluvchi faoliyat mazmunini shakllantirishda va erishilgan natijalarni baholashda birgalikda ishlashni joriy etishga e'tiborni qaratish zarurligini bildiradi.

Muammoli ta'lim. Ta'lim mazmunini muammoli tarzda taqdim qilish orqali ta'lim oluvchi faoliyatini aktivlashtirish usullaridan biri. Bunda ilmiy bilimni obyektiv qarama-qarshiligi va uni hal etish usullarini, dialektik mushoxadani shakllaitirish va rivojlaitirishni, amaliy faoliyatga ularni ijodiy tarzda qo'llashni mustaqil ijodiy faoliyati ta'minlaiadi.

Axborotni taqdim qilishning zamonaviy vositalari va usullarini qo'llash - yangi komiyuter va axborot texnologiyalarini o'quv jarayoniga qo'llash.

O'qitishning usullari va texnikasi. Ma'ruza (kirish, mavzuga oid, vizuallash), muammoli ta'lim, keys-stadi, pinbord, paradoks va loyixalash usullari, amaliy ishlar.

O'qitishni tashqil etish shakllari: dialog, polilog, muloqot hamkorlik va o'zaro o'rganishga asoslangan frontal, kollektiv va gurux.

O'qitish vositalari: o'qitishning an'anaviy shakllari (darslik, ma'ruza matni) bilan bir qatorda - kompyuter va axborot texnologiyalari.

Kommunikasiya usullari: tinglovchilar bilan operativ teskari aloqaga asoslangan bevosita o'zaro munosabatlar.

Teskari aloqa usullari va vositalari: kuzatish, blis-surov, oraliq va joriy va yakunlovchi nazorat natijalarini tahlili asosida o'qitish diagnostikasi.

Boshqarish usullari va vositalari: o'quv mashg'uloti bosqichlarini belgilab beruvchi texnologik karta ko'rinishidagi o'quv mashg'ulotlarini rejalashtirish, qo'yilgan maqsadga erishishda o'qituvchi va tinglovchining birgalikdagi harakati, nafaqat auditoriya mashg'ulotlari, balki auditoriyadan tashqari mustaqil ishlarning nazorati.

Monitoring va baholash: o'quv mashg'ulotida ham butun kurs davomida ham o'qitishning natijalarini rejali tarzda kuzatib borish. Kurs oxirida test topshiriqlari, yozma ish variantlari yoki og'zaki so'rov yordamida tinglovchilarning bilimlari baxolanadi.

Fanni o'qitish jarayonida kompyuter texnologiyasidan foydalaniladi. Ayrim mavzular bo'yicha talabalar bilimni baxolash test asosida va kompyuter yordamida bajariladi. Tarqatma materiallar tayyorlanadi, test tizimi hamda tayanch so'z va iboralar asosida oraliq va yakuniy nazoratlar o'tkaziladi.

Dasturning informasion – uslubiy ta'minoti

Mazkur fanni o'qitish jarayonida ta'limning zamonaviy metodlari, pedogogik va axborot – kommunikasiya texnologiyalari nazarda tutilgan.

Umumjahon san'ati, qadimgi dunyo va o'rta asrlar arxitekturasi tarixi, shaharsozlik tarixi, O'rta Osiyo arxitekturasi tarixi, yangi arxitektura bo'limlariga tegishli MA'RUZA darslarida zamonaviy kompyuter texnologiyalari yordamida prezentasion va elektron – didaktik texnologiyalaridan, internet saytidan foydalanish tavsiya etiladi.

Talabalarning fanni o'zlashtirish – nazorat jarayonlarida amaliy – referat ishlarini himoya qilishlarida aqliy hujum, guruhli fikrlash, "klaster" pedagogik texnologiyalarni qo'llash nazarda tutiladi.

“San’at madaniyat va dizayn tarixi”fanidan mashg’ulotlarning mavzular va soatlar buyicha taqsimlanishi:

Fanning umumiy hajmi 254 soatni tashkil etadi. Fan 2-kurs III-IV semestrlarda o'qitiladi. Fan har 2 ta semestrda amaliy tarzda olib boriladi, mustaqil ta'lim uchun kuzgi semestrda 27 soat, bahogiga 54 soat berilgan.

T.r	O'quv fani nomi	O'quv yuklama, soat	Ma'ruza	Amaliy mashg'ulot	Mustaqil ta'lim	Semestr
1	“San’at, madaniyat va dizayn tarixi”	254	72	-	27	III
			144	-	54	IV
	жами		216	-	81	

«Дизайн» (интерьерни лойиҳалаш) таълим йўналиши учун
“Санъат, маданият ва дизайн тарихи” фан мавзулари ва
унга ажратилган соатлар тақсимоти:
II курс, III семестр 72 соат

Nazariy mashg'ulotlarning kalendar tematik rejasi

№	МА'RUZAning nomi qisqacha mazmuni	Ma'ruza uchun ajratilgan soat
1 bo'lim. Qadimgi dunyo san'ati tarixi. 2 kurs III – semester		
1.	Tasviriy san'at tur va janrlari.	2 soat
2.	Ibtidoiy jamoa tuzumi davri san'ati	2 soat
3.	Qadimgi dunyo san'ati. Qadimgi Misr san'ati	2 soat
4.	Qadimgi Misr Sulolagacha (sulolalar paydo bo'lishiga qadar) bo'lgan davr (er. av. 4000 chi yil.)	2 soat
5.	Qadimgi Misr Qadimgi podsholik III-VI sulolasi (er. av. 3000 - 2300 yillar.)	2 soat
6.	Qadimgi Misr O'rta podsholik XI-XII sulolasi (er.av. 2100-1800 yillar.)	2 soat
7.	Qadimgi Misr Yangi podsholik XVIII - XX sulolasi (er. av. 1600 - 1100 yillar.)	2 soat
8.	Qadimgi Misr So'nggi podsholik XXI – XXXII sulolasi (er. av. 1100-332 yillar.)	2 soat
9.	Qadimgi Old Osiyo san'ati	2 soat
10.	Qadimgi Eron san'ati	2 soat
11.	Qadimgi O'rta Osiyo san'ati	2 soat
12.	Qadimgi O'rta Osiyo. (Aleksandr Makedonskiy)ning O'rta Osiyoga yurishi	2 soat
13.	Qadimgi O'rta Osiyo. Kushon imperiyasi	2 soat
14.	UrtaOsiyo xududida ellinizm n'analari.	2 soat
15.	Qadimgi Hindiston san'ati	2 soat
16.	Qadimgi Yaponiya san'ati	2 soat
17.	Qadimgi Xitoy san'ati	2 soat
18.	Antik davri san'ati. Egey va Krit – Mikena davri san'ati.	2 soat
19.	Qadimgi Gresiya san'ati. Gomer davri san'ati.	2 soat

20.	Arxaika davri san'ati.	2 soat
21.	Klassikka davri san'ati.	2 soat
22.	Ellinizm davri san'ati.	2 soat
23.	Qadimgi Rim san'ati. Этрурия	2 soat
24.	Rim Respublika san'ati.	2 soat
25.	Rim Imperiya san'ati.	2 soat
26.	Qadimgi Amerika san'ati	2 soat
27.	Qadimgi Amerika me'morchiligi	2 soat
28.	Qadimgi Amerika. Inklar davlati gobelenlari	2 soat
2 bo'lim. Yevropada ilk o'rta asrlarda Evropa san'ati		
29.	O'rta asrlarda Yevropa san'ati. Vizantiya san'ati (ravenna, miravinglar va karalinglar davri).	2 soat
30.	Roman davri san'ati (varvarlar qirolligi va franklar imperiyasi davri).	2 soat
31.	Gotika davri san'ati.	2 soat
32.	III – XIX asrlargacha bo'lgan O'zbekiston san'ati.	2 soat
33.	O'zbekiston tuprogida ibtidoiy jamoa davri va uning taraqqiyotining asosiy bosqichlari	2 soat
34.	Haykaltaroshlik. Xolchayon, Jonboy qal'a va boshqa erlardan topilgan haykallar. Budda san'ati.	2 soat
35.	V-VIII asrlarda o'zbek san'ati. Me'morchilik. Shahar qurilishi (So'gd, Toxariston, Shosh, Fargona, Xorazm).	2 soat
36.	Maxobatli rangtasvir namunalari (Bolaliktepa, Varaxsha, Afrosiyobdan topilgan devoriy suratlar).	2 soat
	Жами	72 soat
2 kurs IV- semester (баҳорги) 144 soat XVII – XVIII asrlarda Yevropa san'ati		
1.	IX-X asrlarda san'at va madaniyat. Arab bosqinchilarining O'rta Osiyoni bosib olishi	2 soat
2.	XI-XIII asr boshlarida O'zbekiston san'ati. Me'morchilik.	2 soat
3.	Temur va Temuriylar davrida san'at va madaniyat	2 soat

4.	Miniatyura san'ati. Kamolliddin Behzod-Sharqning yirik rassomi.	2 soat
5.	XVI-XVII asrlarda O'zbekiston san'ati. Me'morchilik. Tasviriy va amaliy san'at.	2 soat
6.	XVIII - XIX asr boshlarida O'zbekiston san'ati.	2 soat
7.	G'arbiy Yevropada Uyg'onish davri san'ati.	2 soat
8.	Protoressans davri san'ati (Italiya).	2 soat
9.	Ilk uyg'onish davri san'ati (Florensiya va Italiya).	2 soat
10.	Yukori uyg'onish davri san'ati (Italiya va Venesiya).	2 soat
11.	Sunggi uyg'onish davri san'ati (Venesiya). Manerizm.	2 soat
12.	Fransiya o'yg'onish davri san'ati.	2 soat
13.	Fransiya Avinon maktabi. Portret va miniatyura	2 soat
14.	Fransiya Fontenblo maktabiniing buyuk vakillari. Portret san'ati.	2 soat
15.	Niderlandiya o'yg'onish davri san'ati. Romantizm	2 soat
16.	Germaniya uyg'onish davri san'ati.	2 soat
17.	A.Dyurer (1471-1528) nemis Uyg'onish davrining buyuk san'atkori.	2 soat
18.	XVI-XVIII asrlarda Yevropa san'atiga umumiy ta'rif.	2 soat
19.	XVI-XVIII asrlarda Italiya san'ati.,	2 soat
20.	Bolonya Akademiyasining tashkil topishi (Aka-uka Karrachilar)	2 soat
21.	M.M.Karavajo ijodi (Karavajizm oqimining paydo bo'lishi)	2 soat
22.	XVII - XVIII asrlarda Fransiya san'ati. Rokoko stili. Klassisizm va Realizm.	2 soat
23.	XVII - XVIII asrlarda Flandriya san'ati.	2 soat
24.	XVII asrda Gollandiya san'ati.	2 soat
25.	XVIII asrda Gollandiya san'ati.	2 soat
	3 bo'lim. XVII –XVIII asrlarda Yevropa san'ati.	

26.	XVIII asr oxiri–XX asr Yevropa san’ati. XIX asr birinchi yarmi rus realistik san’ati.	2 soat
27.	XIX asrning ikkinchi yarmi Fransiya san’ati	2 soat
28.	XIX asr oxiri XX asr Jaxon san’ati (Kubizm, Modern va Favizm).	2 soat
29.	XIX- XX asrning 2- yarmida Uzbekiston san’ati	2 soat
30.		2 soat
4 bo’lim. Yevropa XVIII – XIX asrlar san’ati.		
31.	XVII –XVIIIasrlarda Germaniya va Angliya san’ati.	2soat
32.	XVIII asr Rus san’ati.	2 soat
33.	Me’morchilik. Sankt-Peterburg shaxrining kurilishi	2soat
34.	Xaykaltaroshlik. E.Falkone (1716-1791) va uning yaratgan asarlari «Mis chavandoz».	2soat
35.	XIX asr ikkinchi yarmi rus san’ati. Sayyor rassomlar.	2soat
36.	XIX asr rus realistik peyzajchilari.	2soat
37.	XIX asr rus davrning katta me’moriy inshoatlari.	2soat
38.	Rangtasvir san’ati.Portret janrining buyuk vakillari (O. Kiprenskiy (1782-1836), V. Tropinin (1776-1857)	2soat
39.	XVIII asr oxiri – XIXasr Jaxon san’ati. XVIII asr oxiri – XIXasr urtasi Fransiya san’ati (Barbizon maktabi va vakillari).	2soat
40.	XVIII asroxiri – XIXasr Ispaniya san’ati.	2 soat
41.	XIX asr Angliya va Germaniya san’ati.	2soat
42.	XIXasrning ikkinchi yarmi Fransiya san’ati.	2soat
43.	XX asr Jaxon san’atvamadaniyattarixi	2 soat
5 bo’lim. – XIX- XXI asrlar san’ati.		
44.	XX asr Jaxon san’atiga umumiy ta’rif. Me’morchilik san’ati. «Bauxauz» badiiy maktabi	2 soat
45.	XX asr Jaxon san’atida vujudga kelgan badiiy oqimlar -modern, Yugendstil, ekspressionizm, dadaizm, syurrealizm, abstraksionizm, yangi realizm, fovizm Kubizm	2 soat
46.	XX asr Jaxon san’atida haykaltaroshlik	2 soat
47.	XIX asr oxiri - XX asr boshlarida Rus san’atvamadaniyattarixi	2 soat

48.	Rangtasvir san'atidagi yutuklar va Evropa rangtasvir maktabining an'analari rus san'atiga kirib kelishi.	2 soat
49.	Xaykaltaroshlik. P. Trubetskoy, A. Golubkina, S. Konenkov	2soat
50.	Rus me'morchilik san'atida «modern» an'analari. <i>Neorus, neoklassitsizm</i> uslublarining shakllanishi	2soat
51.	XIX asr oxiri - XX asr boshlarida O'zbekiston san'atvamadaniyattarixi.	2soat
52.	O'zbekistonda Kitob grafikasi san'ati.	2 soat
53.	O'zbekistonda Plakat san'ati	2 soat
54.	O'zbekistonda amaliy dekorativ san'at.	2 soat
55.	XX asrning 1- yarmida O'zbekiston san'atvamadaniyattarixi.	2soat
56.	Toshkent va Samarkand badiiy maktablari va ularning yirik vakillari.	2 soat
57.	2-Jaxon urushi yillarida O'zbekistonga evakuatsiya kilingan Moskva, Leningrad, Kiev, Xarkov badiiy institutlari bilan birga kelgan etuk rangtasvir va grafika san'ati ustalar	2 soat
58.	Urushdan keyingi yillarda O'zbekiston san'atidagi jonlanish	2 soat
59.	XX asrning 2- yarmida O'zbekiston san'atvamadaniyattarixi	2soat
60.	Milliy tasviriy san'at maktablarini shakllanishi.	2 soat
61.	Grafika san'ati ustalari ijodi	2 soat
62.	XX asr ikkinchi yarmida haykaltaroshlik san'ati.	2 soat
63.	Maxalliy me'morlik amaliyoti	2 soat
64.	Amaliy dekorativ san'at va uning o'ziga xos jixatlari.	2 soat
65.	Mustaqillik davri O'zbekiston san'atvamadaniyattarixi	2soat
66.	Mustaqillik davri me'morchilikda kiritilgan yangiliklar	2soat
67.	Mustaqillik davri haykaltaroshlikda kiritilgan yangiliklar	2soat
68.	Mustaqillik davri dastgohli rangtasvir ijodkorlari	2soat
69.	O'zbekiston tasviriy san'atida okimlarning vujudga kelishi	2soat
70.	Mustaqillik davri amaliy bezak san'ati.	2soat

71.	Mustaqillik davri Badiiy qulolchilik maktablari	2 soat
72.	Mustaqillik davrida lokli miniatyura va dizaynning rivojlanishi	2soat
	Жами	144 soat

Mustaqil ishlarning mavzulari

III semestr uchun tavsiya etilayotgan mustaqil ishlarning mavzulari:

№	Mustaqil ishlarning mavzulari. II kurs. III semestr.	Ajratilgansoat
1	Qadimgi Misr san'at madaniyat tarixi.	1
2	Qadimgi Gresiya san'at madaniyat tarixi.	1
3	Qadimgi Hindiston san'at madaniyat tarixi.	1
4	Qadimgi Xitoy san'at va madaniyat tarixi.	1
5	Qadimgi Misr me'morchiligi.	1
6	Qadimgi Gresiyada ellinizm san'at va madaniyat tarixi.	1
7	Qadimgi Gresiyada gomer san'at va madaniyat tarixi.	1
8	Qadimgi Gresiyada arxaika san'at va madaniyat tarixi.	1
9	Qadimgi Gresiyada klassikasan'at va madaniyat tarixi.	1
10	Qadimgi Gresiyada memorchilik.	1
11	Kadimgi Rim Respublika san'at va madaniyat tarixi.	1
12	Kadimgi Rim Imperiya san'at va madaniyat tarixi.	2
13	Kadimgi Rim forumlari	2
14	Kadimgi Rim me'morchildigi	2
15	Kadimgi Amerika ibodatxonalar	2
16	Kadimgi Egey va Krit-Mikena me'morchiligi	2
17	Vizantiya me'morchiligi	2
18	Roman davri me'morchiligi	2
19	Avliyo Sofiya ibodatxonasi	2
	Jami	27 soat
	Mustaqil ishlarning mavzulari. II kurs. IV semestr.	
1	Rassom Mikelandjelo Merizi da Karavajo ijodi	2
2	Me'mor Jakomo della Porta ijodi	2
3	Me'mor Lorenzo Jovanni Berniniijodi.	4
4	Me'mor Franchesko Barromini ijodi	4
5	Gollandiya natyurmort janri	2
6	Lorenzo Jovanni Bernini ijodi.	4
7	Boloniya maktabi avlod rassomlari ijodi	2
8	Italiya barokko me'morchiligi	4
9	Gotika davri me'morchiligi	2
10	Flamand barokko me'morchiligi	2

11	Akademizm va aka -uka Karrachilar ijodi	4
12	Rus realistik rassomlari O.A.Kiprenskiy va V.A.Tropinin ijodi.	2
13	Rus realistik tankidchi rassomlari P.A.Fedotov ijodi.	2
14	Rus realistik rassomlari K.P.Bryulov va A.A.Ivanov ijodi.	2
15	XIX asr rus sayyor rassomlari V.G.Perov, I.N.Kramskoy, I.Ye.Repin, V.I.Surikov, V.M.Vasnesov va N.A.Yaroshenko ijodi	4
16	Rus realistik peyzajchilar A.K.Savrasov, I.I.Shishkin, I.K.Ayvazovskiy va I.I.Levitan ijodi	2
17	XVIII - XIX asr Barbizon maktabi vakillari ijodi.	2
18	XIX - XX asrda Kubizm, Modern va Favizm okimlar vakillari ijodi	4
19	XX asr Uzbekiston san'ati ijodkorlari P.P.Benkov, Z.M.Kovalevskaya, O.K.Tatevasyan, N.V.Kashina va U.Tansikbayev ijodi	4
	Jami	54 soat

Ma'ruza mashg'ulotlariga tavsifa etiladigan mavzulari. 1-bo'lim.

“San’at va madaniyat tarixi” fani va uning maqsad-vazifalari. San’at tarixiga muqaddima. San’at vama’lumot. Tasvir va ifoda vositalari.

Qo'llaniladigan ta'lim texnologiyalari: Aqliy hujum namoyish etish, 3x4 texnologiyasi qo'lalsh, savol-javob, munozara.

Adabiyotlar: A1;

Ibtidoiy jamoa davri san’at va madaniyat tarixi. Ibtidoiy jamoa davri san’atini o’rganish manbaalari. Tosh asri - er. av. 3 ming yillikkacha bo’lgan davr. Mis va bronza asri - er.av.3-2ming yillik. Temir asri - er.av.I ming yillik. Ibtidoiy jamoa tuzumi taraqqiyoti bosqichlari, uningrivoji. Altamira (Ispaniya) va Fon de Tom (Fransiya) g’orlaridagi devoriy sur’atlari. Mahobatli me’orchilikning shakllanishi. Megalitik qurilmalar: mengirlar, dolmenlar, kromleklar.

Paleolit davrida amaliy-dekorativ san’ati.Tripolye kulolchiligi. Haykaltaroshlik san’ati. Golshtat madaniyati.San’atdagi o’ziga xos xususiyatlari.Lasko, Fonde Gom, Altamira g’orlaridan topilgan ibtidoiy jamoa davriga mansub yodgorliklar.O’rta Osiyo, jumladan O’zbekiston xududida topilgan ibtidoiy jamoa davriga mansub yodgorliklar.Teshik tosh, Zarautsoy, Xojikent, Suravutsoy va boshqa erlardan topilgan surat va bo’rtma tasvirlar. Ularning ishlanish uslubi, mavzusi. Kulolchilik asarlari, bronza, oltin va boshqa materiallardan yaratilgan amaliy san’at buyumlari. Toshtaroshlik va haykaltaroshlik san’ati.

Qo'llaniladigan ta'lim texnologiyalari: Aqliy hujum namoyish etish, 3x4 texnologiyasi qo'lalsh, savol-javob, munozara.

Adabiyotlar: A1;A3;Q1; Q2; Q6.

Qadimgi Dunyo san’at va madaniyat tarixi. Qadimgi Misrsan’ati. Qadimgi Sharq, uning geografik va davriy chegarasi. Qadimgi Sharq xalqlari davlatlari san’atining o’ziga xos xususiyatlari va o’xshash tomonlari. Qadimgi Sharqda dastlabki quldorlik davlatlarining paydo bo’lishi. San’atda sinfiy xususiyatlarning yuzaga kelishi. Qadimgi Misr san’ati. Qadimgi Misrning geografik o’rni.Uning davriy chegarasi.Misrda birinchi davlatning vujudga kelishi. Qadimgi Misr san’ati va

madaniyatining o'ziga xos hususiyatlari. Qadimgi Misr san'ati taraqqiyotining asosiy bosqichlari;

Sulolagacha (sulolalar paydo bo'lishiga qadar) bo'lgan davr (er. av. 4000 chi yil.)

Qadimgi podsholik III-VI sulolasi (er. av. 3000 - 2300 yillar.)

O'rta podsholik XI-XII sulolasi (er. av. 2100-1800 yillar.)

Yangi podsholik XVIII - XX sulolasi (er. av. 1600 - 1100 yillar.)

So'nggi podsholik XXI – XXXII sulolasi (er. av. 1100-332 yillar.)

Qo'llaniladigan ta'lim texnologiyalari: Aqliy hujum namoyish etish, 3x4 texnologiyasi qo'lalsh, savol-javob, munozara.

Adabiyotlar: A1;A3;Q1; Q2; Q6.

Old Osiyo (Mesopotamiya) san'at va madaniyat tarixi. Old Osiyoda qadimgi davrlardagi xalqlar va davlatlar. Ularning geografik o'rni va davriy chegarasi. Bu xalqlar va davlatlar san'atidagi o'xshashlik va o'ziga xos tomonlari. Ikki daryo oraligi (Mesopotamiya) san'ati. Me'morchilik. Sun'iy ayvonlar. Zikkuratlar.

Haykaltaroshlik. Gliptika. Ur shahrida shoxlar maqbarasidan topilgan buyumlar.

Akkada san'ati "Naramsin stellasi" (er. av. 2300 yil.)

Ossuriya san'ati. Ossuriya saroy me'morchiligi. (Dur - Sharrukendagi Sargon II saroyi. er. av. VIII asrning 2-yarmi) Relif, devoriy suratlar.

Yangi Bobil podsholigi san'ati. (er. av. VII asr oxiri). Ishtar darvozasi, Bobil minorasi, Navuxodonosor saroyi. (osma boglar.)

Qo'llaniladigan ta'lim texnologiyalari: Aqliy hujum namoyish etish, 3x4 texnologiyasi qo'lalsh, savol-javob, munozara.

Adabiyotlar: A1;A3;Q1; Q2; Q6.

Qadimgi O'rta Osiyo san'at va madaniyat tarixi. Qadimgi davrlarda O'rta Osiyo va Ozarbayjonda mavjud bo'lgan xalq va davlatlar haqida umumiy ma'lumot. Dastlabki quldorlik davlatlari. Axmoniylar podsholigi davrida O'rta Osiyo, Qozogiston. Iskandar Zulqarnay (Aleksandr Makedonskiy)ning O'rta Osiyoga yurishi. Uning vafotidan keyin paydo bo'lgan podsholiklar. (Selevklaq, Grek Baqtriya podsholigi, Arshaniylar xukmronligi davri) Kushon imperiyasi. Shu davrlarga oid san'at va madaniyat yodgorliklari. Urta Osiyo xududida ellinizm n'analari.

Qo'llaniladigan ta'lim texnologiyalari: Aqliy hujum namoyish etish, 3x4 texnologiyasi qo'lalsh, savol-javob, munozara.

Adabiyotlar: A1;A3;Q1; Q2; Q6.

Qadimgi Eron san'at va madaniyat tarixi. Eronning yaqin sharq xalqlari san'ati va madaniyatidagi tarixiy o'rni. Axmoniy va Ellin an'analari. Me'morchilik. Eron va boshqa qo'shni davlatlarda (Turkmanistondagi Eski Nisa). Parfiya qurilmalari. Nisadan topilgan ritonlar. Feruzobod, Sarviston, Kitesifondagi Sosoniy saroylari. Sosoniylar davrida yaratilgan terrakota, gliptika, numizmatika. Sosoniylar davrida yaratilgan gazlamalar, kulolchilik buyumlari, suyak va shishadan ishlangan buyumlar.

Qo'llaniladigan ta'lim texnologiyalari: Aqliy hujum namoyish etish, 3x4 texnologiyasi qo'lalsh, savol-javob, munozara.

Adabiyotlar: A1;A3;Q1; Q2; Q6.

Qadimgi Hindiston va Xitoy san'at va madaniyat tarixi. Qadimgi Hindiston san'ati, (VII asrgacha bo'lgan davr). Qadimgi Hindiston tarixi va madaniyatiga xos bo'lgan hususiyatlari. Moxenjo - Doro va Xarappa me'morchiligi, tasviriy va amaliy bezak san'ati. Maurya davlatining madaniyati va san'ati (er.av. 272 - 232 yillar.) "Sanchidagi stupa", Karlidagi "chaytya", "stambxi", Adjantadagi gorga qurilgan ibodatxonalar.Gandxardagi grek - buddalar.

Qadimgi Xitoy san'ati (III asrgacha bo'lgan davr.).Yanshao kulolchiligi. Shan In va Chjou davrida bronzadan yasalgan idishlar. Xan davri sanati (er. av. 206-yangi eraning 220 yili) - Buyuk Xitoy devori. Ko'mish marosimlarida ishlatiladigan mayda xaykalchalar.

Qo'llaniladigan ta'lim texnologiyalari: Aqliy hujum namoyish etish, 3x4 texnologiyasi qo'lalsh, savol-javob, munozara.

Adabiyotlar: A1;A3;Q1; Q2; Q6.

Antik san'ati va madaniyat tarixiga muqaddima. Krit-Miken (Egey) san'ati. Antik san'ati tushunchasi, uning davriy va geografik chegarasi. Antik san'atining jaxon san'ati tarixidagi o'rni. Egey san'ati. Uning geografik o'rni va davriy chegarasi. Egey madaniyatining asosiy o'choqlari.Egey san'atining eng gullagan davri. Me'morchilik, tasviriy va amaliy bezak san'ati. Knoss saroyi, uning o'ziga xos tomonlari. Saroy uchun ishlatilgan dekorativ bezaklar (ustunlar tipi, devoriy rasmlar va b.). Kritdan topilgan mayda xaykalchalar va kulolchilik buyumlari. Tirinf vaMiken saroylari, ularning bezatilishi.(Tsiklopik kurinishdagi kurilmalar - "Sherlar darvozasi", oltindan yasalgan buyumlar).

Qo'llaniladigan ta'lim texnologiyalari: Aqliy hujum namoyish etish, 3x4 texnologiyasi qo'lalsh, savol-javob, munozara.

Adabiyotlar: A1;A3;Q1; Q2; Q6.

Kadimgi Gretsiya (Yunon) san'atvamadaniyattarixi. Qadimgi Gretsiyaning geografik o'rni va davriy chegarasi. Grek san'atining jahon madaniyati tarixida tutgan o'rni. Yunon san'atidagi yuksak mahorat insoniylik va xalqchilik. Qadimgi grek san'ati mavzusi, tasvir va ifoda vositalari. Grek san'atining rivojlanishida afsonalarning ahamiyati. Grek san'atining boshqa davlatlar san'atiga ta'siri.

Gretsiya san'atini tarixiy rivojlanishining asosiy bosqichlari:

Gomer davri san'ati (er. av XI – IX asrlar).

Arxaik davri san'ati (er. av VIII-VI asrlar).

Klassika davri san'ati (er. av V-IV asrlar).(*Ilk klassika* davri san'atining O'ziga xos jixatlari, *Oliy klassika* davrida Gretsiya san'ati. Haykaltaroshlik, realistik tendentsiyalarning rivojlanishi, tasvir va ifoda vositalari. Rassomchilik, Grek klassikasining gullagan davri san'ati (er. av. V asrning 3 choragi). Haykaltaroshlar Miron, Poliklet, Fidiy ijodi. *So'ngi klassika* davri san'ati.Grek klassikasining so'ngi davridagi san'ati. (er. av. V - asrning oxiri - er. av. IV asr.) Bu davr me'morchiligi, uning o'ziga xos tomonlari (Lisistrat yodgorligi, Galikarnas mavzoley, Epidavrdagi teatr binosi).San'atdagi realistik izlanishlarning murakkablashishi.Insondagi turli ruxiy xolatlarni ochib berishga intilish.Yaykaltaroshlik.Skopas ijodi.(Menada haykali.)Praksitel ijodi.

Ellinizm davri san'ati (er. av IV - I asrlar). Gretsiyaning Makedoniyaga tobe bo'lishi. Lisipp va Leoxar ijodi. Pergam mexrobi, Gonzaga (Ptolomeylar aks ettirilgan) komeyasi.

Qo'llaniladigan ta'lim texnologiyalari: Aqliy hujum namoyish etish, 3x4 texnologiyasi qo'lalsh, savol-javob, munozara.

Adabiyotlar: A1;A3;Q1; Q2; Q6.

Qadimgi Rim san'atvamadaniyattarixi. Qadimgi Rim tarixi va san'atidagi davriybosqichlari. Rim va Yunon madaniyatining o'ziga xos o'xshashligi va farqi. Me'morchilik. Etrusk va Yunon me'morchilik san'ati an'alarini qo'llanishi. Yangi konstruksiyalar kiritilishi. Rimliklarning novatorlik ijodiy yutuqlari. Arka, gumbaz, qubba, egri ravoqlarning keng qo'llanilishi. Katta saroylar, zafar arklari, termlar, villalar, forumlar, «keng yo'llar», akveduk va kuprik qurilmalari. Qadimiy yodgorliklarda Yunon order sistemasining ishlatilishi. Turar joy qurilmalarining amaliy bezagi – devoriy suratlar, mozaika, maykaltaroshlik dekori. Qadimiy Rim mahobatli devoriy suratlar san'atidagi to'rt uslubi.

Imperator Avgust davrida portret san'ati. Flaviyev, Klavdiyev sulolasi davrida haykaltaroshlik va portret san'atidagi tanqidiy realizmni rivoji.

Qadimgi Rim amaliy-dekorativ san'ati.

Qo'llaniladigan ta'lim texnologiyalari: Aqliy hujum namoyish etish, 3x4 texnologiyasi qo'lalsh, savol-javob, munozara.

Adabiyotlar: A1;A3;Q1; Q2; Q6.

Qadimgi Amerika san'atvamadaniyattarixi. Amerika san'ati tarixi o'rganish tarixi va manbalari, adabiyotlar taxlili. O'zbek san'atshunosligida shu masaladagi adabiyotlar muammosi. Amerika, uning markaziy xududlarida, bugungi Meksika, Peru, Argentina, Gonduras, Gvatemala yerlarida qadim paytlarda yashagan.

Olmeklar madaniyati. Olmeklar madaniyati Ular tarixining davriy va jug'rofiy chegarasi. Olmeklar ning amerika sang'ati taraqqiyotidagi o'rni. Olmek me'morlik san'ati. Nodir namunalari taxlili.

Inklar davlati. Mil.av. II minginchi yillardayoq metal, oltin, ko'mish va misni eritish san'atini bilganlar va ulardan ajoyib bezak va qurollar yasaganlar. Ular murakkab shakllarda polixrom keramika yaratganlar. Inklar shu madaniyatni boyitib o'zlari ham o'ziga xos betakror asarlar yaratib qoldirganlar. Ular to'qimachilik sohasida mohir bo'lganlar, ajoyib gobelenlar yaratganlar. Gobelen. Ink madaniyati Inklar qimmatbaho tosh va chaqanoqlarga nafis bo'rtma tasvir va naqshlar ishlaganlar. Ayniqsa metaldan turli haykal va buyumlar quyish san'atida mahoratli bo'lganlar. Oltin va boshqa qimmatbaho tosh va metallardan amaliy va amaliy bezak san'atining nodir namunalari yaratganlar. Marosim pichog'i. Machu-Pikchu qo'rg'on xarobalari shu o'rinda etiborga loyiq. Machu-Pikchu qo'rg'on. Inklar yaratib qoldirgan quyosh kalendari ham toshga ishlov berish san'atining kundalik ixtiyojga bo'ysundirilganligini. Quyosh kalendari.

Asteklar davlati. XI asrda ko'chmanchi nautal qabilalari Mexiko vohasiga bostirib kirishi. Asteklar Teskoko ko'lidagi orolga Tenochtitlan shahrini barpo etilishi. Ijtimoiy hayotda sodir bo'lgan notenglik bir tomondan yer egalari bo'lgan

aristokratiya va koinlar kastasi ikkinchi tomondan esa dehqon va xunarmandlar sinfini shakllantira boshlanishi. Asteklarning marosim va urf odatlari ularning madaniyati, me'morlik va tasviriy san'atida ham o'z ifodasi. Me'morlik. Asteklar ajoyib quruvchi me'mor bo'lishganligi. Tasviriy san'at. Asteklar haykaltaroshligi, Quyosh asteklarning asosiy xudosi, Relyeflarida quyosh tasviri. Asteklarning toshga yo'nib o'yib ishlagan kalendarlari. loy va toshlardan haykal ishlash san'ati. Amaliy san'at. kulolchilik, to'qimachilik, toshni qayta ishlash borasida betakror yutuqlari

Qo'llaniladigan ta'lim texnologiyalari: Aqliy hujum namoyish etish, 3x4 texnologiyasi qo'lalsh, savol-javob, munozara.

Adabiyotlar: A1;A2;Q1; Q2; Q6.

Ma'ruza mashg'ulotlariga tavsiya etiladigai mavzulari. 2-bo'lim.

O'rta asrlar san'ati va madaniyat tarixi. Ilk xristian san'ati. Vizantiya san'ati. O'rta asrlarda Osiyo va Evropa xalqlari san'ati tarixiga muqaddima. Sharq va Garbda o'rta asrlar tarixining davriy chegarasi, rivojlanishidagi asosiy bosqichlar. Asosiy dinlarning (xristian, islom, buddizm) o'rta asrlar san'ati shakl va mazmuniga ta'siri. O'rta asrlar san'atining avvalgi quldorlik formatsiyasi (Antika davri) san'atidan farqi.

Ilk xristian san'atining vujudga kelishi. San'atda antirealistik tendentsiya va mistikaning o'sib borishi. Ilk xristian haykaltaroshligi. Xristian dinining Davlat dini sifatida qabul qilinishi. Xristian ibodatxonalarini yangi tipining ishlanishi.

Vizantiya madaniyati va san'atining jahon xaritasiga qo'shgan xissasi. VI-VII asr me'morchiligi, Konstantinopoldagi Avliyo Sofiya ibodatxonasi. IX-XII asrlarda Vizantiya san'ati. Konstantinopoldagi grajdan me'morchiligi. Ikona ishlash va miniatyura san'ati. Suyak o'ymakorligi. XIII-XV asrlar san'ati. Maxobatli rangtasvir.

Qo'llaniladigan ta'lim texnologiyalari: Aqliy hujum namoyish etish, 3x4 texnologiyasi qo'lalsh, savol-javob, munozara.

Adabiyotlar: A1;A2;Q1; Q2; Q6.

Roman davri san'atvamadaniyattarixi. «Varvarlar» san'ati. «Varvarlar» tushunchasi va ushbu xalqlar san'atining asosiy jixatlari.

Roman san'ati. "Roman" iborasining kelib chikishi. Garbiy Evropadagi Roman san'ati va me'morchiligining asosiy hususiyatlari. Tasviriy san'atda sodir bo'lgan yangi tendentsiyalar. Frantsiya san'ati. Puatedagi Notrdam la Grant (XI-XII asr) ibodatxonasi. Germaniya san'ati. Italiya san'ati. Me'morchilikda mavjud bo'lgan asosiy tendentsiyalar.

Qo'llaniladigan ta'lim texnologiyalari: Aqliy hujum namoyish etish, 3x4 texnologiyasi qo'lalsh, savol-javob, munozara.

Adabiyotlar: A1;A2;Q1; Q2; Q6.

Gotika davri san'atvamadaniyattarixi. Gotika san'ati. Garbiy Evropada Gotika san'atining asosiy belgi va hususiyatlari. "Gotika" iborasining kelib chikishi. Me'morchilik. Tasviriy san'at. Haykaltaroshlik san'atining me'morchilik bilan aloqadorligi. Frantsiya, Germaniya, Angliya davlatlari san'ati.

Qo'llaniladigan ta'lim texnologiyalari: Aqliy hujum namoyish etish, 3x4 texnologiyasi qo'lalsh, savol-javob, munozara.

Adabiyotlar: A1;A2;Q1; Q2; Q6.

Qadimgi Rus san'at va madaniyat tarixi. Sharqiy slavyanlar san'ati. Ibtidoiy jamoa tuzumi tugashi va dastlabki feodal davlat vujudga kelishi paytidagi slavyanlar badiiy madaniyati (VI-X asrlar). Din. Haykaltaroshlik. Amaliy san'at.

Kiev Rusi san'ati. Qadimgi rus millatining shakllanishi. Me'morchilik. Rassomchilik. Ikona san'ati. Xaykaltaroshlik. Amaliy san'at.

XI-XII asrlarda Novgorod san'ati. Feofan Grek hayoti va ijodi. A. Rublev - qadimgi Rusning buyuk rassomi. Memorchilikda ibodatxonalarining uzgacha kurinishi. Moskva shaxrining kurilishi. Kreml kompleksi.

XVII asrda Rus san'ati. Semyon Ushakov (1626 -1686) ijodi. Parsuna san'ati. Grafika san'ati.

Qo'llaniladigan ta'lim texnologiyalari: Aqliy hujum namoyish etish, 3x4 texnologiyasi qo'lalsh, savol-javob, munozara.

Adabiyotlar: A1; A2; Q1; Q2; Q6.

III- XIX asrgacha bo'lgan O'zbekiston san'atvamadaniyattarixi. O'rta asrlarda O'rta Osiyo xalqlari san'ati (III-VII asrboshlari). Qadimgi o'zbek san'ati taraqqiyotining o'zigaos yo'li. Hozirgi O'zbekiston tuprogida ibtidoiy jamoa davri va uning taraqqiyotiningasosiy bosqichlari. Me'morchilik. Qadimgi qo'rgonlar va ularning o'ziga xos jixatlari. Shahar qurilishi. Tasviriy va amaliy san'at. Haykaltaroshlik. Xolchayon, Jonboy qal'a va boshqa erlardan topilgan haykallar. Buddha san'ati.

V-VIII asrlarda o'zbek san'ati. Me'morchilik. Shahar qurilishi (So'gd, Toxariston, Shosh, Fargona, Xorazm). Tasviriy va amaliy san'at. haykaltaroshlik. Maxobatli rangtasvir namunalari (Bolaliktepa, Varaxsha, Afrosiyobdan topilgan devoriy suratlar).

IX-X asrlarda san'at va madaniyat. Arab bosqinchilarining O'rta Osiyoni bosib olishi. Din bilan bogliq bo'lgan me'morchilik binolarining vujudga kelishi. Gumbazli va peshtoqli me'morchilik binolar qurilishi. Somoniylar maqbarasi.

XI-XIII asr boshlarida O'zbekiston san'ati. Me'morchilik. (Buxoro. Samarkand. Toshkent. Termiz. Xorazm). Amaliy dekorativ san'atga extiyojning ortishi. XIII asr boshlari XV asrlarda Chingizxon galalarining O'rta Osiyoga bostirib kelishi. Xalq ozodlik harakatining kuchayishi. XIV asr me'morchiligi. Xorazm me'morchiligi.

Temur va Temuriylar davrida san'at va madaniyat. Miniatyura san'ati. Kamolliddin Behzod-Sharqning yirik rassomi.

XVI - XVII asrlarda O'zbekiston san'ati. Me'morchilik. Tasviriy va amaliy san'at. Davrning mashhur haykaltaroshlari, amaliy san'at ustalari va musavvirlari.

XVIII-XIX asr boshlarida O'zbekiston san'ati. San'at va madaniyat taraqqiyotining o'ziga xos tomonlari. Me'morchilik. Tasviriy va amaliy san'at.

Qo'llaniladigan ta'lim texnologiyalari: Aqliy hujum namoyish etish, 3x4 texnologiyasi qo'lalsh, savol-javob, munozara.

Adabiyotlar: A1; A2; Q1; Q2; Q6.

Garbiy Evropada Uygonish davri san'ati. Italiyada Uygonish davri san'atvamadaniyattarixi. Uygonish davri ilk kapitalizm shakllanishi davri san'ati sifatida. Uning O'rta asr san'atidan farq i. «Uyq onish» iborasining kelib chikishi. Uygonish davri san'atining rivojlanishida antik san'atining o'rni.

Uygonish davrining asosiy bosqichlari:

Protoressans davri san'ati.XIII-XIV asrlar.Italiyada Uygonish madaniyatining paydo bo'lish sabablari.Shimoliy Italiyada shaharlarning o'sishi, savdo-sotiq ning avj olishi.XIV asrning 2-yarmida haykaltaroshlik, rassomchilik, me'morchilik.

Ilk Uygonish davri.XV asrda *Florentsiya* san'ati.*Florentsiya - Uygonish davri uchog'i sifatida*. Me'morchilik. F.Brunelleski (1377-1446 y.) - ilk Uygonish davrining yirik me'mori.Haykaltaroshlik.Donatello (1386-1466y) ijodi. A. Verokkio(1435 yoki 1436-1488). D. Gorlandayo (1449-1494). Rassomchilik.T.Mazachcho (1401-1428) - rangtasvir san'ati ustasi. Rassom P. Uchello (1397-1475) va uning perspektiva fanining shakllanishidagi o'rni. S. Bottichelli (1444-1510) va uning nodir asarlari. XV asrda Italiya san'ati.

Yuqori Uygonish davri san'ati.

XV asr oxiri va XVI asr boshlarida Italiya ijtimoiy tuzumidagi o'zgarishlar. Rim va Venetsiyaning ilgor san'at o'chogiga aylanishi. Me'morchilik. D.Bramante (1444-1514) ijodi. Rassomchilik va haykaltaroshlik. Leonardo da Vinchi (1452-1519). Yuqori Uygonish davri san'atining asoschisi. Rafael Santi (1483-1564). Mikelanjelo Buanarotti (1475-1564).

So'ngi Uygonish davri san'ati.Manerizm.

Venetsiya tasviriy san'at maktabi.Venetsiyada Yuqori Uygonish davri san'ati.(XV-XVI asrlar).Rangtasvir san'ati. D.Bellini (1430-1516). Jorjone (tah. 1477-78, Kastelfranko, — 7 noyabr 1510, Venetsiya). Titsian Vechellio (1489/90-1576), Ya.Tintoretto (1518-94), P. Veroneze (1528, Verona — 9 aprel 1588, Venetsiya) ijodlari.

XVI asrning 2-yarmida Venetsiya san'ati. P.Veroneze (1528-1588). Ya.Tintoretto (1518-1594) ijodi.So'nggi Uygonish davrida me'morchilik.XVI asrning o'rtalarida Italiyaning iqtisodiy va siyosiy inqirozga uchrashi. *Manerizm* – Uygonish davrining inqirozga yuz tutgan davridagi badiiy oqim.

Qo'llaniladigan ta'lim texnologiyalari: Aqliy hujum namoyish etish, 3x4 texnologiyasi qo'lalsh, savol-javob, munozara.

Adabiyotlar: A1;A2;Q1; Q2; Q6.

Niderlandiya, Germaniya, Frantsiya va boshqa Garbiy Evropa mamlakatlarida Uygonish davri san'atvamadaniyat tarixi.

Frantsiyada Uygonish davri san'ati.XV asr rangtasviri.

Avinon maktabi. Portret va miniatyura. XVI asrda Frantsiya san'ati. Me'morchilik. Rassomchilik.Italiyadan kelgan san'atkorlarning Frantsiya san'atiga ta'siri. Luvr saroyi kompleksi.

Fontenblo maktabi.Fontenblo maktabiniing buyuk vakillari.Portret san'ati.

Niderlandiyada Uygonish davri san'ati.XV-XVI asrlar boshlarida Niderlandiyaning iqtisodiy jihatdan gullashi. Niderlandiya rassomchilik maktabi.Oqimlar kurashi. Romantizmning tarqalishi.

Germaniyada Uygonish davri san'ati.

XV-XVI asrlarda Germaniya. San'atda oqim va maktablar. XV asrda rangtasvir va grafika. Kitob bosish san'atining rivojlanishi. A.Dyurer (1471-1528) nemis Uygonish

davrining buyuk san'atkori.

Qo'llaniladigan ta'lim texnologiyalari: Aqliy hujum namoyish etish, 3x4 texnologiyasi qo'lalsh, savol-javob, munozara.

Adabiyotlar: A1;A2;Q1; Q2; Q6.

Ma'ruza mashg'ulotlariga tavsiya etiladigai mavzulari.3-bo'lim.

XVII - XVIII asrlar Evropa san'ati.XVII - XVIII asrlarda Italiya san'atvamadaniyattarixi.

XVII asr Evropa san'ati va madaniyatining umumiy xarakteri. San'atda aniq ifodalangan milliy maktablarning paydo bo'lishi, turli badiiy oqimlarning kurashi. *Barokko.Klassitsizm.Realistik san'at.*

XVII - XVIII asrlarda Italiya san'ati. XVI-acc oxiri XVII asrlarda Italiya. Barokko uslubining shakllanishi va rivojlanishi. Me'morchilikning etakchiligi.Barokko san'atining rivojlanishida Rimning roli.L.Bernini (1598-1610) - Rim barokkosining yirik vakili.Rangtasvir san'ati. M. Da Karavadjo (1573-1610). Rim barokkosida maxobatli rangtasvir. XVII asr rassomchiligi. XVIII asrda Italiya san'ati. Italiyaning siyosiy, iqtisodiy va madaniy ahvoli. Venetsiya badiiy xayoti.XVIII asrda Rim.Italiyada klassitsizm.

Qo'llaniladigan ta'lim texnologiyalari: Aqliy hujum namoyish etish, 3x4 texnologiyasi qo'lalsh, savol-javob, munozara.

Adabiyotlar: A1;A2;Q1; Q2; Q6.

XVII-XVIII asrlarda Frantsiya san'atvamadaniyattarixi. XVII asrda Frantsiya madaniyati.*Absolyutizm.* Falsafa, adabiyot va tasviriy san'atning rivojlanishi. Rassomchilikda turli oqim va yo'nalishlar. XVII asr 1-yarmida *realistik oqim* va *klassitsizm.* Rangtasvir san'ati. N. Pussen, K.Lorren ijodlari. Me'morchilik. Sh. Lebrén aristokratik saroy san'atining tipik vakili.XVIII asr absolyutizm va saroy madaniyatining inqirozi. Kapitalistik munosabatlarning rivojlanishi.Ma'rifat asri.San'atdagi mavjud oqimlar. Me'morchilikda "*Rokoko*". Rassomchilik va xaykaltaroshlik. Rangtasvirning etuk vakillari A.Vatto(1684— 18 iyulya 1721), F.Bushe (1703, Parij - 1770) O.Fragonar(1732 - 1806)lar ijodi. Haykaltarosh Falkone (1716, Parij - 1791) ijodi.

Qo'llaniladigan ta'lim texnologiyalari: Aqliy hujum namoyish etish, 3x4 texnologiyasi qo'lalsh, savol-javob, munozara.

Adabiyotlar: A1;A2;Q1; Q2; Q6.

XVII - XVIII asrlarda Ispaniya san'atvamadaniyattarixi. XVI asr oxiri XVII asrda Ispaniyaning iqtisodiy va madaniy ahvoli. Me'morchilik. Rangtasvir. El-Greko(1541-1614), X.Ribera (1591, Xativa, Valensiya — 2 sentyabrya 1652, Neapol), F.Surbaran (1598-1664), D.Velaskes (1599-1660)lar ijodi. XVII asrning oxirida ispan san'atining tushkunlikka tushishi.

Qo'llaniladigan ta'lim texnologiyalari: Aqliy hujum namoyish etish, 3x4 texnologiyasi qo'lalsh, savol-javob, munozara.

Adabiyotlar: A1;A2;Q1; Q2; Q6.

XVII-XVIII asrda Flandriya san'atvamadaniyattarixi. Flandriya san'atining cherkov va dvoryanlarga xizmati. Barokko va realistik san'at. Piter Paul Rubens (1577-1640) Rangtasvir ustasi. Antonis Van Deyk (1599-1641) yirik portretchi. Flandriya

tasviriy san'at maktabining keyingi davr maishiy, afsonaviy, allegoriya kompozitsiyadagi rangtasvir asarlarining ustalari Ya. Iordans (1593, Antverpen -1678) ijodi, natyurmort janri ustasi F. Sneyders (1579-1657) va Maishiy janr ustasi A. Brauer (1605/06-1638) ijodi.

Qo'llaniladigan ta'lim texnologiyalari: Aqliy hujum namoyish etish, 3x4 texnologiyasi qo'lalsh, savol-javob, munozara.

Adabiyotlar: A1;A2;Q1; Q2; Q6.

XVII asrda - XVIII asrda Gollandiya san'atvamadaniyattarixi. XVII asrda Gollandiyada siyosiy va iqtisodiy ahvol. Mamlakat badiiy hayoti. Rangtasvir san'atining etakchiligi. Turli janrlarning rivojlanishi. F.Xals (1580-1666) - XVII asr Gollandiya san'atining yirik portretchisi. Rembrandt Van Reyn (1606-1666) XVII asr Gollandiyaning buyuk rassomi. XVII asrning 2-3 choragida Gollandiya rassomchiligi. «Kichik gollanliyalik» rassomlar ijodi. Rassom Yan Vermeer (1632, Delft - 1675) ijodi.

Qo'llaniladigan ta'lim texnologiyalari: Aqliy hujum namoyish etish, 3x4 texnologiyasi qo'lalsh, savol-javob, munozara.

Adabiyotlar: A1;A2;Q1; Q2; Q6.

Ma'ruza mashg'ulotlariga tavsiya etiladigan mavzulari. 4-bo'lim.

XVII-XVIII asrlarda Germaniya, Avstriya va Angliya san'atvamadaniyattarixi. XVII - XVIII asrlarda Germaniya va Avstriyada siyosiy va iqtisodiy ahvol. Me'morchilikda barokko uslubi. Saroy va cherkov qurilishi. Tasviriy va amaliy san'at.

XVII-XVIII asrlarda Angliya falsafasi. Fan va adabiyot. Me'morchilikdagi oqim. Klassitsizm. Rassomchilik va haykaltaroshlik. U.Xogart (1697-1764) XVII asr Angliyaning realist rassomi va uning san'at nazariyasiga ko'shgan xissasi.

Qo'llaniladigan ta'lim texnologiyalari: Aqliy hujum namoyish etish, 3x4 texnologiyasi qo'lalsh, savol-javob, munozara.

Adabiyotlar: A1;A2;Q1; Q2; Q6.

XVIII asr Rus san'atvamadaniyattarixi. Rossiya imperiyasining tashkil topishi. Podshox Petr 1 faoliyati. *Rus Badiiy akademiyasining tashkil topishi* (1557y. Sankt-Peterburg). Me'morchilik. Sankt-Peterburg shaxrining qurilishi. XVIII asrning 1-yarmida grafika san'ati A.Zubov (1682 -1750) ijodi. Rangtasvir. Portret san'atining rivojlanishi I.Nikitin, I.Argunov, D.Levitskiy, V.Borovikovskiy, I.Ya.Vishnyakov, (1861-1929) va A.Mayol (1861-1944)lar ijodi. Tarixiy janr asoschisi A. Losenko ijodi. Me'morchilik. Xorijdan kelgan ustalar D. Trezini, B.Rastrelli (1700-1771)lar barpo etgan me'moriy inshootlar. Xaykaltaroshlik. K.Rastrelli (1675-1744) ijodi va uning yirik asarlari. E.Falkone (1716-1791) va uning yaratgan asarlari «Mis chavandoz».

Qo'llaniladigan ta'lim texnologiyalari: Aqliy hujum namoyish etish, 3x4 texnologiyasi qo'lalsh, savol-javob, munozara.

Adabiyotlar: A1;A2;Q1; Q2; Q6.

XIX asr Rus san'at, madaniyat va dizayn tarixi. XIX asrning birinchi yarmida rus san'ati va madaniyatida sodir bo'lgan o'zgarishlar. Mamlakatning siyosiy ahvoli. Ushbu davrning katta me'moriy inshootlari. Klassitsizm – ushbu davrning etakchi badiiy okimi sifatida. Memorichilik. Toma de Tomon (taxm. 1760-1813) - Peterburg Birja binosi. A. Voronixin (1759-1814) Peterburgdagi Kozon sobori (1801-1811), A. Zaxarov (1761-1811) Admiralteystvo binosi (1806-1823 Peterburg) va b. Xaykaltaroshlik. I. Martos (1754-1835) Minin va Pojarskiylarga atalgan haykal. P.K. Klodt (1805-1867). Rangtasvir san'ati. Portret janrining buyuk vakillari O. Kiprenskiy (1782-1836), V. Tropinin (1776-1857). Maishiy janr ustalari A. Venetsianov (1780-1847) va P. Fedotov (1815-1852) ijodlari. Manzara janrining ustasi S. Hedrin (1791-1830) ijodi. Tarixiy va diniy mavzudagi asarlar yaratilishi. K. Bryullov (1799-1852) va uning shox asari « Pompeyaning sungi kuni » (1830-1833). A. Ivanov (1806-1858) va uning « Isoning xalkka ko'rinishi » (1837-1857) asari.

XIX asrning ikkinchi yarmida rus san'ati va madaniyati. “Tanqidiy realizm” tushunchasi, uning vujudga kelish tarixi. Rangtasvir san'ati. V. Perov (1833 -1882). “14lar qo'zgaloni” (1863). *Rassomlar Arteli*. I. Kramskoy (1837-1887) – Peterburg rassomlar artelining yo'l boshchisi va rus portret asarlarining buyuk ustasi. «*Sayyox rassomlar*» a'zolari va ko'rgazmalari. P. Tretyakov (1832-1898) – Rossiyada birinchi milliy san'at galereyasi (muzey)ning asoschisi. Manzara janrining ustalari A. Savrasov, I. Shishkin, A. Kuindji, I. Aivazovskiy, I. Levitanlar ijodi. Ko'p figurali kompozitsiya asarlar ustalari V. Vereschagin, I. Repin, V. Surikov, V. Vasnetsovlar ijodi.

Qo'llaniladigan ta'lim texnologiyalari: Aqliy hujum namoyish etish, 3x4 texnologiyasi qo'lalsh, savol-javob, munozara.

Adabiyotlar: A1; A2; Q1; Q2; Q6.

XVIII asr oxiri XIX asr Jaxon san'atv madaniyati. XVIII asr oxiri XIX asr o'rtasi Frantsiya san'atv madaniyattarixi. XVIII asr Frantsuz burjua revolyutsiyasi san'ati. XVIII asr klassitsizm badiiy yunalishining XVII asr klassitsizimidan farqi. J.L. David - Fransuz revolyutsiyasining buyuk rassomi sifatida. J.D. Engr. T. Jeriko – frantsuz tasviriy san'atida *romantizm asoschisi*. E. Delakrua – revolyutsion romantizmining yirik vakili. Xaykaltaroshlik san'ati. F. Ryud va uning «Marseleza» («Ozodlik kurashchilarining 1792 yildagi yurishi» 1833-1836. Parij) nomi bilan tanilgan reliefi. Realistik manzara janrining shakllanishida *Barbizon maktabi* vakillari (T. Russo, Sh. Dobini, J. Dyupre, N. Diaz va b.) ning ijodi. K. Koro, O. Dome, G. Kurbe, J.F. Millelar ijodi va ularning jaxon tasviriy san'atiga kushgan xissasi.

Qo'llaniladigan ta'lim texnologiyalari: Aqliy hujum namoyish etish, 3x4 texnologiyasi qo'lalsh, savol-javob, munozara.

Adabiyotlar: A1; A2; Q1; Q2; Q6.

XVIII asr oxiri XIX asr Ispaniya san'atv madaniyattarixi. Ispaniyaning siyosiy ko'rinishi. *Absolyutizm* va *inkvizitsiya* ning mamlakat tuzumiga salbiy ta'siri. F. Goyya – ispan xalqining buyuk rassomi sifatida. Rassomning «Kaprichos» nomli ofort tuplamlari, shuningdek rassomning badiiy merosi.

XIX asr Angliya va Germaniya san'ati. Angliya - XIX asrning ilgor kapitalistik davlati. Rangtasvir. Angliyada realistik manzara janrining gullagan davri. D. Konstabl (1776-1837) –

ingliz realistik rangtasvir ustasi va yangi davr Garbiy Evropa manzara rangtasvirining asoschisi. J.U. Terner (1775-1851) va uning manzara janridagi asarlari.

XIX asr Germaniya siyosiy va madaniy axvoli. Nemis tasviriy san'atidagi romantizm oqimining turli kurinishlari. Tasviriy san'atda «Nazariyalik»lar guruxi vakil(F.Ovirbek, P.Kornelius)lari ijodi. Ularning Germaniya Badiiy Akademiyalaridagi xukmronlikligi. K.D. Fridrix (1774-1840) - nemis romantik manzarasining yirik vakili.

XIX asrning ikkinchi yarmida Frantsiya san'ati. XIX asrning ikkinchi yarmida Frantsiyaning siyosiy va madaniy kurinishi. *Parij Kommunasiva* uning jaxon tarixi va tasviriy san'ati rivojidadagi o'rni. Rangtasvir san'ati. «*Impressionizm*» tushunchasi va ushbu badiiy yunalishning paydo bo'lishi. Buyuk impressionistlar – E. Mane (1832-1883), E. Dega (1834-1917), K. Mone(1840-1926), A. Sisley (1839-1899), K. Pissarro (1831-1903), O. Renuar(1841-1919)lar ijodi va ularning jaxon tasviriy san'atiga kushgan xissasi. Xaykaltaroshlik san'ati va ushbu davrning yirik vakillari O. Roden (1840-1917), K. Men'e(1831-1905)lar ijodi.

«*Postimpressionizm*» tushunchasi va uning yirik vakillari Van Gog (1853-1890), P. Sezann (1839-1906), P. Gogen(1848-1903)lar ijodi.

«*Neoimpressionizm*» tushunchasi va «ilmiy impressionizm» nazariyasi. *Puantilizm*. J. Sera, P. Sinyak.

Qo'llaniladigan ta'lim texnologiyalari: Aqliy hujum namoyish etish, 3x4 texnologiyasi qo'lalsh, savol-javob, munozara.

Adabiyotlar: A1;A2;Q1; Q2; Q6.

XX asr Jaxon san'atvamadaniyattarixi. XX asr Jaxon san'atiga umumiy ta'rif. Me'morchilik san'ati.Kurilish texnikasining tezkor rivoji.XIX asrning oxirida *Frantsiyada* paydo bo'lgan «*modern*» (fr. «zamonaviy», «eng yangi») uslubi.Germaniyada «*Yugendstil*»ning mavjud bo'lishi. Buyuk Oktyabr revolyutsiyasidan oldingi va undan keyingi davrlarda Jaxon san'ati rivojining o'ziga xos jixatlari. Ushbu davrda vujudga kelgan badiiy oqimlar – *ekspressionizm* (E.Nolde, F.Mark, P.Klee Germaniyada, O.Kokoshka Avstriyada)dan *syurrealizm* (S. Dali,P. Blum, I. Tangi), *dadaizm* (M. Ernst, J. Arp, J. Miro) va *abstraksionizm* (K.Malevich, Kandinskiy, Mondrian, J. Pollok, M. Bobi)gacha. Tinchlik uchun kurash mavzusi jaxon rassomlari ijodida asosiy goya sifatida. Garbiy Evropaning ko'p davlatlari va Amerika san'atida *yangi realizmning* paydo bo'lishi va rivojlanishi. Me'morlik san'ati.«*Bauxauz*» Badiiy maktabi.Rangtasvir. Frantsiya san'atida «*fovizm*» - birinchi modernistik oqimining paydo bo'lishi, uning asoschilari va vakillari. A. Matiss (1869-1954), Dyufi, M. Vlamink, A. Deren va Ruolar ijodi. A. Marke (1875-1947)-fovist rassomlar guruxining realistik tendentsialarni ifoda etuvchi rassom, XX asrning buyuk manzara ustasi. «*Kubizm*» tushunchasi, oqimning paydo bo'lishi (1906y.) va uning badiiy printsiplari (tamoillari). Kubizm asoschilari – P. Pikasso (1881-1973) va J. Braklar ijodi va ularning jaxon tasviriy san'atidagi o'rni. Italiyalik rassom R. Guttuzo (1912-1987) ijodi va uning jaxon tasviriy san'atidagi o'rni .Xaykaltaroshlik.Ushbu san'at turida Frantsiyada ijod qilgan A. Burdel (1861-1929) asarlari. A. Mayol (1861-1944) ijodi. Me'morchilik san'ati. «*Purizm*» va «*konstruktivizm*» tushunchalari.

Qo'llaniladigan ta'lim texnologiyalari: Aqliy hujum namoyish etish, 3x4 texnologiyasi qo'lalsh, savol-javob, munozara.

Adabiyotlar: A1;A2;Q3.

XIX asr oxiri - XX asr boshlarida Rus san'atvamadaniyattarixi. XIX asr oxiri - XX asr boshlarida Rossiyaning siyosiy axvoli. Uch revolyutsiya – 1905-1907 yillar, fevral burjua-demokratik revolyutsiya va oktyabr revolyutsiyalari. Rangtasvir san'atidagi yutuklar va Evropa rangtasvir maktabining an'analari rus san'atiga kirib kelishi. A.Arhipov, K.Korovin, N. Kasatkin, B. Kustodiev, M. Nesterov, V. Borisov-Musatov, A.Serov, M.Vrubellar ijodi. A. Benua va S. Dyagilevlar boshchiligidagi «*Mir iskusstva*» nomli yangi badiiy jamiyat shakllanishi (1890 y.oxiri). Ushbu guruxning asosiy vakillari (K. Somov, L. Bakst, M.Dobujinskiy, E.Lansere, A.Ostroumova-Lebedeva). «*Rus rassomlar uyushmasi*» dunyoga kelishi va uning a'zolari (K.Korovin, A.Arhipov, S. Vinogradov, S.Jukovskiy, L.Turjanskiy, K.Yuon va b.). Xaykaltaroshlik. P. Trubetskoy, A. Golubkina, S. Konenkov. Rus me'morchilik san'atida «modern» (fr. «zamonaviy», «eng yangi») an'nalari.*Neorus, neoklassitsizm* uslublarining shakllanishi.

Qo'llaniladigan ta'lim texnologiyalari: Aqliy hujum namoyish etish, 3x4 texnologiyasi qo'lalsh, savol-javob, munozara.

Adabiyotlar: A1;A2;Q1; Q3.

XIX asr oxiri - XX asr boshlarida O'zbekiston san'atvamadaniyattarixi. XIX asr oxiri - XX asr boshlarida O'zbekiston san'ati va madaniyatida yuz bergan o'zgarishlar. O'zbekiston xududiga dastgoxli rangtasvir an'alarini kirib kelishi. Rossiyaning turli burchaklaridan kelgan rus rassomlari (V.Vereschagin, S.Yudin, I.Kazakov, O.Tatevosyan, R.Zommer va b.) faoliyati va ularning milliy san'atga ko'shgan xissalari. Kitob grafikasi san'ati.Plakat san'ati.1918-20 yillarda Toshkent, Samarkand shaharlaridagi badiiy maktablar ochilishi. Rassom-pedagoglar A.Volkov, Usto Mumin (A.Nikolaev), P.Benkov, N.Koraxon, V.Ufimtsev, N.Kashina, Z.Kovalevskayalar ijodi. Milliy manzara janrining asoschisi U.Tansikboev xayoti va uning O'zbekiston tasviriy san'atidagi o'rni . Milliy rassom B.Xamdamiy ijodi va uning badiiy merosi. Amaliy dekorativ san'at.

Qo'llaniladigan ta'lim texnologiyalari: Aqliy hujum namoyish etish, 3x4 texnologiyasi qo'lalsh, savol-javob, munozara.

Adabiyotlar: A1;A2;Q1; Q2; Q6.

XX asrning birinchi yarmida O'zbekiston san'atvamadaniyattarixi. XX asrning birinchi yarmida O'zbekiston san'ati va madaniyatining o'ziga xos jixatlari. Toshkent va Samarkand badiiy maktablari va ularning yirik vakillari.1941-1945 yillarda O'zbekistondagi o'zgarishlar. Ikkinchi Jaxon urushi yillarida O'zbekistonga evakuatsiya kilingan Moskva, Leningrad (hozirda Sankt-Peterburg), Kiev, Xarkov badiiy institutlari, ular bilan birga kelgan etuk rangtasvir va grafika san'ati ustalar(I.Grabar, S.Gerasimov, D.Moor, V.Favorskiy, I.Pavlov, V.Kasiyan, M.Bobo'shev, M.Avilov)ning O'zbekiston san'ati shakllanishidagi o'rni.

Urushdan keyingi yillarda O'zbekiston san'atidagi jonlanish. Barcha tasviriy san'at janrlarining ivojlanishi.Xayot go'zalligi, tinchlik, vatanparvarlik mavzusidagi asarlar.

Qo'llaniladigan ta'lim texnologiyalari: Aqliy hujum namoyish etish, 3x4 texnologiyasi qo'lalsh, savol-javob, munozara.

Adabiyotlar: A1;A2;Q3.

XX asrning ikkinchi yarmida O'zbekiston san'atvamadaniyattarixi. XX asrning ikkinchi yarmida O'zbekiston san'ati va madaniyati. Milliy tasviriy san'at maktablarini shakllanishi. Moskva va Leningrad (hozir Sankt-Peterburg shaxri) badiiy oliy goxlarini bitirib kelgan milliy rassomlar ijodi. A.Abdullaev, Ch. Axmarov, R. Axmedov, R.Choriev, M.Nabiev, M.Saidovlarning O'zbekiston tasviriy san'atiga kushgan xissasi. Grafika san'ati ustalari Usto Mumin (A. Nikolaev), V.Eremyan, S.Malt, V.Kaydalov M.Kagarov va b. ijodi. Xaykaltaroshlik san'ati. F.Grischenko ijodi va uning pedagogik faoliyati. D.Ruziboev, X.Xusniddixujayevlar ijodi. Me'morchilik. A. Schev, A.Kuznetsov, V.Lavrovlarning badiiy uslubi – maxalliy me'morlik amaliyotidagi namuna sifatida. O'zbekistonning Buxoro, Samarkand kabi kadimgi shaxarlarida rekonstruktsiya ishlari. Ko'p qavatli binolar barpo etilishi. Amaliy dekorativ san'at va uning o'ziga xos jixatlari.

Qo'llaniladigan ta'lim texnologiyalari: Aqliy hujum namoyish etish, 3x4 texnologiyasi qo'lalsh, savol-javob, munozara.

Adabiyotlar: A1;A2;Q1; Q3.

Mustaqillik davri O'zbekiston san'atvamadaniyattarixi. Mustaqillik davrining o'ziga xos jixatlari xaqida umumiy ma'lumot. Mustakillik davrida vujudga kelgan O'zbekiston tasviriy va madaniy hayotidagi o'zgarishlar. *O'zbekiston Badiiy Akademiyasining* taasis etilishi (1997 yil). Me'morchilik va haykaltaroshlikda kiritilgan yangiliklar. Yangi me'morchilik komplekslarining vujudga kelishi. Shahar ko'rinishlari. Shu davrning yirik vakillari, ularning hayoti va ijodi hamda O'zbekiston san'atiga qo'shgan hissalar. Me'morchilik. Turkiston saroyining qurilishi Yu.Xaldeeov loyihasi. "Navro'z" restorani (1995 y. R.Yoqubov, V. Ostroverxov, N. Batorin). "Oliy Majlis" binosining qurilishi (1997 y), me'mor. V.Akopdjanyan. Temuriylar tarixi Davlat muzeyi kompleksi (1995y) me'mor A.Turdiyev, Toshkent shahar hokimligi (1997 y.) me'mor F.Tursunov.

Mustaqillik davri O'zbekiston haykaltaroshlik san'ati. Tarixiy shaxslar siymolarini yaratish. A.Navoiy yodgorligi, A.Temur haykali, Al-Fargoniy haykali, Cho'lpon haykali. E.Aliev, N.Bandeladze, V.Degtyarov, I.Jabborov, R.Mirtojiev, Damir Ro'ziboev va boshqalar ijodi.

Mustaqillik davri O'zbekiston san'atvamadaniyati. A.Abdullaev, Ch.Axmarov, R.Choriev, N.Qo'ziboev, M.Nabiev, J.Izentaev, B.Aytmurodov, A.Ikromjonov, Y.Tursunnazarov, B.Jalolov, J.Umarbekov, A.Nuriddinov, M. Toshmurodovlar ijodi. Natyurmort janri ustalari - A. Ikromjonov, Axmedov, R. Xalilov, E. Melnikov, Ya. Salpinkidi. Manzara janrida ijod kilaettgan rassomlar (I.Shin, A.Mirsoatov, G.Abduraxmonov, V.Kim, Ya.Salpinkidi, X.Mirzaaxmedov va b.) ijodi va barcha janrlarda vujudga kelgan uzgarishlar. Portret janrida ijod kilayotgan rassomlar (M.Nabiev, N.Oripova, S.Raxmetov). Milliy-romantik oqim namoyondalari: A.Mirzaev, R.Shodieov, O.Qozoqov, I.Valixo'jaev, S.Raxmetovlar ijodi. O'zbekiston tasviriy san'atida falsafiy okimining vujudga kelishi - J. Usmonov, F.Axmadalievlar ijodi.

Mustaqillik davri amaliy bezak san'ati. Badiiy qulolchilik. Fargona, Buxoro, Samarqand, Xorazm badiiy kulolchilik maktablari. Badiiy kandakorlik, zargarlik,

ganchkorlik, yogoch o'ymakorligi va naqqoshlik. M.Madaliev, E.Gostev, U.Xolmurodov va A.Ulumbekovalar ijodi. Usta Sh.Murodov, M. To'raev, A. Ilxomov, S. Maxmudovlarning ijod yo'nalishlari. Lokli miniatyura va dizaynning rivojlanishi.

Qo'llaniladigan ta'lim texnologiyalari: Aqliy hujum namoyish etish, 3x4 texnologiyasi qo'lalsh, savol-javob, munozara.

Adabiyotlar: A1;A2;Q1; Q3.

Mustaqil ishni tashkil etishning shakli va mazmuni

Oliy badiiy ta'limda mustakil ta'limning ahamiyati juda katta. Chunki ijodkor mutaxassisning o'z ustida mustakil ishlashi uning bilim malaka, kunikmalarini egallash darajasi bilan bog'lik.

Talaba fanni o'zlashtirish jarayonida pedagog raxbarligida olgan bilimlarini mustakil ta'lim ishi jarayonida chuqurlashtiradi.

“San’at, madaniyat va dizayn tarixi» fanisamarali bo'lishida mustakil ravishda tasviriy san'atga oid adabiyotlar o'qishga, muzeyga, suratlar gallereyalari va ko'rgazma zallariga borishi kerak. Ko'rgan asarlarini to'g'ri taxlil etishi lozim. Xozirgi davrda ijod qilayotgan rassom, xalk ustalari, xaykaltarosh va me'morlar bilan yaqindan tanishish va ularning faoliyatini o'rganish. Jahon va milliy tasviriy san'at durdonalarini mushoxada qilish.

To'garaklar tashkil etish, tasviriy san'at bilan bog'lik konferensiyalar uyushtirish, ijodkorlar bilan uchrashuvlar o'tkazish. Maxsus devoriy gazetalar chikarish, unda tasviriy san'atning umumiy tarixiga oid natijalarni, fan nazariyasida oid fikrlarni bayon etish, talabalarning mustahkam bilimiga ega bo'lishini ta'minlaydi.

Mustaqil ish quyidagicha tashkil etiladi:

- mustaqil ish mavzulari talaba tomonidan o'qituvchi maslahati yordamida tanlanadi;
- mustaqil ish mavzulari asosiy va qo'shimcha adabiyotlardan hamda internet orqali olingan ma'lumotlardan foydalanilgan holda o'zlashtiriladi.

IV semestr uchun mustaqil ishlarning mavzulari

№	IV semestr uchun mustaqil ishlarning mavzulari	Ajratilgan soat
1	Haykaltaroshlikka kirish	2
2	Haykaltaroshning asosiy qonun va qoidalarini o'rganish	4
3	Haykaltaroshlikka oid maxsus asboblari va xom-ashyolar	4
4	Haykaltaroshlikka oid ijodiy asarlarini o'rganish va tahlil qilish	4
5	Antik davr haykaltaroshligi	4
6	Mustaqillik davri haykaltaroshligi	4
	Jami	18

Fanni o'qitish jarayonini tashkil etish va o'tkazish bo'yicha tavsiyalar

“San’at va madaniyat tarixi» fanini o’q’itilishida quyidagi texnik vositalardan foydalaniladi: lingan san’at asarlari namunalari, hamda mukammal asarlarinizamonaviy kompyuter texnologiyalaridan foydalangan holda multimediali prezentatsiyalar orqali talabalarga tanishtirishni tashkil etish. Buyuk san’at ustalari va ularning ijod etish jarayonlarini aks ettirishga bag’ishlangan fotoslaydlari, chop etilgan namuna va eleyktron vyersiyalaridan kyeng foydalaniladi. Shuningdyek ma’ruza va seminar mashg’ulotlarida reproduksiyalar va ilg’or pedagogik texnologiyalar q’o’llaniladi.

Didaktik vositalar.

Jihozlar va uskunalar, moslamalar: eleyktron doska-Hitachi, LCD-monitor, eleyktron ko’rsatgich (ukazka).

Kompyuter va multimediali vositalar: kompyuter, Dell tipidagi proyektor, DVD-diskovod, Web-kamyera, vidyeo-ko’z (glazok).

“San’at, madaniyat va dizayn tarixi» fanidan talabalar bilimni reyting tizimi asosida baholash mezonlari

“San’at, madaniyat va dizayn tarixi»fani har bir bo’limi buyicha reyting jadvallari, nazorat turi, shakli, soni hamda har bir nazoratga ajratilgan maksimal ball, shuningdek joriy va oraliq; nazoratlarining saralash ballari xaqidagi ma’lumotlar fan bo’yicha birinchi mashg’ulotda talabalarga e’lon qilinadi.

Fan buyicha talabalarining bilim saviyasi va o’zlashtirish darajasining Davlat ta’lim standartlariga muvofiqqligini ta’minlash uchun quyidagi nazorat turlari o’tkaziladi:

- joriy nazorat (JN) - talabani fan mavzulari buyicha bilim va amaliy kunikma darajasini aniqlash va baholash usuli. Joriy nazorat fanning xususiyatidan kelib chiqqan xolda amaliy mashg’ulotlarda ogzaki sunov, test o’tkazish, suhbat, nazorat ishi, kollektivum, uy vazifalarini tekshirish va shu kabi boshqa shakllarda utkazilishi mumkin;

- oraliq nazorat (ON) - semestr davomida o’quv dasturining tegishli (fanlarning bir necha mavzularini uz ichiga olgan) bo’limi tugallangandan keyin talabani nazariy bilim va amaliy kunikma darajasini anikdash va baxolash usuli. Oraliq nazorat bir semestr da ikki marta o’tkaziladi va shakli (yozma, ogzaki, test va xokazo) o’quv faniga ajratilgan umumiy soatlar xajmidan kelib chiqqan xolda belgilanadi;

- yakuniy nazorat (YaN) - semestr yakunida muayyan fan buyicha nazariy bilim va amaliy kunikmalarni talabalar tomonidan uzlashtirish darajasini baxolash usuli. Yakuniy nazorat asosan tayanch tushuncha va iboralarga asoslangan "Yozma ish" shaklida o’tkaziladi.

ON o’tkazish jarayoni kafedra mudiri tomonidan tuzilgan komissiya ishtirokida muntazam ravishda o’rganib boriladi va uni o’tkazish tartiblari buzilgan xollarda, ON natijalari bekor qilinishi mumkin. Bunday xoll ar da ON qayta o’tkaziladi.

Oliy ta’lim muassasasi rahbarining buyrugi bilan ichki nazorat va monitoring bo’limi rahbarligida tuzilgan komissiya ishtirokida YaN ni o’tkazish jarayoni

muntazam ravishda o'rganib boriladi va uni o'tkazish tartiblari buzilgan xollarda, YaN natijalari bekor qilinishi mumkin. Bunday xollarda YaN qayta o'tkaziladi.

Talabaniy bilim saviyasi, kunikma va malakalarini nazorat qilishning reyting tizimi asosida talabaniy fan buyicha o'zlashtirish darajasi ballar orqali ifodalanadi.

“San’at, madaniyat va dizayn tarixi» g’ani 5 ta tarkibiy bo’limlardan iborat va III,IV semestrlarda o’tiladi. Fanning har bir bo’limi buyicha talabalarning semestr davomidagi o’zlashtirish ko’rsatkichi 100 ballik tizimda baholanadi.

100 ball baholash turlari buyicha quyidagicha taqsimlanadi:

T/r	Nazorat turidagi topshiriqlarning nomlanishi	Maksimal yig’ish mumkin bo’lgan ball	JN va ON o’tkazilish vaqti
I. Oraliq nazorat		35 ball	15 15
	Talabaniy bilimi oldindan tayyorlangan savollar asosida o’tkazilgan og’zaki savol-javob shaklida baholanadi.	15	Semestrning 9-haftasi
	Talabaniy ma’ruza mashg’ulotlaridagi faolligi va blis-so’rov savollarga to’g’ri javobi.	0-10	
	Mustaqil ta’lim topshiriqlarining o’z vaqtida va sifatli bajarilishi. (Keys-stadilar, referat, taqdimot va boshqa turdagi mustaqil ta’lim topshiriqlari)	0-10	
II. Oraliq nazorat		35 ball	
2	Talabaniy bilimi oldindan tayyorlangan savollar asosida o’tkazilgan og’zaki savol-javob shaklida baholanadi.	15	Semestrning 17-haftalar
	Talabaniy ma’ruza mashg’ulotlaridagi faolligi va blis-so’rov savollarga to’g’ri javobi.	0-10	
	Mustaqil ta’lim topshiriqlarining o’z vaqtida va sifatli bajarilishi (Keys-stadilar, referat, taqdimot va boshqa turdagi mustaqil ta’lim topshiriqlari)	0-10	
III. Yakuniy nazorat		30 ball	Semestrning oxirgi ikki haftasida
Jami:		100 ball	

Birinchi joriy nazoratni baholash mezon.

Birinchi joriy nazorat ballari semestrning 1-9 haftalari davomida to’planadi. Bu vaqt davomida talaba 20 ballgacha to’plash imkoniyatiga ega.

Talabaniy ma’ruza mashg’ulotlaridagi faolligi va blis-so’rov savollarga to’g’ri javobi 10 ballgacha baholanadi. Har bir darsda talaba 2 ballgacha to’plashi mumkin:

- darsga qatnashganligi uchun -1 ball;
- blis savolga to'g'ri javobi uchun -1 ball.

Bundan tashqari birinchi nazorat davrida mustaqil ta'lim topshirig'i 50 foizgacha bajarilishi kerak. Foizlarda bajaralishiga qarab mustaqil ta'lim topshirig'ining bajarilishi 10 ballgacha baholanadi:

- to'planilgan materiallar uchun - 4 ballgacha;
- mavzu bo'yicha bajariladigan ishlar rejasi - 2 ballgacha;
- so'zboshi uchun - 2 ballgacha ;
- foydalaniladigan adabiyotlar ro'yxati uchun -2 ballgacha;

Ikkinchi joriy nazoratni baholash mezonlari.

Ikkinchi joriy nazorat ballari semestrning 10-18 haftalari davomida to'planadi. Bu vaqt davomida talaba 20 ballgacha to'plash imkoniyatiga ega.

Talabaniing ma'ruza mashg'ulotlaridagi faolligi va blis-so'rov savollarga to'g'ri javobi 10 ballgacha baholanadi. Har bir darsda talaba 2 ballgacha to'plashi mumkin:

- darsga qatnashganligi uchun -1 ball;
- blis savolga to'g'ri javobi uchun -1 ball.

Bundan tashqari ikkinchi nazorat davrida mustaqil ta'lim topshirig'i 51 dan 100 foizgacha bajarilishi kerak. Foizlarda bajaralishiga qarab mustaqil ta'lim topshirig'ining bajarilishi 10 ballgacha baholanadi:

- manbalarga havolalar keltirilgan savollarga (qismlarga) bo'lingan matn ifodasi uchun - 4 ballgacha;
- xulosalar uchun - 2 ballgacha;
- jadval, diagramma, grafik, rasm va sxemalardan tashkil topgan ilovalar uchun - 2 ballgacha;
- himoya uchun - 2 ballgacha.

Birinchi oraliq nazoratni baholash mezonlari.

Birinchi oraliq nazorat semestrning 8 haftasida og'zaki savol-javob shaklida o'tkaziladi. Talabalar bilimi 15 ballik tizimda baholanadi. Har bir talaba uchun 3 ta savoldan iborat bo'lgan alohida variantlar tayyorlanadi. Har bir savolga berilgan javob alohida maksimal 5 ball bilan baholanadi;

Har bir alohida olingan savolga berilgan javobning baholanishi	Baholash mezonlari
5 ball	Savolga berilgan javob aniq va to'g'ri. Har bir fikr misollar, mustaqil kuzatishlar bilan isbotlangan. Kurs bo'yicha asosiy tushunchalar mustahkam o'zlashtirilgan.
4 ball	Savolga to'g'ri javob berilgan, misollar keltirilgan, lekin mustaqil fikr yuritilmagan. Kurs bo'yicha asosiy tushunchalar yaxshi o'zlashtirilgan.
3 ball	Savolga qisman to'g'ri javob berilgan, misollar keltirilgan, lekin mustaqil fikr yuritilmagan. Kurs bo'yicha asosiy tushunchalar qoniqarli o'zlashtirilgan.
2 ball	Savolga javob to'liq berilmagan, faqat darslar jarayonida

keltirilgan misollar yozilgan, savol yuzasidan mustaqil fikr yuritilmagan. Kurs bo'yicha asosiy tushunchalar o'zlashtirilmagan.

Ikkinchi oraliq nazoratni baholash mezonlari.

Ikkinchi oraliq nazorat semestrning 17 haftasida og'zaki savol-javob shaklida o'tkaziladi. Talabalar bilimi 15 ballik tizimda baholanadi. Har bir talaba uchun 3 ta savoldan iborat bo'lgan alohida variantlar tayyorlanadi. Har bir savolga berilgan javob alohida maksimal 5 ball bilan baholanadi.;

Har bir alohida olingan savolga berilgan javobning baholanishi	Baholash mezonlari
5 ball	Savolga berilgan javob aniq va to'g'ri. Har bir fikr misollar, mustaqil kuzatishlar bilan isbotlangan. Kurs bo'yicha asosiy tushunchalar mustahkam o'zlashtirilgan.
4 ball	Savolga to'g'ri javob berilgan, misollar keltirilgan, lekin mustaqil fikr yuritilmagan. Kurs bo'yicha asosiy tushunchalar yaxshi o'zlashtirilgan.
3 ball	Savolga qisman to'g'ri javob berilgan, misollar keltirilgan, lekin mustaqil fikr yuritilmagan. Kurs bo'yicha asosiy tushunchalar qoniqarli o'zlashtirilgan.
2 ball	Savolga javob to'liq berilmagan, faqat darslar jarayonida keltirilgan misollar yozilgan, savol yuzasidan mustaqil fikr yuritilmagan. Kurs bo'yicha asosiy tushunchalar o'zlashtirilmagan.

Mustaqil ta'lim topshirig'ining bajarilishini baholash mezonlari:

Mustaqil ish referat tarzida qabul qilinadi. Mustaqil ish ravon tilda aniq yozilgan bo'lishi va jalb etadigan ko'rinishga ega bo'lmog'i lozim. So'zlar qisqartirilishiga, faqat umumiy qabul qilinganlardan tashqari, shuningdek, xatoliklarga, tushunarsizliklarga, stilistik tafovutlarga yo'l qo'yilmaydi.

Rahbarga taqdim etiladigan referat kompyuterda 14-shrift, 1,5 interval oralig'ida A4 shaklidagi qog'ozning tomonlaridan: chapdan – 2,5 sm, o'ngdan – 1,5 sm, yuqori va pastidan – 2 sm dan kam bo'lmagan hoshiya qoldirilgan holda terilishi talab etiladi.

Matn sahifalari tartib raqamlariga ega bo'lishi lozim. Tartib raqamlari bir varaqdan ikkinchi varaqqa o'tadigan va 3-betdan boshlanishi (birinchi va ikkinchi varaq - bu titul varag'i va ish rejasi bo'lib, raqamlanmaydi) lozim bo'ladi.

Varaq tartib raqami pastgaga o'rtadan yoki o'ng tomonga qo'yiladi. Mustaqil ish hajmi 16-20 betdan oshmasligi lozim.

Mustaqil ish quyidagilardan:

- 1) titul varag'i;
- 2) har bir savol, savolcha (qism) varag'i tartib raqami ko'rsatilgan ish rejasi;
- 3) so'zboshi, tartib raqami qo'yilmaydi;
- 4) manbalarga havolalar keltirilgan savol va savolchalarga (qismlarga) bo'lingan

matn ifodasi;

5) xulosa, tartib raqami qo'yilmaydi;

6) foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati;

7) jadval, diagramma, grafik, rasm va sxemalardan tashkil topganilovadan iborat bo'ladi.

Ilovalar qa'iy ketma-ket tikiladi.

Umumiy mustaqil ishni baholash me'zoni:

Qo'yiladigan ball	Qo'yiladigan ballarning izohi
20 ball(a'lo)	Mustaqil ish mundarija, so'zboshi, asosiy qism, adabiyotlar ro'yxati, ilovalardan iborat bo'lib, talab darajasida rasmiylashtirilgan. Ishda ko'rsatilgan muammo bo'yicha zamonaviy fikr va qarashlar yoritilgan. Talaba ish mazmunini aniq ochib bera oladi, misollar keltiradi, muammoga oid bo'lgan o'z fikrlarini bildiradi, chizma va sxemalar yordamida mavzuni yanada aniq va chuqurroq ochib beradi, foydalanilgan adabiyotlar haqida fikr yuritadi
19 ball(a'lo)	Mustaqil ish mundarija, so'zboshi, asosiy qism, adabiyotlar ro'yxati, ilovalardan iborat bo'lib, talab darajasida rasmiylashtirilgan. Ishda ko'rsatilgan muammo bo'yicha zamonaviy fikr va qarashlar yetarli ochib berilmagan. Ishda mantiq va tizimlilik biroz buzilgan. Talaba misollar keltiradi, chizma va sxemalar yordamida mavzuni yanada aniq va chuqurroq ochib beradi, foydalanilgan adabiyotlar haqida fikr yuritadi
18 ball(a'lo)	Mustaqil ish mundarija, so'zboshi, asosiy qism, adabiyotlar ro'yxati, ilovalardan iborat bo'lib, talab darajasida rasmiylashtirilgan. Ishda ko'rsatilgan muammo bo'yicha zamonaviy fikr va qarashlar yetarli ochib berilmagan. Mavzu yuzasidan talaba kam mustaqil fikrga ega. Ishda mantiq va tizimlilik biroz buzilgan. Talaba misollar keltiradi, chizma va sxemalar yordamida mavzuni yanada aniq va chuqurroq ochib beradi, foydalanilgan adabiyotlar haqida fikr yuritishga bir oz qiynaladi
17 ball (yaxshi)	Mustaqil ish mundarija, so'zboshi, asosiy qism, adabiyotlar ro'yxati, ilovalardan iborat bo'lsa ham, talab darajasida rasmiylashtirilmagan. Referatda ko'rsatilgan muammo bo'yicha zamonaviy fikr va qarashlar ochib berilgan. Mavzu yuzasidan talaba o'z mustaqil fikriga ega emas. Referat himoyasi jarayonida mantiq va tizimlilik birmuncha buzilgan. O'qituvchining yordami bilan berilgan savollarga javob bera oladi.
16 ball (yaxshi)	Mustaqil ish mundarija, so'zboshi, asosiy qism, adabiyotlar ro'yxati, ilovalardan iborat bo'lsa ham, talab darajasida rasmiylashtirilmagan. Referatda ko'rsatilgan muammo bo'yicha zamonaviy fikr va qarashlar qisman ochib berilgan. Mavzu yuzasidan talaba o'z mustaqil fikriga ega emas. Referat himoyasi jarayonida mantiq va tizimlilik birmuncha buzilgan. O'qituvchining yordami bilan berilgan savollarga javob bera oladi.
15 ball (yaxshi)	Mustaqil ish mundarija, so'zboshi, asosiy qism, adabiyotlar ro'yxati, ilovalardan iborat bo'lsa ham, talab darajasida rasmiylashtirilmagan. Referatda ko'rsatilgan muammo bo'yicha zamonaviy fikr va qarashlar kam ochib berilgan. Mavzu yuzasidan

	talaba o'z mustaqil fikriga ega emas. Referat himoyasi jarayonida mantiq va tizimlilik buzilgan. O'qituvchining yordami bilan berilgan savollarga javob bera oladi.
14 ball (qoniqarli)	Mustaqil ish mundarija, so'zboshi, asosiy qism, adabiyotlar ro'yxati, ilovalardan iborat bo'lsa ham, talab darajasida rasmiylashtirilmagan. Ko'rsatilgan muammo bo'yicha zamonaviy fikr va qarashlar ochib berilgan. Mavzu yuzasidan o'z mustaqil fikriga ega emas.
13 ball (qoniqarli)	Mustaqil ish talab darajasida rasmiylashtirilmagan. Ish jarayonida talaba xatolarga yo'l qo'yagan. Ko'rsatilgan muammo bo'yicha zamonaviy fikr va qarashlar ochib berilgan. Sxema va chizmalardan foydalana olmaygan.
12 ball (qoniqarli)	Mustaqil ish talab darajasida rasmiylashtirilmagan. Ish jarayonida talaba qo'pol hatolarga yo'l qo'yagan. Sxema va chizmalari yetarli emas.
11 ball (qoniqarli)	Mustaqil ish talab darajasida rasmiylashtirilmagan. Ish jarayonida yozgan narsalarini yaxshi anglamagan. Sxema va chizmalari kam. Foydalangan manbalar noto'g'ri keltirilgan.
10-5 ball (qoniqarsiz)	Mustaqil ish talab darajasida rasmiylashtirilmagan. Ish mavzusi mazmuniga mos kelmaydi. Prezentasiya jarayonida yozgan narsalarini o'qib bermoqchi. Sxema va chizmalari yo'q. Foydalangan adabiyotlari kam.
4-1 ball (qoniqarsiz)	Mustaqil ish talab darajasida bajarilmagan. Talaba ishning prezentasiyasiga tayyor emas.
0 ball	Mustaqil ishni bajarmagan.

Yakuniy nazoratni baholash mezonlari

Yakuniy nazorat ishini bajarishga joriy va oraliq nazoratlardan yetarlicha ball (minimum 38,5 ball) to'plagan talabalargagina ruxsat etiladi.

Yakuniy nazorat test shaklida olinadi. Har bir variantda 30 tadan savollar va har bir savolga 4 tadan javoblar bo'ladi. Talaba har bir bergan to'g'ri javobi uchun 1 ball oladi.

Talabaning JN, ON va YaN lardan to'plangan ballari umumlashtiriladi va bahosi aniqlanadi.

Ball	Baho	Talabalarning bilim darajasi
86-100	A'lo	Xulosa va qaror qabo'l qilish. Ijodiy fikrlay olish. Mustaqil mushoxada yurita olish. Olgan bilimlarini amalda qullay olish. Mohiyatini tushuntirish. Bilish, aytib berish. Tasavvurga eta bo'lish.
71-85	Yaxshi	Mustaqil mushoxdda qilish. Olgan bilimlarini amalda qullay olish. Mohiyatini tushuntirish. Bilish, aytib berish. Tasavvurga ega bo'lish.
55-70	Qoniqarli	Mohiyatini tushuntirish. Bilish, aytib berish. Tasavvurga ega bo'lish.

0-54	Qoniqarsiz	Aniq tasavvurga ega bo'lmalik. Bilmaslik.
------	------------	--

- Fan buyicha saralash bali 55 ballni tashkil etadi. Talabani saralash balidan past bo'lgan uzlashtirishi reyting daftarchasida qayd etilmaydi.
- Talabalarning o'quv fani bo'yicha mustaqil ishi joriy, oraliq va yakuniy nazoratlar jarayonida tegishli topshiriqdarni bajarishi va unga ajratilgan ballar dan kelib chiqqan holda baholanadi.
- Talabani fan buyicha reytingi quyidagicha aniqlanadi:

$$K = V/U,$$
 bu yerda: V- semestrda fanga ajratilgan umumiy o'quv yuklamasi (soatlarda); U -fan buyicha uzlashtirish darajasi (ballarda).
- Fan buyicha joriy va oraliq nazoratlarga ajratilgan umumiy ballning 55 foizi saralash ball xisoblanib, ushbu foizdan kam ball to'plagan talaba yakuniy nazoratga kiritilmaydi.
- Joriy JN va oraliq ON turlari buyicha 55 ball va undan yuqori ballni tuplagan talaba fanni o'zlashtirgan deb hisoblanadi va ushbu fan bo'yicha yakuniy nazoratga kirmasligiga yo'l quyiladi.
- Talabani semestr davomida fan buyicha to'plagan umumiy bali har bir nazorat turidan belgilangan qoidalarga muvofiq to'plagan ballari yigindisiga teng.
- ON va YaN turlari kalendar tematik rejaga muvofiq dekanat tomonidan tuzilgan reyting nazorat jadvallari asosida o'tkaziladi. YaN semestrning oxirgi 2 haftasi mobaynida o'tkaziladi.
- JN va ON nazoratlarda saralash balidan kam ball tuplagan va uzrli sabablarga ko'ra nazoratlarda katnasha olmagan talabaga qayta topshirish uchun, navbatdagi shu nazorat turigacha, sunggi joriy va oraliq nazoratlar uchun esa yakuniy nazoratgacha bo'lgan muddat beriladi.
- Talabani semestrda JN va ON turlari bo'yicha tuplagan ballari ushbu nazorat turlari umumiy balining 55 foizidan kam bo'lsa yoki semestr yakuniy joriy, oraliq; va yakuniy nazorat turlari buyicha tuplagan ballari yigindisi 55 balidan kam bo'lsa, u akademik qarzdor deb xisoblanadi.
- Talaba nazorat natijalaridan norozi bo'lsa, fan buyicha nazorat turi natijalari e'lon qilingan vaqtdan boshlab bir kun mobaynida fakultet dekaniga ariza bilan murojaat etishi mumkin. Bunday holda fakultet dekanining takdimnomasiga ko'ra rektor buyrugi bilan 3 (uch) a'zodan kam bo'lmagan tarkibda apellyasiya komissiyasi tashkil etiladi.
- Apellyasiya komissiyasi talabalarning arizalarini ko'rib chiqib, shu kunning o'zida xulosasini bildiradi.

• Baxolashning urnatilgan talablar asosida belgilangan muddatlarda utkazilishi hamda rasmiylashtirilishi fakultet dekani, kafedra muduri, o'quv-uslubiy boshkarma hamda ichki nazorat va monitoring bo'limi tomonidan nazorat qilinadi.

Foydalaniladigan adabiyotlar ro'yxati

1. Abdullayev N.U. San'at tarixi, T.2001.
2. Goryunov V.S., Tubli M. L. Arxitektura yepoxi moderna. SPb.: Stroyizdat, 1992.
3. Iina T.V. Istoriya Iskusstv. Zapadnoyevropeyskoye iskusstvo.M.: Vysshaya shkola, 2000.
4. Iskusstvo srednix vekov i Vozrojdeniya.Yensiklopediya/Avtor sost-l. Krasnova O.B. M.: OLMA-PRESS, 2001.
5. Yakimovich A.K. Dvadsatyy vek.Iskusstvo.Kultura.Kartina mira. M.: Iskusstvo, 2003
6. «Novaya istoriya iskusstva».SPb., 2000 g.
7. «Iskusstva yepoxi Vozrajdeniya». SPb., 2005 g.
8. «Novaya istoriya iskusstva. Modernizm.»SPb., 2005 g.
9. «Mirovoye iskusstvo».SPb., 2006 g.
10. «Vosstanovleniye modernizma».M., 2001 g.
11. Rempel L.I. Iskusstvo Srednego Vostoka.
12. Pod red. G.A. Pugachenkovoy.Xudojestvennaya kultura Sredney Azii. IX –XIII vv.T-83.

Qo'shimcha:

4. Kun N.A «Legendy i mify Drevney Gresii» M. 1975
5. Tyajelev V.N, Soposinskiy O.I «Iskusstvo srednix vekov» M. 1975
6. Voshinina A.I «Antichnoye iskusstvo» M. 1962.

Elyektron ta'lim resurslari

1. www.tdpu.uz
2. www.pedagog.uz
3. www.Ziyonet.uz
4. www.edu.uz
5. tdpu-INTRANET.Ped
6. www.nbgf.Intal.Uz
7. www.vgik.info
8. www.pencil.nm.ru
9. www.msus.org.

“САНЪАТ, МАДАНИЯТ ВА ДИЗАЙН ТАРИХИ” ФАНИДАН
МАЪРУЗАЛАР МАТНИ

“МАЪРУЗАЛАР МАТНИ

1-Кириш мавзуси: *“Санъат, маданият ва дизайн тарихи” фани предметининг мақсад ва вазифалари. Санъатнинг вужудга келиши*

МАЪРУЗА РЕЖАСИ:

1. «Санъат, маданият ва дизайн тарихи» фани предмети, фаннинг мақсад ва вазифалари.
2. Санъат ва тасвирий санъатнинг фан сифатида шаклланиши ва ижтимоий ҳаётда тутган ўрни.
3. Тасвирий санъатнинг Дунё миқёсида ривожланиш босқичлари.
4. Жаҳон санъати тарихи ривожига юзага келган усул-услуглар ва уларнинг хусусиятлари.

ТАЯНЧ ИБОРАЛАР:

Санъат, маданият ва дизайн тарихи. Санъат ва маданият. Тасвирий санъат. Архитектура. Амалий санъат. Хайкалтарошлик. Стил. Услуг. Йўналиш ва оқим. Реализм. Классицизм, барокко, модернизм, авангард, формализм, Поп Арт, видео Арт, Куббизм, Экспрессионизм, Сюрреализм, абстракционизм, дадаизм, Эстетика ва бадиийлик. Архитектуравий услуб. Ижодий профессионал маҳорат. Эволюцион ривожланиш. Функция. Конструкция. Умумий ва хусусий архитектуравий шакллар.

МАЪРУЗА МАТНИ

“Санъат, маданият ва дизайн тарихи” фанини ўқитишдан мақсад тарихий босқичларда тасвирий санъатда вужудга келган меъморий ва тасвирий усул-услуглар ва қўлланилишларни ўрганиш билан бирга эстетик завқ олиш, интеллектуал бадиий савияни шакллантириш, турли даврларда жаҳон санъатида юзага келган оқим ва йўналишларни чуқур ўрганиш шунингдек, Жаҳон ва Ўзбекистон санъатида буюк ва эътиборли рассом, меъмор ва амалий санъат усталари ўзлаштирган ижодий профессионал услубни далилий мисолларда очиб бериш, улар яратган шох намуналарни (шедевр) билиш ва ўрганиш, шу билан бирга ижодий профессионал услубнинг ўзига хос хусусиятларни аниқ далилларга асосланган ҳолда намуна сифатида ёритиб беришдир.

“Санъат, маданият ва дизайн тарихи” фани бошқа фанлар билан бирга бўлажак мутахассисни ҳар тарафлама интеллектуал билимни чархлайди ва ижодий маҳорати ва қобилиятини шакллантиради. Бу фан эстетика, тарих, лоихалаш, меъморлик тарихи, чизматасвир, рангтасвир, композиция, фалсафа, ва бошқа фанлар билан бўлажак мутахассисни тарбиялайди. Бўлажак мутахассис “Дизайнер”, “архитектор”, “курувчи инженер”, “ландшафт архитектори” каби мутахассисликлар дунё санъатида юзага келган оқим ва йўналишлар, усул ва қўлланилишларни ўрганган ва ўзлаштирган ҳолда, инновацион ғояга асосланган ижодий профессионал маҳоратини амалда қўллашга ёрдам беради.

Тасвирий санъат инсон фаолияти ва турмуш-тарзи билан узвий боғлиқ жараён бўлиб, у инсониятнинг дастлабки қадамларидан бошлаб айна вақтгача у билан ажралмас ҳолда шаклланиб келаётган феномендир.

Санъат, тасвирий ва амалий санъат –ижтимоий онг шакларидан бири бўлиб. борлиқни билишнинг асосий воситасидир.

Маълумки, тасвирий ва амалий санъат инсоннинг эволюцион шаклланишида ҳали ибтидоий жамоа тузумидан бошланади. Неча манг йиллар ва асрлар давомида шаклланиб келаётган тасвирий санъат айна вақтда инсон ақлу -заковатининг маҳсули сифатида кулминацион нуқтасига эришди. Ибтидоий жамоа тузумидаёқ, санъатнинг маълум турлари: амалий санъат - (кулолчилик, қурол аслаха яшаш тоштарошлик, суяк ўймакорлиги) Тасвирий санъат - (чизиқли ва рангли тасвирлар) ва меъморликнинг энг содда ва мураккаб кўринишлари юзага кела бошлади. Бунга яққол далил исботлар талайгина.

Архитектура – бу узлуксиз диалектик ривожланиш жараёни бўлиб, ибтидоий жамоа давридан бошлаб то ҳозирги кунгача бўлган эволюцион, даврий ва даврма-давр аста-секин ривожланган жараёндир.

Архитектура ҳар-бир даврда ижтимоий тузум, давлат сиёсати ва иқтисодийёти, ҳар-бир халқнинг табиий иқлим шароити ва халқнинг урф-одатлари билан ҳамбарчас боғлиқдир.

Инсоният архитектуравий-қурилиш фаолиятининг асосий мақсади – ҳаёти жараёнлар учун фазовий муҳитни ташкил қилиш.

Архитектура моддий талаблар билан бир қаторда маънавий талабларни ҳам қондириши шартдир.

Бино ва иншоатлар шаклининг мутаносиблиги, конструкторив қисмларининг ҳажм-фазовий ва пластик ечими архитектуравий тектоникани ташкил қилади.

Ҳар-бир тарихий давр ижодий услуби архитектуравий жиҳатдан ўзига хос хусусиятлари билан ажралиб туради:

- функционал жиҳатдан жамият эҳтиёжларни;
- конструктив жиҳатдан мустаҳкам ва чиройли бўлиши;
- иқтисодий жиҳатдан кам харажатли ва арзон бўлиши;
- эстетик ва бадиий жиҳатдан мутаносиб шаклга ва чиройли кўринишга эга бўлиши.

Архитектуравий услуб - бу ҳар-бир давр ва ҳар-бир халқ архитектурасига хос бўлган функционал, конструктив ва бадиий хусусиятлар тўплами.

Архитектуравий услуб маълум тарихий даврда ривожланган, ва таназзулга йўл тутганлиги оқибатида бошқа усул билан алмашган демак, маълум тарихий даврда ҳос бўлган услуб сунъий равишда тикланиши мумкин эмас.

Архитектура бу бир вақтнинг ўзида ҳам техника ҳам санъатдир.

Архитектурада образ тушунчаси биринчи навбатда бино ва иншоатларининг функционал вазифалари билан боғлиқдир.

Шунингдек, бинолар симметрик ёки ассиметрик тузилиши, асосий қисмларнинг бўрттириб кўрсатилиши ва бошқа бир қанча ифодаланиш воситалари орқали маълум образларга эга бўлади. Архитектурада санъатларни уйғунлаштириш ёки санъатлар синтези ҳам иморатлар образини шакллантирадиган асосий воситаларидан хисобланади.

Тасвирий санъат рангли ва чизиқли, хайкалтарошлик ҳам хали ибтидоий жамоадан бошланиши, шу даврга оид ғор ва қояга ишланган суратлар далилдир. Замонавий босқичда тасвирий санъатнинг бир неча турлари ривожланиб келган. Маҳобатли, дастгоҳли, минниатюра, графика, литография, офорт китоб графикаси, плакат реклама, хайкалтарошликнинг бир неча кўринишлари: маҳобатли, дастгоҳли, бўртма, горрелеф, барелеф, бьюст ва хаказолар. Буларнинг барчаси асрлар оша шаклланиб, миллий характери ва худудий мактаблари билан шаклланмоқда.

Халқ амалий санъатининг инсон фаолиятида роли катта. У ҳам азалдан ривожланиб келган санъат турларидан биридир. Амалий санъат ҳам неча минг йиллар давомида турли хил кўринишларда ўз ривожини бошидан кечириб келди. Унинг энг қадимий турларидан кулолчиликдир. Бу тур инсоннинг кундалик турмуш тарзи билан боғланади. Тўқимачилик, тоштарошлик, суяк ўймакорлиги, ёғоч ўймакорлиги, мато тўқиш, замонавий жараёнда – бадий кулолчилик, каштадўзлик, зардўзлик, наққошлик, ганч ўймакорлиги ва бошқалар юзага келди.

4-илова

Ўтилган дарсни мустаҳкамлаш учун саволлар:

1. “Санъат, маданият ва дизайн тарихи” предмети қандай фан ва у бўлажак мутахассисни бадий жихатдан тарбиялашдаги роли.
2. Санъат ва тасвирий санъатнинг инсон турмуш тарзида тутган ўрни.
3. Санъат ижтимоий онг шакллари билан бир борлиқни билишнинг асосий воситасидир.
4. Тасвирий санъатнинг юзага келиш сабаблари. Тасвирий санъатнинг турлари
5. Тасвирий санъатнинг бошқа фанлар билан узвий боғлиқлиги.
6. Архитектура қандай ривожланган? Архитектуравий услуб нима?
7. Тасвирий санъатда йўналиш ва оқим нима? Реализм, Барокко, Классицизм, рококо
8. Тасвирий санъатда. Стил. Услуб, ва усул ва қўлланилишларга изох беринг?

2- мавзу: *Тасвирий санъат тур ва жанрлари*

МАЪРУЗА РЕЖАСИ:

1. Тасвирий санъат тур ва жанрларининг вужудга келиши.
2. Тасвирий санъат турлари: Рангтасвир, графика, хайкалтарошлик, меъморлик ва амалий санъат.
3. Тасвирий санъат жанрлари: Портрет, манзара, маиший, тарихий. Батал ва натюрморт.
3. Тасвирий санъат турларининг Дунё миқёсида ривожланиш босқичлари.
4. Жаҳон санъати тарихи ривожда юзага келган усул-услублар, оқим ва йўналишлар хусусида.

ТАЯНЧ ИБОРАЛАР:

Тасвирий санъат. Стил. Услуб. Йўналиш ва оқим: реализм, классицизм, барокко, импрессионизм, куббизм, фовизм ва хоказо. Рангтасвир (живопись) Хайкалтарошлик, рельеф, горельеф, барельеф, бюст, монументал стил. Графика, литография, ксилография, линогравюра, офорт, эстамп, плакат, реклама, иллюстрация. Архитектура. стил, услуб, барокко. классицизм, рококо, модерн. фреска, витраж, мозаика, панно, сграфито. композиция, пропорция, симметрия, ритм, форма, нур ва соя, колорит, дизайн, перспектива. Амалий санъат: керамика. майда пластика, Триптих. чеканка, заргарлик, зардўзлик. Ижодий профессионал махорат. Эволюцион ривожланиш. Функция. Конструкция. Эстетика ва бадийлик. Умумий ва хусусий архитектуравий шакллар.

3-илова

МАЪРУЗА МАТНИ

Тасвирий санъат тур ва жанрларини ўтишдан мақсад, талабаларда даставвал жахон санъати – архитектура, тасвирий санъат ва амалий санъат соҳасида юзага келган турлар яъни санъатнинг хиллари, кўринишлари, шунингдек тасвирий жанрларни билиш, ўрганиш, тушуниш шунингдек, уларни хис қилган холда, жахон санъати ривожига юзага келган турли хил санъат турларини тушуна билиш орқали санъатни ўрганишга кириш ясалади. Яъни тасвирий санъат турларини ўрганиш дунё санъатини билиш демакдир. Тур ва жанрлар тасвирий санъат соҳасини эгаллашда калит вазифасини ўтайди.

Фанни ўтишдан асосий мақсад тарихий даврларда тасвирий санъат соҳасида вужудга юзага келган ижодий профессионал услубни далилий мисолларда очиб бериб, турли даврлардаги санъат ва архитектуравий профессионал услубнинг ўзига хос хусусиятларни характерли мисоллар орқали кўрсатиб беришдир.

Тасвирий санъат – бу узлуксиз диалектик ривожланиш жараёни бўлиб, ибтидоий жамоа давридан бошлаб то хозирги кунгача бўлган эволюцион ва босқичма-босқич секин-аста ривожланган жараёндир.

Тасвирий санъат, архитектура ва амалий санъат билан ўзаро уйғун ва бир-биридан ажралмас санъат турлари бўлиб, улар хар-бир даврда ижтимоий тузум, давлат сиёсати ва иқтисодиёти, хар-бир халқнинг урф-одати билан чамбарчас боғлиқдир. Шунингдек, турли халқ ва элатлар санъати ривожига юзага келган миллий анъаналар ва ижодий ютуқлар ва қўлланилишларни билиш ва ўрганиш давр талабидир. жахон санъати ривожига юзага келган турли усул услублар(стиллар), оқим ва йўналишларни ўрганиш бўлажак ёш мутахасисда эстетик дунёқараши, онги ва зеҳнини мукаммалаштиради.

Рангтасвир (живопись) санъатининг уч хил кўринишга эгаллиги: **1.Махобатли, 2.дастгохли тури ва 3.минниатюра** санъати. Бу санъат турлари хар бири бир-биридан кескин фарқ қилади. Дастгохли энг кенг тарқалган турлардан биридир. Бу санъат турининг пайдо бўлиши Уйғониш даврига рассомлари томонидан илк бор амалга ошиши ва кейинроқ бутун жахон санъатида кенг қўлланиши диққатга сазовордир. Бунда матога (холст) рассом мой бўёқ орқали сурат ишлайди.бу турда ижод қилган рассомлар: Л. да Винчи, Р.Санти, Рембрандт, Веласкес, Рубенс, Ван Гог, Поль Сезанн,

Репин, Суриков, Верещагин, Ахмедов, Тансиқбоев ва бошқалар. Бу санъат турининг заминиди жанрлар ҳам юзага келган масалан, портрет, тарихий, батал, маиший, манзара ва натюрморт ва анимал жанрлардир. Ушбу жанрларда ижод этган дунё рассомлари. Шунингдек, Маҳобатли рангтасвирни дастгохлидан кескин фарқ қилиши, уни архитектуравий курилмалар билан ўзаро боғлиги, бу санъат турида турли усулларнинг юзага келиши: фреска, витраж, мозаика, панно, сграффито.

Минатюра санъати аслида китоб графикаси билан боғлиқ санъат тури эканлиги, ва унинг ўрта асрлар шарқ санъатида кенг ёйилиши ва жойлик худудий макталарнинг юзага келиши ва унда ижод қилган уста мусаввирлар – Камолиддин Бехзод, Махмуд Музаҳҳиб, Муҳаммад Мурод Самарқандий ва бошқалар.

Хайкалтарошлик санъатининг бир неча хиллари – Маҳобатли, дастгохли, бьюст, рельеф, горельеф, юмалоқ ва хаказо.. Хайкалтарошликнинг меъморлик ва шаҳарсозлик билан уйғун холда ривожи. Маҳобатли хайкалтарошликнинг очик майдон, боғ-парк, сайлгохлар ва биноларга мўлжалланганлиги. Уларнинг мазмун моҳияти ва бадий ғояси ва талқини. Ушбу санъат турининг тарихий ривожи жараёнида юзага келган услублар: роман, готик, классик, реалистик, барокко, импрессионистик ва куббистик. Уларда ижод қилган буюк хайкалтарошлар, Фидий, Мирон, Праксител, Лиссип, Данотелло, Вероккио, Микеланджело, Бернини, Мартос, Ф.Рюд, Роден, Майол, Бурдел, Шадр, Д.Рўзиев, И.Жабборов а бошқалар

Графика санъатининг бир неча хиллари – дастгохли графика, литография, офорт, плакат, китоб графикаси, реклама ва хаказо.. Ушбу санъат турининг тасвирий санъатнинг бошланишига сабаб бўлиши. Унда чизик ва штрихнинг катта рол ўйнаши, шунингдек бу турнинг тарихий ривожи ва унда ижод қилган график рассомлар: А.Дюрер, Рембранд, Рубенс, Л.да Винчи, Ж.Калло, Қ.Башаров ва бошқалар.

Амалий санъат. Ўзбек халқ амалий санъатининг узок йиллик тарихий тараққиёти. Ундаги миллийлик ва анъанавийлик. Жойлик ва худудий мактаблар. Энг қадимий турлардан хисобланган кулолчилик, наққошлик, ганч ва ёғоч ўймакорлиги, мисгарлик, заргарлик, кашта ва зардўзи санъати локли миннатюра ва хаказо...

Тасвирий санъат жанрлари. Портрет, манзара, маиший, тарихий. Батал ва натюрморт.

4-илова

Ўтилган дарсни мустаҳкамлаш учун саволлар:

1. Тасвирий санъат турларига тўлиқ тафсилот беринг?
2. Рангтасвир ва унинг кўринишлари. Маҳобатли рангтасвир ва бу соҳада ижод қилган рассомлар?
3. Дастгохли рангтасвир ва миннатюра санъати. Бу соҳада ижод қилган рассомлар ва санъат асарлари.
4. Графика ва унинг турларига изох киритинг?
5. Хайкалтарошлик ва унинг дастгохли, рельеф, маҳобатли, бьюст ва хаказо турларига тушунча беринг?
6. Архитектура ва жаҳон архитектураси тараққиёти хақида қисқача маълумот беринг?

7. Халқ амалий санъатининг турлари: кулолчилик, ганч ва ёғоч ўймакорлиги, нақошлик, суюк ўймакорлиги ва хаказо...
- 8.Тасвирий санъат жанрлари. Тарихий ва батал жанрига изох беринг?
9. Портрет ва унинг хиллари. Бу жанрда ижод қилган рассомлар ва асарлар.
10. Манзара жанри ва бу жанрда ижод қилган рассомлар .
- 11.Майший жанрга тушунча беринг?
12. Натюрморт ва анимал жанрларига изох беринг?

Kafedra mudiri
Т.Н.Ҳорқулов-----
 “--- -----” 2016yil.

KALENDAR REJASI

Fakultet: Arxitektura **Bosqich:** 2 **Akademik guruh:** 203 Dizayn (Ландшафт)
Fanning nomi: San'at va madaniyat tarixi
Ma'ruza o'qiydi: D.N. Sultonova.

«Дизайн» (Ландшафт, интерьерни лойиҳалаш) таълим йўналиши учун
“Санъат, маданият ва дизайн тарихи” фан мавзулари ва
унга ажратилган соатлар тақсимооти:
II курс, III семестр 72 соат

Nazariy mashg'ulotlarning kalendar tematik rejasi

№	MA'RUZAning nomi qisqacha mazmuni	soat
1 bo'lim. Qadimgi dunyo san'ati tarixi. 2 kurs III – semester		
1.	Tasviriy san`at tur va janrlari.	2 soat
2.	Ibtidoiy jamoa tuzumi davri san`ati	2 soat
3.	Qadimgi dunyo san`ati. Qadimgi Misr san`ati	2 soat
4.	Qadimgi Misr Sulolagacha (sulolalar paydo bo'lishiga qadar) bo'lgan davr (er. av. 4000 chi yil.)	2 soat
5.	Qadimgi Misr Qadimgi podsholik III-VI sulolasi (er. av. 3000 - 2300 yillar.)	2 soat
6.	Qadimgi Misr O'rta podsholik XI-XII sulolasi (er.av. 2100-1800 yillar.)	2 soat
7.	Qadimgi Misr Yangi podsholik XVIII - XX sulolasi (er. av. 1600 - 1100 yillar.)	2 soat
8.	Qadimgi Misr So'nggi podsholik XXI – XXXII sulolasi (er. av. 1100-332 yillar.)	2 soat
9.	Qadimgi Old Osiyo san'ati	2 soat

10.	Qadimgi Eron san'ati	2 soat
11.	Qadimgi O'rta Osiyo san'ati	2 soat
12.	Qadimgi O'rta Osiyo. (Aleksandr Makedonskiy)ning O'rta Osiyoga yurishi	2 soat
13.	Qadimgi O'rta Osiyo. Kushon imperiyasi	2 soat
14.	UrtaOsiyo xududida ellinizm n'analari.	2 soat
15.	Qadimgi Hindiston san'ati	2 soat
16.	Qadimgi Yaponiya san'ati	2 soat
17.	Qadimgi Xitoy san'ati	2 soat
18.	Antik davri san'ati. Egey va Krit – Mikena davri san'ati.	2 soat
19.	Qadimgi Gresiya san'ati. Gomer davri san'ati.	2 soat
20.	Arxaika davri san'ati.	2 soat
21.	Klassikka davri san'ati.	2 soat
22.	Ellinizm davri san'ati.	2 soat
23.	Qadimgi Rim san'ati. Этрурия	2 soat
24.	Rim Respublika san'ati.	2 soat
25.	Rim Imperiya san'ati.	2 soat
26.	Qadimgi Amerika san'ati	2 soat
27.	Qadimgi Amerika me'morchiligi	2 soat
28.	Qadimgi Amerika. Inklar davlati gobelenlari	2 soat
2 bo'lim. Yevropada ilk o'rta asrlarda Evropa san'ati		
29.	O'rta asrlarda Yevropa san'ati. Vizantiya san'ati (ravenna, miravinglar va karalinglar davri).	2 soat
30.	Roman davri san'ati (varvarlar qirolligi va franklar imperiyasi davri).	2 soat
31.	Gotika davri san'ati.	2 soat
32.	III – XIX asrlargacha bo'lgan O'zbekiston san'ati.	2 soat
33.	O'zbekiston tuprogida ibtidoiy jamoa davri va uning taraqqiyotiningasosiy bosqichlari	2 soat
34.	Haykaltaroshlik. Xolchayon, Jonboy qal'a va boshqa erlardan topilgan haykallar. Budda san'ati.	2 soat

35.	V-VIII asrlarda o'zbek san'ati. Me'morchilik. Shahar qurilishi (So'gd, Toxariston, Shosh, Fargona, Xorazm).	2 soat
36.	Maxobatli rangtasvir namunalari (Bolaliktepa, Varaxsha, Afrosiyobdan topilgan devoriy suratlar).	2 soat
	Жами	72 soat

№	МА'RUZAning nomi qisqacha mazmuni	Ma'ruza uchun ajratilgan soat
1 bulim. Qadimgi dunyo san'ati tarixi. 3kurs.III - semestr		
1.	Tasviriy san'at turvajanrlari.	1 soat
2.	Ibtidoiy jamoa tuzumi davri san'ati	1 soat
3.	Qadimgi dunyo san'ati. Qadimgi Misr san'ati.	1 soat
4.	Qadimgi Old Osiyo san'ati.	1 soat
5.	Qadimgi Eron va O'rta Osiyo san'ati.	1 soat
6.	Qadimgi Hindiston, Yaponiya va Xitoy san'ati.	1 soat
7.	Antik davri san'ati. Egey va Krit – Mikenada davri san'ati.	1 soat
8.	Qadimgi Gresiya san'ati. Gomer davri san'ati.	1 soat
9.	Arxaika davri san'ati.	1 soat
10.	Klassikka davri san'ati.	1 soat
11.	Ellinizm davri san'ati.	1 soat
12.	Qadimgi Rim san'ati.	1 soat
13.	Rim Respublika va imperiya san'ati.	1 soat
14.	Qadimgi Amerika san'ati	1 soat
2 bo'lim. Yevropada ilk urta asrlar davri san'ati		
15.	O'rta asrlarda Yevropa san'ati. Vizantiya san'ati (ravenna, miravinglar va karolinglar davri).	1 soat
16.	Romandavrisan'ati (varvarlar qirolligi va franklar imperiyasi davri).	1 soat
17.	Gotika davrisan'ati.	1 soat
18.	III – XIX asrlargacha bulgan Uzbekiston san'ati.	1 soat
	Жами	36 soat

3- mavzu: *“Ibtidoiy jamoa san'ati”*

МАЪРУЗА РЕЖАСИ.

1. Ибтидоий жамоа даври ва унинг босқичлари.
2. Палеолит даври санъати.(дастлабки ибтидоий санъатнинг юзага келиши.Чизиқли ва рангли тасвирлар.
3. Мезолит даври санъати. Хайкалтарошлик. Кулолчилик.
4. Неолит даври санъати. Архитектура. Мегалитик қурилмалар.

ТАЯНЧ ИБОРАЛАР:

Ибтидоий жамият. Палеолит даври. Мезолит даври, Неолит даври, Бронза даври. Ғорлар. Ибтидоий композиция. Мадлен даври. Дастлабки чизиқли тасвир, рангли тасвирий санъат. Хайкалтарошлик.суякка ўйиб ишлаш, гравюра, Матриархат даври,“Палеолит мадоннаси”. Ертўла. Чайла. Маросимлар майдони. Тош қуроқлар. металл қуроқлар. Мегалитик қурилма. Циклопик қурилмалар: Долмен. Менгир. Кромлех. Стоунхедж.

МАЪРУЗА МАТНИ

Инсоният тасвирий ва амалий санъат фаолиятининг бошланиши хали ибтидоий жамоадан бошланган. Бунга қоя ва ғорларга ишланган чизиқли ва рангли суратлар яққол далил ва исботдир. Ибтидоий санъат палеолит давридан бошланади. Шу сабаб фанда ибтидоий санъат босқичларга бўлиб ўрганилган.

1. **Палеолит даври санъати.** (э.ав. 20-12 м.й.)

2. **Мезолит даври санъати** (э.ав.12 -8м.й)

3. **Неолит даври санъати** (э.ав. 8-4-м.й.)

Тасвирий санъатнинг дастлабки дебочалари палеолит даврига тўғри келиб, Фон де Гом ва Алтамир ғорларига ишланган чизиқли тасвирлар бунга яққол исботдир. Юқори палеолитнинг **Мадлен даври** (40-60) ибтидоий санъатнинг гуллаб яшнаган давридир. Бу даврда Алтамир ғорига ишланган рангли ва чизиқли тасвирлар композицион жиҳатдан ҳам, ишланиши жиҳатдан ҳам шедеврларча яратилган санъат намуналаридир. Уларда асосан **ов мавзуси** етакчилик қилади. Хайвонни овлаш ибтидоий инсонларнинг турмуш тарзидан хикоя қилади. “Ов сахнаси”, “**Яраланган бизон**”, “**Пишқираётган бизон**”, “**Дарёдан кечиб ўтаётган кийиклар**” каби суратлар. Шунингдек, бу даврда хайкалтарошлик, суякка ўйиб ишлаш, тош қуроқлар ясаш ҳам йўлга қўйилган.

Архитектуранинг пайдо бўлиши сўнгги палеолит даврига тўғри келади. Ибтидоий инсонларларнинг дастлабки уйлари - ғор ва кулбалар бўлган. Инсоннинг яшаш учун дастлабки уйлари – оддий кулба бўлиб, улар тўғритўртбурчак ва айлана шаклидаги кулбалар атрофи қамиш ёки пахол билан ўралган. Кейинроқ, бундай кулбалар иссиқроқ бўлиши учун лой билан сувалган ва содда безак берилган. Бундай кулбалар энг оддий тош қуроқлари ёрдамида қурилган. Ёғочга бой жойларда конус – шакл ва икки томонга оғма томли шохлардан ясалган чайлалар кенг тарқалади. Бу даврга келиб қурилиш жараёни фақатгина техник фаолият бўлмасдан, балки одамларнинг маънавий талабларини ҳам қондиришга хизмат қилади.

Мезолит даврида ибтидоий инсонлар хаётида муҳим ўзгаришлар кузатилади. Энди инсонлар ингли равишда меҳнат билан машғул бўлиб, улар турмуш тарзида ҳам хусусан санъатда ҳам бир оз мукаммалик кузатилади. Овчиликдан –чорвачиликка ўтиш, дехқончиликда сув суғориш ишларининг йўлга қўйилиши, тасвирий санъатда кулолчиликда дастгоҳнинг пайдо бўлиши мезолитик санъатнинг ютуғидир. Кулолчиликда дастгоҳнинг пайдо бўлиши унинг шаклан ва бадиий жихатдан пухта ва эстетик жихатдан нафис бўлишига олиб келди. Аввалги даврдагидек, зооморф ва ўсимликсимон нақшлар ўрнига геометрик нақшлар билан алмашина борди. Кулолчилик буюмлари шаклан ранг- баранг ва мазмунан бойиб борди. Шунингдек тасвирларда мукаммалик ва бадиийликка ҳам эътибор қаратила борди. Тасвирий санъатнинг кўплаб турлари юзага кела бошлади.

Неолит даври санъатида янада ўзгаришлар бўлиб ўтди. Энди инсоният аввалги даврга нисбатан янада онгли равишда санъат, архитектура ва амалий санъат билан машғул бўла борди.

Неолит даврида тош қуроллари такомиллаштирилиши билан инсоният моддий имкониятлари кенгайди. Бу даврга келиб ёғочдан ясалган уй-жойлар тўғри бурчакли шаклни қабул қилиб, деворлари устунлар ва уларга бириктирилган шох-шаббалар ўрмидан иборат эди.

Янги тош даври – неолит даврида меҳнат қуроллари кенг ривожланиши билан ибтидоий жамоа аъзолари дехқончилик ва чорвачилик билан шуғуллана бошлади. Бу даврда дарёлар ва кўллар устида қозик қоқилиб қурилган бинолар тури кенг тарқалган. Бундай турдаги иморатларнинг қурилиши балиқчилик билан шуғулланиш учун яхши шароит яратган. Неолит даврининг сўнги палласида, яъни бронза асрида металлдан тайёрланган ҳар-хил иш қуроллари пайдо бўлди. Худди шу даврда мегалитик қурулмалар ҳам кенг тарқалди. Мегалитик қурулмалар жуда катта тош бўлақларидан қурилан бўлиб, улар ҳар-хил диний удумлар билан боғлиқ бўлган. Мегалитик қурилмалар асосан уч турга бўлинади: Менгирлар, долменлар ва кромлехлар. уларнинг шакли тамойили ва ўзига хос жихатлари.

Ибтидоий жамоа ривожланишининг сўнги даврларида муҳофаа учун мўлжалланган қалъасимон иншоотлар ва ибодатхона вазифасини бажарадиган қурилмалар кенг тарқалади.

Циклопик қалъалар деб номланувчи қурилмалар деворлари катта ўлчамдаги вертикал тошлардан қурилган. Ёғочга бой жойларда эса қалъа деворлари одатда дарахлар танасидан ясалган. Одатда қалъалар икки ёки уч қатор деворлар билан ўраб олинган. Неолит даврининг сўнгида дастлабки синфий жамият –қулдорлик тузуми юзага кела бошлади.

Ўтилган дарсни мустаҳкамлаш учун саволлар:

1. Ибтидоий санъатнинг босқичлари?
2. Палеолит даврининг тасвирий санъат шох намуналарини қайд этинг ва таҳлил қилинг?
3. Ибтидоий санъатда етакчилик қилган мавзу?
4. Дастлабки чизикли тасвир қаердан топилган?

5. Рангли тасвир қачон пайдо бўлди?
6. “Палеолит мадоннаси” хайкалчасига изох киритинг?
7. Суякка ўйиб ишланган кийиклар тасвирини таҳлил қилинг?
8. Кулолчилик ва ундаги ўзгаришларни тушунтиринг?
9. Архитектура қандай вужудга келган?
10. Ёввойилик даври тураржойлари қандай шаклланган?
11. Мегалитик қурилмалар нима? Долмен, Менгир ва Стоунхеджлар.
12. Меҳнат қуроллари қурилиш жараёнига қандай таъсир кўрсатган?

4- мавзу: Қадимги Миср санъати (Қадимги ва Ўрта подшолик санъати)

ТАЯНЧ ИБОРАЛАР:

Кулдорлик, деспотизм, номлар, Нармер, Фиравн, сулолалар, Архаика даври. Қадимги подшолик даври. Ўрта подшолик даври. Масаба. Пирамида, Эҳром. Катта Сфинкс. Рельефлар. Тасвирий канон, рамзийлик, шартлилик, иероглиф, инкрустация, Мумиёлаш, саркофаг, “ёлғон эшик”, кенотаф, Осирис, Исида, Гор, маъбуда Баст, Хатор, Ра, “Тириклар салтанати, Ўликлар салтанати, Кейинги хаётга ишонч эътиқоди, Хеопс, Хефрен, Микерин, Снофру, Жосер, Сенусерт II, Аменемхет III, Протодорийча устун, Шохлар водийси. Дейр эл-Бахри қасри, Мемфис, Фива, Стела, Обелиск, Сфинкслар хиёбони. Пилон. Перистил зали. Гипостил зали, Ментухотиб II, III мақбараси.

МАЪРУЗА МАТНИ

Ибтидоий жамоа инқирозга учраб, антогонистик қарама-қаршиликларга асосланган кулдорлик жамияти вужудга келди. Энг қадимги кулдорлик давлатлари Миср ва яқин Шарқда вужудга келди.

Инсоният тарихида ер юзида дастлабки цивилизация Африка китъасининг шимолида Нил дарёси воҳасида юзага келди. Хозирги “Арабистон” ва “араблар” нинг авлод аجدодлари эрамиздан аввалги 5 мингинчи йилликдан бошлаб, Нил дарёсининг ўнг ва чап сохилларида яшаб истқомат қилдилар. Нил водийсининг серхосил замини ва сув билан яхши таъминлангани боис, бу ерда энг қадимги инсонлар яшаши учун қулай бўлди. Инсониятнинг энг қадимги ва дастлабки цивилизацияси яъни онгли равишда шаклланиш жараёни “Миср” деб аталган заминда юзага келди. “Миср” – “қора тупроқ” маъносини англатиб, мисрликлар ўзларини “қора замин кишилари” деб эълон қилдилар. Миср ерлари олтин ва бошқа металга бой бўлган. Бу ерда хали неолит даврининг сўнггидаёқ дастлабки кулдорлик тузумига асосланган давлат ташкил топди. Эрамиздан аввалги 4 мингинчи йилликда Қуйи Миср харбий саркардаси Нармер Юқори Мисрга қарши босқинчилик уруши олиб бориб, 6 минг аскарни мағлуб этиб, ғолиб бўлди. У Миср ерларини бирлаштириб, Марказлашган Миср давлатини барпо этади. Мисрнинг номлар томонидан босиб олиши унинг биринчи инқирозга юз тутишидир. Миср кейинги даврларда тоғлик халқлар, оссурияликлар, эфиоплар томонидан босиб олиниши унинг этник жихатдан кескин ўзгаришига сабаб бўлди. Шунингдек, Миср 332 йилда Александр томонидан бутунлай қўлга киритилиб, эллинистик маданият ва санъат таъсирида бўлаши оламшумул воқеа бўлган.

Диний эътиқоди. Қадимги Миср санъати диний эътиқод билан ҳам боғлиқ холда ривожланди. Санъатда маъбудлар образини мужассамлаштириш, улар билан боғлиқ афсоналар хаётий хақиқатга айлантирилди. Мисрликлар даставвал, **Осирис** худосига сиғинганлар. Осирис қадимги мисрликлар эътиқоди бўйича тириклик, эзгулик ва саховат улашувчи маъбуд бўлиб, у укаси томонидан ўлдириб юборилгандан кейин, шахидлар (ўликлар) салтанатининг хукмдорига айлантирилган. Кейинги даврларда мисрликлар турли хайвон ва жонзотларни илохий ҳисоблашган. Арслон, мушук, қурбақа, илон, қалхат, сиғинишган ва илохийлаштирганлар. **Мушук – маъбуда Баст** жасадини мумиёлаш йўлга қўйилгани шуни кўрсатади, ёки **Арслон** куч-қудрат рамзи саналиб, фиравнларни арслон билан тенглаштириш узоқ йиллар давом этади. **Сфинкс** каби хайкалларда бундай қарашлар ўз ифодасини топган. **Калхат – Гор** худоси саналиб, у ғалаба худоси рамзидир. **Сигир**, ёки **хўкиз** ҳам ҳосилдорлик тўкин-сочинлик рамзи сифатида қабул қилинган. Кейинги даврларда Ўрта подшолик давридан бошлаб, **Амон Рага** эътиқод қилиш йўлга қўйилди. Ра куёш худоси бўлиб, куёш мисрликлар учун ҳаёт, ва жонланиш рамзи бўлиб, у ерга ўзининг иссиқ нурлари билан ҳаёт ато этади ва инсонларга экин униши ҳосил етишиши учун хомий ва раҳнамодир. Мисрликлар унга бағишлаб ибодатхоналар қурдилар. Карнак ва Луксордаги Амон Ра ибодатхонаси бунга яққол мисолдир. Фиравн Амехотеп IУ катта диний ислохотни амалга оширади. У Атонга эътиқодни йўлга қўяди. Атон – юмалоқ куёш демақдир, ўзини Атоннинг ўғли деб эълон қилди. Ахетатон шахрига асос солди.

Қадимги Миср санъатининг ўрганилиши. Қадимги Миср санъатининг эраиздан олдинги 4 мингинчи йилликдан то 332 йилга қадар босқичма-босқич ривожланди.

1. Сулоларгача бўлган давр ёки **Илк Подшолик** даври; 2. **Қадимги Подшолик**; 3. **Ўрта Подшолик**; 4. **Янги подшолик**: 1. 18-сулолар санъати 2. **Эхнатон ва унинг ворислари даври** санъати; 5. **Сўнгги подшолик** санъати.

Қадимги Подшолик (эр.ав.) даври - 4-6-сулола фиравнлари –Снофру, Жосер, Хуфу, Хафра ва Минкауралар даври бўлиб,бу даврда Миср фиравнлари ўзга юртларга босқинчилик уруши олиб боради. Ер ва бойлик учун олиб борилган урушлар натижасида фиравнлик ва Миср давлати бойиб, ижтимоий ҳаётда фаровонлик ҳукм суради. Орттирилган бойлик эвазига Мисрда қурилиш ишлари авж олади. Шахарсозлик ривожланди. Фива пойтахт шахар бўлди. Диний ғоя ва қарашлар архитектура иншоатларининг ғоявий ечими ва шакли тамойилига таъсир этди. Шу боис архитектуранинг талайгина қисмини мақбара-дахма ва ибодатхоналар ташкил этган. Фиравнлар ўзларининг мангу ва абадий уйлари бўлмиш мақбара – дахмаларига алоҳида эътибор билан қарадилар. Қадимги мисрликларнинг “Ўлимдан кейинги ҳаёт”га бўлган қарашлари меъморлик ва тасвирий санъатнинг ривожини ва йўлини белгилаб берди. Фиравнлар мақбара – дахмалари ўзида айнан ўлимдан кейинги ҳаёт учун мўлжалланган уй бўлди.

Улар айна вақтда **пирамида** яъни эҳромлар деб аталди. Бу мақбаралар хажм жихатдан маҳобатли тус олди. Бунга ўзга юртлардан келтирилган бойлик ва куллар кучи орқали эришилди. Бундай баҳайбат пирамидалар лоихасига кичик мақабалар (қабрлар) асос бўлди.

Уларнинг шакли тамойили тўғритўртбурчак шаклга эга бўлиб, пастдан юқори томон кичрайиб борувчи устма -уст ташланган супачалардан иборат. Энг биринчи сулола фиръавнлари «мастаба» деб аталувчи қабрларга дафн этилганлар. Содда мастаба хом ғиштдан тўғри бурчак шаклида қурилган бўлиб, остки қисми 1,80смга эга. Сирти хом ғишт ва сомон сувоқ қилинган.кейинроқ, мураккаб режали мақабалар юзга келди. бу кейинги хаётга бўлган ишонч орта бориш муносабати билан боғланди.Мастаба остки қисмида бир неча хоналар пайдо бўла борди. Вафот этган фиръавннинг барча буюмлари шу хоналарда сақланган. Мастабаларнинг ер усти пирамида шаклида бўлган, ер ости қисмида эса соғана ва бошқа хоналар жойлашган.

Дастлабки қурилган **Снофру** пирамидаси хом ғиштдан қурилган. Хом ғишт шарқ меъморлигидаги асосий қурилиш хом ашёси бўлган. Кейинроқ, йирик тош бўлаклари (песчанник) қўлланила борди. Саккарадаги - **Жосер** пирамидаси яъни фиравн Жосер мақбара – дахмаси етти мастабани ташкил қилади. Унинг баландлиги 60м. асослари эса 109.2x121м. Миср пирамидаларининг классик нусхаси Гиза яқинида қад кўтарган Фиравнлар-**Хуфу, Хафра ва Минкаура**ларга (Хеопс, Хефрен, Микерин) бағишлаб қурилган мақбараларда ўз ифодасини топди. Бу пирамидалар атрофида уларнинг яқинлари ва оила аъзоларининг мақабалари ҳам ўрин олган. Гиза пирамидалари яхлит мажмуани ташкил қилади. Улар айна вақтда “Дунёнинг етти мўжизаси” қаторидан ўрин эгаллаган. Миср номлар томонидан босиб олиниши гигант қурилиш ва фиравнлар мақбара қурилишларига яқун ясади.

Тасвирий санъат. Миср санъатида - архитектура, тасвирий санъат ва хайкалтарошлик уйғун ҳолда ривожланди. Тасвирий санъатда асосан, “ўзга дунёга ишонч” ва “ўлган кишининг кейинги хаёти” бош мавзу бўлди. Мисрликлар инсон бу дунёдан кетгандан сўнг, унинг иккинчи хаёти кейинги дунёда давом этади” деган қарашларни илгари сурдилар. Шу боис ўлган кишининг қабрига (мангу уйига) алоҳида эътибор бердилар. Қабрга жасад билан шу инсоннинг хайкалини қўйишни одат қилдилар. Чунки жасад чирийди, хайкал абадий қолади ва иккинчи тана вазифасини ўтайди деб фикр юритдилар. Хайкаллар дафн учун ёки қабр узра қад кўтариб туриши зарур эди. Шу боис миср санъатида хайкалтарошлик санъати ривожланди. Хайкалтарошлик миср санъатида бошқа санъат турларига нисбатан етакчи ўрин эгаллади. У диний маросим ва дафн этиш билан боғланди. Миср хайкалтарошлигида ўзига хос қоидаларнинг юзага келиши. Бу даврнинг нодир хайкалтарошлик намуналари – “**Нармер плитаси**”, “**Катта Сфинкс**”, “**Фиравн Хефрен ва Жосер хайкаллари**”, “**Хаттот Кай**”, “**Қишлоқ оқсоқоли**”, “**Рахотеп ва Нофрет**” хайкаллари”, “**Микерин маъбудлар билан**” ва бошқалар. Маҳобатли бўртма (рельеф) санъати асосан мақбара – дахмаларда ривожланиб, унда ўлимдан кейинги хаёт тушунчалари билан

узвий боғланди. Аксарият хайкаллар тинч ўтирган ҳолатда тасвирланган. Бу яна ўлган кишининг кейинги дунёда ҳаёти тинч ва осуда кечишини англатади.

Тасвирий санъатда каноннинг юзага келиши Миср санъатининг ўзига хос тарзда шаклланиши ва спецификлигини кўрсатади. Бўртма ва деворий суратларда инсон тасвирининг “фас” ва “профил” ҳолатда етказилиши кўзга ташланади. Бундай ҳолат Нармер плитаси сиртидаги тасвирлардан бошланиб, кейинги даврда у янада ривожлантирилди.

Ўрта Подшолик даврида вақти-вақти билан сиёсий келишмовчиликларнинг авж олиб турди. Миср номлар томонидан босиб олинishi ва уларнинг Ўрта Мисрда қўним топиб, ўз пойтахтлари бўлмиш -Фаюм шаҳрига асос солдилар. Фаюм сув омбори қурилиши бу даврдаги энг йирик ишлардан бири бўлди. Бу давр миср тарихида 11-12 сулолалар бошқариб, фиравн Сенусерт II ва унинг ўғли бошқарди. Тахликали даврда архитектурада маҳобатли қурилмалар қурилишининг сусаяди. Ўрта подшолик сўнгида миср иқтисодий таназзулга учраши монументал архитектурада пирамидалар қурилишининг ихчамлашувига олиб келди. Аммо шакл жихатдан ҳам, масштаби жихатдан ҳам Қадимги Подшолик давридаги пирамидалардан анча кичик ва кам дабдабалик бўлган. Бу даврнинг нодир қурилмалари - Дейр ал Бахридаги – **Ментухотиблар мақбараси. Аменемхет II –III мақбараси.** Унинг режа ва лоихасидаги ўзгаришлар. Бу даврнинг энг кучли ва иқтидорли меъмори –Имхотепдир. У томонидан Жосер пирамидаси бунёд этилди.

Ўрта Подшолик давр санъати миср санъати ўзига хос тарзда ривожланиб алоҳида саҳифа очди. Тасвирий санъатда реализм қирралари намоён бўла бошлади. Бу даврда фан ва адабиётда ҳам маълум ютуқларга эришилди. Тасвирий санъатда қадимги подшолик даври санъатига тақлид қилиш ва канон асосида хайкалтарошлик ривожланди, бўртма тасвирларда шартлилик кузатилади. Бу даврнинг нодир санъат намуналари:” **Сенусерт I боши**”, “**Аменемхет III нинг сфинкси**”, “**Аменемхет боши**”, “**Ментухотеп III хайкали**” ва ҳаказо. Деворий суратлар. Уларда “**Чўлдаги ов саҳнаси**” ва маиший, диний мавзуларнинг етакчилиги. Амалий санъат. Ўрта подшолик сўнгида Мисрдаги сиёсий кескинлик.

4-илова

Ўтилган дарсни мустаҳкамлаш учун саволлар:

1. Қадимги Мисрнинг географик ва этник таркиби
2. Мисрдаги сиёсий вазият, кескинлик ва инқироз.
3. Миср санъатининг босқичларини қайд этинг?
4. Қадимги подшолик санъатининг ўзига хос хусусиятлари.
5. Тасвирий санъатда канон ва унинг кейинги ривож хусусида.
6. Миср архитектураси. Масаблар ва улардаги режалашув.
7. Гиза пирамидалари - “Дунёнинг етти мўжизасининг бири сифатида” иборасига изох беринг?
8. Хеопс энг йирик ва эътиборли пирамида сифатида.
9. Қадимги Подшолик хайкалтарошлик намуналарини қайд этинг?
10. Миср хайкалтарошлигининг ўзига хос хусусиятлари.
11. Ўрта подшолик давридаги сиёсий нотинчлик ва архитектурадаги ўзгаришлар.

12. Ўрта подшолик даври архитектураси ва бу даврга хос қурилмалардаги ўзгаришлар.
13. Аменемхет ва Ментухотиблар дахмаларини таҳлил қилинг?
14. Ўрта подшолик даврига хос хайкал ва бўртмаларни таҳлил қилинг?

5- мавзу: Қадимги Миср санъати – (Янги ва Сўнгги подшолик санъати)

МАЪРУЗА РЕЖАСИ:

- 1.Қадимги Миср - Янги подшолик ва Сўнгги подшолик даврида сиёсий - маънавий ҳаёт.
- 2.18 -сулолалар даврида архитектура. Карнак ва Луксор қурилиши.
- 3.18-сулолалар санъати. (хайкалтарошлик, рангтасвир ва амалий санъат)
- 4.Эхнатон даври ва Ал-Амарна санъати.
- 5.Эхнатон ворислари даврида санъат. Тутанхамон даври санъати.
6. 19- сулолалар санъати. Меъморлик ва тасвирий санъат.
7. Сўнгги подшолик даври санъати.

ТАЯНЧ ИБОРАЛАР:

18-сулолалар, Янги подшолик даври фиравн Яхмес 1, Тутмес, Хатшепсут., Аменхотиб Ш, Аменхотиб 1У, Карнак, Луксор, ярим қояга ишланган мақбаралар. Обелиск, пилон, Колосслар, перестил, гипостил, каскад, пандус, Шохлар водийси. Дейр эл-Бахри қасри. Ибодатхона бўйлама композицияси. Сфинкслар хиёбони. Атон, Эхнатон, Ал -Амарна, Ахетатон, Нефертити, Меритатон, Тутанхамон,Тутанхамон саркофаги ва тахтиравони, Эхнатон боши-бъюти. Нефертити бъюсти, Анхисенамон, Декоративизм, “Атонга эътиқод қилаётган Эхнатон” бўртмаси, Пер Рамсес, Рамессеум, Рамсес колосси,Тохарка хайкали, Эфиопия маликаси, Мисрининг сўнгги инқирози.

МАЪРУЗА МАТНИ

Янги Подшолик санъати. Янги подшолик даврига асос солган Фивалик ҳокимлар фиравн Яхмес ва Тутмес 1 18 сулолага асос соладилар.Улар ўз пойтахтларини Фива шаҳрида (Юқори Миср) ташкил этдилар. Улар томонидан чет мамлакатларга олиб борилган босқинчилик урушлари 18 сулола фиравнларининг куч-қудрати ва салоҳиятини ошириб, дабдаба ва хашаматга бўлган талаб-хоҳишларини кучайтирди. Бу эса шу даврнинг маданий ҳаёти ва санъатига бевосита таъсирини ўтказди. Фиръавнларнинг дабдабали саройлари ва оқ суякларининг серҳашам қасрлари қад кўтарди. Урф-одатлар ўзгарди. Кийиниш ва зеб-зийнатга берилиш, хаддан зиёд ортикча безакларга ружу қўйиш 18-сулолалар санъатида декоратив тенденциянинг кучайишига сабаб бўлди.

Архитектура. 18 сулолалар меъморлиги янгича йўлдан борди. Энди аввалги гигант пирамидалар қурилиши сусайиб, улар ўрнини ўзгача лоиха ва ечимдаги қурилмалар эгаллай бошлади.Бу давр диний-маънавий ҳаётида Амон Рага эътиқод қилиш кучли бўлгани боис, унга бағишлаб катта ибодатхона қурилди. Карнакда қад кўтарган бу ибодатхона Янги подшолик

меъморлигининг энг йирик ва эътиборли расмий бош ибодатхонаси бўлди. Унинг режаси аввалги фиравнлар дахмаларидан кескин фарқ қилди.

Карнак ибодатхонаси. Карнак ибодатхонаси қурилишининг биринчи босқичи. Амон Ра ибодатхонасига бошлаб боровчи узун йўл 1 км 200 метрни ташкил қилиб, икки чеккаси сфинкс деб аталувчи мавжудотлар билан гир ўралган. Ибодатхонага кириш вазифасини ўтовчи дарвоза бахайбат **Пилон** кўринишида бўлиб, у қуйи қисми кенгрок трапеция шаклида икки бўлакдан иборат. Унинг қаршисида обелиск ва фиравннинг бахайбат колоссал хайкали қад кўтариб туриши кейинги даврда ҳам давом этади. Пилон ортида гир айлана пешайвонга ўхшаш тўғри тўртбурчак ховли, ундан кейин **перестил** (коллонадали ховли), ундан сўнг ибодатхонанинг расмий асосий биноси **Гипостил** ўрин олган. бу ибодатхона гипости ва перестиллари бахайбат папирус ва нилуфар гулини кўринишидаги устунлар безатиб туради. Бу устунлар асрлар оша Миср тарихида кечиб ўтган тарихий воқеалар ва фиравнлар олиб борган сиёсати битилган ўзида тош манба бўлиб хизмат қилади. Карнак ибодатхонасида қўлланилган режалашув кейинги давр қурилмалари учун намуна бўлди. Карнакнинг иккинчи босқичи кейинги фиравн Аменхотиб III даврида кечиб ўтади. Унга яна қўшимча қурилмалар - маъбуда Мутга бағишланган кичик ибодатхона ва тақасимон кўл, ва яна ортиқча перестиллар қўшилиши билан яқунланади.

Бу даврнинг яна бир эътиборли ибодатхоналаридан **Луксордир**. У ҳам хажми ва режаси ва композицион ечимининг ажойиблиги билан Карнакдан кейин иккинчи ўринда туради.

18 сулолалар архитектурасининг сўнгида фиравн аёл **Хатшепсут мақбараси** хас энг эътиборли қурилмалардан бир ҳисобланади. У шохлар водийсида Дейр ал Баҳрида ажойиб манзарали жойда қад кўтарди. Хатшепсут мақбараси ярим қояга йўниб ишланган қурилмалар турига мансуб бўлиб, у тоғнинг этагида каскадга жойлаштирилиб, композицион ечими ўта оригиналдир. Ибодатхонага узун йўл орқали борилади. Йўлнинг икки томонида баландлиги 10м. бўлган сфинкслар аллеяси ўрнатилган. Ундан кейин текис яланглик устма-уст (террасалар) жойлашган. Уларга пандуслар(ясама текис қия йўл) орқали чиқилади. Ва ниҳоят асосий бино – Гипостил қад кўтарган. Гипостидан кейин қоя ичига ўйиб ишланган дахма – бунда маликанинг мумиёланган жасади турадиган жой ўрин олган.

Хайкалтарошлик. 18 сулолалар санъатида хайкалтарошлик асосий ўрин эгаллайди. Бу давр хайкалтарошлигида шу давр фиравнларининг хайкаллари билан бир қаторда ибодатхонага мўлжалланган хайкалтарошлик ва бўртмалар шу давр тарихи ва ҳаётдан хикоя қилади. хайкалларда ортиқча дабдаба қа хашамдоликка берилиш айниқса 18 сулолалар санъатида яққол кўзга ташланади. Бу санъатда декоратив хусусиятларни орта боришидан далолат беради. Хатшепсут мақбара – дахмаси учун 200 яқин хайкаллар ишланган. Уларда Мисрнинг илк аёл фиравнининг турли хил: фиравн тимсолидаги, сфинкс қиёфасидаги ва аёл образидаги ва бошқа кўплаб хайкаллардир.

Эхнатон даври. Фиравн Аменхотиб IVчи Миср тарихида энг эътиборли фиравнлардан бўлиб, у йирик диний-маънавий ислохотни амалга оширади. Шу билан бирга тасвирий санъатда ҳам. Эхнатон тўғридан тўғри Қуёш гардишига сиғинишни йўлга қўяди. Уни “Атон” деб, ўзига Атоннинг ўғли –“Эхнатон” деб ном беради. У ўзининг қишлоғи Амарна ўринида ажойиб шаҳар – Ахетатонни қуради. Бироқ унинг янгича диний ислохоти ўша даврдаги Амон Ра ибодатхонаси кохинлари билан бирга аслзодаларга ҳам қариши чиқадилар. Бу ислохот Миср тарихида узоқ вақт давом этмайди. Эхнатон даври санъатида айнан унинг янгича ислохоти яққол кўзга ташланади. Атонга эътиқод қилиш ва у билан боғлиқ диний урф одатлар шу давр миср санъатининг мазмун моҳиятини ташкил қилади. Эхнатон даври санъати аввалги давр санъатидан кескин фарқ қилади. Бу давр санъатида ҳар қандай қононлардан узоқлашиб, тасвирий санъатда Реализм кучаяди. Аввалги яъни хаётий ҳаққонийлик бу давр санъатининг туб моҳиятини ташкил қилади. “Атонга сиғинаётган Эхнатон оиласи билан”, “Тахтировондаги Эхнатон”, “Тушлик қилаётган фиравн” каби асарлар санъатда реалистик қирраларнинг кучлилигидан далолат беради. Шунингдек, Ахетатонда яъни Ал-Амарна санъатида хайкалтарошлик мактаби юзага келади. Бу мактаб аввалги хайкалтарошлик мактабларидан реалистик жиҳатлари билан кескин ажралиб турди. Ал-Амарна санъатидан бизгача етиб келган нодир санъат намуналаридан –“Эхнатоннинг турли хил хайкал бюстлари”, ”Малика Нефертити” ва “Малика Меритатон”, “Тутанхамон бюсти” ва бошқалар...Эхнатоннинг Миср тарихида олиб борган сиёсати пухта ўйланган бўлмагани сабаб, у тез оради инқирозга юз тутди. Унинг ўзли Тутанхамон миср тахтига ўтиради. У Амон Ра ибодатхонаси кохинлари билан яқиндан тил топишиб, яна Рага эътиқод қилиш йўлга қўйилди. Тутанхамон Миср тарихида энг ёш фиравнлардан бир эди. Бироқ унинг ёшлиги ва уқуқсизлиги давлатни бошқаришда мустақил сиёсат юрита олмасилиги тез оради тахтни қўлдан бой беришига олиб келади. Тутанхамон ва малика Анхисенамон даври санъатидан қолган ёдгорликлар ”Тутанхамоннинг олтиндан ясалган саркофаги”, “Тутанхамон хайкали” ва бюсти, ”Малика Анхисенамон” ва хоказо..

Миср тарихида 19 сулолаларнинг боши фиравн Рамсес II билан бошланади. Бу давр санъати ҳам ўзига хос алоҳида эътиборга молик даврлардандир.бу даврда архитектура, маҳобатли хайкалтарошлик, бўртма ва амалий санъат ривожланди. Бу даврнинг ажойиб меъморий обидаларидан Абу Симбелдаги фиравн **Рамсес II мақбарасидир.** Миср меъморлиги ривожиди учинчи тур: бутунлай қояга йўниб ишланган мақбара-дахмаси хисобланади. Унинг кириш порталида Рамсеснинг ўтирган ҳолатдаги бахайбат колосс хайкаллари қад кўтариб туради ва ўзига хос салобат бахш этади. Бу мақбара нил бўйида жойлашгани учун емириб бориши шу давр олимларининг диққат марказида. Айни вақтда уни кўчириш ишлари бўлиб ўтган. Рамсес II даври санъатида ўтган миср санъатидаги анъана ва қононлар

кайта йўлга қўйилди. Бу даврда Осирис худосига эътиқод қилиш санъатда ўз ифодасини топди. “Рамсес II хайкали”.

Миср тарихида **Сўнги Подшолик** санъати мураккабдир. Сўнги подшолик даврида Миср турли халқлар томонидан босиб олиниб, майда деспотик давлатга айланиши санъатда ҳам мураккабликларни юзага келтирди. Эфиоплар, оссурияликлар ва греклар томонидан босиб олинган Миср ерларида турли анъана ва қарашларни юзага келтириб, тасвирий санъатда ҳам турли хил анъаналар уйғунлигини кузатилади. Архитектурада Луксорнинг қайта қурилиш ишлари олиб борилиб, унга катта гипостил заллари қўшилди. Кейинроқ, Александрия шаҳри қурилиши А.Македонский томонидан эллинистик анъаналарнинг кириб келиши Миср меъморлигида кескин ўзгаришларга сабаб бўлди. Бу давр тасвирий санъатида ҳам худди шундай хислатлар ўз ифодасини топган. Эфиоплар мирни бошқарган даврдан бизгача етиб келган –“ Эфиоп шоҳи хайкали”, Малика Каромама”, греклар даврдан кўплаб эллинистик санъат билан уйғунлашган миср хайкалтарошлик намуналари миср санъатида улкан ўзгаришлар бўлиб ўтганидан далолат беради. Миср 332 йилда Греклар томонидан босиб олиниши унинг санъатининг ҳам инқирозга юз тутгандан далолат беради.

Ўтилган дарсни мустаҳкамлаш учун саволлар:

1. Янги подшолик даврида 18 -сулолаларга қайси фиравнлар асос солдилар?
2. 18- сулолалар санъатида қандай ўзгаришлар кузатилади?
3. 18- сулолалар архитектурасида қандай ўзгаришлар бўлди?
4. Карнак ва Луксор ибодатхоналарини таҳлил қилинг? уларнинг режаси ва лоихасини тушунтиринг?
5. Фиравн Эхнатон даври сиёсий-маънавий ислохотида тафсилот беринг?
6. Ал -Амарна санъатига характеристика ва миср санъатида реализм.
7. Бу даврга оид тасвирий санъат намуналарини қайд этинг?
8. Тутанхамон даври ва бу даврга оид санъат асарлари.
9. Рамсес II даври меъморлиги ва санъатига тафсилот беринг?
10. “Пер Рамсес” ва “Рамессеум”ни таҳлил қилинг?
11. Сўнги подшолик архитектурасидаги ишлар.
12. Сўнги подшолик даври санъатидаги мураккабликни тушунтиринг?
13. Бу даврга оид санъат асарларини қайд этинг?
14. Миср ва эллинистик санъат уйғунлиги деганда нимани тушинасиз?
15. Александрия шаҳри қурилиш тарихига қисқача тафсилот.
16. Мисрнинг сўнги инқирозига изоҳ беринг?.

6- мавзу: “Қадимги Олд Осиё санъати”

МАЪРУЗА РЕЖАСИ:

1. Олд Осиё халқлари ва этник таркиби ва таракқиёти.
2. Олд Осиё санъатининг босқичлари.
3. Шумер- санъати. Меъморлик.
4. Аққод санъати. Хайкалтарошлик
5. Шумер- Аққод тасвирий ва амалий санъати

ТАЯНЧ ИБОРАЛАР:

Месопотамия, Фрот ва Дажла, Ур, Урук, Жамдот-Наср, Убайд даврлари, Лагаш, Шумер, Акқод, Зиккуратлар, Урдаги зиккурат, Оқ ибодатхона, Вертикал ва горизантал парраклар, хом ғишт, подиум, жанубий ва шимолий мактаб, алебастрдан ясалган кубок, Гилгамеш, Саргон II боши, Стелалар: Нарамсин ва Хаммурапи стеласи, мухрлар, туморлар, нишонлар, Хаммурапи, хеттлар, митаннилар, гутийлар, миххат, Полихромия, Шеркаллалари бургут тасвири,

3-илова

МАЪРУЗА МАТНИ

Эрамиздан аввалги 4 мингинчи йиллик охири ва 3 мингинчи йиллик бошида Икки дарё оралиғи халқларининг қадимги санъати.

Олд Осиё маданиятининг энг қадимгиси ва яхши ўрганилгани Икки дарё оралиғи – яъни Месопотамия халқлари маданиятидир. Унинг дастлабки ривожланган босқичи эр.ав. 4 мингинчи аср ва 3 мингинчи асрнинг бошларига тўғри келиб, дастлабки синфий жамият кулдорлик тузумининг қарор топишига тўғри келади.

Мана шу илк даврларда – Убайд, Урук, Жамдот – Наср даврларига бўлиниб, уларнинг номлари ҳам шу ерлик жойдан келиб чиқади. Бу ерларда катта археологик ишлар олиб борилган.

Убайд даврида (эр.ав. 4 м. йиллик боши) овчилик ва балиқчиликдан – ер хайдаш ва чорвачиликка ўтиш билан характерланса, аср сўнгида – тошдан металга ўтиш билан фарқланади. Археологик қазилмалар шуни кўрсатадики, Убайд даврида энг эътиборлиси, кулолчиликда идишларга жило бериш йшлга қўйилиб, у нозик сарғиш-кўкимтир рангли тупроқдан қўлда ясаиб, сирти геометрик орнамент билан қопланган. Қолган кўп қисми қизғиш жигар рангда бўялиб, одам, усимлик ва хайвонот дунёсининг схематик тарздаги тасвирлари билан ишланган. Бунга ўхшаш кулолчилик буюмлари Яқин Шарқдан, Финикия, Сурия, Эрон ва Ўрта Осиёдан – Анау ва Сузадан ҳам топилган. Сузадан топилган кулолчилик нозик шакли ва камсуқум безалиши билан фарқ қилади.

Убайд даври қурилиш санъати хаддан зиёд примитивлиги (ибтидоча) содда ва оғирлиги билан фарқ қилиб, аҳоли айлана ёки тўғри тўртбурчак шаклдаги тўқилган кулбаларда яшаб, унинг тепа қисми боғланиб, атрофи похол билан ўраб чиқилган. Бундай кулбалар иссиқроқ бўлиши учун лой билан сувалган. Сирти суратлар билан безатилган.

Урук даврида (эр.ав. 4 м. йиллик) кулолчиликнинг янги турлари пайдо бўлди. Идишлар энди кулолчилик дастгоҳларида, у қизил тупроқдан ишланиб, безалиши ҳам аввалги даврларга қараганда содда. Уларнинг буюмлар аксарияти ўчиб кетган ахволда етиб келган. Бу даврда ишланган буюмларнинг аксарияти узун жўмрак ва қулоқлари ҳам мавжуд. Сузадан шундай кўринишдаги идишлар топилган.

Бу даврда махобатли меъморлик ҳам ривожланди. Урукдан бир қанча ибодатхона қолдиқлари топилган. Улар ичида “**Оқ ибодатхона**” деб ном олган қурилма баланд бўлиб, пойдевори хом ғиштдан кўтарилган. Ибодатхона деворлари оқ рангга бўялгани учун шундай ном олган. Бу бино қурилмасида

шундай принциплар хал этилганки, бундай лоиха ва режалашув кейинги Олд Осиё меъморлигида ўз аксини топади. платформа девори силлиқ бўлмай, девор қисми аввалги кулбалар кўринишини такрорлайди. Ибодатхонага асос бўлиб хизмат қилган платформанинг ўзи кейинги давр зиккуратларида ва сарой қурилишида аксини топади.

Урукдан топилган шундай ибодатхона сал бошқачароқ охангда ишланган. Бу маҳобатли қурилма деворлари ярим колоннага ўхшаш ишлоқ берилиб, тош асосга ўрнатилган. Бино ола-була мозаика билан безатилиб, бу мозаикалар лойдан михга ўхшата ишланган ранглидир. У бинонинг лой билан сувалган юзасига ишланган. Михчалар гиламнусха суратни эслатади. Бу тўқима нақшлардан иборат эски қамишдан ишланган кулбалар деворини безаб турган. Бу иккидарё оралиғи маҳобатли қурилмаларини полихром инкрустация санъатининг энг қадимги намунаси.

Бу даврнинг яна бир янгилиги –босма санъати бўлиб, у аввал “амулет” тумор ясашда ишлатилиб, ундан сўнг шахсга тегишли нишонларни ясашда хам қўланилган.

Ёзувнинг йўлга қўйилиши энг муҳим ютуқлардан бири бўлди. У пиктографик ёзувлардан иборат бўлди.

Жамдот-Наср даврида (эр.ав.4-3м.йилликда) барча соҳада сиёсий – иқтисод ва маданий борада ривожланиш бу давр ҳаётида тараққиёт бўлганлигидан гувоҳлик беради. Дехқончилик иррагиацион ишлар билан боғлиқ бўлиб, чорвачилик билан боғлиқ бўлди.

Мехнатнинг тақсимланиши техниканинг ривожини у эса, хунармандчиликнинг ривожига замин яратди. Элатлар орасида алмашинув кечиб ўтиб, бу жараён бутун иккидарё оралиғида кечиб, уни элам, Ғарбий Эрон, Шимолий Сурия ва бошқа мамлакатлар билан боғлади. Бир вақтнинг ўзида Иккидарё халқларининг табақаланиш ва мулк айирбошлаш жараёни тезлик билан кечиб, бу қуллар мехнатининг юзага келиши билан якун топди.

Бу даврда санъатда силжиш кузатилиб, у глиптика санъатида кўрина бошлади. Тошга ўйиб расм солиш, тумор ёки босма (муҳр) тамғалар сиртига ихчам бўртмалар ишлаш йўлга қўйилди. Композицияда эркинлик ва манзара элементларининг киритилиши, тасвирларда маълум миқёс ҳаққонийлик ва жонланиш айниқса инсон тасвирида кўриниб, инсонни нафақат бу даврда ,балки бутун Олд Осиё санъатида реал тасвирлаш кам учрайди. Санъатда жуда катта ижодий эркинлик кузатилиб, техник услубий ютуқлар етукликка эришилгандан далолат беради.

Худди шу вақтда хайкалторошликда бўртма (релеф) санъати хам хали ўта содда примитив шаклларда пайдо бўлиб, бу санъат (персонажи с перями)деб ном олди. Фигуралар хали бу даврда яхши ишланмай улар пластикликдан холи бўлиб, киррадор. Айнан мана шу даврда хайкал – бўртмаларда кейинги давр санъатига хос канонлашган чизгиларни кузатиш мумкин. У асосан инсон фигураси талқин этишда кўзга ташланиб бунда –бош. оёқ –профиль, тана қисми –фас ҳолатда тасвирланди. Худди шундай белгилар юз қисмини ифодалашда хам кўриниб, узун бурунлар, катта-катта ола кула кўзларда

кейинроқ, кўллар ҳам юқорига оғизгача кўтарилиб, бундай холат унинг худо олдида доим тайёр турганини билдирган.

Жамдот- Наср даврида кўп фигурали композициялар ҳам етиб келган. Урукдан топилган алебастрдан ишланган ваза сиртига ишланган ўйма тасвирларда мавзунини хикоянависона яъни давомий етказилиши билан эътиборлидир. Бу композиция фризсимон шаклда яъни чизиқлар билан ажратилиб гардишга солинган. Вазанинг қорин қисмида мавзу гир айлана кетма-кет давом этади. Бу принцип 1 асрдан кейин бутун Олд Осиё санъатида давом эттирилади.

Бу даврда юмалоқ хайкалторошлик ҳам ривожланди. Урукдан топилган аёл боши бунга яққол мисол..

Эрамиздан ав. 27-25 асрларда Шумер санъати. Эрамиздан аввалги 3 мингинчи йиллар бошида синфий келишмовчиликларнинг орта бориши иккидарй оралиғида хали ибтидоий жамоа қолдиқлари сақланиб қолган бўлсада. Бу даврда дастлабки унча катта бўлмаган қулдорлик давлати ташкил топишига олиб келди.

Даставвал, бундай қулдорлик давлатларига маълум шаҳарлар кириб, улар ибодатхона аторофида жойлашиб қарор топди. Улар ўртасида тинимсиз аёвсиз урушлар бўлиб, бу уруш хосилдор ерлар қуллар ва моллар баъзан ирригацион сув суғоришга мўлажалланган каналларни эгаллаш учун ҳам бўлиб турди.

Энг аввал иккидарё оралиғининг жанубида, шумерийлар шаҳар давлати – Ур, Урук, Лагаш ва бошқа давлатлар юзага келиб, кейинроқ, иқтисодий сабаблар янада йирик давлатларнинг ташкил топиб, уларнинг бирлашувига олиб келди. Бунга харбий юришлар орқали эришилди. 3 м.чи йилликнинг 2чи ярмида шимолда-- Аккад давлати ташкил топиб, унинг хукмдори Саргон 1 бўлиб, у Шумер-Аққод давлатини барпо этади. Саргон 1 қулдорлардан бўлиб, аққод давридан бери золим хукмдорлигини қилиб, ўз халқини эзган. Саргон тарихда шарқнинг деспотик подшоси сифатида донг таратиб, шарқ деспотизми давлатни бошқаришнинг бирдан -бир таянчи бўлган. деспотик давлатда хукмдорни илохийлаштириш ва уни кўкларга кўтариб унга сиғингалар.

Иккидарё оралиғи халқлари эътиқодида табиий кучлар ва жониворларга сиғиниш асосий рол ўйнайди. Илохлар инсон ёки хайвон қиёфасида : масалан кучли хайвон –буқа ёки қўтос ва шерга қиёслаш уни шу махлуққа ўхшата хар насага қодир ёки қудратли кучга эгалигидан далолат беради.

Бу даврда иккидаарё оралиғининг қудратли тузуми даврига хос санъати ўзига хос чизгиси ва характери барқарорлашди. Бу даврда меъморлик санъати етакчи рол ўйнади. Меъморликда ибодатхона ва сарой қурилиши авж олди. Улар рангтасвир ва хайкалторошлик асарлари билан безатилди. Жанговар юришларга мўлажалланган шумерий давлатларида меъморлик қалъага хос кўринишга эга бўлиб, бунга бизгача етиб келган шаҳар ва мудофаа деворлари ва минорага эга мустахам дарвозалари гувоҳлик беради.

Иккидарё оралиғи қурилмаларида асосий қурилиш материали-бу хом *ғишт* бўлди. Пишган ғишт кейинроқ пайдо бўлиб жуда кам ишлатилган. Эр.ав. 4м.чи йилларда махобатди меъморликда лоиха ва режалашув ўзига хос тарзда бўлди. *Ясама баланд платформани* қўллаш шуни кўрсатадики, биринчидан бино хар тарафлама кўришга қулай бўлса, бошқа жихатдан уни намгарчиликдан сақлайди. Қурилмалардаги яна бир ўзига хослик – бу бино деворини *бўлақларга ажратилиш* қадимдан одат тусига кирди. Натижада девор юзасида бўртиқлар хосил бўлди. Дераза дарча юқори қисмида жойлашиб, у узун тирқишга ўхшайди. Бино яна эшик ва томдаги ёриқ орқали хам ёритилган. Том ёпиш усули содда бўлиб, асосан, *текис том ёпиш* кенг қўлланилиб, баъзан равоқ хам қўлланилди. Шумернинг жанубий қисмида қазилган ишлари олиб борилганда яшаш учун мўлжалланган уйлар ички очик ховлига эга бўлиб, унинг атрофи гир айлана усти ёпиқ уйлар билан ўралган. Бундай лоихалаш мамлакатнинг иқлими билан боғлиқ бўлиб, иккидарё оралиғи жанубидаги сарой қурилишида хам ўз аксини топди.

Шумернинг шимолида шундай уйлар топилдики, уларда очик ховли ўрнида усти ёпиқ берк хона марказлашган усти берк хонаси билан алмашинган. Одамлар яшайдиган уйлар баъзан 2 қаватли бўлиб, кўча томонга қарата қурилган атрофи девор билан ўраб чиқилган. Бундай режалашув шарқнинг кўплаб шаҳарларида учратиш мумкин.

Эр.ав. 3 мингинчи йилларда Шумер шаҳарларидаги қадимий ибодатхоналар қандай бўлгани хақида Эл-Обайддан топилган(эр.ав. 2600 м.й.) ибодатхона харобалари тассаввур қилишга имкон беради. Бу ибодатхона хосилдорлик маъбудаси Нин –Хурсагга бағишлаб қурилган. Қайта таъмирлаш ишларида ибодатхона баланд тепаликда платформага асосланиб, майдони 32x25 метрни ташкил қилиб зич қилиб босилган тупроқдан янги сунъий тепалик хосил қилинган. Ибодатхона ва платформа девори қадимги шумер анъанасига кўра вертикал бўртиқларга ажратилган. Бундан ташқари платформанинг таянч деворларининг пастки қисми қора сақич билан қопланган.вертикал ва горизонтал бўлақлар ибодатхонанинг деворларида хам такрорланиб, ўзига хос ритмни хосил қилади. Бу ердаги девордаги вертикал боғланишлар горизонтал холдаги фриз –лента билан бўлинган.

Бинони безатишда илк марта бўртма ва хайкалторошлик қўлланилган. Бинога кирверишда ён томонларда шер хайкали қадимги даврлардан қолган Эл- Убайддаги бошқа хайкаллар каби ёғочдан ишланиб сирти битум билан қопланган. Худди мисдан ўйиб ясалганга ўхшаш таасурот қолдириб, осилган тиллари, инкрустацияланган кўзлари рангли тошдан ишланиб, бу эса хайкалга янада жозиба бағишлайди.

Девордан сал чеккароқда бўртиқлар орасидаги ўйиқларда харакатланаётган буқанинг мисдан ишланган хайкалчаси ўрин олган. Девор юзасининг юқори қисмида оралиғи унча узоқ бўлмаган жойда учта фриз безаб турибди. Мисдан ясалган ётган буқа хайкали горрелеф тарзида ишланиб, бундан ташқари 2та мозаикага ўхшаш яссироқ бўртмалар хам

мавжуд бўлиб, у қора пластинкага оқ рангли перламутр билан ишланган. Шундай оснода ранглар гаммаси мисоли яралиб у платформанинг ранги билан уйғунлашиб кетади.

зиёрат қилиш учун келганлар бўлса, бошқасида—айлана хосил қилган муқаддас қуш ва хайвонлар тасвирланади.

Инкрустация техникаси фасаддаги колоночка ишлов беришда кўлланилиб, улардан бири чиғаноқ ёки перламутр рангли тош билан безатилган. Бошқаси – металл пластинка ва ёғоч асосга бошчаси рангли михлар билан безатилган.

Ибодатхонага кириш қисмининг юқорисида мисдан ясалган горелеф мукамаллиги билан эътиборни тортиб, секин аста у юмалоқ хайкалга ўхшаш таъсурот қолдиради. Унда шеркаллали бургут кийикка хамла қилаётгани тасвирланади. Бу композиция унча катта бўлмаган вариантларда эрамиздан аввалги 3 мингинчи йилликда кўплаб санъат асарларида қайта такрорланади. Энтемена хукмдорининг кумушдан ясалган вазасида; тош ва битумдан қилинган *вотивний*” пластинкаларда, хаттоки Нин-Хурсаг маъбудасининг тамғасини (эмблемаси) безатгандир. Бўртманинг ўзига хос жихати унинг *аниқ симметрик гералдик композицияси* бўлиб, кейинроқ, Олд Осиё бўртма санъатидаги характерли белгига айланди.

Шумерликлар томонидан зиккуратлар дунёга келди. У тоат ибодатга мўлжалланган ўзига хос қурилма бўлиб, минг йиллар давомида Олд Осиё меъморлигида асосий ўрин эгаллади. Зиккурат -шу жой, шу ерлик маъбудасига бағишланган муқаддас қурилма бўлиб, у хом ғиштдан ишланиб, баланд зинапоясимон минорага ўхшаш бўлиб, унинг энг юқори баланд қисмида “илохларининг уйи” ёқуи кошонаси деб номланган унча катта бўлмаган қурилма безаб туради.

Зиккуратлар ичида энг яхши холда сақлангани Урдаги зиккурат бўлиб, у эр.ав. 22-21 асрла мобайнида қурилган. Бу зиккурат кўп марта қайта таъмирланган. У учта бақувват минорадан ташкил топиб, устма-уст ташланган тўғритўртбурчак асосли террасалардан иборат. Атрофи кўкаламзорлаштирилган террасалар тўрт тарафдан зинапоялар орқали бирлаштирилган. Қуйи қисми тўғри тўртбурчак асосга эга бўлиб, томонлари—65x 43 м га тенг. Бинонинг умумий баландлиги ўз вақтида 21 метрга яқин бўлиб, бу айни вақтда 5 қаватли бино билан тенглашади.

Зиккуратларнинг ички макони кенг бўлмай. Улар унча катта бўлмаган хоналардан иборат. Урдаги зиккурат миноралари турли рангда – қуйи қисми –қора рангда битум билан қопланган; ўртадагиси – қизил ғиштнинг табиий рангида; юқори қисми – маъбуд учун мўлжалланган қисми –диний маросим учун мўлжалланиб, айни вақтда обсерватория вазифасини ўтаган. Шакли тоамойинининг содалиги улуғворлиги ва пропорциясининг лўндалиги билан зиккуратларнинг бошқа қурилмалардан ажратиб турувчи хусусиятидир. Зиккуратлар махобатли ечими билан миср эҳромларидан қолишмайди.

Пластик санъат эр.ав 3 мингинчи йиликнинг ўртасида майда пластиканинг сероблиги билан характерланади. Уларнинг аксарияти диний маросимлар

учун мўлжалланиб, улар ҳали ўта ибтидоча (примитив) кўринишга эга. Қадимги Шумернинг турли жойли марказларда хайкалторошлик бири-биридан кескин фарқ фарқ қилади. Уларни асосан икки гуруҳга – жанубий ва шимолий мактабларга ажратиш мумкин. Икки дарё оралиғининг жанубий қисмида- -Ур, Лагаш ва бошқаларда хайкалларнинг аксарияти тош блокка ўхшаш таасурот қолдириб, уларни ўзар боғланмаганлиги ва майда деталларни енгил -елпи ишланганлиги билан характерланади. Хайкалларнинг аксарияти паст бўйли қисқа фигурали хайкаллар бўлиб, уларнинг характерли белгиси—узун тумшуксимон бурун, ола кула катта кўзлар ажратиб кўрсатади.

Аққод санъати Эр.ав. 24 -асрда семитлар шаҳри бўлган Аққод қад кўтариб, у ўз қўл остида иккидарё оралиғининг катта қисмини бирлаштиради. Мамлакатни бирлаштириш учун бўлиб ўйган жанглар кенг аҳолини қўзғатиб, ва бу қўзғолиш прогрессив ахамиятга эга бўлди. Иккидарё оралиғи халқларининг кўчиши ёки ўзаро киришуви хўжаликнинг ривожига хамин яратиб, сув суғориш тармоқларини ташкил қилишда зарур бўлди.

Эр. ав. 24-23-асрларда Аққод подшолиги санъатида реалистик тенденциялар ривожланди. Бу даврнинг энг нодир санъат асарларидан Шох Нарамсининг ғалаба стеласи киради.

Нарамсин стеласининг баландлиги 2-метрга тенг. У қизил қумтош (песчанник) дан ишланган. Унда шох Нарамсиннинг тоғлик қабилалар устидан эришган ҳғалабаси хикоя қилинади. Бу стеланинг янгича сифати ва унга қадар мавжуд стелалардан фарқи ундаги композициясининг яхлитлиги ва аниқлиги билан аввалги Эннатум стеласидан ажратиб туради. Масалан бу стелада тасвирларни ажратиб турувчи белбоғлар йўқ. Номалум мусаввир композитцияда дигонал қуриш усулидан фойдаланиб, жангчиларни тоққа кўтарилаётганини тасвирлайди. Бутун бўртма юзасида фигураларни усталик билан жойлаштириб, макон ва унда харакатни яратишга муваффақ бўлган. Шу билан бирга композицияни умумлаштиришда манзарани қўллайди. Бўртмадаги қоялар тўлқинсимон чизиқларда берилиб, бир қанча дарахталар эса ўрмонзор эканидан далолат беради. Инсон фигурасинининг талқинида эса реализм кучли хис қилинади. Бу эса Нарамсиннинг тасвирида кўзга ташланади. Унинг калта чопони (туника) янгича нусхадаги уст-боши тагидан сезилиб турган яланғоч танасининг мушаклари шундоқ сезилиб турибди. Тана нисбатлари қўл, оёқ ва елкалар қадимги шумер тасвирларига қараганда тўғри моделлаштирилган.

Композицияда воқеанинг рўй бериши хам ажойиб тарзда ечилади. Бунда Нарамсиннинг кучли, бақувват жангчилари тоққа томон отланаётгани билан душманнинг мағлуб бўлган пастга қараб тушиб келаётган аскарлари бири-бирига қарама-қарши қўйилган. Найза зарбидан яраланган жангчининг холатини етказиш хам ишонарли талқин этилган. Бундай хислатлар иккидарё оралиғи санъатида аввал кузатилмаган. Бўртмада инсон жуссасининг ҳажм ва шаклини тўғри олишга бўлган интилиш хам янгича қарашлардан далолат беради. Бироқ, елка қисмининг бурилиш холати, калла ва оёқнинг профил

берилиши шунингдек, шох ва аскарларнинг турли ўлчамларда берилиши хали аввалгидек канонлашганлигича қолган.

Бу давр Аққод санъатида юмалоқ хайкал ҳам ривожланганлигидан – Ниневиядан топилган – мисдан ясалган калла ёки аққод сулоласининг асосчиси -- *Саргон боши* деб номласа ҳам бўлади. Ушбу хайкал қиёфасидаги жиддий- суронлилик билан жоҳиллик, умуман таъсирли ва характерли портрет чизгилар ва майда деталларга эътибор қилиниши нарамсин стеласининг яратган аққод усталари ишларига яқинлик сезилади.

Аққод даври санъатида босма санъатидаги бош мавзу Гилгамеш ва унинг қаҳрамонликлари асосийлигича қолади. Худди шундай мавзу ва хислатлар маҳобатли бўртмаларда ҳам давом этади. Аққод хайкалтарошлари инсон жуссасини симметрик жойлаштиришдан хали ҳам воз кечмайдилар. Композицияда лўндалик бахш этиб, ҳаракатни ҳам табиийлаштиришга интилдилар. Инсон ва ҳайвонлар жуссаси ҳажмдор етказилиб, уларнинг мушаклари бўрттириброқ кўрсатилди. Шунингдек, манзара элементлар ҳам кўлланилди.

Эр.ав. 23 -21-асрларда Шумер санъати. Эр.ав 3 мингинчи йилликнинг 2чи ярмида Иккидарё оралиғида тоғлик гуттийлар қабиласи ҳужум қилиб, Аққод давлатини қўлга киритади. Иккидарё оралиғида гуттийларнинг ҳукмронлиги бир асрга яқин давом этади. Шумернинг жанубидаги шаҳарлар бу урушдан камроқ азият чекди.

Ташқи савдо - сотиқ ишлари билан боғлиқ янгича юксалиш бир неча қадимий шаҳарлар ичида Лагашни четда қолдирмади. Бу даврда лагашнинг ҳукмдори Гудеа бўлиб, у ҳокимиятни мустақиллигини сақлашга ҳаракат қилган. Ўзга халқлар билан ўзаро яқин алоқалар ўрнатиш ва улар маданияти билан яқиндан танишув бу давр санъатининг ривожига катта аҳамиятга эга бўлди.

Қадимги шумер санъатини билиш ва ўрганишда бизгача етиб келган ёзма манбалар миҳхатлар орқали меъморий обидалар ва санъат асарлари тўғрисида фикр мулоҳаза юритишга имкон беради.

Гудеа асосан ўзининг қурилиш ишлари ва бунёдкорлик фаолияти билан бирга, қадимий меъморий обидаларни авайлаб асраш ва уларни тиклаш ишлари билан донг таратган. Бироқ, бу даврдан қолган меъморий обидалар бизгача кам етиб келган. Гудеа давридан бадиий маданий ҳаёт юқори даражага эганлиги энг аввал маҳобатли хайкалторошлик санъатида кўринади. Бу даврдан Гудеанинг хайкали бошқаларга нисбатан яхши ҳолда етиб келган. Хайкалларнинг аксарияти маъбудларга бағишланган ибодатхоналарга мўлжалланган. Шу боис уларнинг аксарияти тоат-ибодатга мўлжалланиб, уларда анъанавий бўлган турғун қоидалашув кўзга ташланади. Шу билан бирга Гудеа хайкалида шумер санъатидаги катта ўзгаришларлар аниқ акс этиб, аққод даври санъатига ҳос кўплаб хислатларни ҳам ўзига сингдирган. Бизгача етиб келган Гудеа хайкали яхши ҳолда сақланиб. У ўтирган ҳолда тасвирланади. Хайкалда шумер-аққод санъатига ҳос ўхшаш жихатлар, тош бўлакни янгича ўзига ҳос боғланмаслиги, яланғоч тананинг

майинроқ моделлаштириш, илк марта кийимдаги бурмаларни кўрсатишга ҳаракат қилиш ушбу ҳайкалда эришилган ютуғдир. Ҳайкалнинг пастки қисми тош асос билан киришиб, у худди ғилофни эслатади. Унинг остида тана умуман сезилмай, бу жой баъзан ёзув ёзиш учун қулай жойдир. Ҳайкалнинг юқори қисми эса, бутунлай бошқача оҳангда ишланган. Гудеанинг кенг елкаси, қўл ва кўкрак қисми яхши ишланган. Елкаси узра ташланган мато енгил бурма ҳосил қилиб у тирсак ва бармоқларигача тушади. Яланғоч тана ва кийимдаги бурмаларни етказиш ўни кўрсатадики, аввалги ҳайкалторошларга қараганда бу ҳайкалда пластик жихатларга эътибор кучайганидан далолат беради.

Гудеанинг бош ҳайкали ўта эътиборлидир. Унинг юз қисмида портретга хос чизгиларни етказишга интилиш кучли. Унинг қоп-қора қуюқ қошлари бўртиқ яноқлари қиррадор чуқур даҳани бўрттириб ишланган. Шу билан бирга кучли ва ёш Гудеа қиёфаси умумлашма ҳолда етказилган.

Эр.ав 21-32 йилликларда Гуттийлар қувғин қилингандан сўнг, иккидарё оралиғи устидан ҳукмронлик Ур шахрига ўтиб. Бу вақтларда Ур шахрида Ш-сулола ҳукуматни бошқараётган эди. Ур Аққоддан кейин мамлакатни бирлаштиришга ҳаракат қилган шахарлардан бири бўлди. У қудратли шумер-аққод давлатини ташкил қилиб, дунёга устунлик қилишга даъво қилар эди.

Гудеа ҳукмронлиги вақтида ва Урнинг Ш сулола ҳукуматни бошқарганда шундай ажойиб санъат асарлари дунёга келди. Шундайлардан; оқ мрамрдан ишланган аёл боши ҳайкалидир. Унда ҳайкалторошнинг нозик-нафислик сари интилишлари шаклни майин пластик етказишда, кўз ва сочлар талқинида кўринади. Аёл бошининг кўзлари инкрустацияланган ляпис –лазур билан. Бу билан ҳайкалторош уни жонлантиришга ҳаракат қилган. Шу билан бирга ҳайкалдаги майин юз қиёфасидаги таъсирли кўкимтир кўзлари реалистик элементларнинг кучайишидан далолат беради. Бу аёл бюсти шумер санъатининг юқори даражали санъат асарлари қаторидан ўрин олган.

Урнинг Ш сулолалар даврига хос санъат асарларидан –“босма нухадаги цилиндрлар” ҳам бизгача етиб келган. Цилиндрлар сиртига ишланган бўртмаларда деспотик давлатнинг кучайиши, подшо ҳукуматини кўкларга кўтариш каби мавзулар илгари сурилди. Иерархиянинг ривожини натижасида санъатда жиддий қоидаларнинг келиб чиқишига олиб келди ва маълум бир қоидага асосланган санъат ривожланди. Кейинроқ булар бобил глиптика санъатида ўз аксини топди. Уларда мавзуларнинг чекланиши ва бўртмаларга нисбатан хунармандларча ёндошиш кузатилади. “Стандарт” композицияларда илоҳларга сажда қилиш мавзуси қайта- қайта такрорланади.

Ўтилган дарсни мустаҳкамлаш учун саволлар:

1. Олд Осиё халқлари ва элатлари этник таркибини тушунтиринг?
2. Олд Осиё –Иккидарё оралиғи санъатининг босқичлари.
3. Шумер меъморлигига тариф беринг? Зиккуратлар ва уларнинг вазифаси.
4. Шумер-Аққод архитектураси ва унда эришилган ютуқлар.
5. Шумер ҳайкалтарошлиги намуналарини қайд этинг?

6. Жанубий ва шимолий худуд хайкалтарошлигининг бири -биридан фарқи.
7. Шумер –Аққод санъатидаги мавзу ва композицион ўзига хослик.
8. Мухрлар, нишон ва белгиларга изох беринг?
9. Гилгамеш хақидаги афсонанинг кейинги давр санъатидаги роли.
10. Шумер –Аққод санъатининг кейинги Иккидарё оралиғи халқлари санъатига таъсирини тушунтиринг?

7- мавзу. *Оссирия ва Бобил санъати*

МАЪРУЗА РЕЖАСИ:

- 1. Қадимги Ашшур давлатининг ташкил топиши.**
- 2. Оссирия меъморлиги.**
- 3. Хайкалтарошлик ва амалий санъат.**
- 4. Қадимги Бобил санъати. Тасвирий ва амалий санъат.**
- 5. Янги Бобил санъати. Архитектура.**
- 6. Янги Бобил тасвирий санъати.**

ТАЯНЧ ИБОРАЛАР:

Месопотамия, Дур-Шаруккин қасри. Ашшурбанапал, Ашшурнасирапал, Шеду, Полихромия. Халаф, Набопалассар, мабуда Иштар, Мардук, Бобил дарвозаси, Жараёнлар йўли, Бобил минораси. Этименянка, Эсағила, Осма боғлар, Бобил мудофаа деворлари.

МАЪРУЗА МАТНИ

Олд Осиё –Икки дарё оралиғи Қадимги дунё маданияти ривожланган марказлардан биридир. Эрамиздан олдинги VI-IV минг йилликларда Иккидарё орлиғида яъни Тигр ва Ефрат дарёси оралиғида, Эрон тоғлари билан чегараланган худудларда бир неча кулдорлик давлатлари ривожланди.–Ур, Лагаш, Жамдот Наср, Урук каби энг қадимий дастлабки шаҳар –давлатлар юзага келди. Иккидарё оралиғи санъатининг энг қадимгиси ва фанда юосифчларга ажратиш шу шаҳарлар номи билан боғланади. Шунингдек, хозирги Иккидарё оралиғида энг қадимий деспотик кулдорлик жамияти ҳам қарор топди. Шумер, Аққод, Бобил, Оссирия, хетт ва Митаннилар давлати ҳам қарор топиб, уларнинг ўзига хос санъати ва меъморлиги ривожланди.

Эрамиздан олдинги 7-9-асрларда қадимги Ашшур давлати ҳукм сурди ва ўзига хос тарихий тараққиётини бошидан кечирди. Оссирия шаҳарлари қиёфаларида ибодатхоналар алоҳида ажралиб туради. Ассириядаги энг катта ва маҳобатли бино Ану ва Адат худолари ибодатхонасидир. Ибодатхона асосан икки баланд зиккуратларидан ҳамда Ану ва Адат худолари саждагоҳидан иборат. Зиккуратлар пойдевори ва ташқи қисми эса хом ғишт ва тупроқ билан тўлдирилган. Ибодатхона хоналари ҳам одатда хом ғишдан қурилиб, том ёпмаси ровоқ ва гумбазлардан бажарилган, чунки ёғоч бу ерларда танқис бўлган. Ёғоч ашёлари камчилиги Қадимий Мисопотамия ва

Эронда ровокли ва гумбазли қурулмалар кенг тарқалишининг асосий сабабларидан ҳисобланади. Гумбаз ва ровоклар ўлчамлари мисли кўрилмаган даражада катталашади ва хилма-хил шаклларда бажарилади. Учинчи асрдан бошлаб тарҳ тузилишида квадрат шакил биноларни гумбаз билан ёпиш техникаси ривожланади. Қадимги Эрон архитектураси ютуқлари, шунингдек, устунли қурилмалар кенг ишлатиши билан ҳам боғлиқ эди.

Олд Осиё архитектураси Қадимги Миср архитектурасидан кескин фарқ қилади, чунки бу ерларда мавжуд қурилиш хом ашёлари Мисрда мавжуд хом ашёларга ўхшамас эди. Яқин Шарқ маданий ўчоғи бўлмиш Месопатамияда асосий хом ашё сифатида лойдан тайёрланган хом ғиштдан фойдаланилган. Бу жойларда тош маабалари бўлмаган. Бинолар усти асосан ёғоч конструкциялари ёрдамида ёпилган.

Ашшурбанапал ва Ашшурнасирапал даврида санъат ва архитектура ривожланди. Бу даврнинг нодир меъморий обидаларидан Дур Шаррукен саройидир. Бу сарой архелогик қазил ишларида топилган бўлиб, унинг ўзига хос режа ва лойихаси билан эътиборлидир. Ундаги хайкалтарошлик намуналари билан бирга махобатли деворий суратлар, махобатли бўртмалар ишланиш даражасининг етуклиги ва юқори бадий савияси билан лол қолдиради. Қадимги Оссурия хайкалтарошлигининг энг нодир намуналари – Ашшурбанапал ва Ашшурнасирапал даврига оид бўртмалардир. Бу бўртма сарой интерьерининг деворининг қуйи қисмига ишланган. Унинг хажми 600 кв метрни ташкил қилади. Ишланиш сифати ва даражаси юқори бадий ечими билан ҳозирги давр бўртмаларидан қолишмайди. Уларда Хукмдорлар олиб борган жанг воқеалари ва ов мавзуси етакчилик қилади. Подшолар образинин илгари суриш ва тасвирларда уларнинг жуссалари бошқаларга нисбатан йирикроқ ўлчамда берилиши билан миср санъатига яқиндир. Даврнинг нодир санъат асарлари- “Шеду хайкали”, “Ашшурбанапал ва Ашшурнасирапал саройи бўртмалари” ва хаказо. Оссурия Хайкалтарошлиқда ўтган Бобил ва Митаннилар санъатига тақлид қилиш кузатилади.

Янги Бобил санъати (эр.ав.7- 6 асрлар) 612 -йилда Оссурия пойтахти Ниневиянинг Бобил шохи Набопалассар томонидан қўлга киритилади. Бу даврда Бобилнинг Олд Осиёда йирик сиёсий ва савдо -сотик марказларидан бирига айланади . Навуходоносор Янги Бобилнинг энг кўзга кўринган давлат арбоби сифатида тарихда ўчмас из қолдирди. (эр.ав. 604 -562 йй) **Янги Бобил Меъморлиги.** Навуходоносорнинг Янги Бобилда қайта қуриш ишларини бошлаб юборади. Унинг шаҳарсозлик ва ирригацион соҳаларда олиб борган ишлари тўғрисида грек тарихчи ва файласуфлари: Геродот, Диодор ва Страбонларнинг фикрлари. Бу даврда меъморликнинг етакчи ўриндалиги. Давлат ҳокимияти ва диний бошқарув бир-биридан ажралмас тузилмага айланганлиги сабабли махобатли иншоотлар таркиби ва топиниш қурулмаларидан иборат эди. Бундай диний маъмурий иншоотлар баланд деворлар билан ўралган бўлиб, шаҳарлар худудлари ҳам қалъа деворлари ва мудофаа иншоотлари билан мустаҳкамланган.

Шаҳар марказида баланд деворлар билан ўралган диний –маъмурий мажмуа барпо этилади ва улкан зиккурат қурилади. Бу зиккурат зинапоясимон пирамида шаклида бўлиб, умумий баландлиги 90 м, асосий томонлари узунлиги 60 метр эди.Бобил шаҳрида турли кўринишдаги қурилмалар ривожланди. Унинг ташқи ва ички мудофаа деворлари. Унинг мудофаа деворлари 8 та кириш дарвозаларига эга бўлди. Ушбу дарвозаларнинг турли маъбудларга бағишлаб қурилганилиги. “Жараёнлар йўли”, “Бобилнинг Иштар дарвозаси”. Ундаги тасвирлар ва технология. “Эсагила” ва “Этименянка”. Бобил осма боғлари, Асосий кириш “Иштар дарвозаси” ва ундаги декоратив тасвирлар. Мардук маъбудига аталган “Бобил минораси” Бобилнинг бош ва расмий ибодатхонаси ва у ҳақидаги ривоятлар.Унинг сақланмаганлиги. Новуходоносор II саройи. Унинг баланд платформага эгалиги, мураккаб инженерлик лоҳаси ва декоратив безаклари. Хайкалтарошлик. Бобил санъатининг декоратив оҳангдалиги Амалий санъат.Босма санъати.майолика ва бошқалар. Бобилнинг инқирози.

Ўтилган дарсни мустаҳкамлаш учун саволлар:

1. Қадимги Ашшур ва Бобил халқларининг этник таркибини тушунтиринг?
2. Осурия санъатининг ўзига хос жиҳатлари.
- 3.Осурия архитектурасининг ўзига хос хусусиятлари. Дур-Шаррукен саройини таҳлил қилинг?
- 4.Ашшурбанапал ва Ашшурнасирапал саройи бўртмаларини таҳлил қилинг?
- 5.Қадимги Бобил санъатига оид намуналарни қайд этинг ва шарҳланг?
- 6.Хаммурапи стеласи ва Хаммурапи хайкали.
- 7.Янги Бобил архитектураси.Бобил шаҳарсозлиги.
- 8.Бобилдаги “Эсагила” ва “Этименянка” сўзга изоҳ киритинг?
- 9.Жараёнлар йўли, ибодатхоналар, Бобил дарвозалари ва мудофаа деворлари.
- 10 Бобилнинг “Осма боғ”ларининг етти мўжизанинг бири сифатида қабул қилинишига изоҳ киритинг?

8- мавзу- Ахамонийлар ва Урарту санъати

МАЪРУЗА РЕЖАСИ:

1. Ахамонийлар давлатининг ташкил топиши.
2. Ахамонийлар санъати. Архитектура.
3. Хайкалтарошлик ва амалий санъат
4. Урарту санъати. Архитектура ва тасвирий санъат.

ТАЯНЧ СЎЗЛАР

Сосониялар даври. Ахамонийлар даври.Кир II, Персепо́л қасри. Доро, Ксеркс, Артаксеркс II, Пропилей, Ападана зали.”Барча мамлакат эшиклари” Тахчара, Гумбаз ва равоқлар.Урарту.”Барча мамлакатлар дарвозаси, Ахурамазда, Шеду, Доро,Элам,

МАЪРУЗА МАТНИ

(эр.ав 6 аср ўртасидан то 330 йилликка қадар)

Қадимги эрон тоғлик худудлар оралиғида жойлашганлиги билан Олд Осиёдан кескин ажралиб турган. Бироқ, эр.ав. 4 – 3 мингинчи йилликда Эроннинг ғарбий қисми тоғлик қисмида Элам жойлашиб, унинг шимолий ғарбий худудларида касситлар, шимолида –луллубийлар эгаллаб, улар иккидарё оралиғи халқлари билан ўзаро харбий ва маданий алоқада бўлиб келишган.

Эрамиздан аввалги 6 аср ўрталарида ўн бир йил давомида -550 -539 йилга келиб, Ахамонийлардан чиққан форслар шохи Кир II (Кируш) Бобилга аёвсиз уруш очиб, қўлга киритади. Кир II бу босқинчилик урушлар натижасида Эрон билан бирга, Олд Осиёнинг катта қисмини, Кичик Осиё, Сурия ва Арманистон тоғлик қисмини ҳам қўлга киритиб, Ахамонийларнинг кудратли давлатини барпо этади. Кирнинг ўғли Камбиз эса эр.ав. 538 йилда Мисрни ҳам қўлга киритиб, ўз тассаруфига киритади. Шу сабаб эр.ав. 6 аср сўнгида форсларнинг қулдорлик деспотик тузуми Қадимги Шарқда 200 йилга яқин кудратли империяларини бошқарганлар?

Шундай тарихий тараққиёт натижасида Эрон Ахамонийларнинг расмий сарой санъати юзага келиб, унинг ўзига хос хусусиятлари шакллана борди. Ахамонийлар санъатининг юзага келишида Олд Осиё халқлари санъатининг маълум қирралари ўз таъсирини ўтказиб, у уйғунлашиб кетди.

Ахамонийлар Меъморлигида асосан, сарой қурилиши авж олди. Бу давр саройлари хажм жихатдан бахайбат бўлиб, бой хайкалтарошлик беаклари билан уйғунлашган ахамонийлар салтанатининг кудратини ўзида намоиш этди. Сарой қурилиши асосан, пойтахт шаҳарлар – Персепол ва Сузада сақланиб қолган бўлиб, улар ахамонийлар Эронининг энг эътиборли қурилмалари қаторидан ўрин олган.

Персепол шаҳри эр.ав. 6 - 4 –асрлар қалъа шаҳар бўлиб, бу шаҳарга греклар шундай ном бериб, унинг қурилиши эр.ав 520 йилларда бошланиб, Доронинг ўғли Ксеркснинг томонидан эроннинг тоғлик худудида қад кўтарган. Персепол ахамонийлар давлатининг шон-шухратини олқишлашга қаратилиши билан бирга янги йил байрами Наврузни ўтказишдаги умумдавлат ахамиятига ҳам молик бўлган шаҳардир.

Персеполдаги бахайбат сарой меъморий мажмуаси ўзида гармоник яхлитликни мужассамлаштириб, уни баланд, мустахкам хом ғишдан ишланган мудофаа деворлари ўраб туради. Бу сарой этакларида ахоли яшайдиган уйлар жой олган. Шаҳардаги ансамблдаги қурилмалар ҳам оссурия меъморлик анъаналарига таянган холда яхлит террасада қад кўтариб, унинг майдони 450 x 300 м, баландлиги 12 метрга тенг. Бу майдон табиий тепаликда қад кўтариб, атрофи йирик тошлар билан мустахкамланган. Бу ялангликка фақат унинг шимоли ғарбида жойлашган икки қанотга эга битта пиллапоя орқалигина чиқиш мумкин. Бу пиллапоялардан кўтарилган киши Ксеркс даврида қурилган тантанавор кириш қисмига - Пропилейга дуч келиб, бу пропилейлар баландлиги 8 метрга тенг одам бошли қанотли буқаларга тўқнаш келади. Бу бахайбат фонтастик мавжудот холоскорлар оссурия Шеду хайкалларига хос кўринишга эга бўлиб, фақат улар тошлардан ясалган.

Пропилейлар ортида жануб томонда “**Барча мамлакатлар дарвозаси**” деб номланган ибодатхона жой олган. Унга кириш қисмида 10 метр баландликда буқа хайкали ўйиб ишланган. Платформадаги пропилайдан тортиб бошқа қурилмалар параллел жойлашган бир ўққа асосланган бўлсада аммо улар эркин жойлашгандир. Ансамблнинг композицион маркази бўлиб, **Доро Ксеркс Ападанаси** деб номланган шохнинг тантанавор зали ҳисобланиб, у пропилай ёнида янада баландроқ тепаликда жойлашган. Унинг ташқи деворлари бақувват хом ғиштдан қад кўтариб, унинг қалинлиги 5, 6 м. тенг. Ападананинг кенг катта майдони 62,5X 62,6 м эга бўлиб, унинг томи енгил ва нозик ишланган баландлиги 18,6м.га тенг 36 та устунга (устунлар 6 қаторга эга) таянган кедр дарахтидан ишланган тўсинлар билан беркитилган. Бу улкан ападана тантанали маросимларни ўтказиш учун мўлжалланиб, бир вақтнинг ўзида кўплаб одамларни сиғдириши ва шунингдек, империянинг куч-қудратини намоиш қилишга ҳам қаратилган. Ападананинг катта зали ёруғ ва шинамлиги билан эътиборни тортиб, унинг ички безатилиши ҳам безакка бойдир. Устунлар юқори қисмидаги капител жуфт сонли буқа бошини эслатувчи хайкаллар билан алмашинади. Унинг баъзи қисмлари олтин зархалли бўлиб, кўзни қамаштиради. Ападана уч тарафдан пешайвонлар билан ўраб чиқилган. Улардан ўртасидаги худди Митанни ва Осурия меъморлигига ўхшаш кулранг мрамор колоннага эга бўлиб, бақувват миноралар оралиғидан жой олган. Ападананинг чап томонида янада кенгрок хонага эга бўлиб, бу ер балки шох Артаксеркс II нинг юзта устунли ғазнаси бўлиши мумкин. Ападана билан ушбу зал оралиғида яна бир тантанавор зинапоя бўлиб, унинг икки қаноти **тахчара** деб номланган сокин дам оладиган хона томон бошлайди. Тахчара Доронинг қишки саройи ва ҳарамни бўлиб, у бир неча хоналардан иборат.

Персепо́л ансамблдаги Доро Ксеркснинг ападанаси билан бирга бошқа саройлардаги энг эътиборли нарса бу –уни безатишда қўлланилган бўртма тасвирлардир. Бу бўртмалар турли рангли қизил, сариқ, кўк ва мовий рангларга бўялган. Платформанинг ён томонларидаги унга олиб боруқчи зинасининг чеккалари кўпфигуралли сюжетли бўртмалар билан қопланган. Зинапоянинг марказий қисмидаги бўртмада бу ансамблнинг қурилиши ҳақида хикоя қилиниб, унинг ён томонларида буқага ҳамла қилаётган шер тасвирланиб, у рамзий маънода курашни англатади. Унинг ўнг қисмида - жангчилар, мидия ва эламитлик жангчилар тасвирланган бўлса, ўнг томонида эса, бир гуруҳ бобилликлар. Мидия ва эламитлардан ташқари арманлар, араблар хатто негрлар ҳам шохга совға салом олиб кетаётгани кўрсатилади. Ансамблнинг бошқа тарафларида шох Доро аёнлари билан Ахурамазда (куёш худоси) қаршисида тасвирланган. Персепо́лдаги ушбу ансамблнинг бадиий ечимидаги умумлашмалик ундаги хайкалтарошлик ва безатилишининг бир маромдаги ритми унинг умумий қиёфаси билан ҳамоханг бўлишида хис қиланади. Эр.ав. 330 йилда Персепо́л Александр Македонский томонидан вайрон қилиниб. Унинг кули кўкка совурилади. Бу

ансамблдан бизгача фақат платформаси билан буқа боши унча кўп бўлмаган устунлар киришларидаги тош порталлари сақланиб келган.

Урарту санъати. Урартунинг hozirги арманистон тассаруфига кириши.Эрамиздан аввалги эр.ав. асрларда Урарту –hozirги арманистон санъатида ўтган Иккидарё оралиғи ва Эрон санъатининг таъсири. Архитектура. Урарту меъморлигининг ўзига хос характерли жихатлари. Урарту хайкалтарошлиғи. Уларнинг мавзуси ва характерли хусусияти. Амалий санъат. Амалий безак санъати. Кулолчилик.

Ўтилган дарсни мустаҳкамлаш учун саволлар:

1. Ахамонийлар давлатининг ташкил топиш тарихи.
2. Ахамонийлар архитектураси ва унинг ўзига хос жихатлари.
3. Персепол саройини таҳлил қилинг?
4. Ахамонийлар хайкалтарошлиғи. Шу даврга оид намуналарини қайд этинг?
5. Урарту давлатининг ташкил топиши.
6. Урарту архитектураси ва ундаги ўзига хос жихатлари.
7. Урарту санъатининг ўзига хос хусусиятлари.
8. Хайкалтарошлик намуналарини мисол келтиринг?
9. Ахамонийлар ва Урарту амалий санъат намуналарини қайд этинг ва таҳлил қилинг?

9- мавзу. Эгей дунёси ёки Крит –Микен санъати

МАЪРУЗА РЕЖАСИ:

- 1.Эгей дунёси ёки Крит -Микен санъатининг кашф этилиши.
- 2.Крит санъати. Меъморлик.
- 3.Крит кулолчилиги.Амалий санъат
- 4.Микена санъати.меъморлик.
5. Крит- Микен маҳобатли санъати

ТАЯНЧ СЎЗЛАР

А.Эванс, Г.Шлиман, Минотавр, Агамемнон, Ахил, Аякс, Приам, Гектор,Персефелея, Троя, Минос, Кносс саройи Камарес стили,лабиринт, Учаётган балиқ тасвири, Парижлик қиз,ясама платформа, циклопик қурилма,Шерлар дарвозаси, Акропол, полис,геометрик орнамент, меандр, дипилон, амфора, шахтасимон қурилмалар,толосс, дромос, Атрей, Англи ибодатхона, мегарон.

3-илова

МАЪРУЗА МАТНИ

Эгей денгизи бўйларида жойлашган Крит ороли ва Микена санъати 19 аср ўрталарида чет эллик археолог ва саёхатчи олимлар томонидан кашф этилди. Булар Г.Шлиман, Дёрнфелд ва Артур Эванслар бўлиб, инсоният кўз олдида хали кашф этилмаган санъатни намоиш қиладилар. Бу кашфиётлар ичида энг йириги А.Эванснинг Крит оролида олиб кашфиётидир.У бу ерда Кносс саройини кашф этади. Ундаги бадий бошликларни ўрганади. Айниқса Крит кулолчилиги Эванснинг эътиборини тортади. Бу ерда “Камарес стилидаги вазалар ва уларнинг

ривожи ва инқирози А.Эвансга Эгей санъатини босқичларга ажратишга ёрдам беради. Бу босқичларни афсонавий шох Минос номи билан боғлайди. 1.Илк Миной даври. 2.Юқори Миной даври; 3.Сўнги Миной даври. Эванснинг мақсади Троя шахрини излаш бўлган. У Гомернинг афсоанларида битиб қолдирган олтинга бой Трояни Крит оролида тахмин қилади. Унинг мақсади бойлик орттириш эди. У ўзининг кўзлаган мақсадига эриша олмайди албатта. Аммо у бебахо Кносс саройини кашф этади.

Афсонавий Троя хақидаги афсона тилдан тилга, оғиздан-оғизга кўчиб, кўплаб саёхатчилар ва олимларни жалб этган. Эгей санъати аслида қадимги грекларнинг авлод аждодлари санъатидир. Бу ерда қадимги ахейликлар, эолийлар истиқомат қилиб, улар ҳозирги грекларнинг ота-боболаридир. Қадимги грекларнинг келиб чиқиши ҳам айнан мана шу даврларга бориб тақалади. Эрамиздан олдинги 3000 м.чи йилликдан 1200 йилга қадар Критда ўзига хос санъат ва маданият ривожланди. Тахминларга қараганда табиий офатми ёки босқинчилик юришлари натижасида Крит маданияти йўқолиб кетди.

Крит санъати. Критдаги Кносс саройи унинг меъморлиги қай даража ривожланганлигини кўрсатади. Унинг лабиринтга ўхшаш чалқаш режаси, мудофаага мўлжалланган қалъага хос кўриниши эътиборни тортади. Бу ерда турли мақсадга мўлжалланган қурилмалар ичида хукмдор ва унинг оиласи учун мўлжалланган бинолар яъни сарой эътиборлидир. Уларнинг ички қисми маҳобатли суратлар билан безатилиши диққатга сазовор. Крит кулолчилиги ҳам бошқа санъат турларига нисбатан энг кенг ривожланган санъатдир. Бу ерда “Камарес” стилидаги кулолчилик буюмлари (ваза) топилиб унинг номи камарес ғоридан топилгани учун шундай номланади. Бу кўзалар шакл жихатдан ранг-баранг, сиртига ўсимликсимон нақшлар чизилган. Бу стил “денгизча услуб” деб ҳам юритилади. Бизгача етиб келган вазалардан –“Лола гулли ваза”, “Саккиз оёқ суратли ваза”, ва бошқалар ўзининг лаконик ишланиши ва бадиий савиясининг тугаллиги ва нафислиги билан эътиборни тортади. Камарес стилидаги вазалар инқирози уларнинг геометрик орнаментга қараб ўзгариши билан яқун топади. Критдан топилган майда шаклдаги хайкалтарошлик эса, бу ерда маҳобатли хайкалтарошлик ривожланмаганидан далолат беради. ”Илон ўйнатаётган аёл”, “Ер хайдовчи”, “Қахрамон ва кенгтавр” кабилар шу даврнинг шох намуналаридир.

Микена санъати ҳам ўзига хос тарзда шаклланган. Микена санъати кейинги грек халқи авлод аждодларининг санъатидир. Микена архитектурасида шахарсозликнинг дастлабки кўриниши акропол қурилиши Микена акрополи ярим ёрти холда етиб келиб, унинг кириш дарвозаси бахайбат тошлардан бунёд этилган шер тасвири “Шерлар дарвозаси” етиб келган. Микена меъморлигида турли нусхадаги қурилмалар ривожланди. Шахтасимон қурилмалар, мегарон типидagi ва айниқса циклопик қурилмалар кенг ривожланди. Мегарон типидagi

қурилма энг аввал шох саройларида кузатилиб, у тўғритўртбурчак шаклдаги режаси, олд қисми икки ён омонида туртиб чиққан девори ва икки устунга эгалиги билан , бинонинг ички қисми диний маросим учун мўлжалланган ўчоғи билан характерланади. Шундайлардан Антадаги ибодатхонадир. Микенада шох Атрейга бағишланган қурилма дахма вазифасини ҳам ўтайди. Унинг режаси ҳам ўзгача. Узун **дромос (36м)** деб номланган йўлакча концентрик айлана шаклидаги асосий хонага бошлайди. Бу ерда дахма жойлашган. Шунингдек, у хазина омбори бўлиб ҳам хизмат қилади. Микенадан шунингдек хайкалтарошлик. Махобатли рангтасвир ва амалий санъат намуналари ҳам топилган. Қурилмалар ички қисми деворий суратлар билан безатилган. Микена кулолчилигида – Дипилон амфоралари кенг ривожланган. Бундай хумлар одам бўй басти билан 1,80 мни ташкил қилган. У дафн маросимларида дон -дун сақлаш учун асқотган. Улар сиртига геометрик нақшлар билан безатилган. Уларда меандр нақши кенг қўлланилган. Крит ва Микена санъати кейинги антик грек давр санъати учун асос бўлди.

Ўтилган дарсни мустаҳкамлаш учун саволлар:

1. Эгей дунёси ёки Крит Микен санъатига тафсилот.
2. Эгей санъатининг кашф этилиши ва архелогик тадқиқотлар.
3. А.Эванснинг Крит санъати ва маданиятини кашф этишдаги хизматлари.
4. Кносс саройини таҳлил қилинг?
5. Кулолчилик. Камарес стилидаги вазаларни тушунтиринг?
6. Маллин ва Фестадаги қалъа саройларни таҳлил қилинг?
7. Эгей хайкалтарошлик намуналарини қайд этинг, тушунтиринг?
8. Крит -Микен махобатли суратлардан мисол келтиринг?
9. Микена меъморлигига характеристика беринг? Микена акрополи.
10. Мегарон нусхасини тушунтиринг?
11. Шахтасимон қурилмалар қандай қурилмалар?
12. Циклопик қурилмаларга изоҳ беринг?

10-мавзу: *Антик санъат. Қадимги Юнон санъати* (Архаика даври санъати)

МАЪРУЗА РЕЖАСИ:

- 1. Антик давр антик санъатга муқаддима.**
- 2. Қадимги Грек санъатининг босқичлари. Гомер даври.**
- 3. Архаик даврда қад. грекларнинг сиёсий- маънавий хаёти.**
- Архаик давр архитектураси.**
- 4. Архаик давр хайкалтарошлик ва амалий санъати.**

ТАЯНЧ СЎЗЛАР

Антик, Антиквус, Полис, акропол, Простил, Амфипростил, Периптер, Наос, Пронаос, Целла, Опистадом, Ордер, Фронтон, Антаблемент, Архитрав, Фриз, Карниз, Абак. Эхин, капител, стилобат, стереобат, Дорий. Ионий, Кора, Кариатида, Зофор, Горельеф, рельеф,

Зевс, Пасейдон, Афина, Геракл, Гомер, Илиада. Оддисей, Кентавр, Циклоп, Амазонка, Кентавромахия, Медуза Гаргона, Архонт, Курос.

МАРУЗА МАТНИ

Ер юзида инсоният тарихида Қадимги шарқдан кейин, Эгей, Ўрта ер денгизи бўйларида жойлашган кўплаб катта кичик оролларда: жумладан, Болқон ярим ороли, Крит, Делос, Феру, Мелос, шунингдек, Аппенин ярим ороли, Сицилия оролларида эрамиздан аввалги 5-4 (классика) асрдан то эрамизнинг 1-3-асригача (Рим) улкан цивилизация кечиби ўтди. Бу тарихий ва маданий жараён фанда **Антик** (“Антиквус” - қадимги) деган ибора билан юригизлади. Антик давр санъати қадимги грек ва Рим санъати ва маданий ривожига нисбатан қўлланилган. Жаҳон цивилизациянинг ривожига антик давр маданияти ва санъати улкан ахамиятга эгадир.

Қадимги грек санъатининг даврий босқичлари: Гомер, Архаика, Классика (Илк, Юқори ва Сўнги) Эллинистик даврларни ўз ичига олади. Инсоният тараққиётида антик давр ёки қадимги грек санъатининг роли улкандир. Айниқса классика даврида илму фан, адабиёт, фалсафа, комедия, трагедия, театр мусиқа билан қаторда архитектура, хайкалтарошлик ва тасвирий ва амалий соҳада юқори ютуқларга эришилди. Греклар биринчилардан бўлиб, демократик принципларни илгари сурдилар. Шу билан бирга реалистик санъатга асос солдилар. Улар чуқур маъноли ва бадий жихатдан савияли ва илмий асосланган архитектура ва хайкалтарошлик асарларининг яратувчиси сифатида дунёга машхур бўлдилар. Грек санъатида илк бор инсон хайкалини анатомик ва пропорционал жихатдан пухта асосланган хайкаллар яратилиши жаҳон санъатида оламшумул воқеа бўлди. Айниқса **Идеал инсон** образининг тараннум этилиши. Шунингдек, хайкалтарошликда пластика, мураккаб хатти ҳаракат, динамика ва драматик ҳолат ва эмоционал хислатлар очиби берилиши... Грек санъатида афсона ва ривоятнинг роли катта бўлди. Хайкалтарошликда худолар образини инсон қиёфасида талқин этилди. Санъатда Дорий ва Ионий йўналишлари бири-бири билан мусобақалашди. Жумладан, меъморлик ва хайкалтарошликда жойлик мактабларнинг ўзаро рақобати. Шунингдек, уларда эришилган ютуқлар..

Грек архитектурасининг илдизи ўтган даврларга хали микена ва Гомер даврларидан бошланади. Грек архитектурасида дастлабки шаҳарсозлик полиси ва акропол қурилиши йўлга қўйилди. Улардаги энг эътиборли қурилма – ибодатхона бўлди. Ибодатхоналар полисининг халоскори бўлган маъбудлар шарафига бағишланди. Архаика даврида инсоният тарихида дастлабки демократик қарашлар дунёга келди. Бу даврда демослар билан эвпатридлар ўртасида мунтазам урушлар бўлиб турди. Архаик меъморликда асосий қурилиш ибодатхоналарга қаратилди. Уларнинг бир неча хиллари (типлари) дунёга келди. Простил, Амфипростил, Периптерлар. Периптер энг кенг тарқалган нусхаси бўлиб, у кейинги давр қурилмаларида ҳам ривожлантирилди. Архаика даврининг нодир меъморий обидаларидан – Пестумдаги Гера ва Пасейдон ибодатхонаси, Афина Афайи ва Олимпиядаги Зевс ибодатхоналаридир. Ибодатхона полисининг энг баланд тепалигида қад

кўтарди. Унинг қаришисидаги майдон грек жамоасининг мажлис ва йиғинларини ўтказадиган жой бўлди. Бу ерда илк демократик қарашларга асосланган Агоралар ўтказилган. Архаик даврда икки бир бирига қарама-қарши бўлган Дорий ва Ионий мактаблари ёки услуби ҳам ривожланди. Бу меъморлик ва ҳайкалтарошликда яққол кўзга ташланди. Дорий йўналиши маҳобат ва қуқ қудрат рамзи сифатида шаклланди. Ионийча йўналиш ўзининг жозибаси ва нафис ечими билан аёлларга қиёсланди. Меъморликда Дорий ва Ионий ордерлари ҳам дунёга келди. Бу икки йўналиш тасвирий ва амалий санъатда ҳам ўзаро рақобатдашди. Ҳайкалтарошликда ҳам худди шундай ҳислатлар кўзга ташланди. Дорийча мактаб улуғвор ва матонатли образлари билан ажралиб турса, ионий мактаби томонидан яратилган ҳайкаллар жозибаси, латофати ва майинлиги билан фарқ қилди. Бу даврдан бизгача етиб келган –“Куролар “ҳайкаллари, “Қора” ҳайкали, “Клеобис ва Битон”, “Архонтлар”, ва фронтон бўртма композициялардир. Қуллочилиқда бу даврда Қора қигурали вазалар ривожлангандир. Улар шакл жиҳатдан ранг барангбўлб, сиртига олимп ўйинлари билан бирга афсонавий мавзулар асосида суратлар ишланган. даврнинг энг қули мусуввирларидан –Клитий, Эрготим ва Эксекийлардир. “Франсуа вазаси”, “Қайиқдаги Дионис”, “Ахил ва Аякс” каби вазалар. Архаик давр санъати кейинги Классик санъатга йўл очди.

4-илова

Ўтилган дарсни мустаҳкамлаш учун саволлар:

1. Архаик даврда қадимги грекларнинг сиёсий –маънавий ҳаёти.
2. Қадимги грециядаги дастлабки демократик принциплар тўғрисида.
3. Архаик давр меъморлигида эришилган ютуқлар.
4. Полис, акропол қурилиши.
5. Грек ибодатхоналари нусхаларини тушунтиринг? Простил, Амфипростил, Периптерлар.
6. Дорий ордери ва унинг тузилиши. Қандай бўлақлардан ташкил топган.
7. Ионий ордери ва унинг тузилиши. Қандай бўлақлардан ташкил топган.
8. Пасейдон, Гера, Зевс ибодатхоналарини таҳлил қилинг?
9. Архаик давр ҳайкалтарошлиги намуналарини қайд этинг?
10. Курол. Қора, Архонт, Клеобис ва Битон ҳайкалларини таҳлил қилинг?
11. Дорий ва Ионий йўналишининг бир биридан фарқини тушунтиринг?
12. Архаик давр санъатининг кейинги классик санъат учун пойдевор вазифасини ўташига изох беринг?

11-мавзу: “КЛАССИКА ДАВРИ САНЪАТИ ”
(Илк, Юқори ва Сўнги классика)

МАЪРУЗА РЕЖАСИ:

1. Грек классикасига таъриф ва унинг босқичлари.
2. Илк классика санъати. Архитектура, ҳайкалтарошлик. Қуллочилиқ.
3. Юқори классика. Архитектура, ҳайкалтарошлик.
4. Сўнги классика. Архитектура, тасвирий санъат.

5.Классика санъатининг кейинги жахонцивилизациясида тутган ўрни.

ТАЯНЧ СЎЗЛАР

Антик, Антиквус, Полис, Акропол, Гипподам, Мунтазам режалашув, Простил, Амфипростил, Периптер, Наос, Пронаос, Целла, Опистадом, Ордер, Фронтон, Антаблемент, Архитрав, Фриз, Карниз, Абак. Эхин, капител, стилобат, стереобат, Дорий. Ионий, Кора, Кариатида, Зофор, Горельеф, рельеф, Хиазм, Зевс, Пасейдон, Афина, Геракл, Гомер, Илиада. Оддисей, Кентавр, Циклоп, Амазонка, Кентавромахия, Медуза Гаргона, Архонт, Идеал инсон, Апполлон, Афина, Фидий, Антик архитектура. Юнон полислари. Устунлик композиция. Ордер. Дорий, ионий, тоскан ва коринф ордерлари. База. Антабламент. Модул ўлчови. Ант. Целла. Порттик. Простил. Амфипростил. Периптер. Парфенон. Эрехтейон. Никки Аптерос. Пропилей. Акропол. Гипподам системаси. Агора. Пританей. Булевтерий. Стадион. Гимнасий. Театрон. Орхестра. Перестил ва пастада тураржойлари.

МАЪРУЗА МАТНИ

Антик давр: Қадимги грек ва Рим санъати ва маданий ривожига нисбатан қўлланилган. Қадимги грек санъатининг даврий босқичлари: Гомер, Архаика, Классика (Илк, Юқори ва Сўнги) даврларни ўз ичига олади. Инсоният тараққиётида антик давр ёки қадимги грек санъатининг роли улкандир. Айниқса классика даври санъатида эришилган ютуқлар: архитектура, хайкалтарошлик ва кулолчилик соҳасида. Греklar биринчилардан бўлиб, демократик принципларни идгари сурдилар. Шу билан бирга реалистик санъатга асос солдилар. Улар чуқур маъноли ва бадиий жихатдан савияли ва илмий асосланган хайкаллар, меъморий обидалар яратувчиси сифатида дунёга машхур бўлдилар. Грек санъатида илк бор инсон хайкалини анатомик ва пропорционал жихатдан пухта асосланган хайкаллар яратилиши жахон санъатида оламшумул воқеа бўлди. Айниқса Идеал инсон образининг тараннум этилиши. Шунингдек, хайкалтарошликда пластика, мураккаб хатти-харакат, динамика ва драматик холат ва эмоционал хислатлар очиб берилиши... Грек санъатида афсона ва ривоятнинг роли катта бўлди. Хайкалтарошликда худолар образини инсон қиёфасида талқин этилди. Санъатда Дорий ва Ионий йўналишлари бири-бири билан мусобақалашди. Жумладан, меъморлик ва хайкалтарошликда жойлик мактаблар ўзаро рақобатлашди. Шунингдек, уларда эришилган ютуқлар шу давр санъатида ўз аксини топди.

Грек Классикаси (эр.ав (5-4а) фанда уч босқичга бўлиб ўрганилади. Булар - **Илк классика** -5 асрининг 2та чорагини, **Юқори классика**-5 асрнинг кейинги икки чораги; **Сўнги классика**- 4 асрнинг икки чорагини ўз ичига олади. Классика нафақат грек санъатида балки жахон маданий ривожига ва архитектура ва тасвирий санъат соҳасида инсоният тарихида дадил қўйилган кадам бўлди.

Илк классика. Эрамиздан аввалги 5-асрнинг бошида греklar форслар билан алангали урушлар олиб борар эди. Шу боис грек полисларининг аксарияти вайрон бўлган эди. Аммо шунга қарамай қурилишда асосий эътибор яна ибодатхоналарга қаратилди. Бу давр архитектурасида ўтган архаик давр меъморлигида эришилган ютуқлар янада ривожлантирилди. Бу

давринг нодир меъморий обидаларидан –архаикадан классикага ўтишда Олимпиядаги-Зевс ибодатхонасидир. Унинг меъмори **Либон**. Ушбу ибодатхона пропорциясида энди архаик даврга хос оғирлик ва дағалликка бархам берилиб, бинонинг умумий қиёфаси енгиллаштирилиб, янада нафис ва жозибадор бўлишига эришилди. Устунлар –Ордерлар нисбатларида янада юқорига бўй чўзиб, тоқ сондан жуфт сонга айланиши, шунингдек. Дорий ва Ионий шаклларнинг уйғунлашуви билан эътиборни тортди. Шунингдек Пестумдаги Гера ибодатхонаси Эрта классиканинг нодир курилмаларидандир. Греklar форслар устидан ғалаба қилиб, полисларга катта эътиборни қарата бошладилар. Бу давринг буюк меъмори Гипподам полисларда “Мунтазам тартибга солинган режалашувини” қўллайди. У тўғри параллел бўй чўзган кўчаларни кўндаланг кесишган кўчалар билан боғлайди. Натижада шаҳарлар тартибга солиниб, кўчаларга ном берилди. Гипподамнинг “Регулярний планировкаси” кейинги даврда кенг қўлланилди.

Тасвирий санъат. Илк классика санъатида хайкалатрошлик етакчи турлардан бири бўлди. Бу давр санъатида энди маъбудлар бўлмай, инсон шахси диққат марказда туриб, унинг жисмоний ва пропорционал тузилиши бу давр хайкалтарошлигида бош масала бўлди. Шу билан бирга унинг хатти харакатини реал талқин этишга ҳам эътибор қаратилди. Шундай муаммолар устида талайгина жойлик мактаблар бир бири билан рақобатлашди. Атика, Пелопоннес, Аргос-Скион, Ионий ва Дорий жойлик мактабларининг хар бири инсон гавда ва тана тузулишини тўғри етказиш ва буни аниқ далил исботлар билан назарий рисоалар ёзган холда амалга оширадилар. Шундай муаммолар устида бу давринг кучли хайкалтарошларидан – **П.Регийский, Поликлет, Мирон** ва бошқалар... Поликлатнинг “Найзабардор” хайкали якқол мисол бўлади. П.Регийский хайкалтарошликда “Хиазм” усулини дасталб қўлади. Бу инсон тана тузилишининг қуйи ва юқори қисмини икки хил ракурсда берилишидир. Унинг “ Оёғидан зирапчани суғираётган бола”, “Эрот Соранцо” каби асарлари бунга далилдир. Хайкалтарош Мирон эса инсоннинг мураккаб хатти –харакатда ва ракурсда кўрсатишга муваффақ бўлди. Унинг “Диск отувчи” хайкали айни вақтгача барчани эътиборини тортиб келган.

Юқори класика. 5-асрнинг кейинги икки чорагини ўзи ичига олади. Бу давр греklarнинг хаётида форслар устидан бутунлай ғалабага эришилган давр бўлиб, меъморликда асосий эътибор полис курилишига қаратилди. Афина полиси бутун грек халқининг ифтихори бўлган грек-форс урушида бутунлай вайрон бўлган эди. Уни қайта тиклаш шу давринг раҳнамози бўлган Перикл ташаббуси билан амалга ошади. У кучли меъмор ва хайкалатрош. Усталарни бу ерга жалб этади. Юқори классика архитектурасидаги энг асосий ишлардан бу –Афина полисини қайта тиклаш бўлди. Унда меъморлар Иктин ва Калликрат, Либон ва бошқалар иштирок этадилар. Ундаги энг эътиборли курилмалар – Кириш дарвозаси Пропилейлар, Нике ибодатхонаси, Парфенон, Эрехтейонлар.уларни

безатишда шу даврнинг кучли хайкалтарошлари-Фидий рахбарлигида унинг шогирдлари билан Парфенон ибодатхонаси қурилди.

Хайкалтарошлик. Бу даврда барча эътибор Афина полисни қайта тиклашга қаратилиб, у грек-форс урушида бутунлай вайрон бўлган эди. Афина акрополини қайта қуриш ишларида шу даврнинг энг ташаббускор кишиларидан бўлган –Перикл рахнамолик қилади. Перикл ўз даврининг доно сиёсатдони ва йўлбошчиси бўлган. У вайрон бўлган АФинани тиклашда кучли архитектор ва санъаткорларни бир жойга жамлайди. Уларни моддий таъминлашга ҳам, умуман, бу улкан ишни йўлга қўйишда ҳам бош қош бўлди. Акрополни қайта тиклашда Калликрат, Иктин, Фидий кабиларга таянди. Даставвал бу ерда унинг бош лоихаси ишлаб чиқилди. Акрополнинг кириш дарвозлари –яъни Пропилейлар устунлардан ташкил топган кириш – Ўнг ва Чап канот, ўнг тарафи - меъмор Калликрат томонидан қурилди. У дорий ордеридан ташкил топди. Акрополнинг ўнг томонида кичик **Нике** ибодатхонаси аввал ҳам мавжуд эди. Бу ғалаба маъбудасига бағишланган ибодатхона меъмор томонидан қурилган. Акрополнинг энг юқори қисмида – энг эътиборли ва бош ибодатхона –**Парфенон** жойлашган. У аввалги Гекатомпедон ўрнида қад кўтарди. Бу ибодатхона 447 йилдан 432 йилга қадар қурилиш ишлари давом эттирилган. Перфенон Иктин ва Калликратлар томонидан амалга ошди. Бу ибодатхона Афина қиз маъбудасига бағишлаб қурилди. Уни безатиш ишларида шу даврнинг энг кучли хайкалтароши Фидий шогирдлари билан иштирок этган.Фидий Парфенон учун АФинанинг уч –“Афина Варвакион”, ”Афина Лемния” ва “Афина –дева” хайкалини яратади. Бундан ташқари у ибодатхона пештоқига ўз шогирдлари билан– фронтон ва метопларига композициялар яратади. Уларнинг мавзулари –Грек форс уруши, ёки мифологик мавзуларга асосланади. Акрополда яна бир эътиборли ибодатхона бу – Эрехтейондир. У меъмор Мнесикл томонидан қурилган. Унинг режаси ассиметрик ечимга эга. Ушбу ибодатхона пештоқи томини кўтариб турган Коралар унга янада жозиба бағишлайди. Акропол лоихаси шўа давр фан тараққиётининг махсули сифатида пухта ўйланган режага асосланиб, меъморлар геометрия қонунларига асосланган холда биноларнинг нисбати ва тектоник жойлашуви ва ордерлар тизимини ҳам инобатга олганлар. Бу айтилиш вақтгача фанда ўрганилишга асос бўлмоқда.

Юқори класикада хайкалтарошликдан қурилгани безатишда фойдаланилди. Унинг махобатли тури, бўртма, горелеф турлари ривожланди.

Сўнгги классика. Эрамизнинг 4 асрининг икки чораги. Бу давр грек сиёсий ҳаётида кескин ўзгаришлар кузатилади. Асрининг 30-йилларида Македониялик Филиппнинг кириб келиши ва грек ерларини истило қилиши ,ундан сўнг Александрининг тахтга ўтириши ва Элладанинг барпо этиши маънавий ҳаётда ҳам тубдан бурилиш ясади. Меъморликда бу даврда катта ўзгаришлар бўлди. Энди қурилмалар дин ва маъбудалр учун эмас балки шахсга мўлжалланган ёки шахснинг эҳтиёжи ва уни олқишлашаг қаратилди. Қурилмаларнинг турлари кўпайиб, улар ранг баранг қиёфаларда ўзини кўз-кўз қилди. Албатта ўтган давр аънаналарига таянишган холда янгича режа ва

лоихадаги умуман янгича бинолар юзага кела бошлади. Шундайлардан **Филиппейон** (шоҳ Филипп ва унинг авлоди учун ёдгорлик) айлана шаклидаги бу қурилма гир айлана диптер услубида қурилган. Унинг ички қисмида македонскийлар сулоласининг хайкаллари ўрин олган. Қурилишда янги Коринф ордерининг пайдо бўлиши биноларнинг қиёфасида декоратив талабни кучайтирди. Давр талаби билан театрларнинг юзага келиши уларда комеодия ва трагедия актерлар фаолияти грек теарт сахналарини вужудга келишига сабаб бўлди. Бунга Афина полиси ёнида қад кўтарган **Дионисий театри**, **Эпидаврдаги театр** ва хаказолар мисол бўлади. Бундай театр сахналари ҳозирги цирк арнасига ўхшаш, ярим айлана шаклида, қия тепалик ёки тоғ ён бағрида жойлашган бўлиб, ўзида театрон, орхестр ва скенани ўз ичига олади. Лиссикрат ёдгорлиги. Бу даврда аслзодалар учун 3-4 қаватли уйлар ҳам қурилди.

Хайкалтарошлик. Сўнги классика хайкалтарошлиги меъморлик каби даврнинг сиёсий ва маънавий талабларига жавоб берди. Эллада ва эллин халқининг куч қудрати ва салоҳиятини очиб бериш шу давр санъатидаги бош масала бўлди. Албатта шахсни олқишлаш ва уни кўкларга кўтариш ғоялари Александрнинг бош хайкалида кўриш мумкин. Бу даврда Лиссип, Праксител, Леохар ва бошқалар ижод қиладилар. Бу давр хайкалтарошлигида нафақат хатти ҳаракат муаммоси балки энди инсоннинг ички эмоционал хиссиёти. Унинг кечинмаларига эътибор бериш кузатилади. Даврнинг нодир хайкатарошлик намуналари: “Дионисни кўтарган Гермес хайкали”, Книд Афродитаси, Мелос Афродитаси, Александр бюсти, “Нике“, ”Менада”, “Лаакон” хайкал гуруҳлари.

Ўтилган дарсни мустаҳкамлаш учун саволлар:

1. Классика санъатнинг босиқичларига изох?
2. Классика санъат маданий ривожланишнинг кейинги жаҳон цивилизациясида тутган роли.
3. Илк классикадаги сиёсий ижтимоий воқеалар.
4. Илк классика архитектураси ва ундаги ўзгаришлар.
5. Даврнинг нодир меъморий обидаларини таҳлил қилинг?
6. Илк классика хайкалтарошлари П.Регийский ижоди.
7. Поликлетнинг классика хайкалтарошлигидаги хизмати.
8. Мирон ижоди ва унинг “Диск отувчи” ва “Эрот Саранцо” ва “Зевс” хайкаллари таҳлил қилинг?
9. Юқори классика меъморлигида қилинга ишлар –Афина акрополи қайта қуриш ишлари.
10. Парфенон ибодатхонасини таҳлил қилинг?
11. Эрехтейон ибодатхонаси таҳлил қилинг?
12. Фидий ва мактаби. Афина акрополидаги хайкал безаклари.
13. Сўнги классикадаги кескин ўзагришларнинг санъатга таъсири.
14. Меъморикдаги ўзагрилар ва даврнинг меъморий обидаларини таҳлил қилинг?
15. Сўнги классика санъатидаги янгича ғоя ва қарашлар.
16. Даврнинг нодир хайкалтарошлик намуналарини таҳлил қилинг?
17. Лиссип ижоди.
18. Праксител ижоди.
19. Классик санъатнинг кейинги эллинистик давр санъати ривождаги ахамияти.

12 -мавзу. ЭЛЛИНИСТИК ДАВР САНЪАТИ

МАЪРУЗА РЕЖАСИ:

1. Эллинистик империянинг барпо этилиш тарихи.
2. Эллинистик маданият ва санъат марказлари Пергам, Родос ва Александрия.
3. Эллинистик архитектура.
4. Эллинистик санъат: хайкалтарош лик, амалий санъат
5. Эллинистик санъатининг кейинги жаҳон цивилизациясида тутган ўрни

ТАЯНЧ СЎЗЛАР

Мунтазам режалашув, Диптер, Периптер, Наос, Пронаос, Целла, Ордер, коринф, Фронтон, Антаблемент, Архитрав, Кариатида, Зофор, Горельеф, рельеф, Эллин архитектураси. Юнон полислари. Устунлик композиция. Тоскан ва Коринф ордерлари. Филипейон, Кари Мавсол мақбараси, Фарос маёғи, Александрия шаҳри, Пергам, Родос мактаби, Агесандр, Менада, Лаакон, Гелиос хайкали, Зевс хайкали, Зевс мехроби, База. Модул ўлчови. Порттик Пропилей. Акропол. Гипподам системаси, Булевтерий. Эклезиастерия, Стадион. Гимнасий. Театрон. Орхестра. Сцена, Перестил ва пастада тураржойлари.

МАЪРУЗА МАТНИ

Эллинистик давр ёки эллинизм ибораси фанда эрамиздан аввалги 4 аср ўрталаридан то эрамиздан аввалги 1 асргача бўлган давр Македониялик Филипп ва А.Македонский грек ерларини истило қилиб, ўзга юртларга босқинчилик урушларини олиб бориб, улкан Эллада империясини барпо этиб, то унинг инқирозигача бўлган даврга нисбатан ишлатилади.

Классика санъати эр.ав.4 аср ўрталарида инқирозга юз тута бошлади. Бунга Александрининг грек ерларини қўлга киритиши боис, классик анъаналар секин аста сўна бошлади. Энди эллин санъатида империя ва эллада сиёсатини олқишловчи, ғоя ва қарашлар ўрин эгаллай бошлади. Афсоналар ҳақиқатга айланиши ҳам ортда қолди. Маъбудлар образи ҳам санъатда куйланмади. Унинг ўринига шахсни улуғлаш ва кўкларга кўтариш каби ғоялар санъатда бош масала бўлди. Бу архитектура тасвирий санъат ва адабиётда ҳам ўз аксини топди. Эллинистик давр санъати мураккаб кўринишга эга бўлиши бу унинг маданийлашган марказларининг турлича жойлашганидир. Александрнинг Миср, Олд Осиё ва сўнгра Сўғдиёнага қилган юришлари эллин санъатида турли халқлар ва анъаналарни ўзида уйғунлашишига олиб келди. Шундай бўлишига қарамай эллинистик санъат ўтган давр классика санъати анъаналарига таклид қилган холда юзага келди.

Архитектура. Эллинистик меъморлик юқорида қайд этилгандек, империя чегараси улкан бўлгани сабаб, унинг санъатининг ҳам ранг ыаранг ва хилма хил бўлишига сабаб бўлди. Бундай хусусият архитектурада ҳам кўринди. Греция худудида ривожланган меъморлик классик анъаналарни ўзида ривожлантирди. Александрияда эса миср ва эллин меъморлик

анъаналари ривожлантириди. Пергам ва Родос ҳам шундай . Бактрия ва Сўғдиёнада жойлик анъаналар билан бирга эллин санъати анъаналари ўзаро қоришилиб кетди.Эллин меъморлигининг нодир меъморий обидалари етти мўжизанинг бири қаторидан ўрин эгаллаган. “Александр маёғи”, “Пергам меҳроби”, ”Кари Мавсол мақбараси”, ва бошқалар.

Эллинизм даврида эса шаҳарсозликда тўғри бурчакли бўлинишга асосланган «Гипподам» системаси кенг тарқалади. Бу система бўйича кўчалар геометрик шакли тўғри қилиб олинади, бир ёки икки кўча ўзининг кенглиги ва ахамияти асосида асосий қилиб танланиб жамоат марказлари шу кўчаларда жойлаштирилади. Тураржой бинолари асосан ички ховли атрофида жойлаштирилиб, бино олдида айвонлар қурилган. Шунинг учун бу турдаги тураржой -«перестил» ҳилидаги иморат номини олган. Перестил тури асосан эллинизм даврида ривожланган. Эллинизм даврида бинонинг бадий хусусиятлари кўпроқ эркин композиция, антиқа ғоялар ва турли хайкаллар билан безатилиши сабабли характерланади. Устунлар копителига акант ўсимлиги шакли берилган бўлиб, натижада коринф ордер системаси яратилди.

Тасвирий санъат. Тасвирий санъатда ҳам шундай муаммолар санъатда бош масала бўлди. Хайкалтарошлик бошқа турларга қараганда етакчиликни кўлдан бой бермади. Грецияда хали 4 аср ўрталари талай хакалтарошлар ижод қилдаилар. Лисипп , Агесандр, Праксител, Леохар ва бошққлар. Улар баъзилар классик анъаналарни ривожлантирган бўлсалар, бошқалари янгича ғоя билан йўғрилган санъатга асос солдилар. Эллинистик санъат марказларидан Пергам мактаби , Родос мактаби,Александрия мактаби ва унда ижод қилган хайкалтарошлар эллин санъатининг ривожига хисса қўшдилар. Даврнинг нодир санъат намуналари : “ Александр бюсти”, “Книд Афродитаси”, “Рақсга тушаётган Менада”, “ Мелос афродитаси”, “Лакоон”, “Пергам алтари бўртмалари”, “Родосдаги Гелиос хайкали”, “Дионисни кўтарган Гермес” хайкали, Ғоз ва бола” ва бошқалар..

Ўтилган дарсни мустаҳкамлаш учун саволлар:

1. Эллинистик империянинг ташкил топиши.
2. “Эллин”, “Эллинизм” иборасига изох киритинг?
- 3.Эллинистик санъатдаги ғоя ва муаммолар хусусида
- 4.Эллинистик давлатнинг тарқоқлиги:
- 5.Эллинистик маданий марказлар ҳақида. Пергам, Родос ва Александрия мактаблари. Улардаги бадий жараён ва ўзига хослик.
6. Эллин архитектурасига характеристика. Даврнинг нодир меъморий обидаларини тахлил қилинг? ”Пергам меҳроби”, “Александрия маёғи”, ”Кари Мавсол” мақбараси ва бошқалар.
- 7.Эллин санъати ва хайкалтарошлигининг ўзига хос жихатлари.
8. Эллинистик давр мактаблари ва уларда ижод қилган хайкалтарошлар.
9. Эллин санъат асарларини номланг. Тахлил қилинг?
- 10.Эллинистик давр санъатининг шарқ ва Ўрта осие маданий ривожига таъсири.

МАЪРУЗА РЕЖАСИ:

- 1.Этрусскларнинг этник ва географик келиб чиқиши.
- 2.Этруссклар маданияти ва санъати.
- 3.Этруссклар меъморлиги.
- 4.Этруссклар хайкалтарошлик ва амалий санъати
- 5.Этрусск санъатининг кейинги Рим санъати ривожига тутган ўрни

ТАЯНЧ ИБОРАЛАР.

Этрусск, Карфаген, Фьезолода, Палестрада ва Морчобаттода,урна, комплювиум, имплювиум, атриум, дромос,камера,тумулус. Фреска , Капитолия бўриси,

МАРУЗА МАТНИ

Этруссклар римликларнинг авлод-ажодларидир. Этрусскларнинг мамлакати –Тирен денгизи бўйларида то шарққа томон Апенинин тоғларигача бўй чўзган Этруриянинг шимолий чегараси эр.ав 7 аснинг охирида По дарёсигача чўзилиб, унинг жанубий қисми –Неополитан ерларигача етиб борган. Этруссклар айна вақтда ҳозирги Тоскана худудида жойлашган.

Этрурия ўзида 12 шаҳар давлатни тасарруфига олган.Бу ерларда қадимда синфий жамият қарор топиб, қулдорлик тузуми ҳам жуда эрта бошланиб, ижтимоий ҳаётда аслзодалар ҳукмронлигига асосланиб, давлатни бошқариш ҳарбий амалдорлар гуруҳи томонидан бошқарув олиб борилди.

Этруссклар дехқончилик билан шуғулланиб,, уларнинг ерларининг катта қисми ботқоқликдан иборат бўлгани боис, дехқончиликда сунъий суғориш усулларида фойдаланганлар. Денгиз орқали савдо –сотикнинг ривожига этрурия иқтисодини яхшилаб, унинг маданий ривожига замин яратди. Этруссклар жуда кўп элатлар билан чатишиб (грек, карфагенлар,мисрликлар) улардан кўплаб яхши хислатларни олиб, шу билан бирга бу халқ ўзига хос хусусиятларни ҳам йўқотмади.

Этрусскларга санъатига хос намуналар эр.ав 6 ва 5 аср бошига тўғри келади. Бу даврда этрурия грек санъатининг кучли таъсирини бошидан кечириб, худди шу даврда этруссклар ўз санъатининг гуддаган даврини ҳам бошидан кечирдилар.

Рим меъморчилигининг донғи кетган назарийчиси Витрувий эр.ав 1 асрда яшаб ўтган Этрусск меъморлиги ривожига улкан ҳисса қўшган.шунингдек Рим меъморлигига ҳам.

Шаҳарда мунтазам тартибга солинган параллел кесишган кўчаларни лоихалаш грецияда 5 асрда бошланган бўлса, этрурияда бундан аввалроқ бошланган эди. Аммо этруссклар меъморлигининг нодир обидари бизгача кам сонларда етиб келган. Уларнинг аксарияти дахшатли урушлар натижасида, айниқса эр.ав. 1 мингинчи йилида бирдамлик урушларида вайрон бўлган.

Перуджияда шаҳар ва қалъа деворлари аркалари билан, Янги Фалериядаги, Сутриядаги, Перуджидаги кенг узун йўллар, хатто Фьезолода, Палестрада ва Морчобаттода кўприклар, каналлар ва водопровод(сув узатгич) лар қурилиб, бундан ташқари турли инженерлик лоихалари этруск меъморлигининг юқори даражалилдигидан далолат беради

Меъморликда этруск ибодатхоналарининг ташқи кўринишини билишда фақат Орвиетто, Сеня ва қадимги Фалерияда ибодатхоналар қолдиқларидан билиш мумкин.

Этруск ибодатхоналари *подиумга* яъни баланд тагликка эга бўлиб ва асосланиб, грек периптерига қараганда ҳар тарафдан бир хил кўринишга эга бўлиб? Фронтал композицион принцип асосида қурилган. Бинонинг бирор торроқ ёки узунроқ тарафида фасад мўлжалланиб, у кенг пешайвон билан безатилган. Ички маконда целла - уч қисмга бўлиниб, уларнинг ҳаммаси худоларга боғишланган. Этруск ибодатхоналари хаддан зиёд хайкалтарошлик ва рангтасвир санъатига бой бўлиб, уларда кўзга ташланарли полихром техникаси ҳам йўлга қўйилган. Этруск ибодатхоналарининг композицион принципи кейинги рим меъморлигида янада ривожлатирилди.

Этрускларнинг *ахоли истиқомат қилишга мўлжалланган уйлари* тўғрисида маълумотлар етрали эмас. Бизгача етиб келмаган. Грекларнинг эркин лоихалаштириш пинципига қараганда этрускларнинг яшаш учун мўлжалланган уйлари режаси жиддий симметрик режага асосланиб, бир ўққа асосланади. Бундай режалашув ҳам кейинги римда кенг қўлланилди.

Энг қадимий қурилмалар яъни кулбалар – айлана ва овал шаклига эга бўлиб, бу дафн этиш учун мўлжалланган – лойдан ишланган **урналар** (ўралар) мисол бўла олади. Энг қадимий қишлоқча италянча уйлар Кюзидеги урнага ўхшаш қурилмадан тассаввур қилиш мумкин. *Унинг режаси тўғри тўртбурчак шаклга эга бўлиб, баланд томи навес) соявандга эга. Шун қисмида тўғритўртбурчак шаклда ўйиқ бўлиб, у “компливиум” деб юитилиб, у бутун маконни ёруғлантириб туради. Худди шу хонада ўйиқнинг тагида полда “импливиум”(ховуз) жойлашиб, у ёмғир суви билан тўлдирилган.* Қишлоқдаги уйлар дағал тошдан, лойдан синчдан қурилиб, томи сомон сувоқ қилиниб, қамиш билан. Сўнг черепица билан қопланган.

Шаҳардаги уйлар марказида **атриумдан** иборат бўлиб, (ички ёпиқ ховли) унинг атрофида симметрик равишда бошқа қурилмалар жойлашган. Чапда ва ўнгда эркаклар ва ққуллар учун хоналар, ичкарида киришдан сал тепароқда – зодагоннинг хотин-халажлари учун шу бирга унинг қизлари ва хизматкорлари учун хоналар мўлжалланган.

Этруск ахолиси яшайдиган уйлар ҳақида Морчобаттодан топилган уйлардан билиш мумкин. улар бир қаватли катта уйлар бўлиб, у кўплаб хоналардан ташкил топган ва у ички ховлига олиб боради. Бундай уйларда дўкончалар ёки устахоналар мавжуд бўлиб, улар уйнинг кўча томонга қараган тарафида жойлашган.

Этрурия меъморлиги қурилмалари ичида энг яхши холда сақлангани бу -- **мақбара–дахмалардир**. Улар этруриянинг шимолида кўп учраб, худди *тумулусни ўзида мужассамлаштириб*,-бу тупрокдан уюм холига келтирилган кўрғон бўлиб, у *дафн этишига мўлжалланган камера ва дромосга эга* бўлиб, катта- катта тош блоклардан қурилган. Бошқалари этруриянинг жанубида Черверти яқинида учраб, тумулус кўринишига эга бўлиб, у бўлак тошлардан қурилмай, балки яхлит қояга йўниб ишлаган. Бунга эр.ав 7 аср га хос *Раголини Галласи* мақбараси Шер суратли мақбаралар.....

Кейинги 3 чиси тўғри тўртбурчак шаклидаги уйга ўхшаб, худди ўлганларга хос шаҳар кўринишида? .Бу мақбаралар деворидаги суратлар ҳам эътиборни тортади. Эр.ав 6-5 аср бошида –Корнето, Кюзи,Черветри, Орвиетто ва бошқа ерлардаги қурилмаларда кўплаб суратлар солинган “склеплар” етиб келган. Масалан. Икки бир хил деворлар шипнинг шаклига мос равишда улар суратлар билан безатилган. Бу тасвирлар қурилманинг янада бойитиб кўрсатади. Силлиқ оҳак сувоққа бўёқлар шундоқ ўз ўзида суртилиб, ғадир-будур юзалар сувоқ билан қопланиб, у эса, грунт вазифасини ўтайди. Этруссқлар минерал бўёқлардан унумли фойдаланиб, тасвирлар фреска техникасида ишланганяъни нам сувоқ сиртига. Баъзи жойлари ажралиб туриши учун бўёқлар қуриуқ гурунт устига ишланган. Этруссқ рассомининг палитрасида –қора, оқ, қизил, сарик, кейинроқ, кўк, яшил ранглар ўрин эгаллаган. Оқ ва сарик гурунт тасвир учун фон вазифасини ўтаган. Девордаги сурат худди белбоғга ўзшаш кўринишда гир айланган.Девор юқорисида хайвон тасвири декоратив фигура ҳақиқий гералдик ҳолатда ишланган. М: *Сиртлонлар мақбарасида* –ўртадаги кенг белбоғ асосий тасвирни бўлиб, унинг юқорисида ва тагида фриз ўтиб, фигуралардан иборат.

Ўтилган дарсни мустаҳкамлаш учун саволлар:

- 1.Этрурия, этруссқларнинг этник ва географик тузулиши.
- 2.Этруссқлар меъморлигининг ўзига хос жиҳатлари.
3. Аҳоли турар жойларнинг ўзига хос режаси.
- 4.Этруссқ ибодатхоналарини тушунтиринг. Уларнинг режаси .
- 5.Этруссқ санъатининг ўзига хос хислатлари.
6. Этруссқ хайкалтарошлиги намуналарини номланг ва таҳлил қилинг?
- 7.Этруссқлар маҳобатли санъатининг ўзига хос усуллари
- 8.Этруссқ амалий санъатидан мисоллар келтиринг?

14-мавзу.

ҚАДИМГИ РИМ САНЪАТИ

МАЪРУЗА РЕЖАСИ:

1. Қадимги римликларнинг сиёсий –ижтимоий ва маънавий ҳаёти.
2. Қадимги Рим санъатининг ривожланиш босқичлари.
3. Рим Республикачилар даври санъати ва архитектураси.
4. Қадимги Рим Август даври архитектураси ва шаҳарсозлиги.

5. Қадимги Рим Август даври хайкалтарошлиги.

6. Қадимги Рим санъатининг кейинги жахон санъати ривожда тутган ўрни.

ТАЯНЧ ИБОРАЛАР:

Республика даври. Империя даври. Концелярия даври. Реалистик портрет, “Капитолия она бўриси”, Оратор, “Ўз аждодларини кўтариб турган Римлик портрети”, Венера, Базилика. Амфитеатр. Терма. Арка. Колонна. Форум. Равокли ва гумбазли конструкциялар. Бетон конструкцияси. Сувоқлаш. Акведук. Композит ордери. Ордерли аркада. Романум форуми. Цезар форуми, Август форуми, Антонинлар даври, Троян форуми. Троян колоннаси. Тит ва Константин аркаси.

МАЪРУЗА МАТНИ

Қадимги римликларнинг эр.ав. 1 йилликда сиёсий-маънавий ҳаёти Рим республикаси эр.ав 6 аср охиридан то эрамиздан аввалги 1 аср охирида империягача бўлган давр республикачилар тизимининг ташкил топгандан тарихи бир неча босқичларга бўлинади. Дастлаб Рим унча катта бўлмаган шаҳар-давлат бўлиб, ўз атрофидаги халқлар – лотинлар, экволар ва волсколар билан узлуксиз урушлар олиб бориб, уларни ўзига бўйсундиради.

Кейинги босқич бу - Рим томонидан бутун Италиянинг босиб олиниши бўлди. Республикачилар даврининг сўнгида барча ўрта аср давлатларини қўлга киритиб, Рим қудратли давлатга айланди.

Рим республикачилар даври рим халқининг тарихида алангали урушлар даври эканлиги билан характерланади. Бу тўқнашувлар бир тарафдан, қулдорлик тузумига асосланган кескинлик натижаси бўлиб, қуллар ва қулдорлар ўртасида тез-тез келишмовчиликлар бўлиб, бошқа томондан плебейларнинг патрициялар билан кураши натижасида сиёсий ҳуқуқ ва иқтисодий ахволни яхшиланишига олиб келди. Республикачилар даврининг сўнгида эр.ав 2-1 асрларда жамоадаги қарама -қаршиликлар янада авжига чиқди. Қулларнинг сонининг орта бориши қуллар меҳнатидан фойдаланишнинг арзонлашувига олиб келди. Қулдорлик янги босқичга қадам қўйди. Бунда қулларни янгича эксплуатация қилиш йўлга қўйилиб, йирик дехқончилик хўжаликлари-латифундияда ва руда конларида кетма- кет бўлиб турган қуллар қўзғолонлари республикани ларзага келтириб, тахликага солар эди. Эр.ав 2чи асрдаги Сицилиядаги **қуллар қўзғолони**, эр.ав 1 асрда **Спартак қўзғолони** бунинг исботидир.

Айни вақтда қулдорлар орасида турли гуруҳ ва табақалар орасида ҳам келишмовчиликлар бўлиб туриб, хатто юқори табақа ҳам оддий халқ билан тез -тез тўқнашувларига олиб келди. Бу келишмовчиликлар эр.ав 1 асрда узок вақтлар давом этган фуқаролар урушида ўз аксини топди.

Рим қулдорлик империяси ўзида грек шаҳар-давлатларига ўхшамас юқори тарихий босқични босиб ўтди. Шу сабаб қадимги рим санъати янги тарихий босқичларда янгича муаммоларни хал этиши айни ҳақиқатдир.

Римликларнинг дунёкараши қадимги грекларга қараганда ҳаётни шоирона англашдан кўра янада теранроқ фикрлаш ва амалда тадбиқ этишга қаратилган бўлиб, у антик кулдорлик жамиятининг юқори босқичида шаклланди. У қудратли харбий административ Рим империясининг маданий ривожига санъат ва фан соҳасига ҳам эътибор кучли бўлди. Шу сабаб, рим санъатида расмий фуқаролар меъморлиги етакчи рол ўйнаб, айнан шу ердан хайкалтарошликда индивидуал портрет ва тарихий ҳикоянависона бўртма санъати ривожланиб, турли ҳудудларда рим қонунчилиги ва ҳуқуқини ҳаддан зиёд кучайишига олиб келди. Бунинг акси ўлароқ римликлар маҳобатли рангтасвир ва поэзияда у қадар донг таратмади. Шу боис улар эллин шерияти ва адабиётига кучли мувожаат этишлари кўринади.

Маълумки, грек санъатида мифологиянинг роли улкан ва беқиёсдир. Римликлар эътиқоди поэтик характердан йироқ бўлиб, ваҳоланки, бундай поэтик талқин грек динининг асосини эгаллайди. Инсоннинг илоҳга бўлган муносабати аниқ бир маросим ёки удумни бажариш билан чекланган. Табиатдаги барча ҳодисалар ва инсоннинг ҳаётидаги муҳим воқеалар бирор илоҳ билан боғланиб, римликлар эса ўз илоҳларини узоқ вақт тасвирлашга ботинмаганлар. Уларнинг илоҳлари мавҳум ёки умумий характерда бўгани боис ва чегарлангани сабаб ҳеч қандай ҳислатларга эга эмас эди. масалан. чақалоқнинг биринчи йиғиси, ёки бугдойнинг унушидаги худо қабилар рим санъатида мифологик тематика рим санъатида у қадар ахамиятл бўлмади. Римликларнинг дастлабки диний эътиқодга мўлжалланган хайкалларини этрусслардан олиб ўзлаштирдилар ёки мерос қилиб олдилар.

Афсона ва ривоятнинг танқислиги маълум бир образларни яратишга асос бўлмади, шу билан бирга бошқа халқлар афсона ва ривоятларини кенг ўзлаштиришларига имкон яралди. Римликлар ўз мабудларини грекларга ўхшата тассаввур ва тасвирлашни кейинроқ бошладилар. ....

Қадимги Рим архитектураси Қадимги Юнон архитектураси анъаналари асосида ривожланиб, асосан икки даврдан иборат. Республика даври – эрамиздан аввалги IV асрдан эрамиздан аввалги 30-чи йилларигача, императорлик даври - эрамиздан аввалги 30-чи йиллардан эрамизнинг V асригача.

Рим архитектураси назарий жиҳатдан яхши асосланган бўлиб, Витрувийнинг «Архитектура ҳақида 10 китоб» асари унга мисол бўла олади. Бу асар архитектура ва қурилиш соҳасининг ривожланишига катта ҳисса қўшган ҳолда XX аср бошларигача кенг ишлатилган назарий ва амалий қисмлардан иборатдир. Витрувийнинг асарлари қуйдаги китоблардан иборат.

- 1-китоб –Шаҳарсозлик ва иншоотлар турлари;
- 2-китоб –Қурилиш ашёлари;
- 3-4 китоб –Ордер системалари ва ибодатхоналари қурилиши;
- 5-китоб –Жамоат бинолари қурилиши;
- 6-китоб –Тураржой уйлари қурилиши;
- 7-китоб –Сувоқ ва безак ишлари;
- 8-китоб –Акведуклар ва сув таъминоти;

9-китоб –Қуёш ва сув энергиясидан фойдаланиш;

10-китоб –Қурилиш техникаси ва ускуналари;

Рим архитектурасида ордерларнинг беш тури ишлатилган:

1. Тоскан. Тоскан ордери ўзининг тузилиши билан оддий ва шакли бўйича оғир нисбатларга эга.

2. Дорий ордери. Ионон дорий ордерига нисбатан дорий ордери нафисроқ қилиб ишланган ва чиройли база устига қўйилган.

3. Ионий ордери. Шакли ва нисбатлари бўйича ион анъаналарига толиқ амал қилган ҳолда ишлатилган.

4. Каринф ордери Рим архитектурасида энг кўп тарқалган ордер турига айланди. Бу ордер нафис нисбатлари ва чиройли капители билан ажралиб туради.

5. Композит ордери. Рим архитектурасида ишлаб чиқилди ва ўзида иони ва каринф ордерлари хусусиятларини бирлаштирди.

Рим архитектурасида «ордерли аркада» номли янги тектоник таркиб кенг тарқалади. Бу системада устунлар юк кўтарувчи конструкция сифатида эмас, фақатгина безатувчи элемент сифатида хизмат қилади. Рим архитектурасида устунли–равокли аркада янги тектоник ва конструктив система сифатида кенг тарқалади.

Рим архитектурасида шаҳарларнинг асосий майдонлари –форумлар шакилланиши алоҳида аҳамиятга эга. Форум –савдо маркази ва халқ йиғинлари ўтказиладиган майдон. Форум бўйлама ўқ бўйича ривожланувчи композицияга эга бўлиб, бўйлама ўқ бўйича ибодатхона қурилган. Тўғри бурчакли планга эга ибодатхона форум композициясида асосий элемент бўлиб хизмат қилади. Ибодатхонанинг кириш қисми одатда айвонга эга бўлиб, бу айвон колонналари ионий, каринф ва композит ордерларида бажарилган.

Колизей амфитеатри 50 минг томошабин ўринларига эга. Коллизей эллипс шаклига эга бўлиб ўқлар бўйича ўлчамлари 156x188 метр ва баландлиги 48.5 метрни ташкил қилади. Колизей асосан табиий тош ва бетондан қурилиб, беш қаватли ордерли девор билан ўралган.

Терма бинолар шакилланиши алоҳида эътиборга молик. Терма –шахсий гигиена ва спорт билан шуғилланиш учун мўлжалланган кўп функционали мураккаб комплекс. Терма комплекснинг асосий заллари чўмилиш ҳафзалари –бассейнларига эга. Бассейнлар ҳар хил ҳароратли: Совуқ, илиқ ва иссиқ сув билан таъминланган.

Базилика тўғри бурчакли бўйлама ўқ асосида ривожланувчи композицион тузилишга эга. Базиликалар турли йиғилишлар ва трибунал мажлислари ўтказиладиган бино бўлиб, унинг ички тузилиши устунлар ёрдамида уч ёки беш қисмга –нефларга бўлинган.

Рим республикачилар даври меъморлиги. Меъморлик қадимги римда етакчи санъат тури бўлди. Агар грек меъморлигида қурилишда ибодатхона етакчи ўрин эгаллаган бўлса, рим меъморлигида асосий ўрин эгаллаган қурилмалар: уларда рим ғоя ва қарашларини ўзида қуйлаб, кейинчалик

императорлик ва қулдорлар табақаси талабларига жавоб бериб, оддий халқ орасида ҳам ўзининг жозибаси билан эътиборни тортиши керак эди. Булар **рим форумлари, зафар аркалари, амфитеатрлар, термалар, базиликалар сарой ва виллалар шунингдек, инженерлик лоихалари асосида яратилган қурилмаларидир.** Булар, бутун бир рим империяси ва шаҳарларини таъминловчи ва энг аввал рим шаҳрининг гигант маркази – метрополиялардир. Рим меъморлигида қурилиш техникаси юқори даражага кўтарилиб, инженерлик санъати ва ихтиролари янада авжига чиқди. Бунда грек эллин меъморлиги усул ва қўлланилишларидан унумли фойдаланилди. Римликлар бахайбат акведукларни барпо этиб, у сувни бир неча 10 километрга етказиб берган. **Аппий Клавдий** акведуги эр.ав 34 йилда қурилган. Эр.ав. 312 йилда **Виа Аппия** –йўли қурилди. Кўприклар қазилма каналлар -римдаги Максим Клоаки .

Эрамыздан аввалги 3-1 асрларда Қадимги Римга хос жиддий суронли қиёфадан асар хам қолмади. Бу давр хукмдорларини чет мамлакатларга қилган юришлари натижасида Рим, эндиликда бойиб бориб, бу бойликлар унинг умумий ташқи қиёфасини ўзгаришига, қолаверса, бой задогонларнинг бойлик ортидан қувиши натижасида серхашамлилик сари интилишларни юзага келтирди. Хукмрон синф орасида хашамдорлик авжига чиқди.

Римга жуда катта миқдорда грек юнон санъат асарлари келтирила бошлади. Римликлар юнон меъморлигида эришилган ютуқлардан кенг ва унумли фойдалана билдилар. Бироқ, грек меъморлиги баъзи типлари ва меъморий шаклларига, композицион ечим ва усулларига қайта ишлов бердилар. Римликлар уларни таг-туби билан қайта ишлов бериб ўзгартирдилар. Масалан юнонлар томонидан йўлга қўйилган меъморий ордерлар тизими римликларда янгича қарашлар билан мослаштрилиб, у рим меъморлигида янгича талқинини топди. Даставвал, ордер лоихалашда мантиқан пухта ва аниқ бўлиши керак бўлган бўлса, рим меъморлари ордерни бинони безатишдаги асосий безак сифатида кенг қўлладилар.

Энг қадимий махалий рим ибодатхоналаридан айлана шаклига эга бўлган **Тиволидаги унча катта бўлмаган ибодатхона** (эр.ав 1 йилда) баланд подиумда қад кўтариб, айланасимон целласи гир айлана енгил ва нозик 18 та коринф устунлари билан безатилган. Ибодатхона каскад ва қоялар ўртасида қад кўтарган. Тибурдаги ибодатхонанинг безатилишидаги меъморий элементлари –фриз, плафон кассеталари –эллинистик меъморлик ёдгорликлари яхши ўрганганлигидан далолат беради. Қара? Тибр қирғоқларида жойлашган бу ибодатхона хам илгариги буқалар бозоридаги ибодатхона каби айлана шаклига эга.

Рим ибодатхоналари учун яна бир характерли тип-нусхадаги – **псевдопериптер** нусхасидир. У ўзида грек периптерининг элементлари билан этрусск ибодатхоналари композицион принципларини мужассамлаштиради. Бундай нусхадаги ибодатхонанинг дастлабкиси Римдаги - **Фортуна Вирилис** ибодатхонасидир. Ибодатхона баланд подиумда қад кўтариб, тўғритўртбурчак шаклидаги целласи янада ичкарида

жойлашиб, ундаги узун пешайвон (портик) икки қатор устун билан теришиб, целлани хар уч тарафдан гир айлана ўраб турган устунлари худди деворидан ошиб кетаётганга ўхшаш ярим устунларга айланиб кетади. Пешайвонга чиқишдаги зинапоя бино фасадига урғу беради. Ибодатхона ионий устунларидан ташкил топган.

Римда сўнгги республикачилар даврида театр биносининг нусхаси яратилди. Бунга Помпейдаги театр биноти мисол бўла олади. Римдаги Марс майдонидаги **Помпей театри** (э.ав.55-52йй.) тарихчи Плинийнинг ёзмаларидан маълум.

Рим театрларининг грек театрларидан принципиал фарқи агар грек театрлари қоя ёки қир- адир қўйнида жойлашган бўлса, рим театрлар ўзининг шахсий мустақил биносига эга бўлган. Рим театрларининг яна бир афзаллиги сахнанинг бино ички қисмида жойлашувидадир. Грек театр сахнаси ортида реал ландшафт мавжуд эди. Шу сабаб рим театрининг ички макони ёпиқ берк ва алоҳида ажралган яъни холидир. Агар грек театри табиат билан уйғунлашган бўлса, рим театри –шахар типидagi қурилмадир. Субстракцияси – равоқли галерея тизимида бўлиб, ундан худди фойега ўхшаш системадан фойдаланилган, шунингдек, бинонинг одамлар билан тез тўлиши ҳамда бўшаши ҳам инобатга олинган.

Субстракция –тиргак ёки тирговуч бўлиб хизмат қиладиган қурилма. Унда асосий бино қад кўтаради. Худди баланд платформа каби ғишт ёки тупроқ уюмидан ҳосил қилинган тепалик каби.

Амфитеатр мисоли икки айланага ўхшаш театрни бирлаштириб, унда турли томошалар ва чиқишлар –масалан. Гладиаторлар жанги, хайвонларни захарлаш ёки якка курашлар ва турли кўринишдаги уйинлар олиб борилган. Бундай ўйинлар бутунлай римликлар ихтиросига хос сахналардир. Бундай кураш ва ўйинлар кейинроқ императорлик даврида тўлақонли ривожлантирилди. Бундай ўйинлар ва сахна кўринишлар Флавиёвлар даврида **Колизей** биносида (80йй.) олиб борилди.

Республикачилар даври махобатли қурилма турига – рим аслзодаларига мўлжалланган мақбара – дахмалар ҳам хос бўлиб, у Рим дарвозасига ортида катта йўл ёқасида жойлашган. Қабртошлар – саркофаг, обелиск ёки устун кўринишида бунёд этилиб, бундай мақбаралардан – Аппенин йўлидаги - **Цецилия Метелла** мақбараси э.ав 1 аср ўрталарида қурилган. Бу махобатли қурилма бахайбат цилиндрик шаклда квадрат асосли. мақбара томонлари – 22.3 тенг. Қабрнинг юқори қисми конус шаклида яқунланган. Қурилма бетондан қурилиб, тош билан пардозланган. Минорасини безаб турган фриз ва карниз, жижимадор мрамардан ишланган чўққиси антик даврдан кўра ўртаасрга хос. Бу меъморий ёдгорлик ўз шакли тамойили билан этрусск мақбара –дахмаси –Тумулусни эслатади. Цецилия Метелла мақбараси бақувват барабани билан ўзгача охангда қурилиб, карниз билан яқунланган.

Республикачилар даврида Қадимги Рим умумжамоа маркази бўлган Форумларни қуриш ва барпо этиш йўлга қўйилган. Шундайлардан – Романум

форумидир. Бу майдон ўзининг хажми, ўзидаги умумжамоа бинолари ва ташкил қилади. У эркин лоихалаш принципида бунёд этилган.

Республикачилар даври турар жой яъни аҳоли яшайдиган уйларнинг энг эътиборлиси – Помпейда қурилиб, Римда бу вақтда кўплаб уйлар бузилиб кетган бўлиб, улар ўрнида кейинги даврда бинолар қад кўтарган.

Шу ерлик италий уйлари – атриум ва перестил (ички ховли у коллонадалар билан ўралган) билан бойитилиб, шу билан бирга бундай уйлар хайкаллар ва фонтан билан ҳам алоҳида эътибор берилган. Перестиль атрофида яшайдиган уйларнинг эркин жойлашуви – Делос (Греция) га хос бўлган ечим. Бундай ечим римликларда бир ўқ атрофида жойлашганилиги билан алмашинади. Бундай ўзига хослик яна этрусск турар жойларига хос хислатдир. Республикачилар даврида Помпейдаги энг яхши холда сақланган уйлардан “**Пансилар уйи**”, **Фавна уйи**”, ва “**Кумуш тўйлар уйи**” дир. Бадавлат кишиларнинг виллалари юзага келишида турли сабаблар мавжуд. Бу биринчидан рим юқори табақасининг хаддан зиёд бойигани бўлса, бошқа томондан индивидуализмнинг кучайишидан, яна бир сабаби шаҳардаги шовқин-сурондан қочиш ва табиат сари интилишнинг белгисидир.

Витрувий қишлоқ вилласини – хўжаликка ва ишлаб чиқаришга мўлжалланганини таъкидлаб ажратади. Шаҳардаги виллаларнинг аксарияти кўплаб Неополитан кўлтиғида жойлашгани ва улардан энг яхши сақлангани – **Мистерия вилласи** ва **Диомеда вилласи** Геркуланум яқинида, **Папируслар вилласи**, **Боскоралдаги виллаларидир**. Шаҳар чеккасидаги виллалар ҳам худди шаҳардаги виллалар каби режалаштирилиб, перестили катгарок бўлиб, хақиқий боғга айлантирилган. Қурилманинг асосий қисмида хўжалик ёки фойдаланиш учун мўлжалланган уйлар – гир айлана ёки тўғритўртбурчак шаклида жойлашган. Виллаларнинг лоихалашда маҳаллий ернинг тектоник жойлашуви ҳам ҳисобга олинган. Улардаги усталик билан ўйлаб топилган – боғ, фонтан, беседка, ғорлар ва хайкалтарошлик бутун бир мажмуа билан киришиб кетади. Вилладаги энг ажойиби бу – **писцина** – катта сув омбори ҳам алоҳида эътиборли.

Рим вилларининг меморий принципи эр.ав. 1 асрнинг охирида юзага келди. Императорлар давридаги виллалар нафақат хажми билан хатто серхашамлилиги ва қимматбаҳо материалларнинг қўлланилиши билан ҳам ажралиб туради.

Махобатли рангтасвир. Республикачилар даврида хашаматли уйларнинг ажралмас қисми махобатли суратлар бўлди. Махобатли рангтасвирнинг энг нодир намуналари – Помпей шаҳрида кўплаб топилгани боис бу шаҳар антик рангтасвирни ўрганишдаги макон бўлди. 19 аср охирида Помпей деворий суратларини ўрганиш бошланиб, уни 4 стилга ажратилиб, аниқ бир тарихий босқич билан боғлиқлиги ўрганилди. Бу бўлиниш ёки ажратиш нафақат Помпей учун, балки, эрамизнинг 1 асрининг 3 чорагида рим декоратив рангтасвир санъатини ўрганиш ва аниқлашда ҳам зарур бўлди.

Эр.ав 2-1 асрларда республикачилар даврида – **1чи ва 2чи стиллар** ривож топади. Биринчи ёки “**инкрустацион стил**” ўзида рангли мрамарга

тақлиднамо охангни мужассамлаштириб, алохида квадралар, карниз ва пиястрлар, рельеф тарзида штукатурка қилиниб, бўртиқ кўринишга эга. Биринчи стилга хос суратларнинг ранги-тўқ қизил, сариқ ва оқ бўлиб, тоза тонларда ишланиб, ўта мазмундорлиги билан ажралиб туради. Ундаги рангни сингдирувчи штукатурка бир неча қаватдан иборат бўлиб, кейинги ҳар бир қавати майинлашиб майдалашиб боради. 1чи стил қатор уйларда қўлланилиб, хатто Помпейдаги Фавна уйида ҳам учратиш мумкин.

Иккинчиси –архитектуравий стил-меъморий стил-деб номланган аввалги ясси стилга нисбатан маконий ечимга эга. Деворларда калонналар, капителлар, карниз, пиястрлар тасвирланиб, у томошабинни чалғитишга қаратилган.

Хайкалтарошлик. Хайкалтарошлик бу даврда шахсни кўкларга кўтариш ва унинг шон шухратини куйлаш масалаларини илгари сурди. Республикачилар даври хайкалтарошлигида махобатли турдан кўрапортретчилик ривожланди. Айниқса реалистик портретчилик рим хайкалтарошлигидаги ўзига хос турлардан бири бўлди. Бундай хайкаллар асосан ўлган кишининг юзидан ниқоб олиш асосида шаклланди. Шундай хайкал портретлардан “шу даврнинг хукмдори “Ю.Цезар портрети”

Август даври санъати (эр.ав. 27 й –эрамизнинг 14 йили) Қуллар ва камбағалларнинг бош кўтариши натижасида бой қулдорлик республикасига қаттиқ зарба берди. Рим хали у қадар йирик шаҳар бўлмаган вақтданок у сиёсий жихатдан хали кучсиз бўлишига қарамай, Ўртаер денгизидаги улкан империяни бошқаришга кучи етмас эди. Бу вақтларда қулдорларни табақаланишини химоя қилишда? Бақувват марказлашган ҳокимият зарур эди. Айни ҳудди шу даврда республикачиларнинг олиб борган сиёсати хали жуда мустаҳкам эди.

30-йиллардан Рим тарихида янги саҳифа очила бошлади. Рим империяга айланаётган бир вақтда сиёсий тўнтарилишлар оқибатида давлат вақтинчалик монархия ва ҳарбий диктатурага айланишига сабаб бўлди. Бу муваққат диктатурага Октавиан Август (эр.ав. 27й.- эр.ав. 14 аср.) асос солди. Октавиан ҳам худди Цезар каби республикачилар тузумига хос бўлган кескинликлардан четлашишга ҳаракат қилди. Римда сенат иш олиб бориб, у билан бирга халқ мажлиси ва сайлов магистратлари ҳам фаолият юритар эди. Бироқ, империяни бошқаришдаги энг асосий лавозимлар ҳарбий диктатор Августга бўйсуниб, унинг йўриғи билан иш олиб борар эди. Янги давлат тузumi принципат мақомига эга бўлди. Принципатнинг ўрнатилиши даврнинг асосий сиёсий муаммоларини хал қилишга қаратилиб, империя руҳи ва масшабига (ўлчовлари) мос бўлган. Жумладан, эксплуатация қилинаётганларни бости-бости қилишда ҳам. Бошқарувнинг янгича шакли чекка жойлардаги аслзодалар ва чавандоз ва нобилларнинг эътиборини тортиб, уларни ҳам четда қолдирмади.

Рим фуқаролари узоқ йиллик фуқаролар урушидан сўнг, энг аввал, тинч-осуда ҳаёт кечиришни тиклашга ҳаракат қилдилар. О.Август томонидан “Рах Романа”(рим тинчлиги) шиори остидаги сиёсат илгари сурилиб, аҳолининг

турли табақалари томнидан қўллаб қувватланди. О. Август ўзининг давлатни бошқаришдаги ички расмий сиёсатини олиб боришда ўзининг айёрона сиёсатини йўлга қўйди.

Август даври меъморлиги. Август давр меъморлиги албатта императорлик авторитетини мустахкмлашга қаратилиб, қурилган қурилмаларда унинг бойлиги ва очиқ қўллиги ҳам акс этиши керак эди. Империя шарт шароитдан келиб чиққан холда бу даврда қурилмалар улкан масштабларга эга бўла борди. Август даври меъморлигида қурилиш техникаси ҳам мукаммалашди. Қурилишда бинони қуришда ва унинг равоқ, девор ва умуман уни лоихалашда Рим бетони (пишган ғиштнинг майдалаб аралашган холда) пайдо бўлиб ундан унумли фойдаланилди. Бундай ғиштин –бетон қоришманинг юзага келиши қурилишда мустахкам ва улкан хажмга эга гумбазларни қуриш имкониятини яратди. Айни вақтда бу қоришманинг қўлланилиши қурилиш ишларини билмайдиган қуллар меҳнатини ҳам енгиллаштирди. Ғиштин –бетонга асосланган қурилмалар сирти ёки мармар билан баъзида охакли травертинали аралашма билан сувалиб пардозланган. Бу ҳақида тарихчи Светонийнинг ажойиб сўзлари: “Август Римни лой холда қўлга киритиб, уни мармардан бунёд этиб ташлаб кетди”-деган эди. Бундай ажойиб иборалар шундан далолат берадики, яъни императорлик даврининг бошланғич даври қурилиш ишларида янгича техник усул ва қўлланилишлар юксалганлигидан ва бу усуллардан унумли фойдалана билишганлигидан далолат беради.

Римда империянинг чегараси кенгайганлиги сабаб, савдо-сотик ривожланиб, шаҳарда ҳаёт жонлангани боис –форумлар, умумжамоа бинолари –базиликалар, томошагоҳ қурилмалар: театр, амфитеатрлар, цирклар) термалар, саройлар ва турар жойлар, ибодатхоналар, меъмориал ёдгорликлар, кўприклар, йўллар, акведуклар ва триумфал аркалар қурилиши авжига чиқди.

Рим императорлик даври меъморлиги бизгача ўша холда етиб келмаган, улар тарихий жараёнлар ва табиий офатлар натижасида вайрон бўлган, қайта ўзгаришлар киритилган ва яна қайтадан тикланган. Август даври қурилишлари композицион ечими ва режалашуви ўзининг ўта соддалиги билан ажралиб туради. Масалан, Август Форуми композицион лоихасида ўтган Цезар даври лоихалашуви (тўғритўртбурчак режадаги перестил ховли ва унинг қоқ марказида ибодатхона жойлашаган.) қайта ривожлантирилди. Августнинг ушбу форумининг ичкарасида – **Марс Ултор** ибодатхонаси жойлашган. Бу бахайбат майдонда ибодатхонанинг ўнг ва чап томонларида – айлана шаклини хосил қилувчи деворлари охак сувоқли бинолар қад кўтарган. Ўша даврда бу айлана майдонлар хайкаллар, яримустунлар ва портиклар билан безатилган эди.

Бу даврга оид бизгача яхшироқ ахволда сақланиб қолган эр.ав 1 асрга хос қурилмалардан – *Марцелла театри* бўлиб, у ярим айлана шаклига эга бўлиб, бу театр антик қурилмаларига қараганда бирмунча яхшироқ холда сақланган. Марцелла театри грек театрларига қараганда кўп ярусли фасадга

эга бўлиб, у аркали ордерларлардан иборат. Бизгача бу театрнинг фақат икки қавати сақланиб қолган. Биринчи қаватида – столб ва аркалар ярим калонна ва тоскан ордери антаблементи билан қиёсланса, иккинчиси эса, ионий ордерлар билан.

Август даврига оид қурилмалардан яна бир – бу термалар бўлиб, шундайлардан *Агриппа термаси* бизгача сақланмаган.

Римда Августга бағишланган мавзолей ҳам бунёд этилиб – у катта цилиндр шаклига эга бўлиб, олий канипча (насип) кум билан яқунланган.?

Асрнинг биринчи ярмида шунингдек, қатор инженерлик қурилмалари ҳам яратилиб, булардан *Клавдийнинг* бахайбат *Акведуги* бизгача қисман сақланиб қолган. Август даври турар жойлари яъни истиқомат қилиш учун мўлжалланган уйлар асосан, хос уйлар ва кўп қатлатли уйлар нусхаси ривожланиб, улардан кўп қаватли уйлар римнинг кўплаб худудларидан жой олди. Помпейда шунга хос уйлар -**домуслар** кўплаб сақланиб қолган. Уларда этруссклар уйи билан эллинистик нусхадаги уйлар кўриниши қоришилиб кетган. Этрусскча уйлардан атриум мерос қилиниб, у марказдаги энг эътиборли расмий хона бўлган бўлса, эллинча уйлардан –перестил ховлиси, асосий яшайдиган хона сифатида хизмат қилиб, у интим ётоқхона қисми бўлган.

Август даври тасвирий санъати Август даври тасвирий санъатида алохида расмий стил юзага келиб, у портрет ва бўртма санъатида ривожланади. Бу давр санъатининг илк босқичида эр.ав.5-4 аср грек санъати анъаналари ривожлантирилиб, классицизм стили бу даврнинг хумрон стилига айланади.

Ўтилган дарсни мустаҳкамлаш учун саволлар:

1. Қадимги Рим ёки Антик давр цивилизациясига изох беринг?
2. Қадимги Рим империясининг худудий чегараси ва этник тарихиби.
3. Рим Республикачилар даври сиёсий- маънавий ҳаёти.
4. Рим Республикачилар даври меъморлигига характеристика.
5. Қадимги Рим архитектурасида қандай янги қурилиш ашёлари ва конструкциялари ишлатилган?
6. Форум ансамбллариининг шаклланиш хусусиятлари.
7. Қадимги Рим ордер системаси қандай хусусиятларга эга?
8. Республикачилар даври тасвирий санъати.хайкалтарошлик.
9. Бу даврга оид хайкалларни қайд этинг ва таҳлил қилинг?
10. Август даври рим санъати ва маданиятининг “олтин асри”га изох беринг?
11. Август даври меъморлигида қилинган ишлар ва Форум ва ундаги қурилмалар.
12. Қадимги Рим архитектурасида Гумбаз ва Равоқлар.
13. Қадимги Рим қурилиш ашёлари ва техникаси.
14. Рим архитектурасида ордер системалари.
15. Ордерли аркада типтоник структураси.
16. Рим архитектурасида бинолар ва архитектуравий ансамбллар.
17. Август даври хайкалтарошлиги ундаги ғоя ва қарашлар. Улардан мисол келтиринг ва таҳлил қилинг?

15 - Мавзу. II-III -АСРЛАРДА ҚАДИМГИ РИМ САНЪАТИ

МАЪРУЗА РЕЖАСИ

1. Рим 2 аср санъатига характеристика ва бу даврдаги сиёсий ахвол.
2. 2-3- аср Рим архитектураси.
3. Траян даври меъморлиги ва санъати.
4. 2-аср Рим санъати. Антонинлар даври архитектураси ва хайкалтарошлиги.
5. 3-аср Рим архитектураси.
6. Рим провинциялари санъати.
7. Илк христан санъати.

ТАЯНЧ ИБОРАЛАР

Республика даври. Империя даври. Концелярия. Базилика. Амфитеатр. Терма. Акведук, Арка. Аркада, Колонна. Форум. Равоқли ва гумбазли конструкциялар. Бетон конструкцияси. Сувоқлаш. Акведук. Композит ордери. Ордерли аркада. Романиум форуми. Траян форуми. Траян колоннаси. Нерон, Нероннинг олтин саройи, Колизей, Тит ва Константин аркаси. Палатин қасри. Колизей амфитеатри. Каракалла ва Диоклетиан термалари. Витрувий, Пантеон ибодатхонаси. Апполодор Домаский, Константин базиликаси. Инсуллар. Христианлик, Исо, Мария, саҳобалар, оташпарастлар, катакомба, рамзлар: узум бошоғи, балиқ, юлдуз, хоч.

3- илова

МАЪРУЗА МАТНИ

2- аср рим империяси санъати 2-аср Римга хос характерли хислат - бу даставвал унинг худудий чегарасининг кенгайиши бўлса, бошқа тарафдан маданий юксалиши шу билан бирга санъатининг ҳам энг юксалган даври эканлиги билан белгиланади. Айнан бу давр Рим кулдорлик давлатининг ички ҳамда ташқи сиёсий қарама-қаршиликлар авж олган даври ҳамдир. асрнинг иккинчи ярмига келиб бу зиддиятлар ва кескинлик бирмунча енгиллашади. Императорларнинг рим метрополиясида иқтисодий сиёсатларини ривожлантириш учун олиб борган сай харакатларига қарамай, Италия иқтисоди сустлаша бориб, аксинча римнинг кўплаб чекка худудларида хаёт жонланди. Жумладан, Фарбда Испаниядан то Галлиягача, Шарқда Мисрдан Суриягача бўлган худудлар маданияти юксалиб, уларда ўзига хос тарда санъат ривожланди. 2 асрда Римдан чекка худудларида бўлиб турган кўзғолонлар: Греция, Миср, Киренанка ва Иудеядаги кўзғолонлар римликлар томонидан вахшиёна бостирилиб, натижада рим кулдорлик давлатининг социал ва иқтисодий инқирозидан дарак берар эди. Унинг акси айниқса, бу давр маънавий хаётида ва маданий борада ўз ифодасини топди. Турли шарқона мистик-диний қарашларнинг кенг ёйилиши, м, Мисрча Исида маъбудасига ёки эронликларнинг Митра худосига эътиқод қилиш қабилар, шунингдек, христианликнинг юзага келиши ҳам бунга яққол мисолдир.

Император **Траян** (98-117) римнинг энг кўзга кўринган императори ҳамда харбий кўмондонларидан бўлиб, Дунайда у дақлар устидан, Осиёда Парфия ва Арманистон билан урушиб, кўплаб қулларга эга бўлиб, шу билан бирга ўз худудини кенгайтириб, давлат ғазнасини ҳам бойитди. шунингдек у римнинг иқтисодий ахволини яхшилаб, инқирозига ҳам чек қўйди. Траяннинг

давлатни идора қилишида ўзи якка бошқаришга амал қилиб, бироқ, у ҳам халқ олдида кўз бўямачилик қилиб, республикачилар даври сиёсатини илгари суриб, сенатга катта эътиборини жалб қилди. Бундай хислатлар албатта Траян даври саройидаги портретчиликда ўз мухрини қолдирди, бу даврга хос портретчиликда республикачилар даври аънаналарига тўғридан тўғри тақлид қилинганлиги шундоқ сезилиб туради. Шу даврга хос шундай хислатларни ўзида аниқ акс эттирган портретлардан Траяннинг хайкал портретидир. Бу портретда шахсан император Траяннинг хақиқий шижоаткор ва жасур қиёфаси мужассамлашган. Бироқ ушбу портрет ўзининг хаддан зиёд бўрттирилганлиги ясалиши жихатдан қуруқ ва графикага хос хислати билан бошқа рим реалистик портретларидан ажралиб туради.

Троян даври меъморлиги. Троян даврига хос меъморлик эллинистик давр меъморлиги аъналарини давом эттирган Флавиевлар меъморлиги аъналарини ривожлантирди. Траяннинг қурилишга иштиёқмандлиги ва серғайратлиги Қадимги Римнинг донғи кетган меъмори Апполодор Домашкийдек меъморнинг номи билан узвий боғланди. Апполодор Домашкий асли суриялик греклардан бўлиб, у меъморлик соҳасида ўз малакасини шарқда оширди. Апполодор Траян саройининг шахсий меъмори ҳамда инженерни бўлиб ишлади. У ўзи бунёд этган – Дунай узра қад кўтарган энг бахайбат ёғоч кўприк ва осадних машина тўғрисида битилган икки трактатнинг муаллифи ҳамдир.

Апполодор томонидан ўзидаги барча турли нусхадаги қурилмалари билан Траян форуми дунёга келди. Бу форум аввалги бошқа форумларга қараганда меъморий ечими ва лойихаси билан энг катта ва серхашам императорлик форуми эди. Унга кириш бўлиб триумфал арка йўл бошлаб, унинг ортида 120x120 метрли катта ховлига эга. Ховли ёки майдонча эса икки портикка эга бўлиб, натижада ён деворлар ярим айланани ҳосил қилади. Бу майдонга Улпия деб номланган беш нефли базилика бириктирилиб, унинг ортида унча катта бўлмаган айланасимон майдончада лотинча грекча ва лотинча кутубхона биноси ўрин олган. Бу кутубхона биноси қоқ марказида Троян устун қад кўтариб туради. Майдоннинг ичкари қисмида худди шу туташ жойда Трояннинг ўлиmidан кейин императорга бағишлаб ибодатхона ҳам қурилди.

Майдоннинг шимолий-шарқий ярим айлана қисмида беш қаватли бахайбат биноси савдо расталари билан бириккан. унинг қолдиқлари айни вақтгача сақланиб қолинган. Троян бозори ўзининг бетон ғиштинли меъморий ечими билан эътиборлидир. бозорнинг асаосий зали уч қаватли хочсимон равоқ қўлланилган.

Форумнинг бутун меъморий комплексининг бир тизимга асосланиши, майдонларнинг продолний? Бир маромда кетма кет кесишуви ва гир айлана қурилмалар билан ўралгани –буларнинг барчаси ўтган давр форумларига хос белгидир. Троян форумидаги кетма кетлик ярим айлана “экседра”лар билан безалиши, форумнинг кўндаланг кесишган марказига урғу бериб, шу билан бирга кўндаланг жойлашган Улпия биноси билан ҳам. Майдоннинг қоқ

марказида Траяннинг тилла ранг бронзадан ясалган отлик хайкали қад кўтарган. Майдон рангли мрамар плита билан қопланган. Форум деворларининг ички тарафи ҳам мрамар билан ишлов берилган. Экседралар олтин суви қопланган трофей яъни (хайвоннинг қотирилган боши) бидан безатилган. Майдоннинг очик айвонлари, ибодатхона ва базиликалар кўп сонли хайкаллар билан безатилган. Ички безатилишда мрамар ва гранитдан ишланган колонналар бири бири билан қиёслашиб, базиликанинг том қисми зар хал бронза лист билан қопланган. Ундаги римга хос гумбаз ва аркалар ўринга колоннадалар ва ёғоч тўсинлардан унумли фойдаланиш балки, Апполодорнинг грек меъморлиги билан хамоханглигини кўрсатади.

Форумдаги бошқа қурилмаларга қараганда энг яхши сақлангани бу Траян колоннаси. Унинг баландлиги 38 метрга тенг. Колонна тўғритўртбурчак шаклдаги пойдеворда қад кўтариб, у юмалоқ мрамар бўлаклардан ишланган. Колоннанинг асоси яъни ўзаги ионий устуни ўзагидан олиниб, у 27 метр бўлиб, сирти спиралсимон бурама бўртма билан қопланиб, 22 та бурamani ташкил қилади. Бўртма лентанинг узунлиги 200 метрга тенг. Ундаги фигуралар сони 2500 мингтага яқин бўртмаларда Траяннинг дақларга қарши юриши тасвирланган. Колонна дорий устуни капители билан яқунланиб, капител узра Траяннинг хайкали жойлашган. Колонна асосида яъни ичида Траян ва унинг рафиқасининг вақт соати келиб куни битса, жасадни сақлаш учун (урна) ҳам яшириб қўйилган. 16асрга келиб Траян хайкали олиб ташланиб унинг ўрнига сахоба Петр хайкали билан алмаштирилди.

Траян колоннасига ишланган бўртмалар рим хайкалтарошлигининг ўзига хос тарихий-хикоянависона жанрни илгари суриб, унда римликларга хос кузатувчанлик ва назидателнийликка қараб бурилиш каби хислатлар яққол кўзга ташланади. Бўртмада - римликларнинг дақлар устидан эришган ғалабаси мазмунли батафсил хикоя қилинади. Воқеалар реал ва хақиқий хаётдан олиниб: тинч оқаетган Дунай дарёси, уфқда римликларнинг бунёд этган қурилмалар узокдан ғира шира кўриниб, ундан кейин римликларнинг дақлар билан олиб борган алангали урушлари, дақларнинг аср тушиши, қўлга тушган дақларни қамалиши, кули кўкка совурилган дақларнинг уйи, ва қалъа ва саройларни ишғол қилиш ва хаказо.бу сахналар шу давр тарихини ўрганида қолаверса, шу даврга хос маданият ва урфларни билишда, ўша давр кишиларининг қиёфаси ва либосларни тасаввур қилишда ҳам ўта ноёб хужжатли далилдир. Тасвирларда рим жангариларини бўрттириб кўрсатишга интилиш кучли хис қилинади. Айниқса, Траяннинг қиёфасини ифода этишга алохида эътибор қаратилган. У бу композицияда 90 га яқин портрет қиёфаси кузатилади. Улар Траяннинг қандай рим императори ва йўлбошчиси бўлганилигидан далолат бериб, шу билан бирга унинг ички маънавий оламини ёритишга ҳам харакат қилинган.

Бироқ Траян даврига хос махобатли хайкалтарошликнинг энг сира асарларида архаик қолдиқлар йўқолиб боради. Траян аркасига ишланган аср тушган дақлар хайкалларида нафақат инсонларни этник қиёфасини етказиш билан бирга, уларнинг ҳам ташқи қиёфаси ҳамда ички дунёсини ҳам

ёритишга интилиш кузатилади. Айниқса аср тушган дақлар образини фожиавий дарматик тарзда тўлақонли очиб берилиши бу давр хайкалтарошлигининг эришган ютуғидир.

Ўтилган дарсни мустаҳкамлаш учун саволлар:

1. Қадимги Рим 2-асрдаги тарихий сиёсий ахволга изох беринг?
2. 2 аср Антонинлар сулоласи давридаги сиёсий- маънавий хаёт.
3. Траян даври архитектураси. А. Домашқий фаолияти.
4. Траян форуми, Траян устуниси ва ундаги бўртмалар.
5. Траян даври санъати. Хайкалтарошлик ва портретчилик.
6. 3- аср Рим санъатига тушунча беринг?
7. 3- аср Рим архитектураси. "Каркалла термаси", "Аврелиан девори", "Диоклетиан саройи ва термаси" ни таҳлил қилинг?
8. Христианлик ва илк христиан санъати.
9. Катакомбалар. Улардаги христиан тасвирлари

5-илова

16 мавзу. ҚАДИМГИ ХИТОЙ САНЪАТИ

МАЪРУЗА РЕЖАСИ

1. Қадимги Хитой географик -этниқ таркиби ,дини, урф- одати.
2. Қадимги Хитой санъати босқичлари ва миллий анъаналари.
3. Қадимги Хитой архитектураси.
4. Қадимги Хитой тасвирий ва амалий санъати.

ИЗОХЛИ СЎЗЛАР

Яншао, Луншан, будда, буддизм, Шан ин даври, Чжоу даври, Цин ва Хан даври, Буюқ хитой девори. Синдундаги дахма. Чжоу даври бронза идишлари.

МАЪРУЗА МАТНИ

Қадимги Хитой санъатининг даврий чегараси. Эр.ав. 4 мингинчи йилликдан то 3 мингинчи йилликкача хитой санъати қатор босқичларни ўз ичига олади. Хитойнинг этниқ таркиби ва географик тузулиши. Қадимги Хитойнинг сиёсий ва маънавий хаёти. Қадимги Хитой ёзуви ва санъатининг юзага келиши. Кулолчилик. Эр.ав. 4 мингинчи йилликда қадимги хитойликлар кулочилик билан машғул бўлган. Бу даврда кулолчилик буюмлари дастгоҳда ясала бошлаган. Улар ситри оқ. Қора, қизил ранглар билан ромб. Зиг заг ва панжара симон нақшлар билан безатилган. бундай кўзалар чакмоқ чақиши, ўт олов ёки яхши хосил унишига аталган сирли маросим учун мўлжалланган. "Яншао" кулолчилик намуналари деб номланган бу идиш ва буюмлар шу жойнинг номи билан боғланади. "Луншан" кулолчилиги услуби яншаога караганда анча нафис ва шакл жихатдан ҳам нозик бўлган.

Шан-Ин ва Чжоу даври санъати (Эр.ав.2-й.ўртаси ва 1 м.йиллик) Кулолчилик.бронзадан ишланган идиш ва буюмлар. Улар сиртига ишланган геометрик ва бўртма тасвирлар.**Чжоу даври** санъати.(эр.ав 11 аср) Чжоу даврида фалсафа, адабиёт ва санъатнинг гуллаб яшанаши. Чжоу даври

шахарсозлиги. Хунармандчилик ривож. **Чжаньго даври.** (эр.а1 м.йиллик охири). Патриархал кулдорлик тузумининг емирилиши.Тасвирий ва амалий санъатнинг ривож, турли метал ва суюқдан ишланган идиш ва буюм ва уй жихозлари.

Цин ва Хан (эр.ав.3м.й.-эрамизнинг Засри) даври санъати. Марказлашган империянинг вужудга келиши. Меъморлик.Буюк Хитой девори қурилиши (эр.ав.4м.й-3м.й.) Сандун ва Сичуандаги қирол ва унинг оиласига мўлжалланган дахмалар. Улардаги хайкал бўртмалар. Қадимий Хан империясининг қуллар қўзғолони натижасида инқирозга юз тутиши.

Ўтилган дарсни мустаҳкамлаш учун саволлар:

- 1.Қадимги Хитойнинг географик тузилиши.
- 2.Қадимги Хитой халқининг урф одати, дини ва ривояти.
- 3.Яншао ва Луниан кулолчилиги. Уларнинг услуби ва шакли.
4. Чжоу даври санъатининг равнақи.
5. Цин ва Хан даври санъатига тариф беринг?
6. Буюк Хитой девори қурилиши тарихи.
7. Сандун ва Синчундаги қирол дахмалари.

17- мавзу. Қадимги Хиндистон санъати

МАЪРУЗА РЕЖАСИ

- 1.Қадимги Хинд халқининг этник таркиби , дини ва урф одати.
- 2.Қадимги хинд адабиёти, шеърляти ва фалсафаси.”Махабхорат” ва “Рамайна” эпик асари.
3. Қадимги .Хиндистон меъморлиги.
- 4.Қадимги Хинд санъати.
- 5.Хинд хайкалтарошлик ва амалий санъати

ТАЯНЧ СЎЗЛАР

Шива, Махабхорат, Рамайна, Веда, Индра, Агни, Сура,Митра, Савитари,Брахман, Брахманизм, Варна, Вишна, Кришна, Маури,Ступа, Стамбх,Будда, Буддизм,Чайтя, шудр, Гандхар, Гупта, Аджанта, кушон,Бодхисатва, Шива. Индуизм.

3-илова

МАЪРУЗА МАТНИ

Қадимги Хиндистон санъатининг даврий чегараси.Қадимги Хиндистоннинг тектоник жойлашуви ва этник таркиби ва дини .эр.ав.3-2-йилликда шимоли –ғарбий Хиндистонда дастлабки синфий жамиятнинг қарор топиши.Қадимги Хиндистоннинг ўзга юртлар билан савдо-сотик алоқаси натижасида амалий санъат ривож. Бронзадан ишланган буюмлар, заргарлик ,кулолчилик ва хайкалтарошликнинг ўзига хос ривож. Эр.ав 1 мингинчи йилликда йирик марказлашган кулдорлик давлатининг ташкил топиши. Эр.ав 1

мингинчи йиллик иккинчи ярмида Хинд адабиётининг ривожини. “Махабхорат” ва Рамайна” бадий асарининг дунёга келиши.

Қадимги Хиндистон санъатининг илдизлари архелогик қазилмаларга караганда палеолит ва неолит давридан бошланади. Махенджо Даро ва Хараппдаги қазил ишлари бу ерда синфий жамият қарор топганидан, эр.ав 3-2-асрларда хиндлар ўзга халқлар Миср ва Шумер билан савдо-сотик ишларини олиб бориб, ёзув яъни ўз алифбосига эга бўлган. Шунингдек халқ амалий санъати ҳам азалдан ривожланган. Бу ерлардан бронзадан куйма идишлар, заргарлик кулолчилик буюмлари билан бирга хайкалтарошлик ҳам ривожланган. Хатто харобага айланган шаҳар қолдиқларидан бу ерда кенг кўчалар, пишган ғиштдан қурилган уч қаватли уйлар ҳам мавжуд бўлган. турли хил тумор ва белгиларда фантастик илоҳлар тасвири билан безатилган. Эрамиздан олдинги 2 аср ўрталарида хиндлар Инда водийсида кўним топиб, ўтроқ яшаб, ўзига хос тарздаги турмушларини четдан келган кўчманчи қабилаарилар томонидан босиб олиниб, қадимги хинд элатлар билан аралашиб кетади. Айнан мана шу аврда хинд адабиётининг дастлабки дебочаси “Веда” (билим) асари дунёга келган. Бу асар қадимги хинд маданияти, урф одати ва турмуш тарзи ҳақида шерият орқали баён этади. Унда худолар образи ва уларга бағишланган қасидалар ва мусиқалар ўз ифодасини топган. Кўшиқларда табиат кучлари бўлган маъбудлар –Индра –мамақолдирак, Агни –олов, Сура. Митра ва Савитарилар –куёш худоси тимсолида мужассамлашади. Унда меъморлик ва мусиқа ҳақида ҳам баён этилади.

Инда водийсида истиқомат қилган аҳоли яшайдиган уйлар асосан ёғочдан қурилиб, айлана шаклдаги режаси, усти ярим айлана гумбазсимон томига эга бўлган.

Эр.ав.1 м.йилликда Хинд санъати. Эрамиздан олдинги 1 асрда хиндистонда қулдорлик жамияти ташкил топиб, бу Магадха қулдорлари бутун Ганг давресида хукмронлик қилганлар.бу даврда мамлакат сиёсий ва иқтисодий жихатдан юксалиб,қулдорлик эса у қадар ривожланмаган эди.айниқса, адабиёт ва санъат соҳасида муҳим силжишлар бўлди. Янги давлатда брахман кохинлар эгаллаб. Албатта брахманизм дини ривожланди. Бу дин аввалги динлардан синфий характери билан фарқ қилиб, у хиндларни табақаларга ажратиб ҳам берди. Кохинлар табақасига мансублар - **Варналар** деб аталди: кохин брахманлар кўп нарсада ҳақ ҳуқуқга эга эди.қуйи табақадагилар –**шудр** деб аталган. Брахманлар эски худоларни инкор этиб янги маъбудларга эътиқодни кучайтирдилар.Брахма –оламини яратувчиси сифатида мужассамлашди;Вишна –куёш худоси тимсолида; Шива эса- ёвуз кучларни даф қилувчи маъбуд сифатида, Индра –салтанат ва бойлик ва давлат рамзи сифатида гавдаланди. Эрамиздан олдинги 1 мингинчи йилликнинг иккинчи яримда хинд адабиёти гуллаб яшнади. Бу даврда “**Махабхорат**”, “**Рамайна**” каби бадий-фалсафий асарлар дунёга келди.Бу маҳобатли бадий асар хинд халқининг бадий бойлиги сифатида, ўзида шерият, мусиқа, фласафа, санъатни намоиш қилиб, шу билан бирга қадимги хиндлар ҳақида тарихи, урф-одти ва анъанасини тараннум этади.

Эр.ав 1 мингинчи йилликнинг сўнгида **Маурилар сулоласи** (322-185) даврида маданий юксалиши кечиб ўтади. А.Македонскийнинг юришларидан кейин Хиндистон бирлашиб, марказлашган давлатга айланади. Бу даврда Миср ва сурия билан савдо сотиқ ишлари йўлга қўйилади. Будда динининг кириб келиши ва у билан боғлиқ меъморий обидалар яъни ибодатхоналарнинг яратилишига сабаб бўлади. Архитектура, хайкалтарошлик ва тасвирий санъат гуллаб яшнади. Буддизмга оид қурилмалар ривожиди. Меъморлик ва хайкалтарошлик уйғунлиги. Ступалар. Санчидаги Ступа. (эр.ав 1 аср) Стамбул-устунлар. Сарнатхдаги стамбул. (Эр.ав 3м.й.) буддага бағишланган қоя ва тоғларга ўйиб ишланган ибодатхона чайтялар. Карлидаги “чайтя” (эр.ав.1 аср) Анджантидаги ғорга ўйиб ишланган ибодатхоналар.

Эрамизнинг 1-3 –асрида Хиндистоннинг Кушонлар томонидан босиб олинди. Янгича будда тимсолининг яратилиши ва хайкалтарошликда идеал образлар талқини. Хинд ва эллин санъати анъаналари уйғунлиги. Гандхар хайкалтарошлик мактаби ва унинг ўзига хос хусусияти

4-5 – асрлар Гупталар даврида санъати. 4-5-асрда Хиндистоннинг бирлашуви. Қулдорлик тузуми ва янгича феодал тузумга ўтиш. Гупталар даври санъатидаги жонланиш. Хайкалтарошлик ва рангтасвир. Аджанта ибодатхонаси хайкалтарошлиги. Ундаги махобатли суратлар.

Ўтилган дарсни мустаҳкамлаш учун саволлар:

1. Қадимги хиндларнинг тарихий тараққиёти ва этник таркиби.
2. Қадимги Хинд динларининг келиб чиқиш тарихи.
3. Хинд адабиёти, фалсафаси ва шерияти ва мусиқасининг шаклланиш манбалари.
4. Қадимги хинд меъморлигининг шаклланиш сабаблари.
5. Чайтя ва Стамбулларни таҳлил қилинг? Карлидаги чайтяни таҳлил қилинг? Сарнатхдаги стамбул.
6. Буддага бағишланган Ступалар. Санчидаги ступа.
7. Қадимги хинд тасвирий санъати. Буддага бағишланган хайкаллар.
8. Гандхар хайкалтарошлик мактаби. Ундаги грек –рим хайкалтарошлик анъаналари.
9. Гупталар даври санъати. Аджантадаги ғорларга ишланган суратлар.
10. Аджанта ғори пештоқи бўртмалари, уларнинг мавзуси ва ишланиши.
11. Ўрта асрларда Хинд санъати. Индуизм дини ва унинг тасвирий санъатда акс этиши.
12. Элурдаги Кайласанатха ибодатхонаси.
13. Кайласанатха хайкалтарошлиги, Шиванинг махобатли хайкали.

18- мавзу. ҚАДИМГИ ЯПОН САНЪАТИ

МАЪРУЗА РЕЖАСИ

1. Қадимги японларнинг географик ва этник таркиби.
2. Қадимги япон маданияти ва санъатининг юзага келиши
3. Қадимги япон архитектураси ва унинг миллий характери.
4. Қадимги япон хайкалтарошлиги ва амалий санъати

ТАЯНЧ СЎЗЛАР

Япон. Исида, Аматерасу, Тоёукага, Будда, буддизм, Хайян, Япон боғлари, Камакура буддаси, Яматео мактаби, Суйбоу стили, Капура ансамбли.

МАЪРУЗА МАТНИ

Қадимги Япония санъатининг илдизлари хали эр.ав. 4 мингинчи йилликдан бошланган. Бироқ япон санъатининг қадимги даврига қараганда ўрта асрларда кўрина бошлади. Феодал жамиятнинг қарор топиши билан 6-8-асрлардан то 19 асрга қадар япон санъати ўз ривожини бошиданн кечиради. 6 асрдан бошлаб японлар буддага эътиқод қилишни бошлаганлар ва расмий длат дини сифтида қабул қилинган.унга бағишлаб ибодатхоналар қад кўтарди. Тасвирий санъат хайкалтарошлик будда дини тарғиб этишга қаратилди. Япон халқи ўта нозик дид фаросатли бўлиб, уларнинг маданияти ва санъати ўзига хос тарзда шаклланган. Улар ҳар қандай ортиқча нарсани эътироф этган формулани илгари сурдилар.Қадимги Япон халқи ва этник таркиби. Қадимги японларнинг дини ва урф одати.

Архитектура. Япон архитектураси ўзига хос тарзда миллий анъаналарни ўзида мужассамлаштирган холда шаклланди. Айниқса ўрта асрда япон меъморлиги гуллаб яшнаган даврини бошидан кечиради. Япон меъморлигида ёғоч меъморлик ривожланиб, унда ибодатхона ва турар жой биноларига катта эътибор қаратилади. Бунга сабаб япониянинг табиий иқлим ва шароити ва сейсмик носозлигидир. Шу боис япон меъморлигида маҳобатли архитектура, хашаматли сарой ва мажмуалар ривожланмади. Уларнинг қурилмалари ўзининг содда ечими ва енгил материаллардан қурилиши билан эътиборлидир. Уларни безатиш қадимдан миллий анъаналарга таянган холда .. қурилишда каркас услуби асосийси бўлиб, бинолар ер билан уй оралиғида намгарчикдан сақланиш учун ажратилган. Уларда қўлланилган устун- тиргаклар ер кимирлаганда таянч сифатида бинони сақлашга мўлжалланган. Деворлар ўзида таянч вазифасини зиммасига олмайди. Уларни иссиқ ва совуқлан сақланишда, ёки боғ тарафни томошақилишда осон суриб қўйса ҳам бўлади. Деразалар ўрнини девордаги панжара ёриқлар эгаллаб, улар сиртига қоғоз ташлаб қўйилган. Томининг кенг ва катта карнизи қисми куёш нуридан химоя қилишга мўлжалланган. Бинонинг ички деворлари суриладиган силлик деворлар билан ажратилган. Суриладиган деворлар кези келганда хонани ажратишда ва кенгайтиришга қратилган. Шундай қадимий услуб ва анъаналарга таянган холда япон меъморлигида ибодатхоналар ҳам қурилган. Шундай ибодатхонларнинг энг дастлабкиси Иса шаҳрида эр. ав 1 асрда қурилиб, у хар 20 йилда қайта қурилган. Бу ибодатхона ўрмоннинг қоқ ўртасида қад кўтариб, у икки бир-бирига яқин (комплекс) мажмуадан иборат бўлиб, маъбуд куёш худоси **Аматерасуга** атаб қурилган. Бошқаси хосилдорлик маъбудаси – **Тоёукага** бағишланган. Уларнинг хар бири тўғритўртбурчак шаклдаги режада атрофи девор билан ўралган, япон тилла жилвали кипарисидан қурилган. У ибодахонани шакарқамишнинг ишлов берилган пояси безатиб туради. Унга кўндаланг ташланган ёғоч ғўлалар мос равишда ётқизилган. Исадаги бу анмабл япон меъморлигининг нодир меъморий обидаси сифатида донг таратган.

6-7 асрдан бошлаб японияда Буддага бағишланган ибодатхоналар қурила бошлади.Бундай ибодатхоналар типи Хитой ва Кореяда ривожланган

бўлиб, уларнинг қурилишида жойлик анъаналар мавжуд эди. Бунадй хислатар Нарадаги будда ибодатхонасида(7 аср) кўзга ташлланади. Ундаги қизил лакка бўялган устунлари, “черепицали” томининг чеккасидаги юқорига букилган жойлари ва бинонинг тош платформа устида қад кўтариши шунингдек, том остида кронштейннинг қўлланилиши япон меъморлигида янгилик бўлди. Унинг атрофидаги қуюқ кўкаламзорга бурканган беш қаватли Кондо ҳам ҳам унга ўзгача хусн ва жозоба бахш этади. У танлар сулоласи даврига хос ибодатхоналардан ихчам ва жозобалиги билан эътиборни тортади.

Будда ва буддизмга оид қурилмалар қурилишининг авж олиши 8 асрга тўғри келади. Бу даврда япон марказлашган феодал жамиятнинг қарор топиши ва илк пойтахт – **Нара** (Хайдаё-кё) шаҳрининг бунёд этилиши билан боғланади. Ундаги **Тодайзи** ансамблининг аниқ симметрик режаси махобати ва қурати шу давр ғоя ва қарашларини ўзида аксэттиради.

Япон архитектурасининг янги босқичга эришиши **Хайанлар даврига** (794-1185) тўғри келади. Бу хозирги Киото шаҳри бўлиб, у хайанларнинг Хайан- кё пойтахт шаҳри бўлган. Бу даврда миллий ўзни англаш билан бирга япон халқи маданийлашиб, цивилизациялашган сари будда ибодатхоналаридан ташқари аслзодалар сарой ва қасрлари ҳам қурила бошлади. Хэйандаги сарой ансамбллари тантанпворлиги ва дабдаси билан муфтун этади. Унда миллий ананалар билан бирга дунёвий оханглар ҳам уфуриб туради. Хэйандаги императорлар саройида тантанавор залини чеккадаги хоналардан ажратиб кўрсатилиши, пол қисмини силлиқланганлиги, плиткалар билан. Юинони галаереялар билан бирлаштириши, жанубда жойлашаган асосий майдонни тоғу тош, кўл ва бокқа эга манзарали тарафга қаратилиши шу давр меъморлигининг характерли хусусиядир.

Япониянинг Етук феодализмга қадам қўйиши 12 аср охирларида ,феодал иерархиясининг кучайиши ва унинг тепасида харбий хукмдорларнинг туриши архитектурада янгича талаб ва тенденцияларни юзага келтирди.13-16 асрлар мобайнида тантанавор услуб бўлган **Синдэн** ўринига **Сёин** деб номланган услуб билан алмашинади. Сёиннинг Синдэндан фарқи утилитар характердалиги эканлигидир. Энди бино бир неча қисмларга бўлиниб, уларда ниша (ўйик)лар пайдо бўлиб, улар рангтасвир безакларига мўлжалланган. Деворда эса китоб жавонлари пайдо бўла борди. Полга кигиз (циновка) ётқизилди, энди бу даврда шаҳар чеккасида сарой ва қароргохлар қурилиши йўлга қўйилиб, улар 3-4 қатани ташкил қилиб, бир вақтнинг ўзида яримибодатхона ва ярим саройни мужассамлаштирди. Бундай мажмуалар табиатнинг ажойиб манзарали. Кўлли ва сояванд еридан ўрин олиб, улар ўзининг лўнда ва пухта режаси ва байрамона қиёфаси билан ажралиб турди. Шундайлардан - **Гинкакудзидаги – Кумуш навильон** табиат билан уйғунлиги билан эътиборлидир.

Япон санъатининг яна бир эътиборли жихати 14-15 асрларда йўлга қўйила бошлаган **Япон боғларидир**. Бу юоғлар биро меъморий мажмуа билан боғлиқдир. Бу боғлар япон буддавийлар пантеистик Дзен таълимоти таъсирида юзага келиб,ўзида буддавийликкни илгари суради. “**Қурук боғлар**” фақат тош

ва шағаллардан иборат бўлиб, унга Киотодаги Рёандзи монастири боғлари яққол намуна бўлади. бундай декоратив боғлар қурилмаларни безатишга қаратилган. 16-17 асрларда йирик боғ-сайлгохли сарой мажмуалари юзага кела борди. Уларнинг режаси эркин ассиметрик лоихалашган бўлиб, Киото яқинидаги Кацура боғ ансамблидир. Японияда чой ўсимлиги муқаддас саналгани учун унинг ичида чойга бағишланган маросимларни ўтказиш учун миллий кулбачалар ҳам ўрин олган.

17 аср япон меъморлигида феодал қурилиши кучайиши муносабати билан серхашам ва безакка бой мақбара - ибодатхоналар қурилиши йўлга қўйила борди. Шундайлардан – Никкиодаги **-Сёгунлар Такутава мақбара** мажмуасидир. Шунингдек бу даврда феодалларнинг мустахкам мудофаага мўлжалланган қалъа ва қўрғонлари ҳам бунёдэтилди.

Хайкалтарошлик. Япон хайкалтарошлигининг даслабки намуналари эрамизнинг 3-5 арсларига тўғри келади. Булар турли туман қиёфадаги лойдан ишланган хайлачалра бўлиб, уларда кохинлар, амалдорлар, хизматкор ва жониворлар ифода этилгандир.

Будда дининг кириб келиши (6-7асрлар) япон хайкалтарошлигида катта ўзгаришлар бўлишига олаб келди. Аксарият хайклар ибодатхоналар учун мўлжалланиб. Уларнинг мазмун мохияти ҳам, образли масаласи ҳам улар билан боғлиқ бўлди. Хорюдзидаги Кондонинг бош биносида бронзадан ишланган хайкал гурухи хайкалтарош тори томонидан ишланган. Унда Будда нилуфар гулига ўхшаш тахтировонда икки бодхисатва билан қовушган холда тасвирланиб, у саховат пешаси сифатида мужассамлашган. Хайкалнинг умумий ечимининг соддалиги, геометрик чизгиларга эгаллиги ундаги симметрия ва фронтал холат пропорциясининг юқорига нтилувчанлиги, ундаги маънавий ва хиссий эхтиросдан махрумлиги хитойнинг Вей даври санъати таъсирида ишланганлигини эслатади.

8-асрдан бошлаб Буддага бағишланган ибодатхоналар қурилиши ва улар ички хоналарининг кенгайиши билан Будда хайкалининг хилма хил қўплаб хайкларни яратилиб. уларнинг янгича образларининг талқин этишга эътибор қаратила борди. Бу хайклар асоан бронза лой . ёғочдан ясадиб. Сиртида лак билан қопланган. Давлатнинг қўплаб урушларни бошидан кечири ва юксалиши будда хайкларининг қахрамонона образини яратилишига сабаб бўлди. Бу даврда портрет хайкалтарошлик пайдо бўлади.

Буддага атлаган миннатюрний бўртмаларда –“**Нирвана будда**” деб номланган сахна кўринишида монахлар буддага аза тутиб йиғлаётганлари тасвирланади.

Янгича буддавийлик таълимоти ва қарашлари будда хайкалида ҳам катта ўзгаришларга олиб келди. бу айниқаса 9-10 асрларда Хайан аслзодалари дврида қўпқўлли ва ҳисётга бой образлари яратилди. Бундай хайкалларда хатти харакат ва олатларда алохида қоидалар ишлаб чиқилди. энг сеvimли ашё албатта ёғоч бўлиб, унинг сирти у бевосита мато ёки тери билан тортилиб, лак билан ишлов берилди. бундай хайкаллар диний маросимларда сикшларда кўтариб юришга қулай бўлган. Уларнинг ташқи қиёфаси нсонга хос кўринишда ранглар билан бўялган.

12-13 асрларда хайкалтарошликда янги тенденциялар илгари сурилди. Бундай хислатлар **Камакурадаги - Будда хайкалида** ўз аксини топди. Буддага бағишланган диний маосимлар ва тадбирларнинг орта бориши будда хайкалларидаги хар хил образларни йўқолишига олиб келди. Энди бу давр санъатида портретчилик ривожланиб, уларда йирик сиёсий арбоблар билан бирга дзен монахлари ва азиз авлиёлар ва дин йўлида жон фидо қилган шахсларнинг портрет хайкаллари пайдо бўлди. уларда шу даврнинг рухи ва индивидуал чизгилари ўз ифодасини топган.

Рангасвир. Яматео рангасвир мактаби.”Суйбоу” стили. Япон ксилография санъати. Хисикава Морунобу, Судзуки Хурунобулар. Гравюра санъати Китигава Утамаро. Амалий санъат. Кулолчилик. Чиннисозлик, фарфор ва тўқувчилик санъати ривожланди.

Ўтилган дарсни мустаҳкамлаш учун саволлар:

1. Қадимги японларнинг географик тузилиши ва этник таркибига тушунча беринг?
2. Қадимги япон маданияти ва урф одати ва дини ҳақида маълумот беринг?
3. Қадимги японлар санъатининг юзага келиши.
4. Қадимги япон архитектурасининг шаклланиши.
5. Даврнинг тарихий меъморий обидаларини таҳлил қилинг?
6. Япон рангасвири ва ундаги усул ва қўлланилишлар. Яматео мактаби. Суйбоку стили.
7. Япон хайкалтарошлиги ва уларнинг ўзига хос хусусияти.
8. Будда хайкаллари ва улардаги ўзгаришлар. Камакурадаги бахайбат будда хайкали.
9. Япон амалий санъати. Кулолчилик намуналари стиллари.
- 10 Япон гравюраси ва унда ижод қилган рассомлар.

Адабиётлар:

1. Каримов И. А. Маънавий юксалиш йўлида. – Т.: Ўзбекистон, 1998.
2. Каримов И. А. Ўзбекистон: миллий истиқлол, иқтисод, сиёсат, мафкура. 1 жилд. – Т.: Ўзбекистон, 1996.
3. Всеобщая ист. Искусств. 1-8 т.Под ред Ю.Д.Колпинского. М., 1956.- 60.
4. Всеобщая история архитектуры в 12-ти томах. М. 1966-77 гг
5. Соколов Г.И. Иск-ва Древнего Рима. М., 71.
6. Древнеримская живопись. М., 87. 5. Соколов Г.И. Иск-ва Рима III века до нашей эри. 83.
7. Хафнер Г. Выдающиеся портреты античности: 337 портретов в слове и образе. М, 1984.
8. М.С.Ибрагимова. Тасвирий санъат тарихи. Марузалар матни. Т., 2011.
- Е.П.Львова, Н.Н. Фомина и др. Мировая художественная культура. От рождения до XVII века. М.2008
9. Искусство Древней Индии М., “И” 1980.
10. Всеобщая история архитектуры в 12-ти томах. М. 1966-77 гг
- 11 Всеобщая ист. Искусств. 1-8 т.Под ред Ю.Д.Колпинского. М., 1956.- 60.
12. 6.Мусский С.Л. 100 великих скульпторов М.: 2002.
13. Ионина Н.А. 100 великих дворцов мира. М.: 2004.
14. Мифы народов мира. М., 1980й.
15. М.С.Ибрагимова. Қадимги Дунё санъати тарихи. Марузалар матни. Т., 2011.
16. Е.П.Львова, Н.Н. Фомина и др. Мировая художественная культура. От рождения до XVII века. М.2008
17. Искусство и культура Древней Японии. М. С.П. 2004.
18. Роттенберг В. Памятники мирового искусства. Древний Восток. М.,75й.
19. Всеобщая история архитектуры в 12-ти томах. М. 1966-77 гг
20. Всеобщая ист. Искусств. 1-8 т.Под ред Ю.Д.Колпинского. М., 1956.- 60.
21. Ионина Н.А. 100 великих дворцов мира. М.: 2004.
22. Мифы народов мира. М., 1980й.
23. М.С.Ибрагимова. Тасвирий санъат тарихи. Марузалар матни. Т., 2011.

Интернет сайтлари:

www.msus.org

www.students.ru.

www.curasia.mst.ru

МУАЛЛИФ ҲАҚИДА МАЪЛУМОТ

СУЛТОНОВА ДИЛШОДА НАМОЗОВНА

1970-йил, 24-сентябрда Самарқанд вилояти, Пайариқ туманида туғилган.

1988-1994 йилларда СамДАҚИда “Архитектура” мутахассислиги бўйича таълим олган.

1994 йилда илк шахсий ижодий ишлари кўргазмасини ташкил этган (75 та асар). Мунтазам равишда вилоят, республика ва халқаро кўргазма тадбирларида иштирок этиб келади.

2004 йил ТАҚИда “Меъморчилик назарияси ва тарихи, меъморий ёдгорликлар таъмири” ихтисослиги бўйича “Ўзбекистон меъморчилигида деворий рангтасвири уйғунлаштириш

тамоийллари” номли номзодлик диссертациясини ҳимоя қилиб, архитектура фанлари номзоди илмий даражасини олди.

2006 йилдан “Архитектура назарияси ва тарихи” кафедраси доценти.

2007 йилдан ЎзР “Меъморлар уюшмаси” ҳамда ЎзР Бадиий Академиясининг “Бадиий ижодкорлар уюшмаси” аъзоси.

2008 йилдан Самарқанд вилояти “Олима” аёллар уюшмаси вице-президенти ҳамда “Тасвирий санъат” кафедраси доценти.

2011-2014 йилларда Археология институти фойеси интерьеридида Афросиёб деворий рангтасвири нусхаси реконструкциясини бажарган.

Тасвирий санъат тарихи йўналиши фанларидан “Архитектура” ва “Дизайн” мутахассислигида талабаларга назарий ва амалий фанлардан таълим бериб келмоқда. Институтда илғор педагог, кафедра илмий бўлими мудир, фаол жамоатчи. Отаси – устоз-рассом Н.Т. Султонов хотирасига бағишланган 9 та шахсий ижодий хотира-кўргазмалари ташкилотчиси (2006, 2008, 2011, 2012, 2013, 2015 йй.).

Халқаро ва республика илмий конференцияларининг мунтазам катнашчиси. 130 дан зиёд илмий ва оммабоп мақолалар, 10 га яқин услубий кўрсатма ва 2 та илмий монография (“Ўзбекистон меъморчилигида тасвирий ва бадиий воситаларни уйғунлаштириш”, “Намоз Султонов”) лар муаллифи. Асарлари ўзбек, тожик, рус ва инглиз тилларида чоп этилган. “Ўзбекистон меъморчилигида тасвирий ва бадиий воситаларни уйғунлаштириш” мавзусидаги докторлик ишини ҳимоя қилиш арафасида. У “Тасвирий санъат” кафедрасида “Санъат, архитектура ва шаҳарсозлик тарихи”, “Тасвирий санъат умумий тарихи”, “Санъат ва маданият тарихи”, “Санъат, маданият ва дизайн тарихи”, “Ўзбекистон тасвирий санъати тарихи”, “Бадиий асарлар таҳлили”, “Қаламтасвир”, “Академик қаламтасвир асослари”, “Рангтасвир”, “Рангтасвир ва композиция” ва “Ҳайкалтарошлик” фанларидан назарий ва амалий дарс бериб келади.